

Biblioteka
LEKTIRA

Naslov originala:
Het Achterhuis

Prevod:
Jovan Maksimović

Izdavači:
Beoletra, Beoknjiga, Beograd

Za izdavače:
Violeta Ilić & Radovan Ilić

Urednik:
Violeta Ilić

Dizajn korice:
Stefan Ilić

Dizajn teksta:
Beoletra

Plasman:
Beoletra, 063/ 380-458
E-mail: beoletra@gmail.com;

Štampa:
Beoletra, Beograd

Tiraž:
500

ISBN: 978-86-87335-10-3

СИР-Каталогизација у публикацији,
Народна библиотека Србије, Београд

323.28(=411.16)(492)“1942/1944”(093.3)
929 Франк А.
821.112.5-94

ФРАНК, Ана, 1929-1945
Dnevnik Ane Feank7 prevod Jovan Maksimović,-
Beograd:Beoletra:Beoknjiga, 2015 (Beograd:Beoletra). -257str.;
21cm. - (biblioteka Lektira / [Beoletra])

Prevod dela: Het Achterhuis / Anne Frank. -Autorkine slike. -
Тираж 500. - Ana frank (1929-1945): str.257.

ISBN 978-86-87335-10-3 (Beoletra)

а) Франк Ана (1929-1945) - Дневници б) Јевреји-Прогони-Холандија 1942-1944
COBISS.SR-ID 215316492

Ana Frank

DNEVNIK
ANE FRANK

Beoletra & Beoknjiga,
Beograd
2015

anne frank

*Nadam se da će se tebi moći
poveravati kao nikome do sada i
nadam se da ćeš mi ti biti velika
potpora i uteha.*

Nedelja, 14.juna 1942.

U petak 12. juna probudila sam se u šest. Nije ni čudo, jer mi je bio rođendan. No, razume se, nisam smela da ustanem tako rano, pa sam morala da savladam svoju radoznalost do petnaest do sedam. A onda nisam mogla više da izdržim i otrčala sam u trpezariju, gde me je srdačno dočekao Murtje (mačak).

Čim je prošlo sedam, pošla sam do mame i tate, a onda u dnevnu sobu da raspakujem poklone. Prvo sam ugledala tebe, dnevniče, moj nadraži poklon. Na stolu je bio i buket ruža, saksija sa cvećem, nekoliko grana ruža puzavica, a tokom dana stiglo je još cveća.

Dobila sam puno stvari od mame i tate, a i moji drugovi i drugarice obasuli su me poklonima. Između ostalog, dobila sam Mračnu komoru1, jednu zabavnu igru, puno bombova, čokolada, jedan broš, Holandske priče i legende od Jozefa Kohena, Dezino letovanje u planini (posebna knjiga) i nešto novca. Sada ču moći da kupim Grčke i rimske mitološke priče - sjajno!

Posle je došla po mene Lis i otišle smo u školu. Za vreme odmora poslužila sam sve biskvitima, a onda opet na učenje.

Sada moram da prekinem. Doviđenja, dnevniče, bićemo mi dobri drugovi.

Ponedeljak, 15.juna. 1942.

Rođendan sam proslavila u nedelju po podne. Prikazivali smo film Čuvar svetionika (sa Rin-Tin-Tinom), koji se mnogo svideo mojim drugaricama. Divno smo se zabavljali. Bilo je

puno dečaka i devojčica. Mama stalno želi da sazna za koga se ja mislim udati. Ne pada joj na pamet da bi to mogao biti Petr Vesl; jednog dana sam uspela, ne trepnuvši i ne zacrvenevši se, da joj to sasvim izbjem iz glave. Već godinama su Lis Hosens i Sane Hautman moje najbolje prijateljice. Kasnije, u jevrejskoj gimnaziji, upoznala sam se sa Jopi de Val. Uvek smo zajedno i ona mi je sada najbolja drugarica. Lis se više druži sa jednom drugom devojkom, a Sane ide u drugu školu, gde je stekla nove prijateljice.

Subota, 20.juna 1942.

Nisam pisala nekoliko dana jer sam želeta da prvo razmislim o ovom svom dnevniku. Neobično je da neko kao ja piše dnevnik; ne samo zato što to nisam nikada ranije činila već i zato što mi izgleda da niti će mene samu, niti ikoga drugoga kasnije interesovati tajne srca trinaestogodišnje učenice. Ipak, šta mari? Ja želim da pišem, i više nego to, ja želim da iznesem sve ono što leži duboko sakriveno u mom srcu.

“Hartija trpi više od ljudi”, kaže poslovica; nje sam se setila jednog od onih mojih melanholičnih dana, kada sam sedela poduprevši glavu rukama, ne znajući šta sa sobom da činim, nemoćna čak da se odlučim da li da ostanem kod kuće ili da izadem. Da, nema sumnje, hartija trpi više od ljudi, a kako ja nemam nameru da ovu ukoričenu svesku, koja nosi zvučno ime Dnevnik, ikome pokazujem, osim ako ne steknem istinskog prijatelja - bio to dečak ili devojčica - to verovatno za ovaj moj dnevnik neće niko ni znati. I, evo, dolazim do ono-ga što je osnovno u celoj stvari, do razloga zašto počinjem ovaj dnevnik: ja nemam takvog istinskog prijatelja.

Da objasnim to bolje, pošto mi niko neće verovati da se trinaestogodišnja devojčica može osećati tako usamljenom. A,

u stvari, nije tako. Ja imam drage roditelje, šesnaestogodišnju sestruru. Poznajem tridesetak osoba koje bih mogla nazvati prijateljima; imam čitav niz obožavalaca željnih da me vide makar u prolazu, a kad im to ne pode za rukom, za vreme časa hvataju moj lik ogledalom. Imam rođake, tetke, ujake i svi su oni ljubazni; imam prijatan dom. Ne, zaista, ne bi se moglo reći da mi bilo šta nedostaje. Ali sa svim tim mojim poznanicima uvek je jedno i isto: zbijamo šale i zabavljamo se, ništa više. Nikad ne mogu naterati sebe da govorimo o čemu drugom van uobičajenih tema. Izgleda da nismo u stanju da se više zbližimo - u tome je sva nevolja. Možda meni nedostaje pouzdanja, no, bilo kako bilo, to je nepobitna činjenica, a ja, izgleda, nisam u stanju da ma šta tu izmenim.

Otud ovaj dnevnik. Da bih u mislima stvorila sliku bliskog bića za kojim čeznem već odavno, neću iznositi samo niz golih činjenica, kako to većina čini, već želim da sam ovaj dnevnik bude to blisko biće, moja prijateljica, i tu moju prijateljicu nazvaću Keti. Niko neće ni slutiti u čemu je stvar ako počнем svoja pisma Keti ovako iznebuha; zato će - mada nerado - početi kratkim opisom moga života.

Mome ocu je bilo 36, a majci 25 godina kad su se uzeли. Moja sestra Margo rođena je u Frankfurtu na Majni 1926. godine, a zatim sam došla ja, 12. juna 1929. godine, i - pošto smo Jevreji - emigrirali smo u Holandiju 1933, gde je moj otac postao direktor kod firme Travis A.D. Ova firmaje u tesnim poslovnim vezama sa firmom Kolen i kompanija, koja se nalazi u istoj zgradi, i čiji je moj otac ortak.

Ostala naša rodbina osetila je svu strahotu Hitlerovih anti-jevrejskih zakona, tako da nam je život bio pun trzavica. Posle progona, 1938, moja dva ujaka prebegla su u SAD. Moja stara baka došlaje k nama, a imala je tada 73 godine. Ali od maja 1940. dobra vremena nepovratno su prošla; prvo rat, onda ka-

pitulacija, za njom dolazak Nemaca, kada su stradanja nas Jevreja stvarno započela. Antijevrejski zakoni nizali su se jedan za drugim;

Jevreji moraju nositi žutu zvezdu; Jevreji moraju da predaju svoje bicikle; Jevrejima se zabranjuje da se služe tramvajima i ne smeju voziti kola. Jevrejima je dozvoljeno da pazare samo od 3 do 5 časova, i to jedino u radnjama sa natpisom "jvrejska radnja". Jevreji moraju biti u svojim kućama do 8 časova i čak ne mogu sedeti ni u svojim baštama posle toga vremena. Jevrejima se zabranjuje posećivanje pozorišta, bioskopa i ostalih mesta za razonodu. Jevreji ne mogu uzimati učešća u javnim sportovima. Plivanje, tenis, hokej i drugi sportovi njima su zabranjeni. Jevreji ne smeju posećivati hrišćane. Jevreji moraju ići u jevrejske škole, i još mnogo sličnih ograničenja.

I, tako, ovo ne možeš, a ono ti je zabranjeno. Ali život je tekao dalje uprkos svemu tome. Jopi kaže: "Ne usuđujem se više ma šta da učinim, jer je, možda, baš to zabranjeno." Naša sloboda bila je vrlo ograničena, ali je ipak bilo podnošljivo.

Baka je umrla januara 1942; niko i ne sluti koliko ja ne prestano na nju mislim i koliko je još uvek volim.

U školu Montesori pošla sam 1934. Na kraju školske godine, kad sam bila u 6/b, morala sam da se rastanem sa direktorkom, gospodrom K. Obe smo plakale, bilo je vrlo tužno. Sa svojom sestrom Margom pošla sam 1941. u Jevrejsku školu, ona u četvrti, a ja u prvi razred.

I, evo, tako stižem do današnjeg dana - do sada smo nas četvoro dobro prošli.

Tvoja Ana

Subota, 20.juna 1942.

Počinjem. Tako je sve tiho. Mama i tata su izišli, a Margo je otišla da igra ping-pong sa svojim društvom. I ja sam u poslednje vreme mnogo igrala ping-pong. Mi ping-pongisti mnogo volimo sladoled, naročito leti, kad se zagrejemo igrom, pa obično posle odemo u najbližu poslastičarnicu na sladoled, u Delfi ili Oazu, gde je Jevrejima dozvoljeno. Nije nas briga imamo li džeparca ili ne. Oaza je obično puna i medu mnogim poznanicima uvek se nađe poneki velikodušan gospodin ili obožavalac i počasti nas sa toliko sladoleda da ga ne bismo mogli pojesti ni za nedelju dana.

Verujem da ćeš biti prilično iznenadena što u mojim godinama govorim o obožavaocima. Na žalost, izgleda da je to neizbežno u našoj školi. Čim neki dečak zapita može li me otpratiti kući biciklom, i čim počnemo razgovor, u devet slučajeva od deset sigurna sam da će se odmah do ušiju u mene zaljubiti i stalno mi biti za petama. Nakon nekog vremena, razume se, ohladiće se, naročito ako ja ne obraćam puno pažnje na njegove vatrene poglede, već vragolasto pritisnem na pedala i odjurim dalje. A ako počne o tome da "pita oca", ja se malo povedem na biciklu, upustim torbu. Mladić mora da siđe sa bicikla da mi je dohvati, a u to ja okrenem razgovor na nešto drugo. Takvi su najnaivniji, a ima ih i koji dobacuju poljupce i pokušavaju da te uhvate za ruku, ali ti su zakucali na pogrešna vrata. Ja onda siđem sa bicikla i odbijem da idem sa njima, ili se napravim uvrede-nom i kažem im kratko i jasno da se čiste.

Dakle, položen je temelj našem prijateljstvu. Do sutra!

Tvoja Ana

Nedelja, 21.juna 1942.

Draga Keti,

Ceo naš razred B, brui: predstoji sednica razrednog veća. Ima mnogo nagađanja oko toga ko će preći, a ko ne. Ja i Mip grdno se zabavljam na račun Vima i Žaka, dva dečaka koji sede iza nas. Neće im ni pare ostati za letovanje, sve će im otići na klađenje; "Preći ćeš!" - "Neću!" - "Hoćeš!" - od jutra do mra-ka. Ne mogu ih umiriti ni Mipine molbe da ućute, ni moje lju-
tite grdnje.

Po meni, polovina razreda ne bi trebalo da pređe. Ima u njemu pravih glupaka, ali profesori su najčudljiviji ljudi na sve-tu, pa će možda baš ta njihova čudljivost jednom pogoditi pra-vi put.

Ja se ne bojim za svoje drugarice ni za sebe; mi ćemo se nekako provući, mada nisam baš sigurna za matematiku. Ali ništa drugo ne preostaje no da strpljivo čekamo. A dot-le hrabrimo jedni druge. Ja prilično dobro izlazim na kraj sa svojim nastavnicima, ukupno ih ima devetoro - sedam na-stavnika i dve nastavnice. Gospodin Kepler, stari nastavnik matematike, bio je na mene dugo ljut što mnogo brbljam. Zato sam morala da napišem zadatak sa temom "Čegrtalj-ka". Čegrtaljka! Šta se tu može pisati? Ipak, odlučivši da o tome promozgam kasnije, zapisah ovu temu u svesku i pokušah da ćutim.

Te večeri, pošto sam završila druge domaće zadatke, pade mi pogled na naslov zapisan u svesci. Razmišljala sam, dok sam grickala kraj nalivpera, kako bi svako mogao da nažvrlja glupo-sti krupnim slovima i razvučeno, ali je veština bila u tome da se dokaže neophodna nužnost pričanja. Misliла sam i mislila; tada mi je iznenada došla inspiracija. Napunila sam tri zadate strane i bila sasvim zadovoljna. Moji su argumenti bili da je priča-

nje ženska osobina i da će ja učiniti sve što mogu da ga držim pod kontrolom, ali da se od toga neću nikad izlečiti, jer i moja mati priča koliko i ja - možda i više - a šta čovek može da radi sa nasleđenim osobinama? G. Kepler se morao smejeti mojim argumentima, ali kad sam ja i na idućem času nastavila pričanje, sledio je nov pismeni sastav. Ovoga puta to je bilo: "Nepopravljiva čegrtaljka". Ja sam i to napisala i Kepler nije imao šta da prigovori puna dva časa. Ali trećeg časa dozlogrdilo mu je opet: "Ana, za kaznu što toliko pričaš, napisćeš sastav: 'Kvakva-kva, kaže žaba brbljiva'." Razred je treštao od smeha. I sama sam se morala smejeti, mada sam osećala da je moja inventivnost u vezi s tom temom već iscrpena. Morala sam da smislim nešto drugo, nešto sasvim originalno. Srećom po mene, moja drugarica Sane lepo piše pesme. Skočila sam od radosti. Kepler je htEO da me načini smešnom tom nemogućom temom, no ja će mu tako odvartiti da će se ceo razred njemu smejeti. Poema je bila gotova i bila je savršena. Govorilo se o majci patki i ocu labudu, koji su imali tri male patkice. Otac je patkice iskljucao na mrtvo ime zato što su mnogo brbljale. Srećom, Kepler je prihvatio šalu, pročitao je naglas pesmu sa komentarom celom razredu, a i u drugim razredima.

Otada mi je bilo dopušteno da pričam; više nisam dobijala posebne zadatke, a Kepler je uvek pravio šale na račun toga.

Tvoja Ana

Sreda, 24.juna 1942.

Draga Keti,

Vrućina je kao u kazanu, prosto se kuvamo, i po toj vrućini moramo svuda ići pešice. Sada tek uviđam kako je divna stvar tramvaj; ali to je za Jevreje sada zabranjen luksuz - za nas je dobra i pešačka karta. Morala sam ići juče u podne zubnom lekaru u Jan Lujkenstrat. To je daleko od naše škole, kod gradskog parka. Umalo nisam zaspala u školi to popodne. Srećom, pomoćnica zubara bila je vrlo ljubazna i sama mi je ponudila da popijem nešto za osvežavanje. Ima dobrih ljudi.

Samo nam je još dozvoljeno da se vozimo skelom. Mali brod polazi od Jozef Izraelskade i čim smo zatražili, primili su nas. Nije krivica do Holandjana što su za nas nastala tako teška vremena.

Zaista bih volela da ne idem u školu, pošto su mi ukrali bicikl za vreme uskršnjeg raspusta, a tata je dao mamin jednoj hrišćanskoj porodici da ga sačuva. Ali, hvala bogu, skoro će školski raspust, još nedelju dana i završiće se moje muke.

Juče mi se desilo nešto zanimljivo. Prolazila sam kraj naslona za bicikle, kad me neko zovnu. Okretoh se i spazih jednog lepog dečaka, koga sam srela sinoć kod moje prijateljice Eve. Stidljivo mi priđe i reče da se zove Hari Goldberg. Bila sam prilično iznenadena i pitala sam se šta li hoće, ali nisam morala dugo čekati na razjašnjenje. Upitao me je da li dozvoljavam da me prati do škole. "Pošto i inače idemo istim putem, što da ne", odgovorila sam i pošli smo zajedno. Hari ima šesnaest godina i zna da priča svakovrsne zanimljivosti. Jutros me je opet sačekao a nadam se da će i nadalje.

Tvoja Ana

Utorak, 30.juna 1942.

Draga Keti,

Sve do danas nisam imala ni trenutka vremena da ti pišem. U četvrtak sam celoga dana bila kod poznanika. U petak smo imali goste, i sve tako do danas. Hari i ja smo se za ovu nedelju dana dobro upoznali i on mi je pričao mnogo o svom životu; došao je sam u Holandiju i živi kod dede i babe. Roditelji su mu u Belgiji.

Hari ima devojku Fani. I ja je poznajem: mekušno, dosadno stvorenje. Sada, kada je mene upoznao, shvata da je kraj Fani samo spavao. Ja na njega delujem kao stimulans da se razbudi. Znaš, čovek nikad ne zna čemu sve može da posluži.

Jopi je spavala kod nas u subotu nanoć, ali je u nedelju otišla do Lis, te mi je bilo strašno dosadno. Trebalо je da Hari dođe uveče, ali je telefonirao oko 6 po podne. Otišla sam na telefon, on je rekao: "Ovde Hari Goldberg; molim, mogu li govoriti sa Anom?" - "Da, Hari, ovde Ana."

"Halo, Ana, kako si?" "Vrlo dobro, hvala."

"Strašno mi je žao što ne mogu doći večeras, ali bih imao samo nešto da ti kažem; mogu li da dođem kroz deset minuta?" "Da, sjajno, zdravo!" "Zdravo, evo me odmah!" Spusti slušalicu.

Brzo promenih haljinu i malo doterah kosu. Onda nestrpljivo stadoh na prozor očekujući ga. Najzad ugledah njega. Čudo je što nisam odmah sletela dole; umesto toga, čekala sam strpljivo dok nije zazvonio. Tada sam sišla i kad sam otvorila vrata, on poče kao iz rukava:

"Ana, moja baba smatra da si ti suviše mlada da ideš sa mnom i da bi trebalo da idem sa Lerovima; no ti, valjda, znaš da ja ne idem više sa Fani."

"Ne, a zašto, jeste li se posvadali?"

“Ne naprotiv. Rekao sam Fani da mi nismo jedno za drugo i da je zato bolje da ne idemo više zajedno, ali da će ona biti uvek dobrodošla u našoj kući, a nadam se da će i ja biti u njenoj. Osim toga, verovao sam da Fani ide sa drugim i tako sam se držao prema njoj. No to nije bilo tačno. I sada mi ujak kaže da bi trebalo da se izvinim Fani, no ja, razume se, nisam htio to učiniti, već sam prekinuo s njom. To je upravo samo jedan od mnogih razloga. Moja baba bi više volela da ja idem sa Fani no s tobom, ali ja na to i ne pomisljam. Ti stari ljudi imaju ponekad tako staromodna shvatanja, ali ja se ne mislim po njima upravlјati. Meni su potrebni moji deda i baba, ali, u izvesnom smislu, i ja sam njima potreban. Od sada će uvek biti sloboden sredom uveče. Da zadovoljim svoje stare govorio sam im da idem na časove rezbarenja, a u stvari sam išao na sastanke cionističkog pokreta. Nije trebalo da to činim, jer su moji deda i baba veliki protivnici cionista. No ja nisam neki fanatik, nego me interesuje da o tome nešto saznam. Međutim, u poslednje vreme je nastala tamo takva zbrka da će sve to napustiti, tako da će iduće srede poslednji put onamo otići. Onda ćemo se moći vidjeti sredom uveče, subotom popodne i uveče, nedeljom popodne, a možda i češće.”

“Ali tvoji su protivni, ne možeš tako postupiti protiv njihove volje.”

“Ljubav se ne da silom sputati.”

Onda smo prošli pored knjižare na uglu i tamo je stajao Petr Vesl sa još dva druga. Rekao je “zdravo” - prvi put me je oslovio posle toliko vremena, i bilo mi je zaista milo.

Hari i ja smo šetali i šetali i na kraju smo se dogovorili da ga sačekam iduće večeri u pet do sedam pred njegovom kućom.

Tvoja Ana

Petak, 3.jula 1942.

Draga Keti,

Hari me je posetio juče da se upozna sa mojim roditeljima. Kupila sam tortu, slatkiše, čaj i biskvite -prava gozba - ali ni Hariju ni meni nije bilo po volji da sedimo tako ukočeno jedno kraj drugog. Zato smo pošli u šetnju i već je bilo osam i deset kad me je dopratio kući. Tata je bio vrlo ljut i smatrao je da sam pogrešila, jer je za Jevreje opasno da budu van kuće posle osam, pa sam morala da mu obećam da ću odsad biti kod kuće u deset do osam.

Za sutra me je Hari pozvao svojoj kući. Moja prijateljica Jopi stabio me dira za Harija. Iskreno govoreći, ja nisam zалјубljena, oh, ne; ja mogu imati simpatija, niko ne vidi ništa ružno u tome ako imam simpatiju ili, kako to kaže mama - kavaljera.

Hari je onomad bio kod Eve i ona mi je pričala da ga je pitala: "Ko ti se više sviđa, Fani ili Ana?" On je odgovorio: "To se tebe ništa ne tiče." Ali kad je polazio (celo veće posle toga nisu imali prilike da razgovaraju), rekao je: "Naravno, Ana, do viđenja, ali nikome ni reci o tome", i izleteo je napolje.

Nije teško videti da je Hari zaljubljen u mene; vrlo zanimljivo za promenu. Margo kaže:

"Hari je zgodan dečko." To mislim i ja, čak i više. I mama je oduševljena njim: lep dečko, lepo vaspitan, mio mladić. Meni je bilo milo što se Hari svideo celoj mojoj porodici. I oni se nju dopadaju, ali smatra da su moje drugarice vrlo detinjaste i tu je sasvim u pravu.

Tvoja Ana

Nedelja ujutru, 5. jula 1942.

Draga Keti,

Prošlog petka, u Jevrejskom pozorištu, objavljeni su rezultati naših ispita. Bolje nisam mogla očekivati. Moje ocene nisu uopšte loše. Imam jedan vix satis pet iz algebre, dve šestice, a ostalo sedmice ili osmice. Kod kuće nisu zadovoljni, mada se u pogledu ocena moji roditelji razlikuju od većine roditelja. Potpuno im je svejedno jesu li mi ocene dobre ili rđave, samo ako sam ja dobro, i zadovoljna, i ne suviše drska, a sve ostalo će već doći samo po sebi. Ja mislim sasvim drugačije - ne želim da budem rđav đak. U školi Montessori imala sam, u stvari, još da završim poslednji razred. Zato je direktor mene i Lis -kad su sva jevrejska deca prešla u jevrejske škole - primio uslovno, posle dugog pregovaranja. Ipak je verovao u nas, da ćemo dati sve od sebe, a ja ne želim da ga razočaram. I moja sestra Margo dobila je ocene - briljantne kao i uvek. Ona bi prošla sa cum laude' samo da to postoji u školi, tako je to mudra glavica.

Tata je u poslednje vreme mnogo kod kuće, otkako više ne može da ide na posao; mora da je grozno osećati se tako suvišnim. G. Kophes je preuzeo firmu Travis, a g. Krale firmu Kolen i Ko. Baš kad smo prelazili preko našeg malog skvera pre neki dan, tata je počeo da nam govori kako ćemo morati da se sakrijemo. Razlagao je kako će nam biti vrlo teško da živimo tako odsečeni od celog sveta. Upitala sam ga zašto, za ime božje, počinje o tome već da nam govori. "Pa, Ana," rekao je, "ti znaš da smo više od godinu dana sklanjali hranu, odelo, nameštaj kod drugih. Mi, svakako, ne želimo da se Nemci dočepaju naših stvari, a još manje da im mi sami padnemo šaka. Zato ćemo sami iščeznuti ne čekajući da oni dođu i pokupe nas."

“Pa, tata, kad će to biti?” - Uplašila sam se od tatinog ozbiljnog lica.

“Ti za to nemoj brinuti, mi ćemo sve urediti, a dotle uživaj svoj mladi život što možeš bezbrižnije.” To je bilo sve. Oh, samo da taj užasan dan ne dođe skoro.

Tvoja Ana

Sreda, 8.jula 1942.

Draga Keti,

Izgleda kao da su godine prošle između nedelje i današnjeg dana. Šta se sve nije desilo za to vreme, baš kao da se ceo svet okrenuo glavačke. Ali ja sam još živa, Keti, a to je najglavnije, kaže tata.

Da, ja sam još živa, ali ne pitaj gde i kako. Ne bi razumela ni reci, zato ću ti najpre ispričati šta se desilo u nedelju popodne.

U tri sata (Hari je tek bio otisao, a trebalo je da dođe opet kasnije) neko je zazvonio na ulaznim vratima. Ja sam se izlezavala na terasi na suncu čitajući, pa nisam ni čula. Trenutak kasnije Margo se pojavi na kuhinjskim vratima vrlo uzrujana. “SS-ovci su poslali poziv za tatu”, prošapta. “Mama je otisla već do g. Van Dana” (Van Dan je tatin prijatelj koji radi s njim u preduzeću). Prepala sam se od poziva, svako zna šta to znači. Predstavljava sam sebi koncentracioni logor i samice - zar da dozvolimo da tata onamo dospe? - ”Razume se, on neće ići”, izjavili Margo, dok smo zajedno čekale. “Mama je otisla do Van Danovih da vidi možemo li već sutra u skrovište. I Van Danovi će sa nama, tako da će nas ukupno biti sedmoro.” Čutanje. Nismo više bile u stanju da razgovaramo. Pomisao na tatu, koji je, ne sluteći ništa, otisao da obide neke poznanike u Jevrejskom

domu staraca; čekanje da se vrati mama, vrućina, neizvesnost - sve nas je to držalo u nemom strahu.

Odjednom odjeknu zvonce opet. "To je Hari", rekoh. "Ne otvaraj", Margo me zadrža, ali to je bilo izlišno jer smo čuli mamu i g. Van Dana kako dole razgovaraju sa Harijem, a onda njih dvoje uđoše i zatvorise vrata za sobom. Svaki put kad bi zvonce zazvonilo, Margo ili ja tiho bismo sišle dole da vidimo da nije tata, ne otvarajući nikom drugom.

Margo i mene poslali su iz sobe. Van Dan je htio da razgovara sa mamom nasamo. Dok smo čekale u našoj spavaćoj sobi, Margo mi je rekla da poziv nije bio za tatu, već za nju. Ja sam se prepala još više i počela plakati. Njoj je 16 godina. Zar zaista odvode tako mlade devojke same? Ali, hvala bogu, ona neće otići, mama je sama tako rekla; mora da je tata to imao na umu kad je govorio da treba da se sklonimo.

"Sakriti se" - kuda li ćemo ići, u grad ili na selo, u neku kuću ili kolibicu, kada, kako, gde?...

To su bila pitanja koja nisam smela postavljati, ali koja nisam mogla odagnati iz pameti. Margo i ja počele smo da pakujemo najnužnije stvari u svoje školske torbe. Prvo što sam stavila bio je ovaj moj dnevnik; zatim uvijači za kosu, maramice, školske knjige, češalj, stara pisma. Stavljalaa sam unutra nemoguće stvari, s obzirom da odlazimo u skrovište. Ali nije mi žao, uspomene za mene znače više nego haljine.

U pet sati tata najzad stiže, te smo telefonirali g. Kophesu da svrati do nas još večeras. Van Dan je otišao po Mip. Mip je još od 1933. radila sa tatom u preduzeću i bila blizak prijatelj, kao i njen mladoženja Henk. Mip je došla i odnела u svojoj tašni nešto cipela, odela, kaputa, rublja i čarapa, obećavši da će se uveče opet vratiti. Tada zaneme čitava kuća; nikome od nas nije se jelo, još je bila vrućina i sve je bilo neobično. Našu veliku sobu na spratu smo izdali nekom g. Hautsmitu, čoveku od

tridesetak godina, koji se bio razveo od žene i koji, po svemu sudeći, ove večeri nije imao namjeru da nikud izade. Prosto ga se nismo mogli otarasiti a da ne budemo neučtivi; vrteo se tu do deset. U 11 su stigli Mip i Henk Van Santen. Opet su čarape, cipele, knjige i rublje nestali u Mipinoj torbi i Henkovim dubokim džepovima, a u pola dvanaest i njih je nestalo. Bila sam mrtva umorna. I mada sam znala da će to biti poslednja noć u mom sopstvenom krevetu, odmah sam zaspala i nisam se probudila sve dok me nije mama sutradan ujutru u pet i po pozvala. Srećom, nije bila takva vrućina kao u nedelju; topla kiša neprekidno je padala čitavog dana. Obukli smo se kao da idemo na Severni pol, samo da što više odela ponesemo sa sobom. U našoj situaciji, niko od Jevreja ne bi se usudio da se pojavi na ulici sa koferom punim odela. Obukla sam dve košulje, tri para gaćica, haljinu, povrh toga suknu, jaknu, mantil, dva para čarapa, duboke cipele, vunenu kapu, šal i još svašta; skoro sam se ugušila još pre nego što smo pošli (no niko me o tome nije ni pitao).

Margo je napunila svoju torbu školskim knjigama, uzela bicikl i pošla za Mip u nepoznato - nepoznato bar što se mene tiče. Naime, još uvek nisam znala gde je to tajanstveno mesto koje treba da nas primi. U sedam i po vrata se zatvoriše iza nas. Jedini stvor sa kojim sam se oprostila bilo je moje malo crno maće. Biće mu dobro kod suseda. To je sve bilo napisano u pismu adresovanom na g. Hautsmita.

U kuhinji je ostalo pola kilograma mesa za mačku, nerasprenjen sto od doručka, nemamešteni kreveti, sve ostavljeno tako da se dobije utisak da smo pošli navrat-nanos. Ali nama nije bilo stalo do utisaka; želeti smo jedino da odemo, da pobegnemo i bezbedno stignemo - ništa drugo. Nastaviće se sutra.

Tvoja Ana

Četvrtak, 9.jula 1942.

Draga Keti,

I tako smo pošli po pljusku, tata, mama i ja, sa torbama i zembiljima prepunim svakovrsnih stvari, naguranih unutra bez reda.

Radnici koji su odlazili na posao sažaljivo su nas gledali. Moglo im se sa lica pročitati kako im je žao što moramo ovako pešice da teglimo. Upadljiva žuta zvezda govorila je rečito.

Tek uz put tata i mama su mi rekli nešto bliže o planu. Već mesecima bilo je otpremano što se moglo više namirnica i potrebnih stvari i već je bilo skoro sve pripremljeno da podemo u sklonište - kako smo resili -16. jula. Datum je morao da se pomjeri za deset dana zbog poziva, tako da naše prebivalište neće biti baš sasvim sređeno, već mi treba da ga doteramo. Skrićemo se u zgradi gde je tatina kancelarija. Za neupućenog čoveka biće teško da ovo razume, ali ja ću kasnije to objasniti. Tata nije imao mnogo ljudi koji su radili kod njega: g. Kraler, Mip i Eli Fosn, daktilografkinja od 23 godine. Oni su svi znali da ćemo doći. G. Fosn, Elin otac i dva momka radili su u magacinu; njima nije bilo ništa rečeno.

Opisaću zgradu. U prizemlju se nalazi magacin koji se upotrebljavao kao skladište robe. Glavni ulaz nalazi se do ulaza u magacin. U glavnom ulazu nalaze se druga vrata koja vode na stepenice. Na vrhu stepenica nalaze se još jedna vrata sa mutnim stakлом na kome je crnim slovima ispisano Kancelarija. To je prostrana kancelarija, vrlo visoka, vrlo svetla i puna. Eli, Mip i g. Kophes tu preko dana rade. Kroz malu mračnu sobu, sa kasom, garderobom i velikim ormarom, ide se u drugu malu i dosta mračnu kancelariju. Tu su sedeli g. Kraler i Van Dan, sad je tu samo g. Kraler. U kancelariju g. Kralera može se ući iz hodnika, ali samo kroz staklena vrata koja se mogu otvoriti iznutra, no ne tako lako spolja.

Iz Kralerove kancelarije, pored skladišta za ugalj, ide dugačak hodnik sa četiri stepenika na kraju i vodi u najsvečaniju odaju cele zgrade - direktorov kabinet. Taman, dostojanstven nameštaj, linoleum i tepisi na podu, radio, luksuzan luster - sve prvoklasno. Zatim dolaze vrata prostrane kuhinje sa bojlerom za toplu vodu i štednjakom na gas. Tu je i WC. To je prvi sprat.

Iz hodnika na donjem spratu drvene stepenice vode na sledeći sprat. Pri vrhu malo odmorište. Na obema stranama odmorišta nalaze se vrata. Ona levo vode u magacin sa lica kuće, i na mansardu. Od onih sa strane vode strme, tipično holandske stepenice do sporednih uličnih vrata.

Vrata desno vode u naše tajno boravište. Nikad нико не би могао ни помислiti да се иза тих простих, сивих врата крије толико просторија. Пред вратима је мали prag ... већ си унутра.

Баш према улазу налазе се стрме stepenice. Levo узани hodnik води у собу која ће бити спаваћа и дневна соба породице Frank, затим једна мања соба, соба за рад и спаваћа соба младих дама Frank. Desno мала соба без прозора са lavaboom и малим оделjenjem за WC, са још једним вратима која воде у моју и Marginu собу. Ако се попнете још неколико stepenica и отворите врата, прости ћете се згранути да се ту може наћи тако велика, светла соба у једној таквој старој кући на каналу. У тој соби налази се штедњак на гас (пошто је она служила као лабораторија) и lavabo. То је сада кухинја брачног пара Van Dan, а пored тога служи и као zajedničка соба за седење, trpezarija и радна соба.

Узана мала prolazna соба биће apartman Petra Van Dana. Затим, као и у prednjem delu kuće, tu je velika mansarda i tavan. Eto dakle, upoznala sam te sa читавим нашим divnim skloništem.

Tvoja Ana

Petak, 10.jula 1942.

Draga Keti,

Začelo da sam te strašno ugnjavila ovim dugim opisivanjem našeg prebivališta. No ipak mislim da treba da znaš gde smo se smestili.

Ali, da nastavim pričanje - kako vidiš, još nisam završila - kad smo stigli u Prinsenhraht, Mip nas brzo povede gore pa u naše tajno skrovište. Zatvori za nama vrata i ostadosmo sami. Margo nas je već čekala, pošto je stigla mnogo brže na biciklu. Naša dnevna soba i sve druge odaje bile su prepune svega i svačega, da se ne može ni opisati. Svi paketi, koje smo mesecima slali u kancelariju, ležali su nagomilani po podu i krevetima. Mala soba bila je do tavana puna posteljine. Trebalо je da odmah počnemo raspremanje ako smo žeeli da spavamo u prisotnjim krevetima te noći. Mama i Margo nisu bile u stanju ni prstom da maknu; one su bile umorne i ležale su na dušecima; bile su jadne, i više nego to. Ali "reduše" porodice - tata i ja - hteli smo da počnemo odmah.

Celog bogovetnog dana raspakivali smo kutije, stavljali stvari u ormare, zakivali, sređivali, dok se nismo, sasvim umorni, sručili te noći u čiste postelje. Nismo okusili ništa toplo čitavog dana, ali nam nije ni bilo do toga; mama i Margo bile su suviše umorne i klonule da bi jele, a tata i ja suviše zaposleni.

U utorak ujutru nastavili smo tamo gde smo dan ranije prekinuli, Eli i Mip su podigle naše sledovanje, tata je napravio zastore za zamračenje, izribali smo kuhinjski pod i celog dana nismo stali. Sve do srede nisam uopšte imala vremena ni da mislim o velikoj promeni koja je nastala u mome životu. Tada mi se tek pružila prilika - prvi put od našeg dolaska - da ti o tome sve ispričam i u isto vreme da razjasnim i samoj sebi šta mi se stvarno dogodilo i šta mi još sve predstoji.

Tvoja Ana

Subota, 11.jula 1942.

Draga Keti,

Tata, mama i Margo još ne mogu da se naviknu na zvuk zvona sa Vestertorna, koje izbija svaku četvrt. Ja mogu. Meni je odmah od početka bio drag, a naročito noću - to je kao neki verni prijatelj. Svakako će te interesovati da čuješ kako se čovek oseća kad "iščezne". Pošteno rečeno, to još ni sama ne znam. Ne mislim da će se ikada navići na ovu kuću, ali to ne znači da mi je ovde neprijatno; nekako je kao da si na letovanju u nekom neobičnom pansionu. Prilično šašavo poređenje, ali baš mi tako izgleda. Naime, naše tajno boravište je stvarno idealno mesto za skrivanje. Iako je zgrada nakriviljena na jednu stranu i vlažna, ne biste mogli naći tako udobno skrovište nigde u celom Amsterdamu, možda ni u čitavoj Holandiji. Naša sobica dosad je izgledala tako gola bez ičega na zidovima. Ali zahvaljujući tati, koji je još ranije bio doneo moju zbirku fotografija filmskih zvezda i dopisnice sa slikama, i pomoću bočice lepka i četkice, pretvorila sam zidove u jednu gigantsku sliku. Tako je mnogo veselija i kad dođu Van Danovi, uzećemo daske sa tavama i napraviti nekoliko drugih drangulija da bi soba izgledala vedrija.

Margo i mama su sada malo bolje. Mama se osećala dovoljno dobro da je mogla spremiti supu za nas, prvi put juče, ali je na nju sasvim zaboravila dok je dole razgovarala, tako da je grashak postao crn kao ugalj i nikako se nije mogao očistiti iz lonca.

G. Kophes mi je doneo knjigu "Omladinski godišnjak". Sinoć smo sve četvoro otišli u direktorov kabinet i otvorili radio. Ja sam se tako užasno bojala da nas neko ne čuje da sam prosto preklinjala tatu da pođe sa mnom gore. Mama je shvatila kako mi je, pa je i ona pošla. Mi inače mnogo strepimo da nas naši susedi ne čuju ili nešto ne primete. Napravili smo zavese još od-

mah, prvog dana. No teško da se mogu nazvati zavesama ti laki komadi tkanine, različitog oblika, kvaliteta i šare, koje smo tata i ja ušili jedne za druge da neveštije ne može biti. Ta "remek-de-la" pričvršćena su na prozore pritiskivačima i ostaće tako sve dok ne izademo odavde.

Desno od nas su neke velike zgrade sa trgovinama, levo radionica nameštaja; tu nema nikog posle radnog vremena. Margo ima jak nazeb pa smo joj zabranili da kašљe noću, jer se bojimo da nas sa ulice mogu čuti i teramo je da guta velike doze kodeina. Ja jedva čekam utorak, kad treba da stignu Van Danovi; biće mnogo priyatnije, jer neće biti tako tiho. Ta tišina me strašno nervira, naročito uveče i noću. Ne znam šta bih dala kad bi ko od naših zaštitnika mogao da spava ovde.

Ne mogu ti iskazati kako to pritiska: nikad ne moći izaći, a i plašim se da nas ne otkriju i ne streljaju. Nimalo prijatna perspektiva. Preko dana moramo da šapućemo i hodamo na prstima, inače bi nas mogli čuti oni iz magacina. Neko me zove.

Tvoja Ana

Petak, 14. avgusta 1942.

Draga Keti,

Napustila sam te čitav mesec dana, ali, iskreno govoreći, ovde je tako malo novosti da svakog dana i nema zanimljivih stvari o kojima bih ti mogla pričati. Van Danovi su stigli 13. jula. Očekivali smo ih četrnaestoga, ali Nemci su između 13. i 16. počeli pozivati sve više Jevreja, što je povećalo uznemirenost, tako da su oni više voleli da budu u sigurnosti i dan ranije nego da posle bude prekasno. U devet i trideset - mi smo bili još za doručkom - stigao je Petr, Van Danov sin, prilično mukušan, stidljiv i nespretan mladić od nepunih 16 godina; mnogo se ne može

očekivati od njegovog društva. Doneo je sa sobom svoju mačku, Musi. Gospođa i gospodin Van Dan stigli su posle pola sata i na naše ogromno veselje, ona je donela veliki noćni sud u kući za šešire. "Ne osećam se kao kod kuće bez svoje noše", izjavila je ona i tako je to bila prva stvar koja je našla svoje stalno mesto ispod njenog divana. G. Van Dan nije doneo svoju, ali je nosio pod miškom čajni stočić na rasklapanje.

Još od dana kad su stigli, počeli smo zajedno da jedemo i već nakon tri dana osećali smo se kao jedna velika porodica. Razume se, Danovi su nam znali ispričati mnogo stvari što su se dogodile za onu nedelju dana koju su još proveli među ljudima. Između ostalog interesovalo nas je da čujemo šta je bilo sa našom kućom i g. Hautsmitem Gudemanom. G. Van Dan nam je ispričao: "U ponedeljak, u 9 časova ujutru, telefonirao mi je g. Hautsmi i pitao mogu li da svratim do njega. Ja sam odmah otišao i našao g. Hautsmita vrlo uzbudjenog. Dao mi je da pročitam pismo koje su Frankovi ostavili za sobom i rekao da će mačku odneti susedima, kako je bilo naznačeno u pismu - što mi je bilo milo. G. Hautsmi se plašio da ne pretresaju kuću; zato smo prošli kroz sve odaje, malo ih doveli u red i raspremili sto od doručka. Odjednom sam ja 'našao' na stolu notes gde Frank u kome je bila upisana jedna adresa iz Mastrihta. Iako sam znao da je ovo bilo namerno učinjeno, pravio sam se kao da sam vrlo iznenađen i uplašen i preklinjao sam g. Hautsmita da odmah, bez odlaganja, iscepa tu nesrećnu cedulju.

"Sve vreme pravio sam se da ništa ne znam o vašem nestanku, ali pošto sam 'video' ceduljicu, sve mi je odjednom postalo jasno."

"G. Hautsmite", rekao sam mu, "sad mi pade na pamet na šta se ta cedulja odnosi. Sada se sećam. Pre jedno šest meseci dolazio je u kancelariju jedan viši nemački oficir koji je, izgleda, bio prijatelj iz mladosti g. Franka i ponudio ovome pomoći,

ako mu bude potrebna. On je bio sa službom u Mastrihtu. Pretpostavljam da je održao reč i nekako ih prebacio u Belgiju, a posle dalje u Švajcarsku. To možemo reći i svim njihovim prijateljima koji se budu interesovali. Nemojte, razume se, pomijati Mastriht.”

“Sa tim rečima napustio sam kuću. Mnogi vaši prijatelji znaju već za ovo i imao sam prilike da čujem od njih i različite verzije ove priče.”

Uživali smo slušajući njegovo pričanje, a kad nam je izneo i pojedinosti, slatko smo se smejali svetu kako pušta svojoj maštiti na volju. Tako je jedna “videla” dvoje od nas kako smo biciklima prošli kraj njih rano ujutru, a jedna druga žena sasvim pouzdano je tvrdila da su nas odveli vojnim kamionima usred noći.

Tvoja Ana

Petak, 21. avgusta 1942.

Draga Keti,

Ulez u naše tajno sklonište sada je potpuno zamaskiran. G. Kraler je mislio da je najbolje staviti ormar ispred naših vrata (jer se veliki broj kuća pretražuje zbog skrivenih bicikla), ali razume se da bi to morao biti pokretan ormar, koji bi se otvarao kao vrata.

G. Fosn je sve to načinio. Već smo ga bili uputili u našu tajnu i on je učinio i čini sve što može da nam pomogne. Ako hoćemo da siđemo dole, moramo se prvo sagnuti, a onda skočiti, jer je prag uklonjen. Prva tri dana svi smo imali bezbroj čvoruga na čelu, jer smo se udarali o niski dovratak. Sada smo ukucali jastuče napunjeno drvenom vunom na gornji deo vrata; da vidimo hoće li to pomoći! Za sada ne učim mnogo; dala sam sama sebi raspust do septembra. Tada će tata da mi daje

časove; strašno je koliko sam mnogo već pozaboravljala. Malo ima promena u našem životu ovde. G. Van Dan i ja obično se uvek nekako sporečkamo, sasvim suprotno je sa Margom, koju on voli. Mama ponekad postupa sa mnom kao sa bebom, što ne mogu da podnesem. Inače se sve više sređujemo. Još uvek mi se Petr mnogo ne sviđa. Izležava se po pola dana na svom krevetu, delje nešto, pa opet ponovo na dremanje. Budala!

Divno je vreme i uprkos svemu iskoriščavamo ga što više možemo ležeći na poljskim krevetima na tavanu, gde sunce ulazi kroz otvoren prozor.

Tvoja Ana

Sreda, 2. septembra 1942.

Draga Keti,

G. i gđa Van Dan strašno su se posvađali. Mami i tati nikad ne bi ni palo na pamet da tako viču jedno na drugo. Razlog je bio tako beznačajan da nije bilo vredno ni reči na to potrošiti. Ali svako po svome.

Prirodno, vrlo je neprijatno za Petra, koji sve to mora da gleda. Niko ga ne uzima ozbiljno; preosetljiv je i lenj. Juče je bio užasno uznemiren zato što mu je jezik bio plav, a ne crven; taj neobični prirodni fenomen iščezao je isto tako brzo kao što se i pojavio. Danas nosi šal kao da mu se ukočio vrat; uz to "Milord" se, žali na lumbago. Nisu (kod njega) retki ni bolovi oko srca, bubrega, u plućima - prava je hipohondrija (to je izraz za takve ljude, je li?). Nije baš med i mleko između mame i gđe Van Dan; ima puno povoda za neprijatnosti. Samo jedan primer: gđa Van Dan sklonila je sva tri posteljna svoja čaršava iz zajedničkog ormara za rublje. Ona smatra da su mamini čaršavi dovoljni za sve nas. Biće za nju gadno iznenađenje kad otkrije da je mama pošla za njenim lepim primerom.

Takođe je grdno ljuti što se upotrebljava njen, a ne naš servis za ručavanje. Stalno pokušava da pronađe gde smo to sklonili naše tanjire; a oni su bliže no što ona sluti, oni su u kutiji iza hrpe starudija na mansardi. Do naših se tanjira, na sreću, neće moći doći sve dok ne izađemo odavde... Uvek sam zle sreće, razbila sam juče jedan dubok tanjur gđe Van Dan u paramparčad. "Oh", povika ona ljutito, "zar ne možeš biti pažljivija - to mi je bio poslednji." G. Van Dan se ovih dana topi od ljubaznosti. Samo da potraje. Mama mi je jutros opet održala pridiku; ne mogu to više da podnosim. Naša su shvatanja potpuno različita. Tata je zlatan, mada i on zna da bude ljut na mene čitavih pet minuta. Prošle nedelje imali smo prekid u našem monotonom životu, zbog jedne knjige o ženama i - Petra. Najpre ti moram reći da je Petru i Margi dozvoljeno da čitaju skoro sve knjige koje nam donosi g. Kophes, ali im ovu knjigu o ženama nisu dali. Petrova radoznalost tek je tada bila probuđena. Šta to ima u toj knjizi što njih dvoje ne smeju pročitati! Krišom se dokopao knjige dok mu je mati dole razgovarala i izgubio se sa svojim plenom na mansardu. Tako je išlo nekoliko dana. Njegova mati je znala za to, ali ništa nije rekla sve dok ga otac nije uhvatio. Naljutio se, oduzeo mu knjigu i mislio je da je time stvar svršena. No nije računao sa radoznalošću svoga sina, koja je, usled očevog držanja, pre rasla no što se smanjivala. Petr, rešen da je pročita do kraja, smislio je kako će se dočepati te zanimljive knjige. U međuvremenu gđa Van Dan pitala je mamu šta o svemu tome misli. Mama je smatrala da ovakva knjiga nije za Margu, ali inače ne nalazi da je štetno što joj dozvoljava da čita mnoge druge knjige. "Velika je razlika, gđo Van Dan, između Marge i Petra. Prvo, Margo je devojka, a devojke uvek brže savrevaju od dečaka; drugo, Margo je pročitala dosta ozbiljnih knjiga i ne traži u njima ono što joj je zabranjeno i, treće, Margo je mnogo više razvijena i inteligentnija, o čemu svedoči sama

činjenica da je u četvrtom razredu gimnazije." - Gđa Van Dan složila se sa tim, ali je ipak smatrala da je u principu pogrešno dozvoliti da deca čitaju knjige koje su pisane za odrasle. A Petr je iskoristio vreme kad niko nije vodio računa ni o njemu ni o knjizi - sedam i po uveče - kada su svi bili u kabinetu i slušali radio. Tada je on odneo svoje blago na mansardu; trebalo je da bude dole najkasnije do osam i trideset, ali kako je knjiga bila toliko interesantna, on je zaboravio na vreme i upravo je silazio kad je njegov otac ušao u sobu. Možete zamisliti posledice! Uz čušku, knjiga je bila oduzeta i odletela je na sto, a Petr na mansardu. Tako su stvari stajale kad smo seli za sto. Petr je ostao gore - niko se zbog njega nije uz nemiravao - imao je da legne bez večere. Jeli smo, veselo časkajući, kad se začu prodror zvižduk. Svi prestadosmo jesti i zgledasmo se, prebledeli. Tada začusmo Perov glas kroz odžak: "Da znate, ja ionako ne mislim silaziti dole."

G. Van Dan skoči na noge, salvet mu pade na pod i, sav crven u licu, viknu: "Dosta mi je svega toga." Tata ga uhvati za mišicu strahujući od onoga što bi se moglo dogoditi i obojica odoše zajedno na mansardu. Posle priličnog otpora i trupkanja, Petr se našao u svojoj sobi iza zaključanih vrata, a mi nastavimo večeru. Gđa Van Dan htela je da sačuva krišku hleba za dragog sinčića, ali otac nije popuštao: "Ako se odmah ne izvini, spavaće na mansardi." Glasni protesti od strane nas ostalih, jer smo smatrali da je dovoljna kazna što je ostao bez večere. Osim toga, Petr može nazepstti, a mi ne smemo zvati lekara.

Petr se nije izvinio, već je ostao na mansardi. G. Van Dan ništa više nije preduzimao, ali sledećeg jutra ja sam primetila da je neko spavao u Petrovom krevetu. Petr je u sedam opet bio natrag na mansardi, ali je njegov otac uspeo da ga sa nekoliko ljubaznih reči nagovori da opet siđe dole. Kisela lica i uporno čutanje tri dana, a posle je opet sve pošlo glatko.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 21. septembra 1942.

Draga Keti,

Danas ču ti pisati uopšte o novostima kod nas. Gđa Van Dan je nepodnošljiva. Stalno me "seca" zbog mog večitog brbljanja, na ovaj ili onaj način, uvek pronađe nešto da nas gnjavi. Evo šta je najnovije: neće da pere šerpe i lonce ako je u njima što ostalo, umesto da to izruči u teglu, kako smo uvek dosad činili, ostavi da se tamo ukvari. Posle narednog obeda Margo ima ponekad i po sedam lonaca da pere i tada gđa kaže: "E, Margo, koliko ti to imaš posla!"

Ja i tata dali smo se na posao da napravimo rodoslovno stablo njegove porodice; pri tome mi on ponešto ispriča o svakom - baš je to strašno interesantno.

G. Kophes donosi svake druge nedelje poneku knjižicu specijalno za mene. Oduševljena sam knjigama iz kolekcije Jop ter Hel a mnogo mi se dopadaju i sve stvari Sisi van Marks veld. Pročitala sam Letnje ludosti četiri puta i još uvek se smejem komičnim situacijama u njima.

Opet je počela školska godina; ja mnogo učim francuski i uspevam da nabubam po pet nepravilnih glagola dnevno. Petr uzdiše i stenje nad svojim engleskim. Upravo su stigle neke školske knjige; imamo dobru zalihu svezaka, olovki, guma i etiketa, što sam sve donela sa sobom. Ponekad slušam vesti na holandskom iz Londona; nedavno sam slušala princa Bernar da. Rekao je da princeza Julijana očekuje dete, mislim januara, baš je to lepo; ostali se čude što sam tako zainteresovana za kraljevsku porodicu.

Pre nekoliko dana diskutovalo se o meni i svi su se složili da ja, na kraju krajeva, i nisam glupa, što je imalo za posledicu da su mi idućeg dana natovarili naročito teške zadatke. Ali ja, začelo, ne želim da i dalje budem u prvom razredu gimnazije

i kad mi bude bilo četrnaest ili petnaest godina. Govorilo se i o tome da mi nije dozvoljeno da čitam ozbiljnije knjige. Mama čita sada knjigu Vitezovi, žene i paževi, što meni nije dozvoljeno (Margi jeste). Moram čitati da postanem još zrelija, kao moja talentovana sestra. Još smo govorili kako ja pojma nemam o filozofiji i psihologiji, što je tačno. Možda ću dogodine biti pametnija. (Brzo sam potražila te teške reci u rečniku.)

Tek sam sad otkrila zabrinjavajuću činjenicu da imam samo jednu haljinu sa dugim rukavima i tri džempera za zimu. Dobila sam dozvolu od tate da ispletem pulover od bele domaće vune; nije baš neka fina vuna, no glavno je da je topla. Mi smo ostavili nešto odela kod prijatelja, ali, na nesreću, moći ćemo ga uzeti tek posle rata, to jest, ako još bude bilo tamo. Upravo sam pisala nešto o gdi Van Dan, kad ona uđe. Klap! Zatvorih knjigu. "Gle, Ana, mogu li samo da pogledam?"

"Ne, gospođo."

"Onda samo poslednju stranu."

"Ne, ni to."

Dabome, bila sam se užasno prepala, jer je baš na toj strani bilo pisano o njoj, i to ne mnogo laskavo.

Tvoja Ana

Petak, 25. septembra 1942.

Draga Keti,

Sinoć sam pošla gore i "posetila" Van Danove. Pokatkad to činim da malo popričam. Ponekad može biti sasvim zanimljivo. Onda jedemo umoljčane biskvite (kutija sa biskvitima stoji u garderobi, koja je puna larvi moljaca) i pijemo limunadu, razgovaramo o Petru. Rekla sam im kako me Petr često pomis-

luje po obrazu, iako ja ne želim da on to radi, jer ne volim da me dečaci diraju svojim šapama.

Onako kako to obično roditelji čine, pitali su me ne bih li mogla da se zbližim s Petrom, jer mu se zaista mnogo sviđam. Ja pomislih: "Oh, bože!", a rekoh: "Oh, ne!" Zamisli samo!

Kazala sam im da mislim da je Petr prilično nezgrapan, ali to je verovatno zbog stidljivosti, jer takvi su mnogi dečaci koji se nisu družili sa devojčicama.

Moram reći da je "Komitet za izbeglice" tajnog skrovišta (muška sekcija) vrlo oštouman. Sad ču ti reći šta su preduzeli da vesti o nama stignu do g. Dajka, glavnog predstavnika firme Travis i tatinog prijatelja koji je sklonio neke naše stvari. Otkucali su pismo jednom apotekaru iz Južnog Zelanda koji je u poslovnim vezama sa našom firmom i udesili da ovaj stavi svoj odgovor u već adresovani koverat. Tata je bio adresovao taj koverat na kancelariju. Kad koverat stigne iz Zelanda, pismo iz njega će se izvaditi i zameniti porukom napisanom tatinom rukom u kojoj mu tata javlja da je živ. Na taj način Van Dajk neće ništa posumnjati kad bude čitao pisamce, naročito su izabrali Zeland, jer je blizu Belgije, te bi pismo moglo lako da se prokrijumčari preko granice; osim toga, nikome nije dozvoljen pristup u Zeland bez specijalne dozvole, tako da, i ako i poveruju da smo tamo, ne bi mogli ni da pokušaju da nas tamo traže.

Tvoja Ana

Nedelja, 27. septembra 1942.

Draga Keti,

Upravo sam opet imala sa mamom veliki okršaj, ko zna po koji put; jednostavno ne možemo ovih dana da se složimo a ni sa Margom nisam više tako prisna kao pre.

Mi u svojoj porodici izbegavamo takve eksplozije. Ipak, nije to nimalo priyatno za mene. Mamina i Margina priroda meni su potpuno strane. Mogu razumeti bolje svoje drugarice nego svoju rođenu majku. Kako je to žalosno!

Često diskutujemo o posleratnim problemima, na primer, kako ćemo se obraćati posluzi.

Gđa Van Dan opet je praskala; užasno je čudljiva. Krije mnoge svoje stvari koje su određene za zajedničku upotrebu. Trebalo bi da mama na svako "nestajanje" kod Van Danovih odgovori "nestajanjem" kod Frankovih.

Kako neki ljudi vole da vaspitavaju tuđu decu pored svoje rođene! Van Danovi su od tih. Margi to nije potrebno; ona je besprekorna, savršenstvo, ali izgleda da ja u sebi imam zla dovoljno za nas obe. Da nas samo možeš čuti za vreme obeđa kako lete prekori i drski odgovori od jednih drugima. Tata i mama me uvek odlučno brane. Ne bih izdržala da mi nije njih. No iako me oni uvek savetuju da ne treba da pričam tako mnogo, da moram biti skromnija i da ne zabadam nos svuda, ipak izgleda da je sve to osuđeno na propast. Da tata nije tako strpljiv sa mnom, postala bih, bojim se, strašno razočaranje za moje roditelje, a oni su baš dosta popustljivi prema meni.

Ako sipam sebi malo povrća, jer ga ne volim, a više krompira, Van Danovi, a naročito gospođa, zgranjavaju se da dete sve tako bira. "Hajde, Ana, uzmi još povrća", odmah bi dočekala gđa Van Dan.

"Ne, hvala, gđo Van Dan, dosta mi je krompira."

"Povrće je dobro za tebe, i tvoja mama to kaže, uzmi još", kaže ona, gurajući ga ka meni dok mi tata ne priskoči u pomoć. A na to bi gđa Van Dan:

“Da si ti u našoj kući, vaspitali bismo te mi kako treba. Neverovatno je koliko je Ana strahovito razmažena. Da je Ana moja kći, ja to ne bih trpela.”

Time uvek počinje i završava “da je Ana moja kći”. Hvala bogu što nisam.

Ali da se vratimo na pitanje “vaspitanja”. Mrtva tišina je zavladala kad je gđa Van Dan juče završila. Onda je tata rekao: “Ja mislim da je Ana izvanredno dobro vaspitana; u svakom slučaju, naučila je jedno, a to je da ne odgovara na vaše duge pridike. A što se tiče povrća, pogledajte samo u svoj sopstveni tanjur.” Gđa Van Dan bila je potučena, potučena do nogu. Sebi je sipala sasvim malo povrća. E, ali ona nije razmažena. Oh, ne, nego kad uveče jede mnogo povrća, ona dobije zatvor. Zašto me, zaime sveta, ne ostavi na miru, onda ne bi morala da daje tako bedne izgovore. Divota je kako gđa Van Dan pocrveni. Ja ne, i u pravo to je ljuti.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 28. septembra 1942.

Draga Keti,

Moralu sam juče da prekinem pre no što sam završila. Moram ti ispričati još o jednoj svađi, ali najpre da ti kažem ovo.

Zašto se odrasli svađaju tako lako i tako mnogo i oko najidiotskih stvari. Dosad sam mislila da se samo deca kavže i da to prestaje kad odrastu. Naravno, pokatkad ima i stvarnog razloga za svađu, ali ovo ti je baš pravo zajedanje. Trebalо bi da sam se već na to navikla. Ali ne mogu, niti mislim da ћu moći dokle god budem ja bila predmet bezmalo svake diskusije. (Kažem “diskusiju” umesto svađa.) Ništa, ponavljam, ništa kod mene nije kako treba; moja pojava, karakter, moji maniri, o svemu

tome se diskutuje od a do š. Od mene se očekuje (po naredbi) da jednostavno čutke gutam svakojake uvredljive reči i grdnju, a ja na to nisam naučila. Baš ne mogu! Neću im pustiti tek tako sve te uvrede, pokazaću im koje Ana Frank. Kako će se iznenaditi, a možda će i gubicu zatvoriti kad počnem ja njih da vaspitavam. Da li da zauzmem takav stav? Pravo divljaštvo. Svaki put me sve više zgranjavaju njihovi nepodnošljivi postupci, a naročito glupost gđe Van Dan, ali čim se na to priviknem - a to neće dugo potrajati - onda ću im odgovoriti njihovom merom, i to punom. Tada će drukčije igrati.

Jesam li zaista tako nevaspitana, uobražena, tvrdogлавa, drska, glupa, lenja itd. - kako svi kažu? Oh, naravno, nisam. Ja imam svoje mane, baš kao i svaki drugi. To znam, ali oni sve preuvečavaju. Keti, kad bi samo znala kako ponekad sve u meni vri od tolikog podsmevanja i ruganja. I ne znam dokle ću biti u stanju da stišavam svoj bes. Jednog dana prosto ću eksplodirati.

No nemojmo više o tome, dosta sam te gnjavila svim tim svađama, ali ti ipak moram ispričati o jednoj vrlo zanimljivoj diskusiji. Jednom, za stolom, ne znam kako, tek počeli smo razgovor o Pimovoju (tatin nadimak) krajnjoj skromnosti. Čak i najzadrtiji moraju priznati daje to tačno kad se tiče tate. Odjednom gđa Van Dan reče: "I ja sam tako skromna po prirodi, još i više no moj muž."

Zamisli samo! Sama ta rečenica po sebi pokazuje koliko je ona nametljiva i drska. G. Van Dan je smatrao da treba da dâ izvesno objašnjenje u pogledu sebe. "Ja i ne želim da budem skroman, jer, prema mome iskustvu, to se ne isplati." Onda će meni: "Poslušaj moj savet, Ana, nemoj biti suviše skromna, to ničemu ne vodi."

Mama se sa tim takođe složila. Adi gđa Van Dan morala je da doda, kao i uvek, svoje mišljenje. Njena primedba bila je

upućena i mami i tati: "Vi imate čudne poglede na život. Čudno je reći tako što Ani; kad sam ja bila mlada, toje bilo sasvim drukčije. I verujem da je još tako, sem u vašoj modernoj kući." Toje bilo direktno upereno protiv maminog vaspitanja dece.

Gđa Van Dan je bila crvena kao rak, mama mrtva hladna. Ljudi koji se lako zacrvene tako se uzbude da im to u takvoj situaciji samo smeta. Mama, još potpuno mirna, žečeći da prekine ovu konverzaciju što je moguće pre, zamisli se za trenutak pa reče: "I ja takode smatram, gđo Van Dan, da bolje prolazi u životu onaj ko nije preterano skroman. Eto, moj muž, Margo i Petr su isuviše skromni, dok vaš muž, Ana, vi i ja, iako se ne može reći baš suprotno ipak ne dozvoljavamo da nam drugi skida kajmak s mleka." Gđa Van Dan: "Ali, gđo Frank, ja vas ne razumem; ja sam toliko skromna i povučena, kako vam i pada na pamet da za mene kažete išta drugo?" Mama: "Ja nisam ni rekla da ste vi ne znam kako nagli, ali za vas se baš ne bi moglo reći da ste povučeni." Gđa Van Dan: "Da raščistimo to jednom zauvek. Želela bih da znam po čemu sam to ja neskromna? Jedno znam, kad sama o sebi ne bih vodila računa, po svoj prilici umrla bih brzo od gladi."

Na ovu nemoguću primedbu, izručenu u samoodbrani, mama pršte u smeh. To razjari gđu Van Dan, koja dodade čitav niz nemačko-holandskih, holandsko--nemačkih izraza, dok joj se jezik nije zapleo, onda se diže sa stolice s namerom da napusti sobu.

Odjednom joj pogled pade na mene. Da si je samo videla! Na nesreću, baš u trenutku kad se ona okrenula, ja sam klimnula glavom sažaljivo i ironično - ne sa nekom namerom, već sasvim nesvesno, jer sam ceo razgovor pratila tako zaneto.

Gđa Van Dan se okreće i osu na nemačkom, grubim i prostačkim izrazima kao prava piljarica - bio je to divan prizor.

Kada bih umela da crtam, tada bih je ovekovečila ovakvu; tako je bilo smešno ovo jadno stvorenenje!

Bilo kako bilo, jedno sam sada naučila. Ako hoćeš čoveka stvarno da upoznaš, moraš se bar jednom poštено posvađati s njim. Onda, i tek onda, možeš suditi o njegovom pravom karakteru!

Tvoja Ana

Utorak, 29. septembra 1942.

Draga Keti,

Šta se sve ne događa onima koji žive ilegalno. Evo, na primer, peremo se u jednom koritu i pošto tople vode ima u kancelariji (pod tim uvek podrazumevam ceo donji sprat), svih sedmoro se redamo da bismo došli do tog velikog luksuza.

Ali pošto smo svi tako različiti i neki od nas stidljiviji no drugi, to je svaki član naše zajednice pronašao sebi sopstveno mesto da to obavlja. Petr se kupa u kuhinji, iako ona ima staklena vrata. Kad hoće da se kupa, prilazi redom svakome i saopštava da ne smemo prolaziti pored kuhinje u toku pola sata. Izgleda da misli da je to dovoljno. G. Van Dan ide pravo gore; po njemu, vredi pomučiti se oko nošenja vruće vode celim tim putem samo da bi se mogao kupati bez uznemiravanja u sopstvenoj sobi. Gđa Van Dan se uopšte ne kupa; čeka da vidi čije je mesto najbolje. Tata se kupa u kabinetu. Mama u kuhinji; Margo i ja izabrale smo kancelariju s lica, za naše ribanje. Subotom po podne tamo su zavese navučene, tako da se peremo u polutami. No meni se to mesto više ne dopada pa sam od prošle nedelje u potrazi za boljim kupatilom. Petr mi je dao ideju da pokušam u prostranom kancelarijskom WC-u. Tamo mogu

sedeti, upaliti svetio, zaključati vrata, prosuti vodu od kupanja i biti bezbedna od radoznalih očiju.

Isprobala sam svoje divno kupatilo prvi put u nedelju i mada to izgleda ludo, mislim da je to mesto bolje od svih drugih.

Prošle nedelje radio je dole vodoinstalater da prebacи vodovodne cevi iz kancelarijskog WC-a u hodnik - iz predostrožnosti da se cevi ne zamrznu ako zima bude jaka. Njegova poseta nije nam bila nimalo priyatna. Ne samo da celog dana nismo mogli da točimo vodu već ni u WC nismo mogli ići. Dosta je neprilično da ti pričam kako smo savladali tu teškoću; ipak nisam toliko stidljiva da ne bih mogla govoriti o tim stvarima.

Još istoga dana kad smo stigli, tata i ja smo improvizovali nošu za nas. Nemajući zgodniji sud, mi smo u tu svrhu žrtvovali jednu teglu. Dok je vodoinstalater bio ovde, prirodne potrebe bile su preko dana obavljane u salonu; ne smatram da je to i približno bilo takvo zlo kao što je bilo sedeti mirno i celog dana ne govoriti. Možeš misliti kakvo je to iskušenje bilo za "gospodcu kvakva". I u redovne dane moram da šapućem; ali ne moći govoriti ni u po glasa niti se pokrenuti, još je deset puta gore. Posle trodnevnog neprekidnog sedenja moja zadnjica je bila sva ukrućena i bolela me. No malo gimnastike pred spavanje pomoglo mi je.

Tvoja Ana

Četvrtak, 1. oktobra 1942.

Draga Keti,

Strahovito sam se juče prepala. Iznenada je u osam časova zvonce jako zazvonilo .Naravno, pomislila sam da je neko došao, sigurno se domišljaš na koga sam mislila. Ali sam se malo primirila kad su svi rekli da to mora da je neko mangupče ili možda, poštar.

Dani sada ovde protiču vrlo mirno. Levin, mali Jevrejin, hemijski laborant i apotekar, radi u kuhinji za g. Kralerovu firmu. On dobro poznaje celu zgradu i stoga se bojimo da mu ne padne na pamet da zaviri u svoju staru laboratoriju. Ćutimo kao miševi. Ko bi pre tri meseca mogao i da pomisli da će kao čikov nemirna Ana morati da sedi nepomično po čitave sate i, da će to moći da izdrži.

Dvadeset devetog bio je rođendan gdje Van Dan. Iako se nije mogao proslaviti ne znam kako, ipak smo uspeli da priredimo malu svečanost u njenu čast sa izuzetno lepim ručkom, a dobila je nešto poklona i cveća. Crvene karanfile od muža; izgleda da je to porodična tradicija. Da se zadržimo malo na gđi Van Dan. Moram ti reći da njeni pokušaji da koketira sa tatom mene uvek dovode do besa. Gladi ga po kosi i licu, pokazuje svoje "lepe noge", pokušava da bude duhovita da bi na taj način privukla Pimovu pažnju. Pim, hvala bogu, ne smatra da je ona privlačna ni duhovita, pa ne prihvata igru. Mama se ne ponaša tako sa g. Van Danom; rekla sam to gđi Van Dan u lice.

Petr se pokatkad izvlači iz svoje ljuštture i zna da bude vrlo zabavan. Imamo zjedničko jedno i to mnogo uveseljava sve nas: oboje volimo da se preoblačimo. Nedavno se pojavio u jednoj jako tesnoj haljini gđe Van Dan, a ja sam obukla njegovo odelo. Imao je šešir, a ja kačket. Svi su se previjali od smeha, a i mi smo se zabavljah kao i oni. Eli je kupila nove sukњe za Margu i mene. Materijal je truo a kvalitet je vrlo loš; jedna staje 24 florina, a druga 7,50. Kakva razlika u poređenju sa predratnim!

Još jedno iznenađenje. Eli je pisala nekim dopisnim školama i tražila dopisni tečaj iz stenografije za Margo, Petra i mene. Čekaj pa ćeš videti kakvi ćemo savršeni specijalisti biti do iduće godine. U svakom slučaju veoma je zgodno poznavati to tajno pismo.

Tvoja Ana

Subota, 3. oktobra 1942.

Draga Keti,

Juče je opet bilo gužve. Mama je digla galamu i rekla tati sve što o meni misli. Tada je dobila strašan napad plača, tako da sam, razume se, i ja udarila u plač; usled svega toga užasno me je zbolela glava. Najzad sam kazala tati da njega mnogo više volim nego mamu, na šta je on odgovorio da će se u tom pogledu izmeniti. Ali ja u to ne verujem. Ja prosto moram da se savlađujem da ostanem mirna sa njom. Tata želi da ponekad od svoje volje pomognem mami kad se ne oseća dobro ili kad ima glavobolju, ali ja neću. Ja učim marljivo francuski i čitam sada La Belle Nivernaise.

Tvoja Ana

Petak, 9. oktobra 1942.

Draga Keti,

Danas imam samo turobne i obeshrabrujuće vesti. Mnoge naše prijatelje Jevreje masovno odvode. Prema tim ljudima Gestapo postupa bez i trunke obzira. Tovare ih u furgone i šalju u Vesterbork, veliki logor za Jevreje u Drentu. Mora da je jezivo tamo. Samo jedno odeljenje za umivanje za stotinu ljudi, a ni blizu dovoljno WC-a. Nema posebnih odaja; muškarci, žene i deca, svi spavaju zajedno. Kažu da usled toga vlada grozan nemoral; i mnoge žene, čak i devojke koje tamo provedu izvesno vreme, očekuju bebe.

Nemoguće je odatle pobeći: Po obrijanim glavama i po jevrejskom izgledu, odmah se može videti da su to logoraši. Kad je tako zlo u Holandiji, kako li je tek u dalekim i nekulturnim krajevima, kuda ih šalju. Verujemo da većinu njih likvidiraju. Engleski radio javlja da ih guše u gasnim komorama.

Možda je to najbrži način da se umre. Užasno sam uzne-mirena. Nisam bila u stanju da se otrgnem od Mip kad je pričala o tim grozotama. I ona sama je nešto od toga videla. Tu nedavno jedna jadna, stara, onemoćala Jevrejka sedela je pred njenim vratima; gestapovac joj je naredio da tu čeka, a on je otišao po kola. Sirota starica bila je preplašena rikom protiv - avionskih topova koji su pucali na engleske avione i bleštavom zasenjujućom svetlošću reflektora. Ali Mip se nije usuđivala da je uvede unutra; нико се не би излоžio takvom riziku. Nemci су ту neumitni i bez i trunke milosti. I Eli je vrlo nevesela i potištene. Njen verenik mora u Nemačku. Ona se boji da avijatičari koji preleću iznad наše kuće ne bace svoje bombe, često teške i do milion kilograma, baš Dirku na glavu. Šale kao "nema iz-gleda da će dobiti milion", i "dovoljna je i jedna bomba" nisu baš na svom mestu u ovoj prilici. Dirk nije jedini koji treba da ide; vozovi krcati mladićima odlaze svakodnevno. Ako uz put stanu na nekoj maloj stanici, još će, možda, poneko i uspeti da neopaženo siđe i pobegne.

No ovo nije kraj mojim rđavim vestima. Jesi li ikad čula za taoce; to je sad najnovije u kažnjavanju za sabotažu. Možeš li zamisliti išta strašnije?

Ugledni građani, nedužni ljudi bacaju se u zatvore i tu čekaju svoju sudbinu. Ako ne pronađu sabotere, Gestapo jednostavno stavi pet talaca uza zid. Izveštaji o njihovoj smrti povajljuju se često u novinama. Ove zločine nazivaju "kobnim događajem". Divan narod, ti Nemci! Kad pomislim da sam nekad i ja bila jedna od njih! Ali ne, Hitler nam je još davno oduzeo nacionalnost. U stvari, Nemci i Jevreji su najveći neprijatelji na svetu.

Tvoja Ana

Petak, 16. oktobra 1942.

Draga Keti,

Grdno sam zauzeta. Upravo sam prevela jedno poglavje iz "Lepe Niverneze" i izvadila i nove reči. Onda sam rešila kako zamršen matematički problem i prešla tri strane francuske gramatike. Odlučno odbijam da rešavam te matematičke probleme svakog dana. Tata se slaže sa mnom da su ti problemi jako teški. Skoro da sam bolja u tim problemima no on, mada oboje u tome nismo jaki i često moramo zvati Margu u pomoć. A u stenografiji ja sam najviše napredovala.

Juče sam završila Jurišnike. Vrlo je zanimljivo; ali ne može se meriti sa Jop ter Hel. Ipak mislim da je Sisi van Marksveld izvanredan pisac. Apsolutno ću dati svojoj deci da čitaju njene knjige. Margo, mama i ja opet smo u velikom prijateljstvu. Tako je zaista mnogo bolje. Margo i ja legle smo sinoć u jedan krevet; bilo je guranja, ali smo se ismejale zbog toga. Tražila je da čita moj dnevnik. Rekla sam: "Možeš, ali ne sve", a onda sam ja nju pitala da li bih ja mogla čitati njen i ona je odgovorila: "Da". Onda smo počele da pričamo o budućnosti. Pitala sam je šta bi želela da bude. Ali ona nije htela da mi kaže i držala se tajanstveno. Domišljam se da želi da bude učiteljica; nisam baš sigurna, ali mi se čini da je tako. Stvarno, ne bi trebalo da sam tako radoznala.

Jutros sam ležala na Petrovom krevetu, pošto sam prvo nje-ga oterala. Bio je besan na mene, ali to me se nije mnogo ticalo. Mogao bi, na kraju krajeva, biti malo ljubazniji sa mnom; ipak sam mu juče dala jabuku.

Pitala sam Margu šta misli da li sam jako ružna. Rekla je da izgledam malo neozbiljna ali da imam lepe oči. Dosta neodređeno, je l' da?

Do idućeg puta!

Tvoja Ana

Utorak, 20. oktobra 1942.

Draga Keti,

Još mi dršću ruke, iako je prošlo dva sata od događaja koji nas je tako zastrašio. Prvo da ti objasnim da ovde u kući ima pet aparata za gašenje požara. Znali smo da neko treba da dođe da ih napuni, ali niko nas nije opomenuo da je majstor, ili kako li se već zove, došao.

Zato nismo ni nastojali da budemo oprezni dok nisam čula lupu čekića na odmorištu pred našim vratima sa pokretnim ormarom. Odmah sam se setila da je to majstor i skrenula sam pažnju Eli, koja je ručala kod nas, da ne može dole. Tata i ja smestili smo se uz vrata da čujemo kad majstor podje. Pošto je radio četvrt sata, ostavio je svoj čekić i alat gore na ormar (kako smo mi prepostavljeni) i zakucao na naša vrata. Prbledeли smo kao krpe. Možda je ipak nešto čuo i htio da ispita našu tajnu jazbinu. Tako nam je izgledalo. Čulo se lupetanje, guranje, vučenje. Skoro sam se obeznanila na pomisao da tamo neki nepoznat čovek može otkriti naše divno skrovište. I baš kad sam pomislila da su ovo poslednji trenuci moga života, čuh g. Kophesa: "Otvorite, to sam ja". Odmah smo mu otvorili. Kuka, koja je držala ormar, a koju je mogao da otkači samo onaj koji je znao za tajnu bila se zaglavila. Zato nas niko nije ni mogao blagovremeno opomenuti za majstora. Pošto je ovaj sad otišao dole, g. Kophes je htio da izvede Eli, ali nije mogao da otvari ormar. Za mene je, znaš, to bilo veliko olakšanje. U mojoj mašti čovek za koga sam držala da pokušava da uđe unutra, rastao je i rastao, dok na kraju nije postao džin i najveći fašist koji je ikad živeo na zemlji.

Dakle, srećom, opet se sve lepo završilo. U međuvremenu lepo smo se zabavljali u ponedeljak. Mip i Henk su ovde prenoćili. Margo i ja prešle smo u maminu i tatinu sobu a njima ustupile našu.

Večera je bila božanstvena. Desio se ipak mali incident. Tatin stona lampa imala je kratak spoj i odjednom smo se našli u mraku. Šta sad da se radi? Bilo je nešto malo olovne žice u kući, ali se osigurač nalazio čak u zadnjem delu mračnog magacina - nimalo prijatan posao po mraku. Ipak su muškarci otišli onamo i posle deset minuta mogli smo da pogasimo sveće. Ustala sam jutros rano. Henk je morao da pođe u pola devet. Posle prijatnog doručka Mip je sišla dole. Lila je kiša, pa je bila srećna što ne mora da ide biciklom do kancelarije. Iduće nedelje Eli će jedne noći spavati kod nas.

Tvoja Ana

Četvrtak, 29. oktobra 1942.

Draga Keti,

Strahovito sam zabrinuta, tata je bolestan. Ima visoku temperaturu i crvene ospe, kao da su boginje. A pomisli, doktora ne smemo pozvati. Mama mu je dala lek za znojenje. Možda će mu to oboriti temperaturu.

Jutros nam Mip reče da je sav nameštaj odnet iz Van Danove kuće. Još nismo kazali gđi Van Dan. Ona je i inače sva nervozna i baš nam nije do toga da slušamo nove jadikovke za svim tim krasnim porculanom i divnim stolicama koje je ostavila kod kuće. Mi smo morali ostaviti skoro sve naše lepe stvari; čemu onda kukati sad zbog toga?

Dozvoljeno mi je u poslednje vreme da čitam više knjiga za odrasle. Sad čitam Evinu mladost od Nika van Suhtela. Ne vidiš neku veliku razliku između ove ljubavne istorije i ljubavnih priča za učenice. Istina, ima malo i o ženama koje se prodaju nepoznatim ljudima u zabačenim ulicama za novac. Ja bih umrila od stida kad bi mi se tako desilo. Takođe govore kako Eva

ima menstruaciju. Oh, jedva čekam da i ja imam; izgleda da je to tako važno.

Tata je doneo Geteove i Šilerove drame iz velikog ormara. Čitaće mi svako veče. Počeli smo sa Don Karlosom.

Sledeći tatin lep primer; mama mi je utrpala u ruke molitvenik.

Iz uljudnosti čitam neke molitve na nemačkom; neosporno, divne su, ali za mene ništa ne znače. Što me tera da budem pobožna, samo radi svog zadovoljstva.

Sutra ćemo prvi put ložiti. Bojim se da će nas dim ugušiti. Odžaci već godinama nisu čišćeni; nadajmo se da će ipak vući.

Tvoja Ana

Subota 7. novembra 1942.

Draga Keti,

Mama je užasno razdražljiva, a to uvek znači novu neprijatnost za mene; je li to samo slučajnost što mama i tata nikad ne prekoravaju Margo, već samo mene, i to za svaku sitnicu. Sinoć, na primer, Margo je čitala jednu knjigu sa lepim slikama; ustala je i otišla gore, ostavivši knjigu za trenutak. Ja ništa nisam radila, zato sam uzela knjigu i počela da razgledam slike. Margo se vrati, vide svoju knjigu u mojim rukama, namrgodi se i zatraži je natrag. I samo zato što sam htela da još pogledam, Margo se strašno naljutila. Tada se mama umeša: "Daj knjigu Margi; ona ju je čitala", reče. Tata ude u sobu. On čak nije ni znao u čemu je stvar, ali je video uvređen izraz na Marginom licu i odmah se okomi na mene: "Voleo bih da vidim šta bi ti rekla da je Margo samo i pogledala neku tvoju knjigu!" Odmah sam popustila, spustila knjigu na sto i izašla iz sobe, uvredena, kako su oni mislili. No nisam bila ni uvredena ni ljuta, samo ojađena. Tata

nije imao prava da sudi i ne znajući oko čega smo se sporečkale. Ja bih i sama već vratila knjigu Margi, i to mnogo brže, da se mama i tata nisu umešali i odmah stali na Marginu stranu, kao da je ona žrtva neke velike nepravde. Jasno je da će mama uvek pristati uz Margu; ona i Margo uvek podržavaju jedna drugu. Ja sam tako navikla na to da sam krajnje ravnodušna i na mamine grdnje i na Margine čudi.

Ja ih volim, ali jedino zbog toga što su to mama i Margo. Sa tatom je drukčije. Kad on ističe Margo kao primer, odobrava ono što ona radi, hvali je i mazi, onda se ja grizem u sebi, jer tatu obožavam. On je moj ideal. Nikoga na svetu ne volim kao njega. On nije svestan toga da se prema Margi ponaša drugačije no prema meni. Pa da, Margo je najlepša, najslađa, najsvršenija devojka na svetu. No ipak ja osećam da i ja imam nekog prava da me shvate ozbiljno. Uvek sam bila glupi Avgust i niko i ništa u našoj porodici; uvek sam morala za svoje postupke dvostruko da plaćam, prvo zbog grdnji, a posle zbog teško povređenih osećanja. Više me površne nežnosti ne zadovoljavaju. Ja od tate tražim ono što on nije u stanju da mi pruži. Nisam ljubomorna na Margu, nikad to nisam ni bila. Ne zavidim joj na lepoti i pameti. Ja samo čeznem za tatinom istinskom ljubavi; ne samo kao njegovo dete, nego kao Ana, ja.

Ja se privijam uz tatu, jer sam jedino preko njega u stanju da sačuvam preostatke porodičnog osećanja. Tata ne shvata da ja moram ponekad da dam oduške svojim osećanjima prema mami. On ne voli da o tome govori, on jednostavno izbegava sve što može navesti na primedbe o maminim manama. No mama i njene mane su nešto što mi je, čini mi se, teže podneti no sve drugo. Ne znam kako da to sve zadržim samo za sebe. Ne mogu se uvek savladati a da ne ukažem na njenu nemarnost, njen sarkazam, nedostatak nežnosti, niti mogu verovati da je krivica uvek do mene.

Mi smo potpuno različite u svemu; zato, prirodno, i dolazimo u sukob.

Ja ne mogu izricati sud o maminom karakteru, jer to je nešto o čemu ja ne mogu suditi. Gledam na nju samo kao na majku i smatram, jednostavno, da ona nije u stanju da za mene to bude; moram biti sama sebi majka. Ja sam izuzela samu sebe od svih ostalih; ja sam svoj sopstveni krmanoš, a kasnije će se videti kuda će me to odvesti.

Sve je to naročito zato što ja u svojim mislima imam sliku savršene majke i žene, a u onoj koju moram zvati "majkom" ne nalazim ni traga od te slike.

Stalno se zaričem da ne obraćam pažnju na mamine mane, već da gledam samo njenu dobru stranu, a da u sebi razvijam ono što u njoj ne mogu naći. Ali ne ide; a najgore je od svega što ni tata ni mama ne vide tu prazninu u mome životu, i ja ih za to osuđujem. Pitam se da li ikad roditelji mogu potpuno razumeti svoju decu.

Pokatkad mi se čini da me Bog iskušava; moram postati dobra sopstvenim naporima, bez ičijeg primera i bez dobrog saveza. A onda ču zato kasnije biti jača. Ko će, osim mene, ipak čitati ova pisma? Od koga ču dobiti podrške. A meni je pomoći često potrebna; često se osećam slabom i nezadovoljnom sobom; moji nedostaci su tako veliki! Ja to znam i svakoga dana trudim se da se popravim sve više i više.

Ophode se sa mnom vrlo neujednačeno. Jednoga dana je Ana tako razumna i sve sme znati; idućeg dana slušam kako je Ana samo glupa ovčica, koja uopšte ne zna ništa, a uobražava da je naučila mnogo iz knjiga. Ja više nisam beba, niti mamina maza kojoj se smeju na sve što učini. Ja imam svoja lična gledišta, planove, mada ih još ne umem uobičići rečima. Oh, toliko stvari vri u meni dok ležim u krevetu, prinuđena da budem s ljudima koji su mi već dosadili, a koji uvek pogrešno tumače

moje namere. Zato se ja uvek vraćam svome dnevniku. Tu ja počinjem i završavam, zato što je Keti uvek strpljiva. Obećala sam joj da će istražati uprkos svemu i naći svoj put kroz sve to, i gutati suze. Jedino želim da već vidim rezultate ili da, s vremenom na vreme, dobijem ohrabrenja od nekoga ko me voli. Nemoj me osuđivati: seti se da i meni ponekad prevrši.

Tvoja Ana

Ponedeljak. 9. novembra 1942.

Draga Keti,

Juče je bio Petrov rođendan. Napunio je šesnaest godina. Dobio je lepe poklone. Između ostalog, igru Monopol, brijač i upaljač. Ne zato što je neki pušač, već samo da se pokaže. Najveće iznenađenje došlo je od g. Van Dana, kada je, u jedan sat, objavio da su se Englezi iskrcali u Tunisu, Alžiru, Kazablanci i Oranu: "To je početak kraja", svi su rekli, ali Čerčil, britanski predsednik vlade, koji je, verovatno imao prilike da to često čuje u Engleskoj, kazao je: "Ovo nije kraj, nije možda čak ni početak kraja. Pre bi se moglo reći da je to kraj početka." Uočavaš li razliku? Ali, svakako, ima razloga i za optimizam. Staljingrad, koji Rusi brane već tri meseca, još nije pao Nemcima u ruke.

No da se vratimo u našu tajnu jamu. Moram ti reći nešto o tome kako je sa našim snabdevanjem. Kao što znaš, oni iznad nas pravi su proždrljivci. Nabavljamo hleb od jednog ljubaznog pekara, prijatelja g. Kophesa. Ne dobijamo onoliko koliko smo navikli da imamo kod kuće, razume se, ali je dovoljno. Kupili smo ispod ruke i četiri karte za snabdevanje. Njima se cena stalno diže. Sad se popela od 27 na 33 i sve to za komadić štampanog papira! Da bismo imali u kući nešto što može da stoji sem naših 150 konzervi sa povrćem, kupili smo i 270 funti

sušenog graška i pasulja. To nije sve za nas, jedan deo je za one iz kancelarije. Nalaze se u vrećama okačenim za kuke u našem malom hodniku (sa ove strane tajnih vrata). Usled težine neki šavovi na vrećama su se rašili. Stoga smo rešili da našu zimsku zalihu popnemo na tavan. Petru je stavljeno u zadatak da sve vreće prevuče onamo.

Uspeo je da pet od šest vreća prenese netaknute i baš je gurao šestu kad se donji šav raspori i pljusak -ne, pravi grad pasulja stade da sipa, izli se i zazveča niz stepenice. U vreći je bilo oko 50 funti i buka je bila tolika da bi mrtvog probudila. Dole su pomislili da se stara kuća, sa svim onim što je u njoj, ruši na njih. (Hvala bogu, nije bilo stranog sveta u zgradu.) Za trenutak se Petr prepao. Ali ubrzo zaceni se od smeha, naročito kad je ugledao mene u dnu stepenica kao malo ostrvo usred mora pasulja. Brzo smo počeli da ga kupimo. Ali pasulj je tako gladak i sitan da uvek ispod prstiju isklizne i otkotrlja se u svaku moguću rupu i čošak. Sada, svaki put kad neko siđe dole, još uvek nađe poneko zrno, sagne se jedared-dvared i eto ga pred gđom Van Dan sa punom šakom pasulja.

Zamalo da zaboravim da kažem da je tati sada mnogo bolje.

Tvoja Ana

P. S. Upravo su preko radija javili da je Alžir pao. Maroko, Kazablanka i Oran su u britanskim rukama već nekoliko dana. Sad čekamo da jave za Tunis.

Utorak, 10. novembra 1942.

Draga Keti,

Važna novost - dobićemo osmog člana. Da, zaista! Uvek smo mislili da ima dovoljno mesta i hrane za još jednog. Jedino smo se bojali da Kophesu i Kraleru ne zadamo još muke. Ali

sada, kada strahovite priče, koje slušamo o Jevrejima, postaju sve crnje, tata je uhvatio na prepad ovu dvojicu od kojih je to zavisilo i oni su se složili da mu je plan izvrstan. "Isto je toliko opasno za osmoro kao i za sedmoro", rekli su, i sasvim ispravno. Kad je to bilo rešeno, stadosmo premetati po glavi sve naše prijatelje, trudeći se da se setimo nekog samca koji bi odgovarao našoj "porodici". Nije bilo teško pronaći takvog. Pošto je tata isključio sve članove Van Danove porodice, izabrali smo dentistu Alberta Dusla, čija je žena bila tako srećna što se zatekla van zemlje kad je rat izbio. Poznat je kao miran čovek i koliko mi i Van Danovi možemo suditi na osnovu površnog poznanstva, bio bi pogodna ličnost. I Mip ga poznaje, tako da će ona moći da udesi sve što treba da nam se Dusi pridruži. Ukoliko dođe, spavaće u mojoj sobi umesto Margo, koja će morati da spava na poljskom krevetu.

Tvoja Ana

Četvrtak, 12. novembra 1942.

Draga Keti,

Dusi je bio presrećan kad mu je Mip kazala da mu je našla skrovište. Savetovala mu je da dođe što pre može. Najbolje u subotu. Nije bio siguran da će moći, pošto prvo mora da sredi kartoteku, da završi sa još nekim pacijentima i dovede u red račune. Mip dođe jutros k nama sa tim novostima. Mi smo mislili da nije pametno od njega što odlaze. Sve te pripreme povlače objašnjenja izvesnom broju ljudi, a mi bismo radije da ih držimo dalje od svega. Mip će ga pitati može li urediti da ipak dođe u subotu.

Dusi je rekao: ne; dakle, dolazi u ponedeljak. Moram reći da ja mislim da je to prilično glupo što nije odmah dojurio na ovaj predlog, pa kakav je da je. A da ga uhvate na ulici, da li bi

onda mogao da uredi kartoteku, dovede u red svoje finansije i primi pacijente. Pa zašto onda odlaže? Mislim da je bilo glupo od tate što je popustio. Inače ničeg novog.

Tvoja Ana

Utorak, 17. novembra 1942.

Draga Keti,

Dusi je stigao. Sve je išlo glatko. Mip mu je rekla da treba da bude u jedanaest pred Glavnom poštou, gde će ga čekati jedan čovek. Dusi je bio na zakazanom mestu u minut tačno. G. Kophes, koji takođe poznaje Dusla, prišao mu je i rekao da taj čovek nije mogao doći i pitao ga da li bi na trenutak svratio do Mip u kancelariju. Kophes se popeo u tramvaj i vratio u kancelariju, dok je Dusi pošao pešice u istom pravcu. U 11 i 20 Dusi je zakucao na kancelarijska vrata. Mip mu je prihvatala kaput, da se ne vidi žuta zvezda, i odvela ga u kabinet, gde ga je Kophes zadržao u razgovoru dok nije otišla čistačica. Tada je Mip pošla gore sa Duslom pod izgovorom da je kabinet potreban za nešto, otvorila pokretni ormar i ušla unutra na oči zaprešćenog Dusla.

Mi smo svi sedeli za stolom gore, čekajući da kafom i konjakom pozdravimo pridošlicu. Mip ga je najpre uvela u našu dnevnu sobu. On je odmah prepoznao naš nameštaj, ali mu nije bilo ni na kraj pameti da smo i mi tu, nad njegovom glavom. Kad mu je Mip kazala to, nije mogao doći k sebi od iznenađenja. No, srećom, Mip mu nije dala mnogo vremena i povela ga je gore.

Dusi se bacio u fotelju, zanemeo, i gledao nas sve redom neko vreme, kao da zaista ne veruje svojim očima. Posle nekog vremena promuca:

“Ali... abersind vi niste u Belgiji? Ist der Militdr nicht došao, dasAuto zar bekstvo sie nicht uspelo?”

Sve smo mu objasnili, da smo sami izmislili tu priču o vojnicima i autu, da bismo svet, a naročito Nemce, uputili na progrešan trag, ako bi ovi pokušali da nas traže.

Dusi je ostao bez reci na takvu dovitljivost i kad je obišao naše superpraktično malo skrovište, samo je zverao po njemu zadivljeno.

Ručali smo svi zajedno. Onda je on malo odremao i pri-družio nam se za čaj, pospremio malo svoje stvari (Mip ih je bila donela ranije), i počeo već da se oseća kao kod svoje kuće, naročito kad je dobio sledeći “kućni red”, delo Van Dana, prospekt i vodič za Tajno skrovište. Specijalna ustanova za privremenog boravišta Jevreja i njima sličnih. Otvorena preko cele godine. Lepa, mirna, bez šume unaokolo; u srcu Amsterdama. Do nje se dolazi tramvajem broj 13 i 17, takođe i kolima i biciklom. U izuzetnim slučajevima i pešice, ako Nemci zabrane korišćenje saobraćajnih sredstava.

Stan i hrana: besplatno.

Specijalna kuhinja bez masnoća.

Tekuća voda u kupatilu (na žalost, bez kade) i niz unutrašnjih i spoljnih zidova. Prostrani magacini za sve vrste robe. Sopstveni radio-centar, direktna veza sa Londonom, Njujorkom, Tel Avivom i mnogobrojnim drugim radio-stanicama. Ovaj aparat stoji na raspolaganju tek posle šest časova uveče. Nije zabranjeno hvatati nijednu stanicu, podrazumevajući da se nemačke stanice slušaju samo u iznimnim slučajevima, kao, na primer, klasična muzika i slično.

Vreme za odmaranje: od 10 do 7 i 30 ujutru; do 10 i 15 nedeljom. Ukućani se mogu odmarati preko dana, ako to okolnosti dozvoljavaju prema kućnom redu. Iz razloga opšte bezbednos-

ti, vreme propisano za odmaranje mora se striktno poštovati!! Godišnji odmor odložen na neodređeno vreme.

Upotreba jezika. Govori se uvek obavezno tiho. Dozvoljena upotreba svih kulturnih jezika, dakle ne nemačkog.

Nastava. Stenografija, nedeljno jedan čas pisanja, časovi engleskog, francuskog, matematike i istorije u svako doba dana.

Domaće životinje: specijalno odeljenje (potrebna dozvola); dobar postupak, insekti isključeni.

Vreme jela: doručak svakog dana, sem nedelje i praznika, u 9 časova ujutru; nedeljom i praznikom oko 11 i 30 časova.

Ručak, ne baš obiman: u 1 i 15, do 1 i 45 časova.

Večera hladna (topla); nema utvrđenog vremena (zavisi od radio vesti).

Dužnosti: ukućani moraju biti uvek spremni da pomognu u kancelarijskom poslu.

Kupanje: "kada" stoji na raspolaganju svim ukućanima nedeljom od 9 pre podne. Po želji može se kupati i u WC-u, kuhinji, kabinetu i prednjoj kancelariji.

Alkoholna pića: samo uz lekarski recept.

Kraj.

Tvoja Ana

Četvrtak, 19. novembra 1942.

Draga Keti,

Dusi je vrlo prijatan čovek, baš kako smo svi mi i očekivali. Naravno, on smatra da se samo po sebi razume da sa mnom deli moju sobicu. Otvoreno govoreći, ja nisam baš tako oduševljena

da neko stran upotrebljava moje stvari, ali moramo biti spremni na žrtve za opšte dobro, tako da će podneti ovu malu žrtvu drage volje. "Ako samo možemo nekoga spasti, onda je sve ostalo od drugostepene važnosti", kaže tata, i potpuno je u pravu.

Prvog dana kad je stigao, on je odmah počeo postavljati svakojaka pitanja, kao: "Kad dolazi čistačica? Kada se može upotrebljavati kupatilo? Kada je dozvoljeno ići u klozet?" Može ti biti smešno, ali ovo sve nije tako jednostavno u tajnom skloništu. Preko dana ne smemo praviti nikakvu galamu koja bi se mogla čuti dole; a ako je tamo neko stran, kao, na primer, čistačica - moramo biti naročito oprezni. Sve sam to potanko objasnila Duslu. Ali me je nešto zaprepastilo: jako sporo shvata stvari. Sve je po dvaput pitao i opet izgleda, nije zapamtio. Možda će to vremenom proći i možda je to samo zato što je savršeno zbumen iznenadnom promenom. Sem toga sve je dobro. Dusi nam je pričao o spoljašnjem svetu, od koga smo sad već toliko dugo odsečeni. Doneo je vrlo tužne vesti. Mnogobrojni prijatelji i poznanici doživeli su užasnu sudbinu. Iz večeri u veče tutnje ulicama zeleni i sivi vojni automobili. Nemci zvone redom na sva vrata, pitaju da li tu ima Jevreja. Ako ih ima, onda čitača porodica mora odmah poći. Ako ne nađu nikoga, odlaze u narednu kuću. Niko nema mogućnosti da im izbegne, osim ako se ne skrije negde. Često idu sa spiskovima i zvone samo тамо где znaju da mogu doći do dobrog plena. Pokatkad ih i puštaju ako daju novaca - toliko i toliko po glavi. Kao nekadašnji lov na robove. Ali to nije za šalu; isuviše je ovo tragično. Uveče, kada se smrkne, vidim redove dobrog, nevinog sveta, sa rasplakanom decom, kako idu i idu, praćeni nekolicinom tih tipova, koji se izdiru na njih i muvaju ih dok ovi skoro ne padnu. Niko nije pošteđen - stari, novorođenčad, trudne žene, bolesni - svako i svi pridružuju se ovom maršu smrti.

Kako smo srećni mi ovde, tako dobro zbrinuti i neuznemiravani. Ne bi nas se ni ticala sva ova beda da nismo tako uzbudeni zbog svih tih nama tako dragih ljudi, kojima ne možemo više pomoći.

Grize me savest što ležim u topлом krevetu dok moji najdraži prijatelji posrću pod udarcem ili padaju u kanale negde u hladnoj noći. Obuzima me užas kad pomislim na drugarice koje upravo sada predaju u ruke najsivrejim zverima koji su ikad hodali zemljom. I to sve zato što su Jevreji!

Tvoja Ana

Petak, 20. novembra 1942.

Draga Keti,

Niko od nas zaista ne zna kako sve to da shvati. Vesti o Jevrejima stvarno i nisu do nas prodirale sve dosad i mislili smo da je bolje biti što je moguće vedriji. S vremena na vreme, kad bi nam Mip natuknula ponešto o tome šta je bilo sa nekim od naših prijatelja, mama i gđa Van Dan udarile bi uvek u plač, tako da je Mip mislila da je bolje da nam više ništa i ne priča. Ali na Dusla smo odmah, sa svih strana, ‘navalili’ pitanjima, a ono što nam je ispričao bilo je tako grozno i varvarski da čovek ne može a da na to stalno ne misli. Pa ipak, mi ćemo se i šaliti i zadirkivati jedni druge, kad te strahote malo iščile iz naše svesti.

Ničemu ne vodi, a i onima napolju ne pomaže, ako i dalje budemo sumorni kao u ovom trenutku. I kakva korist od toga ako naše tajno skrovište pretvorimo u “kuću tuge”. Moram li ja neprestano misliti na te ljude, ma šta radila? Ili, ako imam želju da se nečemu smejem, treba li da se uzdržim i da se osećam poštidenom što sam vesela? Moram li, dakle, tugovati po ceo bogovetni dan? Ne, ja to ne mogu. Uostalom, vremenom će i ta tuga izbledeti.

Uz tu nesreću evo i druge, ali čisto lične, koja postaje beznačajna kraj sveg jada o kome sam ti upravo pričala. Ipak, ne mogu se uzdržati a da ti ne kažem da sam u poslednje vreme počela da se osećam tako napuštenom. Osećam u sebi strašnu prazninu. Nikada se nisam tako osećala; zabava i razonoda i moje drugarice potpuno su ranije ispunjavale sve moje misli. Sada mislim, ali samo na tužne stvari ili na sebe samu. I, najzad, otkrila sam da tata, iako mi je tako drag, ipak ne može da zameni čitav moj mali svet iz prošlih dana. Ali što te gnjavim takvim besmislicama? Vrlo sam nezahvalna, Keti, to znam. No često se osećam kao omamljena kad se sve to obori na mene i kad još, povrh svega, mislim na sve te tuđe nesreće.

Tvoja Ana

Subota, 28. novembra 1942.

Draga Keti,

Potrošili smo mnogo struje, prekoračili smo određenu koliciну. Rezultat: krajnja štednja i perspektiva da nam presek struju. Bez svetlosti dve nedelje; prijatna pomisao, no, ko zna, možda se ipak to neće dogoditi. Od četiri-pola pet, više se uopšte ne može čitati. Prekraćujemo vreme raznim zabavama, na najnemogućnije načine; radimo gimnastičke vežbe u mraku, govorimo engleski i francuski, diskutujemo o knjigama koje smo pročitali. No sve to, na kraju, oblјutavi. Sinoć sam pronašla nešto novo; posmatram kroz jak dvogled osvetljene sobe u susednoj kući. Preko dana ne smemo dozvoliti ni sanitimetar razmaka između zavesa, ali pošto se smrkne, to nije opasno. Nikad ranije nisam ni slutila da susedi mogu biti tako zanimljivi. U svakom slučaju, naši jesu. Zatekla sam dvoje za obedom, jedna porodica pripremala je prikazivanje filma; zubni lekar prekoputa baš je popravljao zube jednoj starijoj ženi,

strahovito preplašenoj. A propo zubnog lekara, uvek su govorili za g. Dusla da ume lepo sa decom i da ih voli. Sada se pokazuje u pravoj boji: tup, staromodan vaspitač koji stalno nadugačko pridikuje o ponašanju.

Kako sam ja te retke sreće da delim spavaću sobu - avaj, tako malu! - sa njegovim lordstvom, i kako uopšte smatraju da sam ja, od nas troje dece, najgore vaspitana, moram mnogo da gutam i da se pravim glurom da bih izbegla mnogo ponavljanja kljucanja i opomene. Sve to i ne bi bilo tako rđavo da on nije tako grozan podlac te je baš mamu izabrao da je podbada protiv mene. I kad od njega već izvučem dovoljno, mama dođe još na to, tako da me tuče vetar sa svih strana. Onda, ako sam tako zle sreće, pozovu me da damo izveštaj gdi Van Dan i tada se na mene sruči pravi uragan.

Časna reč, ne treba da misliš da je lako biti "rđavo vaspitana" centralna ličnost u hiperkritičnoj porodici u ilegalnosti. Kad noću ležim u krevetu i razmišljam o svim gresima i nedostacima koji mi se pripisuju, tako me sve to zbuni da se moram ili smejeti ili plakati - zavisi od raspoloženja u kome sam.

Tako zaspim sa glupavim osećanjima da želim da budem drugačija no što sam i kakva želim biti; ili da se ponašam drugačije no što bih htela da se ponašam ili kako se ponašam.

Oh, nebesa, sada i tebe uvlačim u čitavu tu zbrku. Oprosti mi, ne volim da precrtavam (ono što sam već napisala), a kako vlada oskudica u hartiji, zabranjeno nam je da je bacamo. Otud te jedino mogu savetovati da ne čitaš ponovo poslednju rečenicu i naročito da ne pokušavaš da je razumeš, jer je u svakom slučaju nećeš razumeti.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 7. decembra 1942.

Draga Keti,

Hanuka i Sveti Nikola pali su ove godine skoro u isto vreme - samo dan razlike. Nismo dizali veliku larmu oko Hanuke; samo smo dali jedno drugom male poklone i onda smo upalili sveće. Gorele su svega 10 minuta zbog oskudice u svećama, ali je bilo ipak lepo kad je i pesma došla uz to, g. Van Dan je napravio drveni svećnjak, tako da je sve bilo udešeno kako treba.

U subotu uoči Sv. Nikole bilo je mnogo lepše. Mip i Eli grđno su probudile našu radoznalost, jer su stalno nešto šaputale sa tatom, pa smo, prirodno, pretpostavljali da se nešto sprema.

I tako je i bilo. U osam uveče spustili smo se niz drvene stepenice i hodnik kroz mrkli mrak (drhtala sam i želeta da budem opet gore u bezbednosti) u malu mračnu sobu. Tek smo tu smeli da upalimo svetlost, pošto u njoj nema prozora. A potom tata otvori orman. "Oh, kako je divno!" svi uzviknusmo. Velika korpica ukrašena šarenom hartijom stajala je u uglu i odozgo na njoj maska Crnog Petra.

Brzo smo odneli korpu gore. Za svakog je bio po mali poklon sa prigodnim stihovima. Ja sam dobila lutku, čija je sukњica predstavljala torbicu za sitnice; tata stalak za knjige, i tako redom. U svakom slučaju, to je bila lepa ideja, i kako niko od nas nikad dosad nije proslavljaо Sv. Nikolu, to je bilo dobro za početak.

Tvoja Ana

Četvrtak, 10. decembra 1942.

Draga Keti,

G. Van Dan radio je sa mesom, kobasicama i začinima. Zbog poznavanja toga posla i angažovan je u tatinom preduzeću. Sada pokazuje svoju kobasičarsku stranu, koja za nas nije nimalo neprijatna.

Naručili smo dosta mesa (ispod ruke, razume se) da ga spremimo za zimnicu u slučaju da naiđu teška vremena. Bilo je zanimljivo gledati prvo kako komadi mesa prolaze kroz mašinu za mlevenje dva do tri puta, zatim kako se svi potrebni sastojci mešaju sa samlevenim mesom i kako se onda creva pune štrcaljkom i tako prave kobasice. Pržili smo meso za kobasice i jeli ga sa kiselim kupusom to veče za večeru, ali kobasice za preženje treba dobro da se osuše; zato smo ih prebacili preko motke okačene o tavanicu na kanapu. Svako ko bi kročio u sobu zasmejao bi se kad bi bacio pogled na niz izloženih kobasic. Izgledale su strašno smešno!

Soba je bila u slavnom neredu. G. Van Dan opasao je ženinu kecelju oko svoje zamašne persone i poslovao je sa mesom. Ruku umazanih krvlju, crvena lica, zamazane kecelje, izgledao je kao pravi kasapin. Gđa Van Dan pokušavala je da radi sve u isti mah; učila je holandski iz knjige, mešala je jelo, gledala kako se melje meso, uzdisala i žalila se na svoje povređeno rebro. Eto, šta se dešava starijim gospodama kad rade onakve idiotske vežbe da bi smanjivale svoje široke pozadine!

Dusi je imao zapaljenje jednog oka i ispirao ga kamilicom kraj vatre. Pima, koji je sedeo na stolici obasjan sunčevim zrakom koji se probijao kroz prozor, muvali su stalno sa jedne strane na drugu. Sigurno ga je opet stegao njegov reumatizam, jer je sedeo sav zgrbljen, sa žalosnim izrazom na licu, prateći rad g. Van Dana. Izgledao je kao neki oronuli starac iz doma staraca. Petr je izvodio po sobi akrobacije sa svojom mačkom, mama,

Margo i ja ljuštile smo krompir i, naravno, niko nije radio svoj posao kako treba, jer smo svi zaneto gledali g. Van Dana.

Dusi je počeo svoju Zubnu praksu. Smeha radi, baš ti moram ispričati o njegovom prvom pacijentu. Mama je peglala i gđa Van Dan bila je prva podvrgnuta mučenju. Ona podje i sede na stolicu usred sobe. Dusi poče raspakivati svoje instrumente veoma važno, zatraži kolonjske vode kao dezinfikujuće sredstvo i vazelin umesto voska. On pogleda u usta gđe Van Dan i nađe dva kvarna zuba; kad ih je dodirnuo, ona se grčila kao da umire, puštajući neartikulisane krike bola. Posle dugog pregleda, kako je njoj izgledalo, a nije trajalo više od dva minuta, Dusi je počeo da struže jedan šupalj zub. Ali se pacijent bacakao rukama i nogama na sve strane, dok u jednom momentu Dusi ne ispusti burgiju, koja ostade zabijena u zubu gđe Van Dan. To je zaista prevršilo meru. Ona je vikala (koliko to može neko ko ima takav jedan instrument u ustima), pokušavala da ga iščupa iz zuba, ali jedino je uspela da ga još više satera unutra. G. Dusi je stajao ruku opuštenih niza stranu, mirno gledajući tu malu komediju. Mi ostali prisutni nismo se mogli uzdržati i valjali smo se od smeha. To je bilo ružno od nas, jer sam sasvim sigurna, bar za sebe, da bih se drala i jače. Posle dugog okretanja, ritanja, vrištanja i dozivanja, ona najzad iščupa instrument i g. Dusi nastavi kao da se ništa nije ni desilo!

To je on učinio tako brzo da gđa Van Dan nije imala vremena da nanovo počne. Ali on nije imao nikad ranije u svom životu toliko pomoći. Dva asistenta su bila prilično korisna; Van Dan i ja obavljali smo svoje dužnosti dobro. Čitava scena podsećala je na srednjovekovnu sliku "Nadrilekar na poslu". No za to vreme pacijentkinja nije imala mnogo strpljenja, morala je da gleda jednim okom na "svoju" supu i "svoje" jelo. Jedno je sigurno, gđa Van Dan neće baš žuriti da joj Dusi opet leči zube.

Tvoja Ana

Nedelja, 13. decembra 1942.

Draga Keti,

Sedim ugodno u glavnoj kancelariji, gledajući napolje kroz uzani razmak između zavesa. Polutama je, ali ima još dosta svetlosti da ti pišem.

Neobično je čudan prizor gledati kako svet prolazi; izgleda kao da se svi strahovito žure, kao da se sapliću o sopstvene noge. Bicikliste sada prosto čovek ne može pratiti, tako brzo idu. Čak ne mogu da razaznam ni ko se vozi biciklom.

Svet u ovom delu grada ne izgleda baš privlačno. Naročito deca, tako su prljava da ne bih volela da ih dodirnem čak ni čakijom. Prava slinava manguparija. Ne mogu ni reći da razumem šta kažu.

Juče po podne Margo i ja smo se kupale ovde i ja sam kazala: "Prepostavi da uzmemo ovu decu što prolaze ovuda, jedno po jedno, da ih upecamo odozdo, okupamo svako od njih, da im operemo, i iskrpimo odela i da ih pustimo da opet, odu, tada..." Margo me prekide: "Do sutra bi izgledali upravo isto onako prljavi i dronjavi kao i sad."

Ali ja baš pričam koješta; uostalom ima tu i drugih stvari da se vide - kola, lađe i kiša. Ja naročito volim škripanje tramvaja kad prolaze ovuda.

Nema mnogo raznolikosti kod nas, pa je nema ni u našim mislima. One se vrte ukrug kao ringišpil - od Jevreja do hrane i od hrane do politike. Kad već govorim o Jevrejima, videla sam juče kroz zavesu dva Jevrejina. Nisam mogla verovati svojim očima; imala sam užasno osećanje kao da sam ih izdala i sada ih posmatram u njihovoј nesreći. Neposredno naspram nas nalazi se šlep na kome stanuje lađar sa svojom porodicom. Ima malo lajavo pseto. To psetance poznajemo samo po njegovom lajanju i repiću koji možemo videti kad trči po palubi. Uh! Poče-

la je sada kiša i većina prolaznika je skrivena pod kišobranima. Vidim samo kišne mantile i pokatkad obod nečijeg šešira. No i nije mi potrebno da više vidim. Postepeno sam počela da raspoznajem žene na prvi pogled, odebljale od mnogo krompira, u crvenim ili zelenim kaputima, izlizanih peta i sa zembiljima u rukama.. Njihova lica izgledaju sumorna ili vedra - već prema muževljevom raspoloženju.

Tvoja Ana

Utorak, 22. decembra 1942.

Draga Keti,

Tajno skrovište doznao je za radosnu vest da će za Božić svako dobiti (vanredno) četvrt funte butera. U novinama piše pola funte, ali to je samo za srećne smrtnike čije je karte za snabdevanje izdala vlada, ne za Jevreje koji žive sakriveno i mogu da kupe samo četiri ilegalne karte za snabdevanje, umesto osam. Svi ćemo praviti kolače od toga butera. Ja sam jutros napravila biskvite i dve vrste kolača. Svi su gore vrlo zaposleni i mama mi je kazala da ne idem tamo da učim ili da čitam dok se domaći poslovi ne završe.

Gđa Van Dan leži u krevetu sa svojim povređenim rebrom, žali se celog dana, stalno traži sveže obloge i ničim nije zadovoljna. Biću srećna kad se digne i počne da uređuje sama svoje stvari, jer moram reći da je ona izvanredno vredna i uredna, sve dok je telom i duhom zdrava. I vedra je.

Kao da mi nije dosta njegovih "pst-pst" preko dana što pravim galamu, moj gospodin cimer kolega sada mi stalno ponavlja "pst-pst" i noću. Po njemu, ne bih smela ni da se okrenem u svome krevetu. Na to ne obraćam ni najmanje pažnje i vratiću mu "pst-pst" idući put.

Dovodi me do besa, naročito nedeljom kada upali svetlost rano da radi gimnastiku. Izgleda mi da to traje satima, dok ja, siroto mučeno stvorenje, osećam kako stolice, podmetnute uvrh moga kreveta da ga produže, klize stalno napred i nazad pod mojom sanjivom glavom. Kad završi nekoliko snažnih vežbi rukama da bi opustio mišiće, njegovo lordstvo počinje toaletu. Gaće mu vise o jednoj kuki, pa mora da ide tamo da ih uzme. Ali je zaboravio kravatu koja leži na stolu. Zato, da bi je uzeo, ponovo mora da gurne i udari u prolazu stolicu.

Ali neću više da te gnjavim pričanjem o tom starom čiki. Time se neće ništa izmeniti nabolje i svi моji planovi o osveti (da mu pokvarim lampu, zatvorim vrata, sakrijem odelo) moraju biti napušteni da bi se sačuvao mir. Oh, postajem sve razložnija. Mora se biti razuman u svemu ovde, naučiti se poslušnosti, držati jezik za zubima, pomagati, biti dobar, popuštati i ne znam šta već još. Bojim se da će istrošiti sav svoj mozak suviše brzo, a nemam ga baš tako mnogo. Onda mi neće ostati ništa za posle rata.

Tvoja Ana

Sreda, 13. januara 1943.

Draga Keti,

Opet me od jutros sve razdražuje, tako da ništa nisam u stanju da uradim kako treba.

Grozno je napolju. Danonoćno odvode sve više jadnog svestra jedino sa ruksakom i nešto novca. Uz put ih lišavaju čak i toga. Porodice razbijaju, odvajajući posebno muškarce, žene i decu. Deca dolaze iz škola kući, a roditelja im nema. Žene se vraćaju iz kupovine i nalaze kuću zatvorenu a porodicu oteranu.

I Holanđani su uznemireni, jer im šalju sinove u Nemačku. Svako strepi.

I svake noći stotine aviona preleću preko Holandije i idu na nemačke gradove, gde je zemlja bombama sva izrivena, a svakoga sata stotine i hiljade padaju u Rusiji i Africi. Niko nije u stanju da to izbegne, svuda besni rat, i mada su saveznici u boljoj situaciji, kraj još nije na vidiku.

A mi, mi smo srećni. Jeste, mi smo srećniji od miliona drugih. Mirno je i bezbedno ovde i živimo, tako da kažemo, od kaptala. Čak smo tako sebični da govorimo i "posle rata", sinemo na pomisao o novim haljinama i novim cipelama, dok bi zaista trebalo da štedimo svaku paru da pomognemo drugima i da spasemo sve što još bude posle rata preostalo od pustošenja.

Deca trčkaraju svuda samo u tankim bluzama i drvenim cipelama; bez kaputa, bez kape, bez čarapa, i niko da im pomogne. Trbuščići su im prazni, sišu matoru šargarepu da zavaraju grčeve, odlaze iz svojih hladnih kuća na vlažne ulice, a kad stignu u školu, nađu se u još hladnijoj učionici. Da, u Holandiji je čak došlo do toga da bezbrojna deca zaustavljaju prolaznike i prose komad hleba. Mogla bih tako satima da govorim o svim tim patnjama koje je rat doneo, ali bih onda sebe još više obeshrabrilna. Ništa tu ne možemo učiniti, već samo čekati što mirnije možemo dok nesreći ne dođe kraj. Jevreji i hrišćani čekaju, cela zemaljska kugla čeka; a mnogo ih je koji su dočekali smrt.

Tvoja Ana

Subota, 30.januara 1943.

Draga Keti,

Kiptim od besa, a ne smem da to pokažem. Lupala bih nogama, vrištala, imam volju da mamu dobro prodrmusam, plakala bih i već ne znam šta bih sve uradila zbog gadnih reči, podsmešljivih pogleda i optužbi koje me pogadaju neprekidno svakog dana, kao strele iz dobro zapetog luka, i koje je, baš kao i strele, teško iščupati iz tela.

Imam želju da viknem Margi, Van Danu, Duslu -i tati takođe: "Ostavite me na miru, pustite me da odspavam bar jednu noć a da mi jastuk ne bude mokar od suza, oči vrele i da mi glava ne buči. Pustite me da se uklonim od svega ovoga, najbolje da odem sa ovoga sveta!" Ali to ne mogu učiniti. Oni ne smeju znati za moje očajanje, ne mogu ih pustiti da vide rane koje mi zadaju, jer ne bih mogla podneti njihovo saučeće i njihove dobrodušne šale, samo bih još više vriskala. Ako pričam, svako misli da hoću da se ističem; ako čutim, smatraju me nastranom, nevaspitanom, ako odgovaram, prepredenom, ako imam neku dobru ideju, lenjom, ako sam umorna, sebičnom, ako pojedem zalogaj više no što bi trebalo, glupom, malodušnom, lukavom itd., itd. Po cele bogovetne dane ne čujem drugo no da sam nesnosno derle, i mada se ja na to sмеjem i pravim da me to ništa ne dira, još kako mi sve teško pada! Htela bih da tražim od boga da mi da drukčiju prirodu, koja ne bi svakog okretala protiv mene. Ali to se ne može. Imam prirodu kakva mi je data i sigurna sam da ona ne može biti rđava. Ja činim sve što mogu da budem po volji svakome, mnogo više no što bi iko i slutio. Pokušavam da okrenem sve na šalu, jer ne želim da vide moje patnje. Mnogo puta, posle čitavog niza nezaslužnih prekora, planula bih na mamu: "Uopšte me se ne tiče što ti kažeš. Pusti me na miru; ja sam svakako beznadežan slučaj." Prirodno, onda mi kažu da sam drska i potpuno me ignorisu dva dana;

a onda, naprečac, sve se zaboravi i prema meni se opet drže kao prema svakom drugom. Nemoguće je, po mom mišljenju, da sam jednog dana sam šećer, a idućeg dana da sikćem otrov. Radije ću izabrati zlatnu sredinu koja nije tako zlatna, zadržati svoje misli za sebe i pokušati da prema njima budem isto onako preziriva kao oni prema meni. Oh, samo kad bih mogla.

Tvoja Ana

Petak, 5. februara 1943.

Draga Keti,

Iako dugo nisam ništa pisala o našim svađama, ipak tu nema nikakvih promena. Neslaganje s kojim smo se mi davno pomirili, g. Dusi je s početka tragično shvatio. Ali se navikava sada i pokušava da o tome ne misli. Margo i Petra ne bih mogla nazvati "mladima"; oboje su tako staloženi i tihi. Naravno, ja pored njih strašno štrčim i uvek slušam: "Zar ne vidiš da Margo i Petr to ne čine - što se ne ugledaš na njih". Mogu ti reći da ne bih ni najmanje želela da sam kao Margo. Ona je suviše meka i pasivna za moj ukus. Da se od svakog nagovoriti i popušta u svemu. Ja bih želela da budem jači karakter! Ali te misli čuvam za sebe; oni bi se samo smeјali, kad bih izišla sa tim kao objašnjnjem za svoje držanje. Atmosfera za stolom je obično usiljena, mada prisustvo gostiju zadržava eksploziju osećanja. "Gosti" su ljudi iz kancelarije koji dolaze po tanjur supe. Danas po podne g. Van Dan je govorio kako Margo opet jede malo: "Prepostavljam da to činiš da ne izgubiš liniju", dodao je peckajući. Mama, koja uvek vadi za Margu kestenje iz vatre, reče glasno: "Ne mogu više da trpim vaša glupa pričanja." G. Van Dan je pocrvneo kao rak, gledao pravo pred se i nije ništa rekao. No ima stvari kojima se ponekad smeјemo. Tu nedavno gđa Van Dan istupila je sa jednom savršenom besmislicom.

Sećala se prošlosti, kako su se ona i njen otac lepo slagali i kako je bila koketna. "I znate li", nastavljala je ona, "ako bi ko postao agresivniji, moj otac bi mi govorio: 'Onda mu moraš reći: Gospodine taj i taj, ja sam dama'". Ovo nam je izgledalo duhovito i prasnuli smo u smeh. Ima slabost za strane reči, iako ne zna uvek njihovo značenje. Jedno popodne nismo mogli ići u klozet, jer je u kancelariji bilo posetilaca; ipak, Petr je morao hitno u WC, i tako nije povukao vodu. Da nas opomene, na vrata klozeta stavio je cedulju sa: "SVP gas"; naravno, hteo je da kaže: "Pazi, gas", ali mu je ono prvo otmenije zvučalo. Nije imao pojma šta znači "s'il vous plaignez-vous".

Tvoja Ana

Subota, 27. februara 1943.

Draga Keti,

Pira svakog dana očekuje invaziju. Čerčil je imao zapaljenje pluća, ali se lagano oporavlja. Slobodoljubivi borac za slobodu Indije, Indus Gandhi, već ko zna po koji put štrajkuje glađu. Gđa Van Dan tvrdi da je fatalista. Ali ko se najviše plaši kad zagruvaju topovi? - Niko drugi do Petronela.

Henk je doneo prepis biskupovog pisma vernicima da ga pročitamo. Vrlo je lepo i ohrabrujuće:

"Nemoj mirovati, narode Holandije; svako se bori kako može da oslobodi svoju zemlju, svoj narod, svoju veru. Pomažite, prilazite, ne oklevajte!" To nam dovikuju sa predikaonice, baš tako. Hoće li nam to pomoći? Ljudima moje vere sigurno neće.

Nikad ne bi mogla da pomisliš šta nam se desilo. Vlasnik ovoga imanja prodao je kuću i ne obaveštavajući Kralera ni Kophesa. Jednog jutra stigao je novi vlasnik sa arhitektom da pregleduju kuću. Na svu sreću, g. Kophes je bio tu i pokazao im sve

izuzev lažnog skrovišta. Kazao je da je zaboravio ključ od tih vrata. Novi vlasnik nije se više interesovao. Biće dobro sve dok ne dođe opet i ne zatraži da vidi ovaj zadnji deo kuće, jer onda će biti zlo po nas.

Tata je ispraznio kutiju od kartoteke za Margu i mene da stavljamo u nju kartone. To će biti kartoteka za pročitane knjige; upisivaćemo koje smo knjige pročitale, od koga pisca, itd. Ja sam nabavila i malu svesku za strane reči.

U poslednje vreme mama i ja se bolje slažemo, ali još nikako nismo prisne. Margo je mačkastija no ikad, a tata nešto krije, no on je ipak bio i biće najbolji od svih.

Nova sledovanja butera i margarina na stolu. Svako je dobio svoje na tanjur. Po mome mišljenju, Van Danovi to ne dele sasvim pravično. No moji se roditelji tako boje svađe da ništa na to ne kažu. Šteta, ja smatram da takvom svetu treba uvek vratiti milo za drago.

Tvoja Ana

Sreda, 10. marta 1943.

Draga Keti,

Sinoć smo imali kratak spoj, a uz to topovi su gruvali sve vreme. Ja još uvek nisam savladala strah od svega što je u vezi sa pucnjavom i avionima i skoro svake noći uvlačim se tati u krevet da se ohrabrim. Znam da je to vrlo detinjasto, ali ti ne znaš kako mi je. Protivavionski topovi grme tako da sam sebe ne možeš čuti. Gđa Van Dan, fatalistkinja, skoro je plakala i rekla bojažljivim glasicem: "Oh, to je tako neprijatno. Oh, oni pucaju tako žestoko", što je značilo u stvari: "Ja se tako bojam."

Nije ni približno tako strašno pri svetlosti sveće kao što je u mraku. Tresla sam se kao u groznici i preklinjala tatu da upali opet sveću. Bio je nepopustljiv, ostali smo u mraku. Odjednom

mitraljeska paljba, što je deset puta gore od topova. Mama skoči sa kreveta i, pored Pimove ljutnje, upali sveću. Na njegovo protestovanje ona odlučno odgovori: "Ta Ana nije stari vojnik kao ti." I tako se to završilo.

Jesam li ti već pisala od čega se još boji gđa Van Dan? Mislim da nisam. Ako hoćeš da te obaveštavam o svemu što se događa u Tajnom skrovštu, moraš i to znati. Jedne noći gđi Van Dan se učinilo da čuje lopove na tavanu; čula je neke teške korake i tako se uplašila da je probudila svoga muža. Baš u tom trenutku nestalo je lopova i jedino što se čulo bilo je lupanje srca same uplašene fatalistkinje: "Oh, Puti (nadimak Van Dana), sigurno su odneli kobasicice i sav naš grašak i pasulj. A i Petr, oh bože, da li je još u svom krevetu?" - "Petrica, sigurno, nisu ukrali. Ma, ne brini se i pusti me da spavam." Ali ništa nije bilo od spavanja. Gđa Van Dan bila je isuviše nervozna da bi mogla ponovo da zaspi. Nekoliko noći posle toga cela Van Danova porodica bila je probuđena nekim sablasnim šumom. Petr se popeo na tavan sa džepnom lampom i - r-r-r-r, nešto pobeže! Šta misliš, šta je pobeglo? Mnoštvo ogromnih pacova. Kad smo videli ko su ti lopovi, pustili smo Musi da spava na tavanu i nezvani gosti nisu više došli; bar ne te noći. Pre neko veče Petr se popeo na tavan da donese malo starih novina. Trebalо je da čvrsto drži dignut poklopac na podu da bi sišao niz stepenice. Pustio je ruku dole ne gledajući... i skotrljao se niz stepenice usled iznenadnog straha i bola. Ne znajući, spustio je ruku na jednog velikog pacova, a ovaj ga je jako ujeo. Kad je došao k nama, bio je bled kao krpa, a kolena su mu se tresla, krv probila kroz pižamu. Nije ni čudo, nije to baš priyatno pogladiti velikog pacova, a uz to još da te ovaj ujede. - Zaista je strašno.

Tvoja Ana

Petak, 12. marta 1943.

Draga Keti,

Dozvoli da ti predstavim još nekoga: mamu Frank, zaštitnika omladine: "Dodatak butera za omladinu, problemi moderne omladine." Mama u svemu brani omladinu i posle malih preprički njoj daju za pravo. Tegla sa konzerviranom ribom pokvarila se; gala večera za Musi i Bosa. Još nisi imala prilike da se sretnes sa Bosom, mada je bio ovde pre no što smo se mi sklonili. To je mačak za magacin i kancelarije i tamani pacove u odajama za skladište robe. Njegovo neobično političko ime zahteva objašnjenje. Firma je ranije imala dve mačke, jednu za magacin, a drugu za tavan. Dešavalо se da se te dve mačke pokatkad sretnu i posledica je uvek bila užasna bitka. Napadač je uvek bivao mačak iz magacina; pa ipak je tavanski mačak uvek uspevao da odnese pobedu - baš kao i između naroda. Zato je magacinski mačak prozvan nemačkim imenom "Boš", a tavanski engleskim "Tomi". Tomija su se kasnije otarasili. Kad god sidemo dole, poigramo se s Bošom.

Jeli smo toliko pasulja i boranije da ih više ne mogu videti; od same pomisli na njih smuči mi se. Sada više ne jedemo hleb za večeru. Tata baš sada reče da nije nešto dobre volje. Njegove su oči opet tako tužne - jadnik.

Ne mogu da se otrgnem od knjige „Kucanje na vratima” od Ine Budie-Baker. Istorija jedne porodice data je izvanredno dobro. Osim toga, govori o ratu, piscima, emancipaciji žena; pošteno govoreći, to me ne interesuje mnogo.

Strahoviti vazdušni napadi na Nemačku. Van Dan je rđave volje; uzrok - nema cigareta. Diskusija o pitanju da li treba ili ne da počnemo jesti povrće iz zimnice, završila se u našu korist.

Ja više ne mogu da obujem ni jedan jedini par cipela osim onih za skijanje, a to je po kući nezgodno. Par sandala od like,

koje su koštale 6,50 florina, trajale su mi samo nedelju dana, posle čega su bile neupotrebljive. Možda će Mip udesiti da mi nabavi cipele ispod ruke. Ja moram da podšišavam tatu. Pim tvrdi da posle rata neće hteti nijednog drugog berberina, pošto ja taj posao radim dobro. Samo da mu nisam toliko puta štrp-nula uvo!

Tvoja Ana

Četvrtak, 18. marta 1943.

Draga Keti,

Turska je stupila u rat. Veliko oduševljenje. Čekamo sa ne-strpljenjem radio-vesti.

Tvoja Ana

Petak, 19. marta 1943.

Draga Keti,

Sat kasnije radost je ustupila mesto razočaranju. Turska još nije ušla u rat. Samo je jedan član vlade kazao da će Turska skoro napustiti neutralnost. Prodavač novina na trgu Dam vikao je: "Turska na engleskoj strani." Novine su bile razgra-bljene. Tako je ta radosna novost stigla do nas. Novčanice od 500 i 1000 guldena proglašene su za nevažeće. To je zamka za crnoberzijance i njima slične, ali još i više za one koji žive u ilegalnosti. Ako hoćete da platite novčanicom od 1000 gulde-na morate biti u stanju i da dokažete tačno otkud vam. Mogu se njima još plaćati takse, ali samo do iduće nedelje. Dusi je dobio starinsku zubarsku mašinu za pokretanje nogom; očekujem da će ovih dana svima izvršiti detaljan pregled zuba. "Firer svih Nemaca" govorio je ranjenim vojnicima, a potom sa njima

“razgovarao”. Žalosno je to bilo slušati. Ovako su otprilike izgledala pitanja i odgovori:

“Zovem se Hajnrih Šepel.” “Gde ste ranjeni?” “Kod Staljin-grada.”

“Kakva vrsta rane?”

“Obe noge promrzle i slomljeno rame leve ruke.” Tačno tako izgledao je ovaj grozni, marionetski prenos preko radija. Ranjenici su, izgleda, bili gordi na svoje rane - što više rana, to bolje. Jedan od njih osetio se tako uzbudjenim što je doživeo da se rukuje sa Firerom (tj. ako je imao ruku), da nije mogao ni reći da izusti.

Tvoja Ana

Četvrtak, 25. marta 1943.

Draga Keti,

Juče smo mama, tata, Margo i ja sedeli zajedno u prijatnoj atmosferi, kad odjednom uđe Petr i šapnu nešto tati na uvo. Čula sam nešto kao: “Bure se preturilo u magacinu” i “neko šuška oko vrata”. I Margo je čula to isto. Ali kad su tata i Petr izišli, odmah je pokušala da me malo umiri, jer sam, navodno, bila bleda kao smrt i vrlo uzrujana.

Sve tri čekale smo u neizvesnosti. Minut-dva kasnije gđa Van Dan dođe gore; bila je slušala radio u kancelariji. Rekla nam je da je Pim tražio da odmah ugasi radio i hitno se popne gore. Ali ti znaš kako je kad čovek hoće da bude izuzetno pažljiv, tada svaki stepenik škripi dvostruko jače. Nije prošlo ni pet minuta, a Pim i Petr pojaviše se zajedno, bledi kao krpa i ispričaše šta je bilo.

Sakrili su se ispod stepeništa i čekali iz početka bez rezultata. No odjednom oni začuše, jest, kažem ti, dva snažna udara,

baš kao da su dvoja vrata ovde u kući s treskom lupila. Pim je bio gore u jednom skoku. Petr je najpre opomenuo Dusla, koji najzad pristiže gore uz mnogo huke i buke. Onda smo se svi popeli u čarapama do Van Danovih na gornji sprat. G. Van Dan imao je jak nazeb i već je bio u postelji, te smo se tesno zbili oko njegovog kreveta i šapatom mu ispričali o našim sumnjama.

Svaki put bi se g. Van Dan zakašljao glasno, gđa Van Dan i ja tako bismo se prepale da smo mislile da će nas kap udariti. Tako je sve to trajalo dok se neko od nas nije setio da mu da kodeina, što mu je odmah preseklo kašalj. I dalje smo čekali i čekali, ali se više ništa nije čulo te smo zaključili da su lopovi okrenuli pete kad su čuli korake u inače mirnoj kući.

Sad je bilo opasno što je radio dole bio okrenut na englesku stanicu i što su stolice poređane oko njega. Ako su vrata bila provaljena, a stražar iz protivavionske odbrane to primeatio i javio policiji, onda bi posledice mogle biti vrlo neprijatne. Zato je g. Van Dan ustao iz kreveta, obukao kaput i stavio šešir na glavu i pošao za tatom oprezno dole. Zaštitnica je bio Petr, naoružan velikim čekićem za slučaj opasnosti. Žene gore, uključujući Margu i mene, čekale su u strepnji, dok se muškarci nisu pojavili posle pet minuta i rekli nam da je u kući sve mirno.

Dogovarali smo se da se ne toči voda, niti da se vuče voda u klozetu. Ali kako je uzbudjenje uticalo baš na stomake, možete zamisliti kakva je bila atmosfera kad smo svi čekali na izvesno mesto na red. Kad se nešto desi, obično ne ostane samo na tome. Prvo, zvono na Vester tornju, koje me je tako prijatno umirivalo, prestalo je da izbija. Drugo, prošle večeri g. Fosn izišao je ranije no obično i nismo znali da li je Eli uspela da dođe do ključa, ili je možda zaboravila da zaključa vrata. Već se smrklo, a mi smo još bili u neizvesnosti, mada smo se osećali malo ohrabreni činjenicom da od osam sati, kada je lopov uz nemirio kuću, do pola jedanaest, nismo čuli ništa. Razmiš-

ljajući dalje, nije nam izgledalo verovatno da je lopov mogao provaliti u kuću tako rano, dok je još bilo sveta na ulici. Čak je jednomo od nas pala na pamet pomisao da je moguće da je čuvar iz stovarišta do nas još radio i da smo se u uzbuđenju, a s obzirom na to da su zidovi tanki, mogli lako prevariti, a uz to i mašta može igrati veliku ulogu u tako kritičnim trenucima.

Tako smo svi polegali, ali niko nije mogao zaspati. Tata i mama, a i g. Dusi, bili su budni, a i ja bez preterivanja mogu reći da ni oka nisam sklopila. Jutros su ljudi sišli dole da vide jesu li ulazna vrata zatvorena, i sve je, izgleda, bilo u redu. Svi-ma smo pričali o tom događaju, koji nas je stajao toliko živaca. Svi su zbijali šalu oko toga, ali lako je smejati se takvim stvari-ma pošto prođu. Eli nas je jedina shvatila ozbiljno.

Tvoja Ana

Subota, 27. marta 1943.

Draga Keti,

Završili smo naš kurs iz stenografije; sada uvežbavamo brzinu. Zar nismo pametni? Moram ti pričati malo više o tome čime ubijamo vreme (ja to tako zovem, jer nemamo drugo šta da radimo do da gledamo da dani što brže prođu, da bi kraj došao brže). Luda sam za mitologijom, a naročito za bogovima. Ovde misle da je to prolazna čud, nikad nisu čuli da se stvorenje mojih godina može tako interesovati za mitologiju. E, lepo, onda ću ja biti prva!

G. Van Dan ima nazeb, ili, tačnije, grebe ga malo u grlu. On od toga pravi ogromnu galamu. Grgoče kamilicu, maže grlo tintonom od izmirne, trlja grudi, nos, zube i jezik eukaliptusom; a onda ga na sve to spopada đavolsko raspoloženje.

Rauter, jedan od glavnih Nemaca ovde, držao je govor. Svi Jevreji moraju biti van zemalja okupiranih od Nemaca pre 1. jula. Od 1. aprila do 1. maja oblast Utrehta mora biti očišćena (kao da su Jevreji buba-švabe). Od 1. maja do 1. juna oblast Južne i Severne Holandije. Taj kukavni narod šalju u smradne klanice kao krdo bolesne i napuštene stoke. Ali neću da govorim o tome, od takvih misli užas me hvata.

Dobra vest je da su nemačko odeljenje službe rada zapalili saboteri. Posle nekoliko dana ista sudbina zadesila je i prijavnicu. Ljudi u nemačkim uniformama učutkali su stražu i uspeli da unište važna dokumenta.

Tvoja Ana

Četvrtak, 1. aprila 1943

Draga Keti,

Ja nisam od onih što prave aprilske šale (vidi datum), već naprotiv; danas bih citirala poslovicu: "Nesreća nikad ne dolazi sama." Da počnem: g. Kophes, koji nas je uvek bodrio, ima krvavljenje u stomaku i mora ostati u krevetu najmanje tri nedelje. Drugo, Eli ima grip. treće, g. Fosn ide u bolnicu iduće nedelje. Verovatno ima čir u stomaku. I četvrto, izvesni važni poslovni sastanci, o čijim je glavnim tačkama tata detaljno diskutovao sa g. Kophesom, treba da se održe, ali sada nema više vremena da tata sve to potanko objasni g. Kraleru.

Gospoda, koju su čekali, stigla su tačno na vreme; još pre nego što su stigli, tata je drhtao strepeći kako će proći razgovori. "Kad bih samo ja mogao da budem dole", vikao je. "Što ne legneš i prisloniš uho na pod, moći ćeš da čuješ sve." Tati se lice razvedri i u deset i po juče ujutru Margo i Pim (bolje čuju dva uha no jedno) zauzeše busiju na podu. Razgovori se nisu

završili pre podne, ali po podne tata nije bio u stanju da nastavi prisluškivanje. Bio se bezmalo sav ukrutio od ležanja u tako neugodnom položaju, na koji nije bio navikao. Ja sam zauzela njegovo mesto u dva i po, čim smo začuli glasove u hodniku. Margo mi je pravila društvo. Razgovor je s vremena na vreme bio tako zapetljan i dosadan da sam sasvim neočekivano zaspala na hladnom, tvrdom linoleumu. Margo se nije usuđivala ni da me takne iz straha da nas ne čuju, a nije se moglo ni pomisliti da me zovne. Spavala sam dobroih pola sata i onda sam se probudila; nisam bila zapamtila nijedne reči od ove važne diskusije. Srećom, Margo je bila pažljivija.

Tvoja Ana

Petak, 2. aprila 1943.

Draga Keti,

Oh, bože, još jedna mrlja uz moje ime. Ležala sam sinoć u krevetu čekajući tatu da dode da zajedno očitamo molitvu i da mi kaže laku noć, kad mama uđe u sobu, sede na moj krevet i upita vrlo nežno: "Ana, tata još ne može doći, hoćeš da noćas ja s tobom čitam molitvu?" "Ne, mama", odgovorila sam.

Mama ustade, postoja za trenutak kraj moga kreveta i podje polako vratima. Odjednom se okrete izobličena lica i reče: "Ne ljutim se na tebe, silom se ne može voleti." Imala je suze u očima kad je izlazila iz sobe.

Ležala sam u krevetu, i osetila odjednom da sam bila užasnna što sam je tako surovo odbila. Ali sam znala isto tako da joj nisam mogla drugačije odgovoriti. Bilo mi je žao mame; vrlo, vrlo žao, jer sam videla prvi put u svome životu da joj teško pada moja hladnoća. Videla sam izraz tuge na njenom licu kad god je govorila da se na ljubav niko ne može prisiliti. Teško je

reći istinu, pa ipak je to istina: ona me je sama odgurnula, njene netaktične primedbe i njene grube šale, koje meni ne izgledaju duhovite, učinile su me neprijemčivom za bilo kakvu ljubav sa njene strane. Kao što se ja sva skupim od njenih teških reči, tako se steglo i njeno srce kad je shvatila da nema više ljubavi među nama. Plakala je pola noći i uopšte nije zaspala. Tata me nije gledao, a kad bi me na trenutak pogledao, čitala sam u njegovim očima reči: "Kako možeš biti tako nemilosrdna, kako si mogla sebi dozvoliti da naneseš mami takav bol?" Očekuju da se izvinim; ali ja se ne mogu izvinjavati jer sam rekla istinu, mama bi je morala pre ili posle saznati. Izgledam, a i jesam ravnodušna i na mamine suze i na tatine poglede, jer su i jedno i drugo prvi put postali svesni nečega što sam ja uvek osećala. Može mi samo biti žao mame, koja je sada otkrila da sam ja usvojila njen sopstveno držanje. A ja, ja ću čutati i biti hladna; i neću više izmicati pred istinom, jer što bi se duže odlagalo, teže bi bilo za njih da ih čuju.

Tvoja Ana

Četvrtak, 27. aprila 1943.

Draga Keti,

Takve su svađe da čela kuća trešti! Mama i ja, Van Danovi i tata, mama i gđa Van Dan. Svi smo ljuti jedni na druge. Lepa atmosfera, je 1' da? Anina već poznata lista nedostataka opet je izneta na svetlost dana i temeljno prorešetana.

G. Fosn je već u bolnici. G. Kophes se digao, jer je krvavljenje zaustavljeno brže no obično. Ispričao nam je da je prijavniča još naknadno pretrpela štetu od vatrogasaca, koji su, umesto da samo ugase vatru, natopili sve vodom. Baš mi je milo.

“Karlton hotel” je srušen do temelja. Dva britanska aviona, natovarena zapaljivim bombama, pala su upravo na Offiziessheim. Ceo ugao Vijzelstrat-Singel izgoreo je. Bombardovanje nemačkih gradova svakim danom je sve jače. Nemamo nijedne mirne noći. Imamo tamne podočnjake usled nesvanja. Hrana nam je bedna. Suv hleb i instant kafa za doručak. Ručak: spanać ili salata po dve nedelje. Krompiri dugački 20 santimetara, slade i osećaju se na trulež. Ko god želi da smrša trebalo bi da dođe u Tajno skrovištel Ovi gore gorko se žale, ali mi to ne smatramo takvom tragedijom. Svi ljudi koji su se borili 1940. ili bili mobilisani, prikupljeni su da rade za “Firera” kao ratni zarobljenici. Pretpostavljam da se ovo čini kao predestrožnost u slučaju invazije.

Tvoja Ana

Subota, 1. maja 1943.

Draga Keti,

Kad mislim na to kako mi ovde živimo, obično dolazim do zaključka da je ovo raj u poređenju sa onim kako mora da žive drugi Jevreji koji se nisu sklonili. Pa i pored toga, kasnije, kad sve opet bude bilo normalno, zgranjavaće me kad se budem setila kako smo mi, kojima je kod kuće sve bilo potaman, mogli da se spustimo tako nisko. Mislim na to kako su naši maniri popustili. Na primer, još otkad smo došli ovamo, imamo mušemu na stolu, koja usled velike upotrebe nije baš najčistija. To jest, ja često pokušavam da je obrišem prljavom krpom za sudove, koja je više rupa no krpa. Ni sto ne uliva više poverenja i pored snažnog ribanja. Van Danovi spavaju čitave zime na istom flanelskom čaršavu; ovde se ne može prati, jer sapunski prašak koji se dobija na potrošačke karte nije dovoljan i, osim toga, nije dobar. Tata ide u pantalonama za izlazak i njego-

va kravata je već sva propala. Mamin mider se danas raspao; isuviše je star da se okrpi, dok Margo nosi prsluče dva broja manje od njenog. Mama i Margo provele su celu zimu sa tri potkošulje koje su naizmence nosile, a moja je tako mala da mi ne dostiže ni do pupka.

Ali, sve su to stvari preko kojih se može preći. Ipak ponekad se trgnem: "Kako ćemo mi, koji sada idemo u iznošenim stvarima, počev od mojih gaća do tatine četke za brijanje, ikad moći da se povratimo na predratni nivo?"

Toliko je gruvalo prošle noći da sam četiri puta pribirala svoje stvari. Danas sam spakovala u kofer najpotrebnije za slučaj bežanja. Ali mama sasvim tačno kaže: "Kuda da pobegneš?" Čitava Holandija kažnjena je zbog štrajkova koji su izbili u raznim oblastima zemlje. Zato je zavedeno vanredno stanje i svima je uskraćen pojedan kupon za buter. Kakva neposlušna dečurlija.

Tvoja Ana

Nedelja, 18. maja 1943.

Draga Keti,

Bila sam svedok užasne vazdušne bitke između nemačkih i britanskih aviona. Na nesreću, nekoliko avijatičara moralо je da iskoči iz zapaljenih savezničkih aviona. Naš mlekadžija, koji živi u Halfegu, video je četiri Kanađanina kako sede ukraj puta; jedan od njih govorio je holandski tečno. Tražio je od mlekadžije vatrū da zapali cigaretu i ispričao mu da se posada sastojala od šestorice. Pilot je izgoreo, a peti član posade sakrio se negde. Nemačka policija došla je i uhvatila ovu četvoricu potpuno nepovređenih ljudi. Čudim se kako su mogli biti pribrani posle užasnog skoka sa padobranom.

Iako je prilično toplo, moramo ložiti svakog drugog dana radi spaljivanja otpadaka od povrća i đubreta. Ne možemo sve bacati u kantu za đubre, jer moramo misliti na domara. Najmanja nemarnost mogla bi nas skupo koštati! Svi studenti, bilo da žele da diplomiraju ili da nastave svoje studije, prisiljeni su da potpišu izjavu lojalnosti Nemcima i da su za Novi poredak. Osamdeset procenata odbilo je da to učini protiv svoje savesti i ubeđenja. No posledice nisu izostale. Svi studenti koji nisu potpisali moraju u Nemačku, u radne logore. Šta će preostati od holandske omladine ako budu svi otišli na teške radove u Nemačku?

Mama je noćas zatvorila prozor zbog pucnjave; ja sam bila kod Pima u krevetu. Odjednom gđa Van Dan iskoči iz kreverte, kao da ju je neki Boš ujeo. Snažan tresak ču se neposredno zatim. Izgledalo je kao da je zapaljiva bomba pala kraj moga kreveta. Vrisnula sam: "Svetlost, svetlost!" Pim upali lampu. Očekivala sam ništa manje nego da će soba za nekoliko trenutaka buknuti u plamenu. Ništa od svega. Svi pohitasmo gore da vidimo šta je. Gospodin Van Dan i gđa Van Dan videli su crveni blesak kroz otvoren prozor. On je pomislio da je u susedstvu požar, a onda da se naša kuća zapalila. Kad je zatim odjeknuo i prasak, gđa Van Dan već je bila na nogama, a kolena su joj klecali. Svi smo se uvukli ponovo u svoje postelje.

Nije prošlo ni četvrt sata, a poče opet pucnjava. Gđa Van Dan u istom trenutku sede uspravno kao sveća u krevetu, zatim strča dole u sobu g. Dusla tražeći zaštitu koju kod svoga muža nije mogla naći. Dusi je primi sa rečima: "Hodi meni u krevet, dete drago", što nas nagna u neobuzdan smeh. Topovska paljba nas više nije mučila, strah je bio odagnan.

Tvoja Ana

Nedelja, 12.juna 1943.

Draga Keti,

Pesma koju mi je za rođendan spevao tata toliko je lepa da ne mogu a da ti je ne kažem. Kako Pin obično piše stihove na nemačkom, Margo se sama ponudila da je prevede. Reci i sama nije li Margo prevela sjajno. Posle uobičajenog pregleda događaja za proteklu godinu, evo kako ide:

Sad više nisi mala, mada si najmlađa ti,
No život je veoma težak, jer uvek redom svi
Hteli bi da te uče; ovo su načini njini:
“Mi imamo iskustva. I ti ovako čini!”
“I mi smo radili tako, te sada sve to znamo.”
“Stariji imaju pravo, to dobro upamti samo.”
Bar tako stvari teku od kad je sveta i veka.
A naše sopstvene mane? Ta šta to? Njih neka!
Kritika tuđih mana zahteva manje muke,
Jer tuđe su mane od naših dvostrukе.
Molim te, veruj svojim roditeljima. Jer mi se trudimo
Da uvek o tebi pravično i sa ljubavlju sudimo.
Primi kritiku katkad i kad ti ne godi,
Ta gorka pilula ipak ka tvojoj sreći vodi.
Želiš li imati mira, to moraš činiti. No, znaj,
S vremenom svoj ovoj patnji doći će najzad kraj.
Ti čitaš i učiš ceo bogovetni dan;
Naravno, takav je život mučan i zamoran.
Vredna si, donosiš radost svima u ovoj kući.
Jedina ti je muka: “Sta ču na se obući? “
Gaćica nemaš, haljina ti je okraćala,

Košulja ti je ko kakva pregača mala.

Želiš li cipele obut, odseci prste tada.

Oh, bože, ... koliko jada! Bilo je još i o hrani, što Margo nije znala da prevede u stihu, pa će to izostaviti. Je 1' da je moja pesma o rođendanu dobra? I inače su bili ljubazni prema meni i dobila sam puno lepih stvarčica. Između ostalog i debelu knjigu o mom omiljenom predmetu - grčkoj i rimskoj mitologiji. Ne mogu se požaliti ni na oskudicu u slatkišima - svi su posegli za svojim poslednjim rezervama. Venijamin ove naše (ilegalne) porodice, zaista sam počastvovana više no što zaslužujem.

Tvoja Ana

Utorak, 15.juna 1943.

Draga Keti,

Puno se stvari dogodilo, ali često pomislim da su ti jako dosadila ova moja nezanimljiva brbljanja i da ti je milo što ne dobijaš toliko pisama. Zato će ti ukratko reći novosti.

G. Fosn nije se operisao od dvanaestopalačnog creva; kad je već bio na operacionom stolu, i već mu bili otvorili stomak, doktori su videli da ima rak koji je isuviše odmakao da bi mogao biti operisan. Zato su ga opet zašili, držali ga tri nedelje u postelji, davali dobru hranu i najzad pustili kući. Ja ga zaista mnogo žalim i krivo mi je što ne možemo izlaziti, inače bih ga, sigurno, često posećivala da ga razvedrim. Nesreća je to za nas što stari, dobri Fosn ne može da nas obaveštava o svemu što se događa i što čuje u radnji. On je bio naš najbolji pomagač i savetodavac. Zaista mnogo nam nedostaje.

Na nas je red da idućeg meseca predamo naš radio. Kophes ima kod kuće neprijavljen mali aparat koji će nam pozajmiti na mesto našeg velikog filipsa. Žalosno je što moramo dati naš lepi

aparat, ali u kući gde se ljudi kriju čovek ne sme ni po koju cenu preuzeti na sebe ovaj neodgovorni rizik i tako privući pažnju vlasti. Mali radio držaćemo gore. Malo što smo Jevreji, što se krijemo, što imamo neprijavljen novac, nezakonita sledovanja, nego sad još i neprijavljen radio. Svako pokušava da dođe do starog radio-aparata i da ga preda mesto svoga “izvora hrabrosti”. Zaista, ukoliko su vesti iz spoljnog sveta nepovoljnije, utočištu radio-aparat pomaže da održimo moral i sebi ponavljam: “Gore glave, ne dajmo se, doći će bolji dani.”

Tvoja Ana

Nedelja, 11.jula 1943,

Draga Keti,

Da se vratim na “vaspitanje”, temu o kojoj ko zna po koji put govorim. Moram ti reći da ja pokušavam da budem korisna, ljubazna i dobra i da radim sve što mogu da pljusak prekora iščezne u lakom letnjem rmorenju. Neverovatno je teško ponašati se tako uzorno prema svetu koji ne možeš podnositi, naročito kad ne govorиш onako kako misliš. No, uistinu, vidim da bolje prolazim kad se malo pretvaram, umesto mog starog običaja da svakom kažem sve što mislim pa i kad me niko i ne pita za mišljenje, niti mu pridaje i najmanje važnosti.

Često zaboravim tu svoju ulogu i jednostavno ne mogu da ugušim bes neke nepravde, pa posle čitave četiri duge nedelje ne slušam ništa drugo do neprekidnu priču o najbezobraznijoj i najdrskijoj devojčici na svetu. Zar nemam i ja razloga da se žalim? Dobro je još što nisam neko gundalo, jer bih inače mogla postati mrzovoljna i ogorčena.

Odlučila sam da malo ostavim stenografiju, na prvom mestu da bih imala više vremena za druge predmete, a i zbog očiju.

Vrlo sam nesrećna i žalosna što sam postala tako kratkovida i što bi trebalo da već nosim naočare (fuj, izgledajući kao buljina) ali, znaš, u ilegalnosti to je teško uređiti. Juče niko nije govorio ni o čemu drugom do o Aninim očima, jer je mama predlagala da me pošalju očnom lekaru sa gdom Kophes. Kad sam to čula, odsekoše mi se noge, jer nije to mala stvar. Izaći napolje, na ulicu - ne mogu to ni zamisliti. Bila sam prvo kao skamenjena, a zatim radosna. Ali to nije išlo tako lako, zato se oni koji su imali da odobre ovaj korak, nisu mogli sporazumeti tako brzo. Sve teškoće i rizik trebalo je najpre brižljivo odmeriti, mada je Mip htela da me iz istih stopa povede.

Za to vreme ja sam izvadila iz ormara svoj sivi kaput, ali mi je bio tako mali da je izgledalo kao da pripada mojoj mlađoj sestri.

Zaista sam vrlo radoznala da vidim šta će od svega ovoga izaći, ali ne mislim da će se plan izvesti jer su se Britanci iskrcaли sada na Siciliji i tata se opet nada u "brzi kraj".

Eli je dala meni i Margi mnogo kancelarijskog posla; osećamo se zbog toga vrlo važnim, a za njih je velika pomoć. Svakog ume da sređuje korespondenciju i upisuje u knjigu predaje, ali mi smo se naročito trudile.

Mip je kao teretna mazga, nabavlja i donosi tako mnogo. Bezmalo svakog dana uspeva da nabavi poneko povrće za nas i donosi sve u zembilju na svom biciklu. Jedva čekamo da dođe subota kad nam stižu knjige. Kao mala deca kad dobiju poklon.

Svet prosto ne može zamisliti šta znaće knjige za nas, zatvorene ovde. Čitanje, učenje i radio su naša jedina razonoda.

Tvoja Ana

Utorak, 13.jula 1943.

Draga Keti,

Juče posle podne, uz tatino odobrenje, upitala sam Dusla da li bi on, molim, bio tako dobar (bila sam zaista vrlo učitiva) da mi dozvoli da nedeljno dvaput po podne koristim mali sto u našoj sobi od četiri do pet i po. Ja za njim sedim svakog dana od dva i po do četiri, dok Dusi spava, ali inače u drugo vreme i soba i sto su meni nepristupačni. U zajedničkoj sobi isuviše je galame; nemoguće je tamo raditi i, sem toga, tata voli da sedi za pisaćim stolom i da i sam pokatkad radi.

Dakle, bio je to vrlo umestan zahtev, a pitala sam ga vrlo učitivo. A šta misliš da mi je učeni Dusi odgovorio: "Ne". Jednostavno: "Ne". Bila sam ogorčena i nisam pristajala da budem tako odbijena, i zato sam tražila da mi kaže razloge za to svoje "Ne". Ali sam dobila što sam tražila. Ovakva je paljba sledila:

"I ja imam da radim, a ako mi se onemogućava da radim po podne, onda mi ne ostaje ni jedno drugo vreme za rad. Ja moram da završim svoj posao, čemu sam ga onda počinjao. Uostalom, ti ne radiš ništa ozbiljno. Tvoja mitologija, pa kakav je to rad; niti je pletenje i čitanje neki rad. Sto je moj i ostaću tamo." - Moj odgovor je bio:

"G. Dusle, i ja radim ozbiljno i nemam nigde mesta da radim po podne. Molim vas lepo da još jednom o tome razmislite."

Sa tim rečima uvredjena Ana okrete leđa vrlo učenom doktoru, ignorišući ga potpuno. Kiptela sam od besa i mislila kako je g. Dusi bio strahovito grub (i zaista je bio) a ja vrlo učitiva. Uveče, kad sam uhvatila nasamo. Pima, ispričala sam mu kako je stvar tekla i diskutovali smo šta dalje da radim, jer nisam mislila da popustim, a volela sam da sama isteram tu stvar načisto. Pim mi je rekao kako da postavim problem, ali me opomenuo da bi bolje bilo da to ostavim do sutra, pošto sam tako uzbudjena. Ovaj sa-

vet sam primila na jedno uvo a ispustila na drugo i čekala sam Dusla dok se ne operu sudovi. Pim je sedeо u sobi do nas, što je delovalo na mene umirujuće. Ja počeh: "G. Dusle, ja znam da vi smatrate da o ovoj stvari nema više šta da se diskutuje, ali vas ipak molim da produžimo razgovor." Tada Dusi primeti, uz svoj najslađi osmejak: "Ja sam uvek i u svako doba spremam da o toj stvari diskutujem, ali ona je već rešena."

Ja nastavih, mada me je Dusi stalno prekidaо: "Kad ste došli ovamo, dogovorili smo se da ova soba ima da služi nama oboma; ako hoćemo da je pravično delimo, trebalo bi da je vi uzmete pre podne, a ja celo posle podne. Ali ja čak i ne tražim toliko od vas, i smatram da su dva moja popodneva zaista savršeno umerena." Na to Dusi skoči kao da ga je neko igлом bocnuo. "Ti ovde ne možeš uopšte da govorиш o svojim pravima. Pa gde ja da se de-nem? Pitaču g. Van Dana da li hoće da mi napravi malo odeljenje na tavanu, pa će ići i tamo sedeti. Ja jednostavno ne mogu da radim gde bilo. Sa tobom čovek uvek ima kubure. Da je tvoja sestra Margo, koja, uostalom, ima više prava da tako nešto traži, došla k meni sa istim zahtevom, ne bih ni pomislio da je odbijem, ali ti..." Tada je opet počeo oko mitologije i pletenja, i Ana je bila opet uvredjena. Ipak to nije pokazala i pustila je Duslu da završi. "Ali ti, sa tobom se prosto ne može govoriti, ti si tako užasno sebična, samo da ti postigneš ono što naumiš, ne tiče te se kako je drugima. Nikad takvo dete nisam video. Ali, na kraju, izgleda da će morati da ti popustim, jer će se inače kasnije govoriti da je Ana Frank pala na ispitu zato što joj g. Dusi nije ustupio mesto za stolom."

Gоворио је и говорио и напослетку је то била таква бујица да нисам могла да pratим све што kaže. У једном trenutku помислила сам: "Sad ћу га tresnuti posred lica да ће odleteti čak до таванице zajedno са svoјим lažima", али већ idućeg trenutka говорила сам сама себи: "Budi mirna. Ne vredi se zbog ovakvog tipa uzrujavati."

Pošto je dao i poslednju odušku svome besu, gazda Dusi izide iz sobe sa pomešanim izrazom srdžbe i trijumfa, džepova nabijenih hranom. Odjurih tati i ispriča mu sve što sam nije čuo. Pim odluči da razgovara sa Duslom iste večeri, što i učini. Govorili su više od pola sata. Tema razgovora je bila otprilike ova: na prvom mestu su raspravljali da li Ana treba da sedi za stolom, - da ili ne. - Tata je rekao da su oni već o tome jednom raspravljali, i da je on tada kazao da se slaže sa Duslom. Ali tata nije ni onda mislio da je to pravično. Dusi je smatrao da nije lepo što ja govorim, kako je on uljez koji pokušava da monopolise sve, ali mi je tata čvrsto držao stranu, jer je i sam čuo da nisam o tako čemu ni reči izustila.

Ubeđivali su tako dugo jedan drugog. Tata je branio moj "egoizam" i moj "nevažan" rad, a Dusi je neprestano gundao.

Najzad, Dusi je ipak morao popustiti i sada neometano radim do pet po podne dvaput nedeljno.

Dusi je opustio nos, nije sa mnom dva dana govorio, uporno je sedeо za stolom od pet do pet i po časova - neverovatno detinjasto.

Osoba koja je u svojoj 54. godini ovakav sitničar i pedant mora da je po prirodi takva i nikad se neće popraviti.

Tvoja Ana

Petak, 16.jula 1943.

Draga Keti,

Opet lopovi, ali istinski ovoga puta! Jutros je Petr kao obično otišao u magacin u sedam sati i odmah je opazio da su vrata na stovarištu i ulična vrata bila širom otvorena. Obavestio je Pima, koji okrenu radio u kabinetu na jednu nemačku stanicu i zatvori vrata. Onda se zajedno popeše gore. Kućni red je

za ovakve prilike propisivao: ne otvarati slavine - dakle, nema umivanja, tišina, sve se mora završiti do osam sati i nema upotrebe klozeta. Svima nam je bilo milo što smo spavali tako dobro, pa nismo čuli ništa. Tek smo u jedanaest i po saznali od g. Kophesa da su lopovi obili spoljna vrata gvozdenom polugom i razvalili vrata na magacinu. No nisu tu našli mnogo za krađu, pa su pokušali sreću gore. Ukrali su dve kasete za novac sa četrdeset florina, poštanske naloge, čekovnu knjižicu i, što je najgore, sve kupone za 150 kg šećera.

G. Kophes misli da pripadaju istoj bandi koja je pokušala da obije sva troja vrata pre šest nedelja, što im onda nije pošlo za rukom. Izazvalo je priličnu uzrujanost u zgradu, ali izgleda da Tajno skrovište ne može bez senzacija. Bili smo vrlo srećni što su pisace mašine i novac u našoj garderobi, gde ih donose svako veče, bili sigurni.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 19.jula 1943.

Draga Keti,

Severni deo Amsterdama bio je vrlo teško bombardovan u nedelju. Izgleda da je strahovito porušen. Čitave ulice leže u ruševinama i trebaće mnogo vremena dok sve postradale ne otkopaju. Do sada se zna da ima 200 mrtvih i mnogo ranjenih; bolnice su prepune. Pričaju o izgubljenoj deci koja usred ruševina traže roditelje. Sva se stresem kad se setim one potmule tutnjave iz daljine, što smo jedino čuli od tog bombardovanja.

Tvoja Ana

Petak, 23.jula 1943.

Draga Keti,

Da ti, šale radi, ispričam šta bi bila prva želja svakoga od nas kad budemo smeli opet napolje. Margo i g. Van Dan žele više no išta toplo kupanje u kadi do vrha napunjenoj vodom u kojoj bi ostali najmanje pola sata. Gđa Van Dan najviše bi želeta da prvo ide na kolače sa kremom. Dusi ne misli ni na šta drugo već da vidi Lotje, svoju ženu. Mama na svoju kafu. Tata će ići prvo da poseti g. Fosna, Petr u grad i bioskop, dok bi za mene to bilo takvo blaženstvo, da ne bih znala odakle da počnem. Ali od svega najviše čeznem za našom kućom i da se mogu kretati slobodno i da opet dobijem pomoći u radu, drugim rečima - čeznem za školom.

Eli se ponudila da nam nabavi malo voća. Bagatela: 500 florina kilo grožđa; ribizle: 0,70; breskve: 0,50; kilo dinja 1,50. A u novinama svake večeri nalazimo upadljivim slovima: "Budi pošten i ne diži cene".

Tvoja Ana

Ponedeljak, 26.jula 1943.

Draga Keti.

Celog dana juče stalno uzbuna i buka pa smo još i danas zbog toga uzrujani. Pitam se može li proći i jedan dan bez nekog uzbudjenja?

Prva sirena za alarm čula se kad smo sedeli za ručkom, ali nismo poklanjali tome pažnju, jer to znači da avioni samo preleću obalu.

Posle ručka ležala sam jedan sat pošto me je glava jako bolela, a onda sam sišla dole. Bilo je oko dva sata. Margo je završila svoj kancelarijski posao u dva i po. Još nije bila prikupila

stvari, kad počeše da zavijaju sirene, pa zato se sa njom popeh gore. Bilo je krajnje vreme, jer nije prošlo ni pet minuta a poče tako snažna pucnjava da smo otišle u hodnik da se sklonimo. Zaista, sva se kuća tresla i tutnjala i počeše padati bombe.

Privukla sam svoju "torbu za bežanje" bliže uza se, više zato što sam imala potrebu da se nečega držim nego zbog pomisli na bežanje; jer mi nemamo kuda da bežimo. Čak i kad bismo, u krajnjem slučaju, pobegli odavde, ulica bi za nas bila isto tako opasna kao i bombardovanje. Napad je prestao posle jednog sata, ali je uzbuna po kući porasla. Petr je sišao sa osmatračnice na mansardi. Dusi je bio u glavnoj kancelariji, gđa Van Dan osécala se sigurnom u kabinetu, g. Van Dan posmatrao je sa tavana, a i mi smo se rasturili iz hodnika; ja sam se popela gore da gledam kako se nad pristaništem dižu stubovi dima, na što nas je upozorio g. Van Dan. Uskoro se poče osećati miris paljevine i napolju je izgledalo da je sve pokriveno gustom maglom.

Mada takav veliki požar nije prijatan prizor, za nas, srećom, sve je dobro prošlo i mi se razidošmo po svojim poslovima. Iste te večeri o večeri: opet uzbuna, novi alarm! Imali smo lepu večeru, ali na prvi zvuk sirene, prošla me je sva volja za jelom. No ništa se nije dogodilo i posle tri četvrt časa sve je bilo mirno. Sudovi su bili spremni za pranje: uzbuna, protivavionska paljba, strašno mnogo aviona. "Oh, gospode, dvaput za jedan dan, to je isuviše", svi smo pomislili, ali to nije pomagalo; opet zasuše bombe, ovo-ga puta na drugoj strani, po Šipelu, kako su javili Englezi. Avioni su se obrušavali i dizali, čuli smo buku njihovih motora, bilo je užasno. Svakog trenutka pomišljala sam: "Evo je, pade pravo na nas."

Uveravam te da kad sam pošla u devet na spavanje, nisam se mogla držati više na nogama. Probudila sam se kad je otkucalo dvanaest: avioni, Dusi se baš svlačio, ali me se nije ticalo. Na prvi pucanj skočih iz kreveta sasvim budna. Dva sata

sam ostala uz tatu i još su neprekidno dolazili. Onda je prestalo pucanje i mogla sam da se vratim u svoj krevet. Zaspala sam u dva i po.

Sedam časova. Trgoh se. prestravljeni. G. Van Dan bio je sa tatom. Lopovi - bila mi je prva misao. Čuh kako g. Van Dan kaže: "Sve". Pomislila sam da je sve pokradeno. Ali ne, ovoga puta novost je bila tako divna kakvu nismo mesecima čuli, bolje reći otkako je počeo rat. Musolini se povukao, italijanski kralj preuzeo je upravljanje. Skakali smo od radosći. Posle užasnog jučerašnjeg dana najzad opet nešto dobro i - nada. Nada da će ovome doći kraj, nada u mir. Kraler uđe da nam javi da je Fokers jako stradao. Uto novi alarm sa avionima nad nama, opet zavijanje sirena. Navrh glave su mi ti alarmi, vrlo sam umorna i nemam nimalo volje za rad. Ali sad očekivanja oko Italije probudila su u nama nadu da će uskoro doći kraj, možda još ove godice.

Tvoja Ana

Četvrtak, 29.jula 1943.

Draga Keti,

Gđa Van Dan, Dusi i ja prali smo sudove, a ja sam bila izvanredno čutljiva, što se retko dešava, tako da im je moralo pasti u oči.

Da bih izbegla pitanje, brzo potražih sasvim neutralnu temu i počeh razgovor o knjizi "Henri sa one strane" smatrajući da će knjiga biti za to pogodna. Ali sam se prevarila. Kad bi me pustila gđa Van Dan, dohvatio bi me g. Dusi. Ovako je to bilo: g. Dusi nam je bio specijalno preporučio tu knjigu kao izvanrednu. Margo i ja smatrali smo da je knjiga daleko od toga da bude izvanredna. Ličnost dečaka začelo je dobro data, ali ostalo - bolje da o tome ne govorim. Rekla sam nešto u tom

smislu dok smo prali sudove, i to mi je donelo mnogo nepričika.

“Kako ti možeš razumeti psihologiju muškarca. Psihologiju deteta nije tako teško razumeti(!). Ti si isuviše mlada za takvu knjigu; ta ni čovek od dvadeset godina ne bi bio u stanju da je shvati.” (Što je onda toliko preporučivao ovu knjigu Margi i meni?) Onda su g. Dusi i gđa Van Dan nastavili zajedno: “Ti znaš isuviše o stvarima koje nisu za tebe, potpuno te pogrešno vaspitavaju. Kasnije kad budeš starija, ni u čemu nećeš uživati, onda ćeš govoriti: ‘Čitala sam ja to u knjigama još pre dvadeset godina.’ Bolje se požuri ako želiš da uloviš muža - ili da se zaljubiš - inače će sve za tebe predstavljati razočaranje. Već si iskusna u teoriji, samo ti nedostaje prakse.”

Sigurno misle da je dobro vaspitanje u tome da pokušaju da te okrenu protiv tvojih roditelja, jer to često čine. Ne upoznavati devojčicu mojih godina sa onim što se odnosi na “odrasle”, i to mi je neki fini metod! Vidim često i vrlo jasno rezultate takvog vaspitanja.

Imala sam volju da oboje ošamarim u onom trenutku kada su tu stajali i pravili od mene budalu. Van sebe sam od besa i samo brojim dane kad ču se oslobođiti “ovil” ljudi.

Divna mi je ta gđa Van Dan! Fini primer pruža... sigurno da pruža primer - ali rđav. Svi je znaju kao nametljivu, sebičnu, lukavu, sračunatu i nikad zadovoljnju. Ja, sa svoje strane, mogu ovome još dodati sujetu i koketeriju. Nema nikakve sumnje, to je neizrecivo neprijatna osoba. Mogla bih knjige napisati o gospodji i, ko zna, možda ču jednom to i učiniti. Svako može biti spolja uglađen. Gđa Van Dan je ljubazna prema nepoznatima, naročito prema muškarcima, zato je lako prevariti se kad se čovek s njom bliže ne poznaje.

Mama misli da je suviše glupa da bi se na nju trošile reči.

Margo - da je beznačajna; tata - da je suviše ružna (doslovno i u prenosnom, figurativnom smislu), a ja - posle dugog posma-

tranja, jer nikad nemam unapred nekih predrasuda - došla sam do zaključka da je ona sve to troje i još mnogo više! Ona ima toliko nedostataka, pa što i da počinjem samo o jednom.

Tvoja Ana

P.S.

Neka čitalac uzme u obzir da se pisac, kad je ovo pisao, nije još bio stišao od besa!

Utorak, 3. avgusta 1943.

Draga Keti,

Političke novosti sjajne! U Italiji zabranjena fašistička partija. Narod se bori protiv fašista u mnogim mestima - čak i vojska uzima učešća u tim borbama. Može li takva zemlja da ratuje protiv Engleske!

Upravo smo imali treći napad iz vazduha. Stisla sam zube da bih se okuražila. Gđa Van Dan, koja uvek kaže: "I grozni kraj je bolji nego ovo čekanje bez kraja" - najveća je kukavica od svih nas. Treptala je kao list jutros i čak briznula u plač. Kad je njen muž, sa kojim se upravo izmirila posle svade od nedelju dana, tešio, izraz na njenom licu skoro da je izazvao moje sažaljenje.

Bos je pokazao da držanje mačaka ima svoje rđave kao i dobre strane. Cela kuća je puna buva i svakim danom napast je sve veća. G. Kophes je zasuo svaki kut i čošak žutim praškom, ali buve, izgleda, ne haju za to.

Svi smo se pronervozili; čini nam se da nas svuda svrbi - ruka, noge, pojedini delovi tela, usled čega svi radimo gimnastiku da bismo mogli gledati niz leđa ili noge. Sad nam se sveti što nismo gipkiji - suviše smo kruti, čak ni glavu ljudski ne možemo da okrenemo. Zanemarili smo gimnastiku odavno.

Tvoja Ana

Sreda, 4. avgusta 1943

Draga Keti,

Evo nas u Tajnom skrovištu već preko godinu dana i ti znaš dosta o našem životu, ali ima stvari koje je zaista teško opisati. Toliko mnogo ima da se kaže, sve je tako drugačije od načina života u normalno vreme i normalnim prilikama. Ali ipak, da bih ti pružila bližu sliku našeg života, pokušaću da ti s vremenom na vreme dam opis jednog našeg dana. Danas ču početi od večeri i noći.

Devet časova uveče. Metež oko leganja u Tajnom skrovištu počinje i to predstavlja zaista čitav posao. Guraju se okolo stolice, izvlače kreveti, razmotava se čebad; ništa ne ostaje tamo gde je bilo preko dana. Ja spavam na malom divanu, ne dužem od metra i po. Zato se moraju dodavati stolice (da ga produže). Dunje, čaršavi, jastuci, čebad - sve se izvlači iz Duslovog krevenata, gde стоји preko dana. Čuje se užasno škripanje iz susedne sobe: Margin poljski krevet izvlači se. I tu pokrivači, jastuci, sve moguće se dodaje da bi se daske načinile malo udobnijim. Gore kao da nešto tutnji i grmi; no to je samo krevet gđe Van Dan. Pomeraju ga bliže prozoru, znaš, da bi svež vazduh zagolicao nežne nozdrve Njenog Veličanstva.

Pošto Petr završi, stupam ja u odaju za umivanje, gde se temeljno operem; ponekad se dogodi (to samo za vreme toplih nedelja i meseci) da po vodi pliva sitna mušica. Onda pranje zuba, uvijanje kose, manikir, papirnata vata sa hidrogen peroksidom (da mi izblede moje garave naušnice), sve to za nepuna pola sata.

Devet i trideset minuta, brzo, u domaćoj haljini, sa sapunom u jednoj ruci, nosom, uvijačima za kosu, gaćicama i vatom u drugoj, žurim iz kupatila, ali me obično uvek zovu natrag zbog dlaka koje ukrašavaju lavabo u gracioznim uvojcima, što ne oduševljava baš one koji za mnom uđu.

Deset časova, gasi se svetio, laku noć. Najmanje još četvrt sata čuje se škripanje kreveta, uzdisanje slomljenih opruga, zatim se sve utiša, tj. ukoliko se naši susedi gore ne počnu da svađaju u krevetu.

Jedanaest i trideset, vrata na kupatilu zaškripe. Uzani snop svetlosti pada u sobu. Škripa cipela, prostrani kaput, širi nočovek u njemu - Dusi se vraća sa noćnog rada u Kralerovoj kancelariji. Pucketanje poda deset minuta, šuškanje hartije (to on zavija u nju nešto od hrane za rezervu) - a dotle je krevet razmešten. Tada te spodobe opet nestaje i samo se s vremena na vreme čuju izvesni sumnjivi šumovi iz WC-a.

Tri sata. Moram da ustanem radi izvesnog posla. Pod limenim sudom koji služi za to, nalazi se, radi obezbeđenja, gumeni otirač. Kad ovo moram da obavim, uvek skoro i ne dišem, jer zaklopara u limenu posudu kao planinski potok. Onda se sud vraća na mesto i prilika u beloj spavaćoj košulji, koja svake večeri izaziva jedan te isti Margin uzvik: "Oh, ta nepristojna spavaćica", zavlači se opet u krevet.

Tada izvesna ličnost leži budna jedno pola sata osluškujući noćne glasove. Najpre, da nije možda dole lopov, onda razne krevete, gore, u sobi pored i u mojoj sobi, iz čega obično može da zaključi spavaju li pojedini ukućani ili provode noć u besanici.

Ovo poslednje začelo nije priyatno, naročito ako se odnosi na člana porodice po imenu Dusi. Najpre čujem šum kao kad je riba na suvu. To se ponavlja devet, deset puta; tada sa mnogo buke i smenjujući se sa coktanjem,oblizuju se usne, i to praćeno dugim okretanjem i prevrtanjem u krevetu i nameštanjem jastuka. Pet minuta savršenog mira, a zatim se istim redom sve to ponavlja najmanje triput, dok se doktor ne uljuljka u san, no i to na kratko vreme. Dešava se da počne noću pucnjava, obično između jednog i četiri sata. Tek kad po navici već budem kraj kreveta, shvatim da je to vazdušni napad. Ponekad se sva

zanesem misleći na francuske nepravilne glagole il' na svađu više nas. Tek nakon nekoliko trenutaka shvatam da to pucaju topovi, i da sam ja još u sobi. Ali obično biva ono prvo. Brzo zgrabim jastuk i maramu, navučem domaću haljinu i cipele i bežim tati, kako je Margo napisala u svojoj pesmi o rođendanu:

*Odjeknu prvi pucanj kroz tminu, Otvoriše se vrata, i - gle!
Devojčica kroz vrata minu stišćući jastuk uza se.*

Kad se dohvativ velikog kreveta, onda je najgore prebrođeno, sem ako ne počne mnogo da puca.

Četvrt do sedam. Zvr-r-r, to je budilnik, koji diže svoj glas u svako doba dana, u svaki sat dana, i kad nekom to treba, a i kad ne treba. Krakping, gđa Van Dan zakočila ga je. Škrip - g. Van Dan ustaje. Pristavlja vodu a onda, što brže može - u kupatilo.

Sedam i četvrt. Opet vrata zaškripe. Dusi sad može u kupatilo. Čim ostanem sama, skidam zavese za zamračivanje i novi dan u skrovištu otpočeo je.

Tvoja Ana

Četvrtak, 5. avgusta 1943.

Draga Keti,

Danas ču ti pričati kako je u podne. Dvanaest i po časova. Čitava bulumenta odahnula je. Momci iz magacina otišli su kući. Više nas čuje se zvrijanje, zvuk usisivača za prašinu gde Van Dan po njenom divnom i jedinom tepihu. Margo odlazi sa knjigama pod miškom na čas holandskog "za zaostalu decu", kako g. Dusi kaže. Pim sa svojim nerazdvojnim Dikensom pokušava da nade neki skrovit kut. Mama hita gore da pomogne vrednoj domaćici, a ja odlazim u kupatilo da ga malo dovedem u red, a u isto vreme i sebe. Četvrt do jedan. Malo pomalo, dolaze nam gos-

ti, jedan za drugim. Prvo Van Santen, zatim Kophes ili Kraler, Eli, a ponekad i Mip. Jedan sat. Svi sedimo oko malog radija i slušamo BBC. To je jedino vreme kad članovi Tajnog skrovišta ne upadaju u reč jedan drugome, jer sad govori neko koga se ne usuđuje čak ni gospodin Van Dan prekidati. Jedan i četvrt. Izdavanje ručka. Svako od onih dole dobija po šolju supe, a ako ima, i nešto slatko. G. Van Santen je lepo raspoložen i seda na divan ili za pisaći sto. Novine, šolja i, obično, mačka, uz njega su. Ako mu nešto od te tri stvari nedostaje, sigurno će negodovati. Kophes nam priča najnovije vesti iz grada; on je neosporno najbolji izvor informacija. Kraler stiže odozgo zadihan - kratko i snažno kucanje i, evo, on ulazi trljajući ruke, već prema raspoloženju: vedar i razgovoran, ili natmuren i čutljiv.

Četvrt do dva. Svi se dižu od stola i odlaze za svojim poslovima. Margo i mama na pranje sudova, g. Van Dan i gđa Van Dan na svoj divan. Petr gore na tavan, tata dole na divan. G. Dusi u krevet, a Ana na učenje. Tada nastaje najmirniji čas; pošto svi spavaju niko nikome ne smeta. Dusi sanja o ukusnom jelu -izraz na njegovom licu to odaje. Ali ja ga ne gledam dugo, jer vreme leti, a u četiri pedantni doktor je već na nogama sa časovnikom u ruci; ja još nisam raspremila sto za njega, a već je četiri sata i jedan minut.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 9. avgusta 1943.

Draga Keti,

Da nastavim opisivanje našeg dana: Evo kako izgleda naš večernji obed.

G. Van Dan prvi se poslužuje i uzima puno od svega što mu se sviđa. Obično i priča u isti mah; uvek daje svoje mišljenje kao jedino vredno pažnje, a kad ga jednom izrekne, neopozivo

je. Jer ako se ko usudi da mu oponira, on sav plane. Oh, zna da frkne kao mačka - ja, pravo da ti kažem, više volim da mu ne protivurečim - ko je jednom to pokušao, neće više. Njegovo je mišljenje najbolje, on zna o svemu najviše. Pa dobro, on jeste mozak, ali i "samozadovoljstvo" je u ovome gospodinu dostiglo najviši stupanj.

Madam. Zaista, bolje da čutim. Ponekad, naročito ako je još i zle volje, ne smeš je ni pogledati u lice. Kad se bliže razmotti, ona je kriva za sve rasprave, a ne onaj o kome se diskutuje! Svako od nas više voli da ostane izvan toga, ali za nju se zais-ta može reći da je "podbadač". Za nju je uživanje da podbada jedne protiv drugih: gđu Frank protiv Ane, Margo protiv tate - što ne ide baš tako lako.

Ali sada za stolom gđa Van Dan ne ostaje kratkih rukava, mada ona često misli da je tako. Najtanji krompirići, najsladi zalogaj, najbolji komadi - njen sistem je odabiranje. I ostali će doći na red pošto ja izuzmem ono što je najbolje. A onda pričanje. Interesuje li to koga, sluša li ko ili ne, izgleda da se nje ne tiče. Uverena sam da ona misli: "Svakom mora biti interesantno ono što kaže gđa Van Dan." Koketni osmesi, držanje kao da ona sve to već zna, svakom poneki savet ili ohrabrenje - to sigurno čini lep utisak. Ali, ako se dobro pogleda, tada ono "lep" otpada.

Prvo, vredna je; drugo, vesela je; treće koketna je - i pokat-kad zgodna. To je Petronela Van Dan.

Treći kompanjon za stolom. Ne čuje se mnogo. Mladi g. Van Dan vrlo je tih i ne privlači na sebe mnogo pažnje. A što se tiče apetita: bure, koje se nikad ne može napuniti; i posle najobilnijeg obeda izjavljuje sasvim mirno da bi mogao da pojede još toliko.

Broj četiri - Margo. Jede kao mišić i uopšte ne razgovara. Jedino što ona voli jeste povrće i voće. "Razmažena", zaključak

je Van Danovih; "nedovoljno svežeg vazduha i razonode" -naše mišljenje.

Krajnje: Mama. - Dobrog apetita, vrlo razgovorna. Niko nema o njoj utisak kao o gđi Van Dan - "ovo je domaćica". U čemu je razlika? - Pa eto, gđa Van Dan kuva, a mama pere su-dove i spremi.

Broj šest i sedam. Neću da govorim mnogo o tati i sebi. Tata je za stolom najskromniji od svih. Prvo gleda da li ima za svakoga. Njemu ne treba ništa, jer sve što je najbolje, za decu je. On je primer za ugled, a kraj njega sedi "klupko nerava" Tajnog skrovišta,Dusi. Služi se sam, nikad ne diže glave, jede i ne go-vori. A ako se mora govoriti, tada, zaboga, samo o jelu. Hranu ne treba kuditi, samo u njoj uživati. Nestaju ogromne količine jela, a "hvala, neću", nikad se ne čuje; nikad kad je jelo dobro, a, bogami, ni kad je rđavo. Pantalone do ispod grudi, crveni kaput, crne sobne cipele, naočari sa rožnim okvirima.

Takvog ga možete videti za malim stolom kako uvek nešto radi, sem kad po podne drema, jede ili je na svom omiljenom mestu - klozetu. Tri, četiri, pet puta dnevno poneko stoji nestrpljivo pred vratima i previja se, skakuće s noge na nogu, jedva se uzdržavajući. Da li ga to uznemirava? Ni najmanje! Od sedam i petnaest do sedam i trideset, od četiri do četiri i dva-deset pet, od šest do šest i petnaest i od jedanaest i trideset do dvanaest časova. To su redovna "zasedanja". Neće on izići niti obratiti i najmanju pažnju preklinjućem glasu koji pred vratima opominje da se nesreća približava.

Broj devet nije član porodice Tajnog skrovišta, već pre kućni prijatelj i kompanjon za stolom. Eli ima zdrav apetit. Ništa ne os-tavlja na svom tanjiru i nije probirač. Nju je lako zadovoljiti i baš to nam pričinjava veliko zadovoljstvo. Vedra i dobrog raspoloženja, predusretljiva i dobrodušna - to su njene karakteristike.

Tvoja Ana

Utorak, 10. avgusta 1943.

Draga Keti,

Nova ideja: za vreme obeda obraćam se više sebi no drugima, što je preporučljivo iz dva razloga. Prvo, jer je svakom prijatnije kad ne brbljam sve vreme, a drugo, ne brinem se za mišljenje ostalih. Ja ne smatram da je moje mišljenje glupo, a drugi to smatraju; onda je bolje da ga zadržim za sebe. Isto radim i kad moram da jedem nešto što ne volim. Stavim tanjur preda se, zamislim da je to nešto izvrsno, gledam na nj što je moguće manje, i pre nego što se okrenem, gotovo je. Kad ujutru treba da ustanem - takođe neprijatna stvar, - skočim iz kreveta govorеći sama sebi: "Za sekund bićeš opet natrag", odem do prozora, sklonim zastor za zamračivanje, njušim kraj prozora dok ne osetim malo svežine i već sam budna. Krevet je raspremljen što se brže može i tada nema ni iskušenja. Znaš li kako mama to zove? - "Veština življenja" - čudan neki izraz. Cele prošle nedelje bili smo pometeni u pogledu vremena, jer je naše drago i voljeno zvono sa Vestertorna po svoj prilici odneto za ratne potrebe, tako da ni danju ni noću ne znamo tačno vreme. Ja se nadam da će izmisliti neki erzac (lim, bakar ili nešto slično), što bi okolinu podsećalo na sat.

Bilo da sam gore ili dole, ma gde da sam, moje noge izazivaju divljenje svih, blistajući u (za ovakva vremena) izuzetno finim cipelama. Mip je uspela da ih kupi ispod ruke za 27,30 florina, od švedske su kože, boje belog vina, sa prilično visokim potpeticama. Osećam se kao na štulama i izgledam mnogo viša no što sam.

Dusi je indirektno ugrozio naše živote. U stvari je tražio od Mip da mu doneše jednu zabranjenu knjigu u kojoj se govori protiv Musolinija i Hitlera. Putem je naletela na jedna SS-kola. Naljutila se, viknula: "Prokletnici" i poterala bicikl dalje. Bolje i ne misliti na to šta bi se desilo da su je poveli u svoj štab.

Tvoja Ana

Sreda, 18. avgusta 1943.

Draga Keti,

Naslov ovog odeljka je: "Zajednička dnevna dužnost: ljušte-nje krompira!"

Jedan od nas donosi novine, drugi noževe (zadržavajući, ra-zume se, najbolji za sebe), treći krompire, a četvrti sud sa vodom.

G. Dusi počinje; ne guli uvek dobro, ali guli neprekidno, ba-cujući desno i levo poglede. Radi li iko ovako kao on? Ne! "Ana, gledaj ovamo: ja držim nož ovako, ljuštim odozgo nadole! Ne, ne tako -ovako!"

"Meni je lakše ovako, g. Dusi", primećujem bojažljivo.

"Ali ovako je bolje. Du kannst naučiti dies od mene. Ra-zume se, mene se to ni najmanje ne tiče, aber du moraš to radi sebe znati!" Ljuštimo dalje. Krišom pogledam u pravcu svoga suseda. On klimne glavom zabrinuto još jednom (zbog mene, pretpostavljam), ali čuti.

Ljuštim krompire. Sad pogledam na drugu stranu, gde sedi tata; za njega ljuštenje krompira nije neki uzgredni posao, već vrsta preciznog rada. Kad čita, ima duboku boru na čelu, ali ako pomaže da se čiste krompiri, pasulj ili neko drugo povrće, onda ništa drugo za njega ne postoji. Tada ima svoje "krompir-sko lice" i nikada ne bi predao krompir koji ne bi bio savršeno oguljen; to je van svake sumnje, čim ima takvo lice!

Radim dalje i upravo dižem pogled za trenutak; već znam šta se dešava. Gđa Van Dan pokušava da na sebe privuče paž-nju Dusla. Prvo gleda u pravcu njega, a Dusi se pravi da niš-ta ne primećuje. Tada zaškilji jednim okom, Dusi i dalje radi. Onda se smeje, Dusi ne diže glave. Tada se i mama smeje; Dusi ne obraća pažnju. Gđa Van Dan ništa nije postigla, onda mora da izmisli nešto drugo. Pauza, a onda: "Puti, ta stavi kecelju! Sutra ču morati da ti vadim sve mrlje sa tvog odela!"

“Ja se ne prljam!” Opet trenutno čutanje.

“Puti, što ne sedneš?”

“Zgodnije mi je kad stojim i više mi se sviđa ovako!” Pauza.
“Puti, gle, već si se isprljao.” “Ali, mama, pazim.”

Gđa Van Dan traži novu temu. “Šta misliš, Puti, što li nema engleskih aviona?”

“Zato što je vreme rđavo, Kerli!”

“Ali juče je bilo lepo vreme, pa ipak nisu leteli?”

“Marimo to.”

“Što, pa valjda se može o tome govoriti i reći svoje mišljenje?”

“Ne”

“Pa zašto?”

“Pa čuti, mammichen.”

“G. Frank uvek odgovara na pitanja svoje žene, zar ne?”

G. Van Dan se bori sa sobom. To mu je slaba strana, tu daje ne može, a gđa Van Dan počinje opet: “Ta invazija, izgleda, neće nikad doći!”

G. Van Dan sav prebledi; na to gđa Van Dan pocrveni, ali opet nastavlja. “Englezi ništa ne preduzimaju.” Bomba eksplodira!

“A sada jezik za zube, Donnenvetter noch einmair.

Mama s mukom uzdržava smeh. Ja gledam pravo pred se. Ovakve stvari dešavaju se skoro svakoga dana, osim ako baš pre toga nisu imali oštru svađu, jer onda oboje ne otvaraju usta.

Treba da se popnem na mansardu da uzmem još krompira. Petr trebi mačka od buva. Digne glavu, mačak to iskoristi - hop - i nestane kroz otvoren prozor u oluk. Petr psuje. Ja se smejem i gubim se.

Tvoja Ana

Petak, 20. avgusta 1943.

Draga Keti,

Ljudi iz magacina odlaze tačno u pola šest i onda smo mi slobodni.

Pola šest. Eli dolazi i donosi nam večernju slobodu. Odmah polazimo za svojim svakodnevnim poslovima. Ja se najpre pe-njem gore sa Eli, koja obično nešto kod nas prezalogaji.

Još Eli i ne sedne, a gđa Van Dan počinje da izlaže šta bi sve želeta da ima: "Oh, Eli, imam samo jednu želju..." "Eli mi nami-gnje; ko god se popne gore, gđa Van Dan ne propušta priliku da ga ne upozna sa onim što želi. Možda je i to jedan od razloga što niko ne voli da ide gore.

Četvrt do šest. Eli polazi. Ja se spuštам dva sprata niže da sve pregledam. Prvo u kuhinjicu, onda u kabinet, posle u spremište za ugalj da otvorim poklopac na podu za Bosa. Posle detaljne inspekcije zaustavljam se u Kralerovoј sobi. Van Dan pregleda sve ladice, mape na stolu, da pronađe dnevnu poštu. Petr donosi ključ od magacina i Mofi. Pim vuče gore pisaću mašinu; Margo traži miran kut da radi kancelarijski posao, gđa Van Dan stavlja čajnik na gasni rešo, mama silazi sa posudom sa krompirima; svako zna svoj posao.

Petr se ubrzo vraća iz magacina. Prvo pitanje je hleb. Hleb uvek ostavljaju u kihinjski ormar do klozeta za dame. Gospode, pa nema ga tamo! Zaboravili? Petr predlaže da traži u glavnoj kancelariji. Savija se pred vratima da bi se načinio što manjim i puži ka čeličnim ormarima četvoronoške, da ga ne bi spolja vi-delji, uzima hleb, koji je bio tamo ostavljen i nestaje, bar on želi da nestane, ali pre no što je shvatio šta se desilo, Boš preskače i seda upravo pred pisaći sto.

Petr gleda oko sebe - aha, ugleda ga tamo, opet otpuže u kancelariju i vuče mačku za rep. Boš frkće. Petr uzdiše. Šta sad!

Boš sedi baš kraj prozora, liže se vrlo zadovoljan što je izmakao Petru. Onda Petr pruži komad hleba mačku pod nos kao mamac. Boš ne podleže iskušenju i vrata se zatvaraju. Stajala sam i sve posmatrala kroz pukotinu na vratima. I dalje poslujemo. Tap, tap, tap! Tri udarca znače večeru.

Tvoja Ana

23. avgusta 1943.

Draga Keti,

Nastavak dnevnog rasporeda u Tajnom skrovištu. Kad sat iskuca pola devet izjutra, Margo i mama su već nervozne: "Pst, tata... mir, Oto, pst, Pim. Pola devet je, vrati se ovamo, ne toči više vodu, polako idi" - dovikuju tati u kupatilo. Kad sat iskuca pola devet, treba da je u zajedničkoj sobi. Ni kap vode, ni Klozet, ni kretanje, sve je mirno. Dok još nema nikog od kancelarijskog osoblja, sve se može čuti u magacinu. Gore se otvaraju vrata u osam i dvadeset i odmah zatim tri udarca u pod. Anin poziv. Penjem se i uzimam svoj tanjirić. Ponovo u sobi sve protiče strahovitom brzinom; češljam se, sklanjam svoju kloparavu limenu nošu, krevet na mesto. Pst, sat otkucava! Gore je gđa Van Dan promenila cipele i tapka tamo-amo u sobnim cipelama. G. Van Dan takođe; sve je tiho.

Sada nastaje pravi porodični život. Ja čitam ili radim, Margo takođe, kao i tata i mama. Tata sedi (sa Dikensom i rečnikom, razume se) na ivici ulegnutog, škripavog kreveta, na kome nema ni čestitog dušeka: dva jastuka jedan na drugom takođe dobro služe, pa misli dalje: "Da ih nema, nekako bi se prošlo i bez njih." Kad počne da čita, ne diže glave, čas se nasmeje, grdno se trudi da mamu zainteresuje za roman. Odgovor: "Nemam sad vremena." Za trenutak izgleda uvređen, onda opet čita, ne prođe mnogo a naiđe na nešto naročito zanimljivo, pa pokušava opet: "Moraš ovo pročitati, mama!" Mama sedi na ivici kreveta, čita,

šije, plete ili radi što joj je milo. Iznenada se seti nečega, pa kaže brzo: "Ana, znaš li... Margo, pribeleži...!" Trenutak potom opet zavlada mir. Margo zalupi knjigu. Tata izvija obrve u smešnom luku, čitačka bora mu se još više urezuje, pa opet utone u svoju knjigu. Mama počinje da priča sa Margom, ja se zainteresujem i slušam i ja! Uvlačimo Pima u razgovor... devet sati! Doručak!

Tvoja Ana

Petak, 10. septembra 1943.

Draga Keti,

Obično ti pišem kad ima nešto novo, češće neprijatno no prijatno. No sada se desilo nešto zaista izvanredno. Prošle srede uveče, osmog septembra, sedeli smo oko radija slušajući vesti do sedam sati i prvo što smo čuli bilo je: "Sada ćete čuti najlepše vesti otkad je počeo rat. Italija je kapitulirala! Italija je bezuslovno položila oružje." Sledeća emisija za Holandiju iz Engleske počinje u osam i četvrt: "Dragi slušaoci, pre jedan sat, baš sam pisao pregled dnevnih vesti, kad je stigla radosna vest o kapitulaciji Italije. Mogu vam reći da nikad nisam bacio svoje zabeleške u korpu za hartiju sa takvom radošću." Bože spasi kralja, američka himna i Internacionala odsvirani su kao i uvek; emisija na holandskom bila je ohrabrujuća, ali ne isuviše optimistička.

No imam i neugodnih novosti u vezi sa g. Kophesom. Kao što znaš, mi ga svi mnogo volimo, on je uvek vedar i neobično hrabar, mada nije dobro sa zdravljem - ima bolove i ne sme da jede mnogo, niti da mnogo hoda. "Kad uđe g. Kophes, sunce zasija", to je nedavno rekla je mama i sasvim je u pravu. Sad mora u bolnicu, radi vrlo neugodne operacije u stomaku i mora tamo ostati četiri nedelje. Trebalo je samo da vidiš kako se pozdravio sa nama, sasvim kao i obično - kao da ide jednostavno nešto da kupi.

Tvoja Ana

Četvrtak, 16. septembra 1943.

Draga Keti,

Naši odnosi su svakim danom sve gori. Za vreme obeda nikо se ne usuđuje da otvorи usta (sem da stavi u njih zalogaj), jer ma šta kazali, to ili nekog uvredi, ili se pogrešno shvati. Ja gutam pilule valerijane svakoga dana protiv rđavog raspoloženja i depresije, al sam zato sutradan još neraspoloženija. Dobar smeh od srca pomogao bi mi više no deset pilula valerijane, ali mi smo skoro zaboravili kako se smeje. Ponekad strepim da će mi se lice, zato što sam uvek tako ozbiljna, izdužiti i uglovi usana, otromboljiti. Ni ostalima nije bolje, svako očekuje sa strahom i strepnjom strašno iskušenje - zimu. Druga stvar koja nas zabrinjava je to što čuvar iz stovarišta nešto sumnja o Tajnom skrovištu. Nas se, doista, ne tiče šta čuvar misli o svemu ovome, ali je on vrlo radoznao, nije ga lako zavarati, a uz to ne može mu se verovati. Jednoga dana Kraler je, želeći da bude izuzetno oprezan, obukao kaput u deset do jedan i otišao u apoteku za uglom. Vratio se posle nepunih pet minuta i ušunjaо se kao lopov strmim stepenicima koje vode pravo nama. U jedan i četvrt hteo je da podе, ali Eli dode da ga opomene da je čuvar u kancelariji. Kraler se ubrzo vrati i sedeо je sa nama do pola dva. Onda je izuo cipele i u čarapama otišao do prednjih tavanских vrata, sišao stepenik po stepenik, i pošто je tu balansirao čitavih četvrt sata da bi izbegao škripanje stepenica, stigao do kancelarije, ulazeći sa ulične strane. Eli se dotle oslobođila čuvara i popela se do nas da povede Kralera, ali je on već pošao; bio je još na stepenicama, izuven. Šta bi svet na ulici rekao da je video direktora kako napolju obuva cipele? Ha, direktor u čarapama.

Tvoja Ana

Sreda, 29. septembra 1943.

Draga Keti,

Rođendan je gđe Van Dan. Poklonili smo joj teglu marmelade, kao i kupone za sir, meso i hleb. Od svoga muža, Dusla i naših zaštitnika dobila je ponešto za jelo i cveće. Takvo je vreme u kome živimo!

Eli je imala nervni napad ove nedelje; stalno je šaljemo nekuda: svaki čas tražimo da ide i donese nam nešto, što znači nanovo neku narudžbinu i zbog čega se ona oseća kao da nešto nije uradila kako treba. A kad samo pomisliš da mora da radi svoj posao i posao dole u kancelariji, da je Kophes bolestan, Mip nazebla, i da ona sama ima iščašen zglob, ljubavne jade i oca gundala, nije ni čudo što ne zna kud će pre. Tešili smo je i kazali da ako lupi nogom i kaže odlučno da nema vremena, i lista narudžbina će se automatski skratiti.

Nešto opet nije u redu sa g. Van Danom; već vidim da će nešto pući. Zbog nečega je tata vrlo ljut. Oh, kakva li nam se to sada bura sprema! Kad me samo ne bi te svađe tako potresale! Kad bih samo mogla da odem odavde! Ah, ubrzo će nas sve to dovesti do ludila.

Tvoja Ana

Nedelja, 17. oktobra 1943.

Draga Keti,

Kophes se vratio, hvala bogu! Još je prilično bled, ali, uprkos tome, izašao je veselo da proda odelo Van Dana. Nije prijatna stvar što je g. Van Dan ostao bez novca. Gđa Van Dan neće da odvoji ništa od svoje hrpe kaputa, haljina i cipela. Teško je utrapiti nekome odelo g. Van Dana; jer mnogo traži za njega. Kraj ovome se još ne da sagledati. Gđa Van Dan svakako će se morati rastati od svog krvnenog kaputa. Imali su gore užasnu svađu oko toga a sada je otpočeo period slogue, period "oh, dragi Puti" i "mila Kerli".

Zbunjena sam svim ovim naopakim promenama koje su se odigravale u našoj vrloj kući tokom prošlog meseca. Tata ide po kući čvrsto stisnutih usana; kad mu se ko obrati, trgne se kao da se boji da će morati da opet zataškava neki tugaljiv spor.

Mama ima crvene pečate na obrazima od uzbuđenja. Margo se žali na glavobolju. Dusi ne može da spava. Gđa Van Dan gundja po ceo dan, a ja postajem već sasvim luda! Časna reč, pogatkad zaboravim sa kim smo u svađi, a sa kim smo se pomirili. Jedini način da se na to ne misli jeste učiti, a ja to činim, i to mnogo.

Tvoja Ana

Petak, 29. oktobra 1943.

Draga Keti,

Između g. Van Dana i gđe Van Dan su svađe da sve trešti. Izbijaju, na primer, ovako: kako sam ti već rekla, Van Danovima je novac na izmaku. Jednoga dana - od tada je prošlo dosta vremena - Kephes je pomenuo da stoji dobro sa jednim krvnatrom; to je Van Dana navelo na ideju da se proda bunda njegove

žene. To je bunda od zečijih kožica i nosi je već sedamnaest godina. Dobija za nju 325 florina - ogromna svota. A gđa Van Dan želi da čuva taj novac i da kupi posle rata nove haljine, i g. Van Danu nije bilo lako da joj objasni da im je novac neophodan za život. Vriska i piska, lom i grdnje - možeš zamisliti! Bilo je strašno. Mi smo stajali podno stepenica zadržavajući dah, spremni, ako zatreba, da ih razdvajamo. Svi ti krizi i plakanja i nervna napetost tako uznemiravaju i tako iscrpljuju da sam uveče pala plačući u krevet, zahvaljujući Bogu što ponekad imam pola sata samo za sebe.

G. Kophes je opet odsutan; stomak mu ne da mira. Čak ne zna ni da li je već zaustavljen krvarenje. Prvi put je bio jako snužden kad nam je rekao da se ne oseća dobro pa mora kući.

Uopšte uzev, ja sam sasvim dobro, sem što nemam apetit. Neprestano mi govore: "Ne izgledaš nimalo dobro." Moram reći da čine sve što mogu da me održe u dobrom zdravlju. Voćni šećer, riblje ulje, tablete kvasca i kalcijum - sve to redom. Moji živci često odnesu pobedu nada mnom; naročito se nedeljom osećam smlaćenom. Atmosfera je tako zamrla i teška i pritiska kao olovo. Ne čuješ nijedne ptičice da zapeva napolju, a grobno čutanje koje guši, pritiska svuda, obuzima me kao da hoće da me odvuče duboko u neki podzemni svet.

U takvim trenucima, tata, mama i Margo prepuštaju me samoj sebi. Lutam iz sobe u sobu, gore i opet dole, osećam se kao ptica koja leprša krilima i udara se u crnoj tami o rešetke krletke. "Iziđi napolje, smej se, udahni svežeg vazduha", više nešto u meni. Ali ja čak više i ne očekujem neki odgovor; odlazim i ležem na divan i spavam da mi samo što brže prođe vreme i taj muk i užasni strah, jer čovek nema drugog načina da ih savlada.

Tvoja Ana

Sreda, 3. novembra 1943.

Draga Keti,

Da bi nas zaposlio nečim što bi bilo vaspitno, tata je zatražio prospekt iz Učiteljskog instituta u Lajdnu. Margo je prevrnula tu debelu knjigu najmanje tri puta, a da nije našla ništa što bi joj se dopalo, ili joj odgovaralo. Tata je bio hitriji i htio da se napiše pismo Institutu i traži ogledna lekcija za Elementarni latinski. Da bi i meni dao nešto novo, tata je tražio od Kophesa Bibliju za decu da bih upoznala najzad nešto iz Novog zaveta. "Hoćeš li da daš Ani Bibliju za praznik"?

Hanuku?" pitala je Margo malo uznemirena. "Pa, ja mislim bolje za Sv. Nikolu", odgovorio je tata. "Hristos baš ne ide uz Hanuku."

Tvoja Ana

Ponedeljak uveče, 8. novembra 1943.

Draga Keti,

Kad bi čitala gomilu mojih pisama jedno za drugim, morala bi se začuditi tako različitim raspoloženjima u kojima su pisana. Neprijatno mi je što sam tako zavisna od atmosfere ovde, ali sigurno da to nije samo sa mnom tako - već sa svima nama. Ako čitam knjigu koja na mene ostavlja utisak, moram se pribrati preno što se pomešam sa ostalima; inače me mogu smatrati čudnom. Sada, kako si već verovatno primetila, prolazim kroz period depresije. Zaista, ne bih ti znala reći zbog čega, ali verujem da je to samo zato što sam kukavica, mada se protiv toga stalno borim.

Sinoć, dok je Eli još bila ovde, začulo se dugo, snažno zvonjenje na vratima. Prebledela sam namah, zavilo me u stomaku i srce počelo da tuče - sve iz straha. Noću vidim sebe u tam-

nici bez mame i tate. Ponekad lutam putevima ili naše Tajno skrovište gori, ili dolaze i odvode nas noću. Vidim sve to tako kao da se zaista dešava i zato mi se čini da se to uistinu može desiti vrlo brzo. Mip često kaže da nam zavidi što ovde imamo takav mir. To je, možda, istina, ali ona ne pomišlja na sva naša strahovanja. Ja jednostavno nikako ne mogu da zamislim da će život ikad za nas biti opet normalan. Ja govorim o "posle rata", ali to su samo kule u vazduhu, nešto što se neće nikad u stvarnosti dogoditi. Kad pomislim na našu nekadašnju kuću, moje priateljice i zabave u školi, upravo mi je kao da je neka druga ličnost to proživila, i ne ja.

Čini mi se, nas osmoro u Tajnom skrovištu smo komadić plavog neba orkužen teškim, crnim oblacima. Mesto gde se mi nalazimo jasno je obeleženo kružnom linijom, i sigurno je još, ali se oblaci sve više skupljaju oko nas i krug koji nas deli od opasnosti što se približava sve se više sužava. Sada smo tako zakruženi opasnošću i tminom da udaramo jedni o druge, očajnički tražeći načina da pobegnemo. Svi gledamo dole ispod sebe, gde se ljudi bore, gledamo gore, gde je mirno i divno, a u međuvremenu odsečeni smo velikom, tamnom masom, koja nam ne dozvoljava da idemo naviše, već stoji pred nama kao nepremostivi zid; hoće da nas smrvi, ali još to ne može. Ja sam u stanju jedino da plačem i preklinjem: "Oh, da samo hoće crni krug da se povuče i da nam otvori put."

Tvoja Ana

Četvrtak, 11. novembra 1943.

Draga Keti,

Imam dobar naslov za ovu glavu:

ODA MOME NALIVPERU (IN MEMORIAM)

Moje nalivpero bilo je uvek moja najdragocenija stvar: ja ga veoma cenim naročito zbog zatupastog vrha, jer ja mogu pisati čitko jedino zatupastim perom. Moje nalivpero imalo je vrlo dugu i zanimljivu životnu istoriju, o čemu ču ti ukratko ispričati.

Kad mi je bilo devet godina, ovo nalivpero stiglo mi je upakovano u vatu kao "mustra bez vrednosti" čak iz Ahena, gde je tada živila moja baba - ljubazni darodavac. Ja sam bila nazebla i ležala, dok je februarski vetar fijukao oko kuće. Slavno nalivpero bilo je u crvenoj kožnoj futroli (i za tili čas je obišlo sve moje drugarice). Ja, Ana Frank, ponositi sam vlasnik nalivpera! Kad mi je bilo deset godina, dozvolili su mi da nosim pero u školu, a nastavnice su mi čak dopustile da njime pišem.

U jedanaestoj svojoj godini, morala sam da opet ostavim na stranu ovo svoje blago, jer je moja učiteljica iz šestog razreda dozvoljavala da se u školi upotrebljavaju samo držalje i perca i mastionice.

Kad mi je bilo dvanaest godina, i kad sam pošla u jevrejski licej, moje nalivpero steklo je novu futrolu u čast velikog događaja; mogla je da se stavi unutra i olovka, i pošto se zatvaralo patentom, izgledalo je mnogo impresivnije.

U trinaestoj, nalivpero je zajedno sa nama došlo u Tajno skrovište, gde se za mene utrkivalo u bezbrojnim stranicama dnevnika i pismenim sastavima.

Sada mi je četrnaest; poslednje naše godine nismo se razdvajali.

Bilo je to u petak posle podne, posle pet časova. Izašla sam iz svoje sobe i htela da sednem za sto da pišem, ali su me grubo odgurnuli u jedan kraj i morala sam napraviti mesta za Margu i tatu, koji su hteli da rade svoj "latinski". Stilo je ostalo na stolu, dok se njegov vlasnik sa uzdahom zadovoljio uzanim krajičkom stola i počeo da čisti pasulj. "Čistiti pasulj" značilo je buđava zrna opet načiniti pristojnim. Pomela sam pod u četvrt do šest i bacila đubre zajedno sa pokvarenim pasuljem, u novine pa u peć. Strahovit plamen suknuo je i pomislila sam kako je to fino što se vatra razgorela tako lepo, iako je već bila bezmalo ugašena. Sve je opet bilo tiho, "latinci" su završili i ja sam pošla da raspremim sto, ali ma koliko da sam gledala, nigde nisam mogla videti moje nalivpero. Tražila sam opet, Margo je tražila, ah nigde ni traga od njega. "Možda je otišlo u peć zajedno sa pasuljem", natuknu Margo. "Oh, ne, nikako ne", odgovorih ja. Kako se moje nalivpero nije pronašlo te večeri, svi smo zaključili da je izgorelo, tim pre što je celuloid strahovito zapaljiv.

Tako je i bilo, naša tužna strahovanja obistinila su se; kad je tata čisto peć sutradan ujutru, zakačka kojom se pričvršćuje stilo našla se u pepelu. Ni traga od zlatnog vrha. Mora da se istopio i zalepio uz neki kamen, mislio je tata.

Imam jednu utehu, mada ništavnu: moje pero je spaljeno, kao što bih i ja želela da budem!

Tvoja Ana

Sreda, 17. novembra 1943.

Draga Keti,

Dešavaju se neprijatne stvari: difterija vlada kod Eli u kući, te joj je zabranjeno da dolazi u dodir sa nama šest nedelja. To nam je vrlo nezgodno zbog hrane i nabavki, a da ne govorim o tome koliko nam nedostaje njen društvo.

Kophes je još u postelji i već treća nedelja kako je samo na poridžu i vodi. Kraler je ludo zauzet.

Zadatke koje Margo šalje - ispravlja jedan nastavnik i vraća joj ih. Margo piše u Elino ime. Nastavnik je vrlo simpatičan i duhovit je. Nadam se da mu je milo što ima tako pametnog đaka.

Dusi je sasvim pometen, niko od nas ne zna zašto. Ne otvara usta, kad je gore, reč ne progovara sa g. i gđom Van Dan. Svima nam je to palo u oči i pošto je potrajalo tako nekoliko dana, mama uoči priliku da ga opomene - da gđa Van Dan, ako on i dalje ovako produži, može da mu priredi velike neprijatnosti.

Dusi je kazao da je g. Van Dan prvi začutao, zato neće on prvi prekinuti to čutanje.

No sada ti moram reći da je juče bio šesnaesti novembar, tačno godišnjica njegovog ulaska u Tajno skrovište. Mama je tim povodom dobila saksiju cveća, ali gđa Van Dan, koja se već nedeljama ustručavala da priča kako misli da će nas g. Dusi nečim častiti, nije dobila ništa. Umesto da nam na prvom mestu izrazi zahvalnost zbog naše velikodušnosti što smo ga primili, nije rekao ni reči. A kada sam ga ja pitala, ujutru šesnaestog, da li da mu čestitam ili izjavim saučešće, odgovorio je da mu je svejedno. Mama, koja je htela da utiče pomirljivo, nije otišla ni koraka dalje i na kraju je situacija ostala kakva je i bila.

*Der Man hat einen grossen Geist
Und ist so klein von Taten!*

Tvoja Ana

Subota, 27. novembra 1943.

Draga Keti,

Sinoć, pre nego što ću zaspati, ko da se pojavi iznenada pred mojim očima - Lis!

Videla sam je pred sobom svu u dronjcima, mršavu i iscrpljena lica. Oči su joj bile široko otvorene, gledala me je tako tužno i prekorno da sam joj mogla pročitati iz očiju: "Oh, Ana, zašto si me napustila. Pomozi, oh, pomozi mi, spasi me iz pakla!"

Ali ja joj ne mogu pomoći, jedino mogu da gledam kako drugi pate i umiru i jedino mogu da molim Boga da nam je opet vrati natrag.

Videla sam baš Lis, ne koga drugog, i sada mi je jasno. Rđavo sam sudila o njoj i bila sam isuviše mlada da razumem njene teškoće. Bila je privržena novoj drugarici i izgledalo joj je da ja želim da je otrgnem od nje. Kako joj je bilo, mogu zamisliti, jer to osećanje poznajem tako dobro.

Ponekad, u magnovenju, razumevala sam ponešto od njenog života, ah već trenutak kasnije bivala sam opet sebična, obuzeta sopstvenim zadovoljstvima i problemima. Grozno je bilo od mene što sam se tako ponašala prema njoj! I sada me ona gleda, oh, tako bespomoćno, sa onim svojim bledim licem i preključim pogledom. Kada bih joj samo mogla pomoći!

Oh, bože, ja imam sve što zaželim, a nju je skolila takva užasna sudbina! Ja nisam bolja od nje; i ona je želela da čini samo ono što je dobro; zašto da ja budem izabrana da živim, a ona, verovatno, da umre? Kakva je razlika bila među nama? Zašto smo sada tako daleko jedna od druge?

Pravo da kažem, nisam mislila na nju mesecima, da skoro godinu dana. Ne da sam je sasvim zaboravila, ali ipak nikad nisam mislila na nju ovako dok je nisam videla pred sobom u svem njenom jadu.

Oh, Lis, ja se nadam da ćeš, ako doživiš da se svrši rat, doći natrag nama, da će ja biti u stanju da te primim i da učinim nešto što će ispraviti nepravdu koju sam ti naneli.

Ali kad budem opet bila u stanju da joj pomognem, njoj onda neće ni trebati moja pomoć tako očajno kao sada. Pitam se da li čak i pomišlja na mene; ako misli, šta oseća?

Gospode bože, čuvaj je, neka bar ne bude sama. Oh, kad bih joj samo mogla reći kako s ljubavlju mislim na nju i sa nežnošću, možda bi joj to dalo izdržljivosti.

Ne smem više ni misliti na to, jer joj time neću ništa pomoći. Samo i dalje vidim njene krupne oči i ne mogu ih se osloboditi. Pitam se da li Lis ima prave vere u sebe, a ne samo ono što joj je nametano.

Ja čak i ne znam to, nikad se nisam ni potrudila da je to pitam.

Lis, Lis, kad bih te samo mogla spasti odatle, kad bih samo mogla da delim sa tobom sve što imam. Suvise je kasno sada. Ne mogu pomoći ni popraviti ono što sam učinila. Ali je više neću zaboraviti i uvek će se moliti za nju.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 6. decembra 1943.

Draga Keti,

Nikoljdan se približava i svi mi neprestano mislimo na ljudko ukrašenu korpu koju smo dobili prošle godine, a naročito ja mislim kako bi bilo vrlo žalosno da ove godine ništa ne pripremimo. Dugo sam o tome mislila, dok nisam smislila nešto, nešto zanimljivo. Savetovala sam se sa Pimom i pre nedelju dana počeli smo da sastavljamo za svakog po pesmicu.

U nedelju uveče, u četvrt do osam, pojavili smo se gore

sa velikom korpom za veš, ukrašenom figuricama i trakama od plavog i ružičastog papira. Korpa je bila pokrivena velikim komadom hartije, a za nju prikačeno pismo. Svi su bili prilično začuđeni veličinom ovog iznenađenja. Uzela sam pismo sa korpe i pročitala:

*Sveti Nikola došo nam ko nekad,
Mada ne baš ko nekad.
Sad ne možemo slaviti takve dane
Lepo i veselo kao što smo slavili lane.
Jer tad je naša nada visoko dizala glavu,
Optimisti su - činilo se-u pravu.
Tada još nismo sanjali ni u snu
Da ćemo ga opet mi proslavljati tu.
No i sad ćemo praznik održati;
Al' kako nemamo ništa drugo dati,
Mi mislimo ovo, držeći se reda:
Nek' svako u svoju cipelu pogleda.*

Kada je svako izvadio svoju cipelu iz korpe, razlegao se smeh. Malo hartije za pakovanje sa adresom vlasnika nalazilo se u svakoj cipeli.

Tvoja Ana

Sreda, 22. decembra 1943.

Draga Keti,

Jak nazeb omeo me je sve do danas da ti pišem. Zlo je biti bolestan ovde. Kad hoću da kašljem - jedan, dva, tri - uvučem se pod pokrivač i pokušavam da prigušim kašalj. Obično je jedini rezultat da golicanje uopšte ne prestaje; i mleko i med, šećer i pastile moraju se zvati u pomoć. Omamljena sam kad

pomislim na sve ono lečenje koje su pokušali sa mnom. Preznojavanje, oko vrata obloge, vlažne obloge na grudi, suve obloge, topli čajevi, ispiranje guše, mazanje grla, ležanje mirno, jastuk na noge, boce sa topлом vodom, limunade i, uz to, termometar svaka dva sata.

Može li uistinu kome od toga biti dobro? Najgore je svakako bilo kad je g. Dusi hteo da izigrava doktora i prislonio svoju napomadanu glavu na moje gole grudi da bi oslušnuo čuju li se kakvi šumovi. Ne samo da me je njegova kosa nepodnošljivo golicala već me je bilo i stid - uprkos neospornoj činjenici da je pre trideset godina studirao medicinu i ima titulu doktora. Šta taj tip ima da traži na mom srcu. Naposletku, on nije moj dragan i inače ne bi mogao konstatovati ništa. A uši treba da mu se isperu, pošto postaje sve tvrđi na ušima.

Ali dosta o bolesti. Opet sam čila, za santimetar viša, dve funte teža, ubledela, ali sa stvarnom željom za učenjem. Nema mnogo novosti. Svi se slažemo lepo za razliku od pre. Nema svađe, nismo imali takav mir u kući već najmanje pola godine. Eli nesme da dolazi.

Dobili smo vanredno sledovanje zejtina za Božić, slatkiše i sirupa; "glavni poklon" je broš, načinjen od novčića od 2 1/2 centa; divno sija. Kako god ga uzmeš, lep, ali neopisiv. G. Dusi dao je mami i gdi Van Dan lep božični kolač, molio je Mip da mu ga umesi. Uza sav svoj posao, i to je morala da radi! A ja sam spremila nešto za Mip i Eli. Više od dva meseca čuvala sam svoj deo šećera za poridž, znaš, i uz pomoć g. Kophesa, načinila od toga fondane.

Vreme je maglovito, peć se puši, hrana leži teško u svačijem stomaku, proizvodeći gromoglasnu buku na sve strane! Rat je na mrtvoj tački - moral nizak.

Tvoja Ana

Petak, 24. decembra 1943

Draga Keti,

Pisala sam ti ranije o tome kako nas ova atmosfera pogađa i držim da je u mom ličnom slučaju u poslednje vreme to postalo još gore.

Himmelhoch jauchzend und zum Tode betrubt začelo ovde odgovara. Osećam se "Himmelhoch jauchzend kad samo pomislim kako smo srećni u poređenju sa drugom jevrejskom decom, a "zum Tode betrubt" spopadne me kad, kao danas na primer, dođe gđa Kophes i priča nam o hokej klubu njene kćeri, vožnji kajacima, pozorišnim predstavama i društvu. Ne mislim da zavidim njenoj Kori, ali ne mogu a da ne čeznem za tim da se i ja zabavljam i da se smejem dok me trbuhi ne zaboli. Naročito u ovo godišnje doba, sa svim praznicima i zabavama oko Božića i Nove godine, a mi ovde kao prognanici. No to, zaista, ne bi trebalo da pišem, jer liči na bogohuljenje i ja zaista preterujem. Ali ipak, ma šta ti mislila o meni, ne mogu sve zadržati za sebe, i zato te podsećam na ono što sam ti još u početku rekla: "Hartija je trpeljiva."

Kad neko spolja uđe i unese sobom vetar u odelu, a svežinu na svom licu, onda mi dođe da zagnjurim glavu u jastuk samo da više ne mislim: "Kad će ti biti darovana ta sreća da udišeš svež vazduh?" I zato što ne smem da zagnjurim glavu u jastuke, već naprotiv, moram je držati uzdignutu i biti hrabra, ovakve misli će nailaziti ne jednom, već, ah, nebrojeno puta. Veruj mi, da si ti zatvorena godinu i po dana, zaista bi bilo trenutaka kada bi ti to bilo suviše. I pored sve zahvalnosti, svoja osećanja ne možeš savladati. Voziti bicikl, igrati, bezbrižno zviždukati, posmatrati svet, osećati se mladom, osećati se slobodnom - za tim ja čeznem; a ipak ne smem to da pokažem, jer mislim ponekad, ako bismo nas osmoro, svi, počeli da sažaljevamo sami sebe ili

bili otomboljena lica, kuda bi nas to odvelo. Ponekad se pitam da li iko, bio on Jevrejin ili ne, može da razume da sam ja prosto mlada devojka koja ima strašnu potrebu da se bučno zabavlja. Ne znam, i ne bih o tome ikome mogla govoriti, jer bih tada sigurno morala zaplakati. Olakšalo bi mi kada bih se isplakala.

I pored svih mojih teorija i ma koliko napora ulagala, osećam da mi nedostaje prava mati koja bi me razumela. Zato, uza sve ono što radim i pišem, mislim na "mamicu" kakva bih želela da budem ja svojoj deci. "Mamica" koja ne bi sve što se kaže u opštem razgovoru uzimala tako ozbiljno, ali koja bi ono što ja kažem shvatila ozbiljno. Čini mi se, mada ne mogu objasniti zašto, da reč "mamica" sve kazuje. Znaš li šta sam pronašla? Da bih imala osećanje da mamu zovem nekako nalik na "mamice", često joj kažem "mam", a otud dalje "mami" - nepotpuno "mamice" - ne udostojavam je jednim dodatnim "ca", a ona ipak to ne primećuje. Tako je dobro, jer bi je inače samo činilo nesrećnom. Dosta je, dok sam pisala o tome, malo mi je prošlo ono moje "zum Tode betrubt".

Tvoja Ana

Subota, 25. decembra 1943.

Draga Keti,

Sve ovo vreme, čekajući Božić, hvatam sebe kako stalno mislim o Pimu i onome što mi je pričao o svojoj ljubavi iz mladosti. Prošle godine nisam razumela značenje njegovih reči onako kao sad. Kad bi samo opet hteo da govori o tome, možda bih bila u stanju da mu pokažem da ga shvatam. Verujem da je Pim govorio zato što onaj koji "zna tajne tolikih srca" mora jednom da iskaže i svoja lična osećanja; jer inače Pim o sebi nikad ne govori ni reči, i ja mislim da Margo nema ni pojma o onome

što je Pim sve preživeo. Jadni Pim. Ne može on mene ubediti da je na sve zaboravio. On to nikad neće zaboraviti. Postao je vrlo tolerantan. Nadam se da će biti i ja slična njemu, ali da neće morati proći kroz sve ono kroza šta je on prošao.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 27. decembra 1943.

Draga Keti,

U petak uveče prvi put u životu dobila sam nešto za Božić. Kophesove i Kralerove kćeri spremile su prijatno iznenađenje. Mip je napravila lep božični kolač na kome je pisalo: Mir 1944. Eli je nabavila funtu slatkih biskvita predratnog kvaliteta. Za Petra, Margu i mene po bocu jogurta, a po flašu piva za svakog od starijih. Sve je bilo tako lepo spakovano, a na svakom paketu bilaje pribodena sličica. Inače nam je Božić brzo prošao.

Tvoja Ana

Sreda, 29. decembra 1943.

Draga Keti,

Opet sam bila strašno nesrećna prošle večeri. Setila sam se bake i Lis. Baka, oh, draga baka, kako smo malo shvatili koliko je patila i koliko je divna bila. Osim toga, ona je znala strašnu tajnu koju je brižljivo krila od nas sve vreme. Kako je baka bila uvek verna i dobra; svakoga od nas znala je podržati. Ma šta se desilo, ma koliko neposlušna ja bila, baka je bila uvek na mojoj strani. Bako, da li si me volela ili me i ti nisi razumevala? Ne znam, baki niko čak nije ni govorio o sebi. Kako mora da se baka osećala usamljenom, kako usamljenom i pored nas! Čovek se može osećati usamljenim čak i kad je voljen od mnogih, jer ipak nije "jedini i

jedan” za nekog. A Lis, da li je još živa? I šta radi sad? Oh, Bože, zaštiti je i vrati nam je. Lis, ja sve vreme u tebi gledam kakva bi moja sudbina mogla biti i stalno vidim sebe na tvom mestu. Pa zašto sam nesrećna zbog svega što se ovde događa? Zar ne bi trebalo da sam srećna, zadovoljna, vesela, uvek sem kad mislim na nju i njene u nesreći druge?

Ja sam sebična i kukavica! Ta zašto ja uvek sanjam i mislim o najstrašnijim stvarima - od straha bih ponekad glasno zavrištala. Zato što, uprkos svemu, nemam dovoljno vere u Boga. On mi je dao tako mnogo - što ja začelo ne zaslužujem - a ja ipak svakog dana činim toliko stvari koje ne treba da činim.

Kad čovek pomisli na svoje bližnje, dođe mu da zaplače - baš celi dan bi samo plakao. Jedino što se može, jeste moliti se da Bog učini čudo i spase bar neke od njih. A ja se molim iz dubine srca

Tvoja Ana

Nedelja, 2. januara 1944.

Draga Keti,

Jutros nisam imala nikakvog posla pa sam prelistavala ovaj svoj dnevnik i nekoliko puta naišla na pisma u kojima se govori o “mami” na tako zagrižen način da me je to zgranulo i upitala sam se: “Ana, je li moguće da si to ti pomenula mržnju? Oh, Ana, kako si mogla?”

Ostala sam tako sa otvorenim dnevnikom u rukama, i razmišljala o tome i o tome kako je došlo dotle da sam mogla biti tako ispunjena srdžbom da sam to morala poveriti tebi. Pokušavala sam da razumem Anu od pre godinu dana i da je opravdam, jer moja savest neće biti mirna sve dok u tebi ima takvih optužbi, a ja ne budem bila u stanju da objasnim, gledajući unazad, kako se to dogodilo.

Ja patim sada - i onda sam patila - zbog raspoloženja koja su, da se tako figurativno izrazim, držala moju glavu pod vodom i činila da gledam sve subjektivno, ne omogućavajući mi da mirno razmotrim reči sa druge strane i da na njih odgovorim kao na reči nekoga koga sam ja, svojim naglim temperamentom, uvredila ili učinila nesrećnim.

Zatvorila sam se u sebe, samo sebe posmatram i spokojno zapisujem sve svoje radosti, brige i prkose u dnevnik. Ovaj dnevnik mnogo znači za mene, jer je postao knjiga-podsetnik u mnogim stvarima, ali na priličnom broju stranica sigurno bih mogla staviti: "Bilo pa prošlo."

Bivala sam besna na mamu i još sam pokadkad. Istina je da me ona ne razume, ali ni ja nju ne shvatam. Ona me je mnogo volela - i bila je nežna prema meni, ali pošto sam je često dovodila u tako mnogo neprijatnih situacija, a i inače je bila nervozna i razdražljiva usled drugih briga i teškoća, svakako je razumljivo što je na meni sve iskaljivala.

Ja sam sve to shvatala previše ozbiljno, osećala sam se uverđenom, bila sam gruba i sve gora prema mami a ona je zbog toga bila nesrećna.

Tako su stalno izbijali sukobi i nevolje. Nije to bilo priyatno nikome - ni meni, ni njoj - ali, evo, prolazi.

Ja prosto nisam htela da to sve uvidim i sažaljevala sam sebe mnogo, ali i to je bilo razumljivo. Ovi žestoki izlivi na hartiji samo su bili oduška ljutnji koje bih se u normalnom životu oslobođila time što bih udarila nogom u pod u zaključanoj sobi, ili što bih iza maminih leđa grdnjom olakšala sve što mi je na srcu.

Vreme kad je mama zbog mene lila suze prošlo je. Postala sam razumnija, a i marni živci nisu više tako napeti. Obično čutim kad sam nervozna, a i ona, pa se ima utisak da se mnogo bolje slažemo. Ja mamu zaista ne mogu voleti kao privrženo nemoćno dete -prosto nemam to osećanje.

Umirujem sada svoju savest mišlju da je bolje da teške reči budu na hartiji nego da ih mama nosi u svom srcu.

Tvoja Ana

Sreda, 5. januara 1944.

Draga Keti,

Danas ču ti pričati o dvema stvarima i mnogo ču ti vreme na oduzeti. Ali ja to nekom moram reći, a najbolje je tebi, jer znam, ma šta se dogodilo, ti ćeš uvek čuvati tajnu.

Prvo o mami. Znaš koliko sam uvek gundala na nju, a ipak stalno pokušavam da budem ljubazna prema njoj. Sada mi je odjednom postalo jasno šta mi kod nje nedostaje. Mama sama rekla nam je da nas smatra više svojim priateljicama no kćerima. To je sve lepo, ali ipak priateljica ne može zauzeti majčino mesto.

Meni je potrebna mama kao primer za kojim ču ići; želim da je poštujem. Imam utisak da Margo o tome misli sasvim drugačije i da nikad ne bi bila u stanju da razume ovo što sam ti upravo rekla. A tata izbegava svako raspravljanje o mami.

Ja zamišljam mamu kao ženu koja, na prvom mestu, ima mnogo takta, naročito prema svojoj deci kad dođu u naše godine i koja mi se neće smejati ako plačem zbog nečeg, ne kad me nešto boli, već inače - a mama to radi.

Jedno joj neću zaboraviti nikad, mada može izgledati prilično nerazumno. Bilo je to jednom, kada sam morala da idem Zubnom lekaru. Mama i Margo pošle su sa mnom i složile su se da podem svojim biciklom. Kad smo završile kod Zubnog lekara i izašle, Margo i mama mi rekoše da će u varoš, da nešto pogledaju ili kupe - ne sećam se tačno šta. I ja sam takođe želela da podem, ali mi nisu dale, pošto sam imala sa sobom bicikl. Od

besa su mi suze navrle na oči, a mama i Margo stadoše da mi se smeju. Onda sam se ja toliko razbesnela da sam im isplazila jezik nasred ulice, a uto je baš jedna starija žena prolazila i zaprepastila se. Otišla sam biciklom kući i sećam se da sam dugo plakala.

Nije čudo što rana koju mi je mati onda zadala još peče, kad pomislim samo kako sam bila ljuta to popodne.

O drugoj tajni vrlo mi je teško govoriti, jer se tiče mene lično. Juče sam čitala jedan članak od Sis Hejster o osobini nekih ljudi da lako pocrvene. Taj članak mogao bi se odnositi i na mene samu. Iako ne crvenim tako lako, ostalo iz članka sasvim se može primeniti na mene. Ona piše otprilike ovako: - da se devojčica u vreme puberteta povlači u sebe i počinje da misli o neobičnim stvarima koje se odigravaju u njenom telu.

I ja sam to iskusila i zato kasnije počela da bivam zbunjena, smetena, smušena i da se sklanjam od Marge, mame i tate. Smešno je ipak što Margo koja je mnogo sramežljivija od mene, uopšte nije zbunjena.

Ja mislim da je to što se u meni dešava vrlo čudno i ne samo u pogledu moga tela već i ono što se dešava u meni. Ja nikad ne pričam o sebi niti o tim stvarima bilo s kim; zato moram o tome da razgovaram sa samom sobom.

Kad god imam menstruaciju, a imala sam je svega triput do sada - svaki put imam osećanje da uprkos bolovima, neprijatnostima, nečistoći, imam slatku tajnu i zbog toga - mada to za mene do izvesne mere i nije ništa drugo do jedna dosadna stvar - uvek čeznem da dođe opet vreme da u sebi osetim tu tajnu.

Sis Hejster takođe piše da se devojčice u tim godinama ne osećaju sasvim sigurne u sebi, ali otkrivaju da su individue sa sopstvenim idejama, mislima i navikama. Posle moga dolaska ovamo, kada mi je bilo četrnaest godina, počela sam da mislim o sebi, ranije no većina devojaka, i bila sam svesna da sam

“ličnost”. Ponekad, kad ležim u krevetu noću, imam strahovitu želju da stežem svoje dojke i slušam kako mi srce ritmično tuče.

Podsvesno ja sam već imala slična takva osećanja pre no što sam došla ovamo, jer sećam se da sam jednom, kad sam spavala kod jedne drugarice, imala snažnu želju da je poljubim i to sam i učinila. Mučila me je radoznalost u pogledu njenog tela, jer se uvek krila pred mnom.

Tražila sam da, kao dokaz našeg prijateljstva, dozvolimo da jedna drugoj diramo grudi, ali je ona odbila. Uvek me je obuzimalo ushićenje kad god bih videla nagu figuru žene, recimo, Veneru. Pogadoljao me je to kao nešto tako divno i izvanredno da sam s mukom zadržavala suze da mi ne poteku niz obraze. Kad bih samo imala neku drugaricu!

Tvoja Ana

Četvrtak, 6. januara 1944.

Draga Keti,

Moja čežnja da sa nekim razgovaram postala je tako jaka da sam nekako uvrta u glavu da izaberem Petra.

Ponekad, kad preko dana odem gore u Petrovu sobu, vrlo mi je priyatno, ali kako je Petr tako stidljiv da ne bi nikad izbacio nekog ko bi mu dosadićao, nisam se nikad usuđivala da osstanem dugo, bojeći se da mu ne budem na dosadi. Pokušavala sam da smislim neki izgovor kako bih ostala kod njega u sobi i podstakla ga na razgovor a da to ne bude upadljivo - i prilikom mi se za to pružila juče. Petra je trenutno obuzela strast za rešavanjem ukrštenih reči i gotovo ništa drugo i ne radi. Pomagala sam mu u tome i ubrzo smo sedeli jedno naspram drugog za malim stolom, on na stolici, a ja na divanu.

Čudno neko osećanje obuzimalo me je kad god bih pogledala u njegove duboke plave oči, a on je tu sedeo sa tajanstvenim osmehom koji mu je titrao oko usana. Mogla sam da čitam njegove intimne misli. Mogla sam videti na njegovom licu onaj izraz bespomoćnosti i nesigurnosti u svoje držanje i u isto vreme i trag njegove svesti o svojoj muškosti. Zapazila sam njegovo stidljivo držanje i zbog toga sam postala vrlo pažljiva; ni sam se mogla obuzdati a da neprestano ne tražim pogled tih tamnih očiju i svim svojim srcem skoro sam ga preklinjala: "Oh, reci mi, šta se dešava u tebi, oh, zar ne možeš da prozreš šta se krije iza ovog glupog brbljanja?"

Ali veče je prolazilo, a ništa se nije dogodilo, sem što sam mu pričala o crvenjenju - razume se, ne ono što sam ja pisala, nego samo da će vremenom i on postati sigurniji u sebe.

Kad ležim u krevetu i razmišljam o celoj ovoj situaciji, nalazim da nije nimalo ohrabrujuća, i pomisao da u stvari treba da molim za Petrovu naklonost prosto mi je nepodnošljiva.

Čovek može svašta učiniti da bi zadovoljio svoje čežnje, a moj slučaj je potvrda za to, jer sam odlučila da idem i sedim sa Petrom češće no dosad, i da ga na bilo koji način navedem na razgovor.

Mislila ti što god hoćeš, samo nemoj misliti da sam zaljubljena u Petra - ni pomisliti! Da Van Danovi imaju kćer, umesto sina, pokušala bih da se s njom isto tako sprijateljim.

Probudila sam se jutros oko pet do sedam i bila potpuno svesna onoga što sam sanjala. Sedela sam na stolici, a naspram mene Petr... Vesl. Razgledali smo zajedno slike, knjigu crteža Marije Bos. San je bio tako živ da se i sad mogu delimično setiti crteža. Ali to nije bilo sve - sanjala sam i dalje. Iznenada Petrov pogled susrete se sa mojim, i ja sam dugo gledala u te fine, smede oči. Tada Petr reče vrlo nežno: "Da sam znao, došao bih mnogo ranije." Ja sam se naglo okrenula, jer sam bila vrlo uzbudjena.

I posle toga osetih njegov nežan, i oh, tako svež, drag obraz uz moj i bilo mi je tako divno, divno...

Tu sam se probudila, i još osećala njegov obraz uz svoj i osećala kako njegove smeđe oči gledaju duboko u moje srce, tako duboko da je tamo mogao pročitati koliko sam ga volela i koliko ga još volim. Suze mi opet navreše na oči i bila sam jako tužna što sam ga ponovo izgubila, a u isto vreme i srećna, jer sam svim bićem osetila da je Petr još uvek moj izabranik.

Čudno je što ovde u snu često vidim tako jasne žive slike. Prvo sam videla staramajku tako jasno jedne noći da sam čak mogla da razaznam njenu debelu, meku, naboranu kožu. Tada se baka pojavila kao anđeo čuvar; zatim Lis, koja, izgleda, za mene predstavlja simbol stradanja, patnji svih mojih drugarica i svih Jevreja. Kad se molim za nju, molim se za sve Jevreje i sve one koji su u nevolji. A sada, Petr, moj dragi Petr - nikad ranije nisam imala njegovu tako jasniju sliku. Ne treba mi njegova fotografija, mogu ga videti pred očima, i, oh, tako potpuno.

Tvoja Ana

Petak, 7. januara 1944.

Draga Keti,

Kakvo sam ja glupo magare! Sasvim zaboravljam da ti nikad nisam ispričala sve o sebi i svojim simpatijama.

Kad sam bila sasvim mala - bila sam još u zabavištu - dopadao mi se Karei Samson. Izgubio je oca, i on i njegova majka živeli su sa nekom tetkom. Jedan od Karelovih rođaka, Robi, bio je vitak, lep, crnomanjast dečak, koji je izazivao više divljenja od malog veselog čovečića, Karella. Ali spoljašnjost za mene nije bila važna i Karei mi se godinama dopadao.

Često smo i dugo bivali zajedno, ali, inače, moja je ljubav bila neuzvraćena.

Onda sam susrela Petra i, detinjski naivno, istinski sam se zaljubila. I ja sam se njemu mnogo sviđala, i bili smo nerazdvojni čitavo jedno leto. Još se sećam kako smo zajedno šetali ulicama držeći se za ruke, on u svom belom pamučnom odelu, a ja u kratkoj letnjoj haljini. Posle letnjeg raspusta on je pošao u prvi razred više škole, a ja u šesti niže. Sačekivao me je iz škole i, obrnuto, ja bih sačekivala njega. Petr je bio privlačan dečak, visok, lep i vitak, iskrenog, mirnog, intelligentnog lica. Imao je tamnu kosu i divne smeđe oči, rumene obraze i istaknut nos. Iznad svega sam ludo volela njegov smeh, tako nestasan i vra-golast.

Za vreme raspusta sam otišla na selo; kad sam se vratila, Petr se u međuvremenu odselio i neki mnogo stariji dečak živeo je u njegovoj kući. On je, izgleda, govorio Petru o meni kako sam ja detinjasti mali vražić i Petr me je napustio. Obožavala sam ga i zato nisam htela da se suočim sa istinom. Pokušavala sam da ga zadržim sve dok nisam shvatila da će, ako nastavim i dalje tako, ubrzo svi ukazivati na mene kao na devojku koja trči za dečaci-ma. Godine su prošle. Petr je išao sa svojim vršnjakinjama i nije pomišljao čak ni da mi više kaže "zdravo"; ali ja ga nisam mogla zaboraviti.

Pošla sam u jevrejsku gimnaziju. Sviđala sam se mnogim dečacima u našem razredu - to mi je bilo priyatno, laskalo mi je, ali inače me nije dublje uzbudjivalo. Onda je kasnije Hari bio lud za mnom, ali kao što sam ti već rekla, nisam se više zalju-bljivala.

Postoji poslovica "Vreme sve leći" i tako je i sa mnom bilo. Uobražavala sam da sam zaboravila Petra i da ga više ne volim. Međutim, sećanje na njega živilo je tako snažno u mojoj pod-svesti da sam neki put priznavala samoj sebi da sam prestala da ga volim zato što sam bila ljubomorna na druge devojčice.

Ovog jutra sam spoznala da se ništa nije izmenilo; naprotiv, što sam postajala starija i zrelija, i moja ljubav je rasla sa mnom. Sad mogu potpuno razumeti Petra kad je mislio da sam detinjasta, a ipak još me je bolelo što me je tako sasvim zabavio. Njegovo lice mi se tako jasno prikazivalo i sad znam da niko drugi više ne može biti za mene ono što je bio on.

Sasvim sam uznemirena ovim snom. Kad me je jutros tata poljubio, zamalo nisam uzviknula: "Oh, samo kad bi ti mogao biti Petr!" Mislim na njega sve vreme i celog dana ponavljam u sebi: "Oh, Petr, dragi, dragi Petr...!"

Ko mi sad može pomoći? Moram živeti i moliti Boga da učini da Petr nađe mojim putem kad iziđem odavde pa da, kad pročita ljubav u mojim očima, kaže: "Oh, Ana, da sam samo znao, davno bih već došao k tebi!"

Videla sam svoje lice u ogledalu, sasvim je izmenjeno. Oči su mi tako jasne i duboke, obrazi rumeni - što nisu bili već nedeljama - usne su mi mnogo mekše: izgledam kao da sam srećna, a ipak ima nečeg tako tužnog u mom izrazu; osmeh nestade sa usana isto tako brzo kao što se pojavi. Nisam srećna zato što znam da Petrove misli nisu sa mnom, a ipak još osećam pogled njegovih divnih očiju na meni i njegov svež i mek obraz na svom.

Oh, Petr, Petr, kako ču se oslobođiti tvoje slike, i kad? Zar neće svako drugi na tvom mestu biti samo bedna zamena? Volelim te, i to tako silnom ljubavlju da je moje srce ne može više zadržati, već će morati kad tad da izbije iznenada i svom silinom!

Pre nedelju dana, pa čak i juče, da me je ko pitao: "Za koga od tvojih prijatelja misliš da bi bilo najzgodnije da se udaš?", ja bih odgovorila: "Ne znam"; ali sad bih uzviknula: "Za Petra, zato što ga volim svim srcem i dušom. Sasvim se predajem!" Ali - on može dodirnuti samo moje lice i ništa više.

Jednom, kad smo razgovarali o seksu, tata mi je rekao da svakako još nije moguće da ja osećam čežnju: uvek sam zna-

la da je mogu razumeti, a danas da je sasvim mogu i shvatiti. Nikoga na svetu ne volim sada toliko koliko njega, mog Petra.

Tvoja Ana

Sreda, 12.januara 1944.

Draga Keti,

Eli se vratila pre dve nedelje. Mip i Henk nisu bili na poslu dva dana - oboje su bili pokvarili stomak.

Sada sam luda za igranjem baleta i vežbam marljivo korake svake večeri. Napravila sam supermodernu haljinu za igranje od mamine svetloplave donje suknce oivičene čipkom. Provukla sam pantljiku kroz gornji deo i vezala je u mašnu na sredini grudi, a ružičaste uvijene trake dopunjaju ovaj model. Moji ukrućeni udovi opet postaju gipki kao što su nekad bili. Jedna od najtežih vežbi jeste da se sedne na pod, rukom dohvate pete i onda podignu obe noge uvis. Moram da podmetnem jastuče ispod sebe, inače mojjadni tur loše prolazi.

Svi sad Čitamo knjigu Vedro jutro. Mama smatra da je izvanredno dobra; u njoj se obrađuju mnogi problemi omladine. U sebi sam prilično ironično pomislila: "Bolje se malo više potruditi oko svog podmlatka."

Mislim da mama veruje da ne mogu postojati bolji odnosi između roditelja i dece i da deci niko ne posvećuje veću pažnju od nje. Ali, uistinu, njoj je pred očima samo Margo, koja, verujem, nije nikad imala takve probleme i misli kakve imam ja. Ipak, i ne pomišljam da mami kažem da u slučaju njenih kćeri nije sve onako kao što zamišlja, zato što bi se ona beskrajno začudila; u svakom slučaju, ne bi ni znala kako da se izmeni. Želim da je poštēdim žalosti koju bi to izazvalo kod nje, pogotovo što znam da bi za mene, u svakom slučaju, sve ostalo neizmenjeno.

Mama svakako oseća da je Margo voli mnogo više nego ja, ali ona misli da ovo prosto dolazi u fazama! Margo je postala tako mila; ona je sasvim drukčija no ranije, ovih dana uopšte nije mačkasta i sve više postaje pravi prijatelj. I ne smatra me više za derište koje nije vredno pažnje.

Od pre nekog vremena imam čudan običaj da sebe posmatram kao kroz oči nekog drugog. Onda natenane razmatram postupke neke tamo "Ane" kroz stranice njenog života, kao da je ona meni neki nepoznati stranac. Pre no što smo došli ovamo, kad još nisam tako mnogo kao sada razmišljala o stvarima, poneki put sam imala osećanje kao da ne pripadam mami, Pimu i Margi i da će im uvek biti pomalo tuđa. Neki put bih zamišljala da sam neko siroče, sve dok ne bih počela da prekorevam sebe, govoreći samoj sebi da je to moja sopstvena greška što se uživljavam u ovu samosažaljevajuću ulogu, kad sam, u stvari, tako srećna. Onda je naišlo vreme kad sam primoravala samu sebe da budem predusretljiva. Svakog jutra, čim bih čula kako neko silazi dole, nadala sam se da to ide mama da mi kaže dobro jutro; onda bih je ja toplo pozdravila, zato što sam zaista čeznula za ljubavlju. Ali bi ona stavila neku primedbu koja bi mi se učinila neljubaznom i ja bih otišla opet u školu sa osećanjem potpunog obeshrabrenja. Na putu kući pronalazila bih izgovore za nju, da ima toliko briga, došla bih vesela kući, brbljala sve u šesnaest, dok ne bih počela da se ponavljam i napustila sobu zamišljena izraza, sa torbom ispod ruke. Neki put bih odlučila da ostanem ljuta, ali kad bih došla kući iz škole, uvek sam imala toliko novosti da bi sve moje odluke bile kao vihorom odnete i mama, ma šta radila, morala je jednim uvom saslušati sve moje avanture. Onda je ponovo došlo vreme kada nisam više osluškivala korake na stepenicama i po noći je moj jastuk bio vlažan od suza.

Tada je sve bilo još gore; en fin, već sve znaš o tome.

Sad mi je Bog poslao pomagača - Petra... samo stisnem svoj medaljon i pomislim u sebi: "Šta me se svi oni tiču! Petr pripada meni i niko ništa ne zna o tome." Na svoj način u stanju sam da predem preko svih uvreda koje primam. Ko bi ikad pomislio da se toliko mnogo može odigravati u duši jedne devojčice?

Tvoja Ana

Subota, 15.januara 1944.

Draga Keti,

Nema smisla da ti svaki put iznosim detalje naših svada i prepirkki. Neka bude dovoljno što će ti reći da smo mnoge stvari podelili, kao, na primer, buter i meso, i da sada sami odvojeno pržimo krompir. Dosad smo neko vreme jeli hleb od čistog brašna između obroka kao dodatak, zato što smo oko četiri po podne toliko priželjkivali večeru da nismo znali kako da obuzdamo stomeke koji su nam krčali od gladi.

Mamin rođendan se približava. Ona je dobila dodatak šećera od Kralera, zbog čega su Van Danovi bili ljubomorni, pošto gđa Van Dan nije bila ovako počastovana za svoj rođendan. Ali kakva je korist od međusobnog dosađivanja neljubaznim rečima, suzama i ljutitim ispadima. Možeš biti u jedno sigurna, Keti, da smo ih siti više no ikad! Mama je izrazila želju - koja se zasada ne može ostvariti - da jedno dve nedelje ne viđa Van Danove.

Stalno se pitam da li bi čovek na kraju ipak došao u sukob, pa bilo s kim delio kuću. Ili smo mi tu bili naročito zle sreće? Zar je većina ljudi tako sebična i škrta? Ja mislim da je ipak dobro što smo naučili nešto o ljudima, ali sad mislim da smo već dovoljno naučili. Rat se nastavlja te nastavlja, svađali se mi ili čeznuli za slobodom i svežim vazduhom, i zato bi trebalo da pokušamo da boravak ovde provedemo najbolje što se može.

Sad pridikujem, ali isto tako verujem da će, ukoliko ovde ositanemo dugo, izrasti u sasušenu staru stabljiku od pasulja, a ja sam toliko želeta da izrastem u pravu mladu ženu!

Tvoja Ana

Subota, 22.januara 1944.

Draga Keti,

Pitam se da li mi možeš reći zašto ljudi uvek po svaku cenu pokušavaju da sakriju svoja prava osećanja? Kako to da se ja uvek sasvim drukčije ponašam u društvu drugih ljudi no što bi trebalo?

Zašto imamo tako malo poverenja jedni u druge? Znam da mora postojati neki razlog, ali još uvek poneki put mislim da je strašno što vidiš da se nikad zaista ne možeš poveriti ljudima, čak ni onima koji su ti najbliži.

Izgleda kao da sam dosta porasla od moga sna prošle noći. Mnogo sam "nezavisnija". Bićeš svakako iznenadešena kad ti kažem da se izmenio čak i moj stav prema Van Danovima. Iznenada sam ugledala sve te raspre i sve ostalo u drukčijoj svetlosti i nemam više onoliko predrasuda kao ranije.

Kako sam se mogla toliko izmeniti? Da, vidiš, iznenada mi je palo na pamet da je mama bila drukčija, prava mamica, odnosi bi mogli biti sasvim, sasvim drukčiji. Tačno je da gđa Van Dan nije ni u kom slučaju zgodna osoba, ali još uvek mislim da se polovina konflikta mogla izbeći da nije mama, kad god bi razgovor postajao malo žučniji, i sama bivala malo nezgodna.

Gđa Van Dan ima jednu dobru osobinu, a to je da sa njom možete razgovarati. Uprkos svoj njenoj sebičnosti, škrrosti i podmuklosti, možeš je brzo naterati da popusti, samo ako je ne dražiš i ne podbadaš. Ovo ne pali uvek, ali ako se ima strpljenja, može se opet pokušati i videti koliko se može postići.

Svi problemi našeg “vaspitanja”, naše razmaženosti i ishrane, sve bi moglo biti sasvim drukčije da smo ostali savršeno otvoreni i iskreni, a ne uvek spremni da se za nešto uhvatimo. Znam tačno šta ćeš reći, Keti: “Ama, Ana, zar ove reči zaista dolaze sa tvojih usana? Od tebe koja je morala da sluša toliko oštih reči od onih gore, od tebe, devojke koja je pretrpela toliko nepravdi?” A ipak one dolaze od mene.

Želim da počnem iznova i pokušavam da prodrem do dna svega ovoga, da ne budem kao u poslovici “mladi uvek slede rđav primer”. Želim da ispitam sama pažljivo čitavu stvar i utvrdim šta je istinito a šta preterano. Onda, ukoliko i ja sama budem razočarana u njima, mogu usvojiti isti stav kao mama i tata; ako ne, prvo ću pokušati da ih ubedim da izmene svoje poglede, a ako ne uspem, onda ću se držati svog mišljenja i ocene. Koristiću se svakom prilikom da otvoreno diskutujem o svim spornim pitanjima sa gđom Van Dan i neću se plašiti da izjavim da sam ja lično neutralna čak i po cenu da budem nazvana “sveznalicom”. To ne znači da ću uraditi protivno mojoj porodici, ali od danas sa moje strane neće se više čuti neljubazno ogovaranje.

Sve dosad sam bila nepokretna! Uvek sam mislila da Van Danovi nisu u pravu, ali smo i mi delimično krivi. Mi smo svakako bili u pravu u osnovnoj stvari; ali u postupanju prema drugima čovek od inteligentnih ljudi (kakvim se mi smatramo) očekuje malo više razumevanja. Nadam se da sam ja stekla malo više razumevanja i da ću ga dobro iskoristiti kad se za to pruži prilika.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 24. januara 1944.

Draga Keti,

Nešto se sa mnom desilo; no teško to mogu opisati kao neki događaj, osim što mislim da je prilično ludo. Kad god je neko kod kuće ili u školi govorio o seksualnim problemima, to je uvek bilo ili nešto tajanstveno ili je budilo odvratnost. Reči, koje su se bilo kako odnosile na to, govorene su šapatom i često, ako neko nije nešto razumeo, njega su ismevali. To mi se činilo čudnim i mislila sam: "Zašto su ljudi tako tajanstveni i dosadni kada govore o tim stvarima?" Ali kako nisam mislila da bih mogla izmeniti stvari, čitala sam što je mogućno više ili neki put tražila od drugarica objašnjenja. Kada sam prilično naučila i razgovarala o tome sa svojim roditeljima, mama mi je rekla jednog dana: "Ana, dozvoli da ti dam jedan dobar savet; nemoj nikada govoriti o ovome sa dečacima i nemoj im odgovarati ukoliko oni počnu nešto o tome." Tačno se sećam svog odgovora. Rekla sam: "Ne, razume se da neću! Kako možeš i pomisliti!" I na tome je i ostalo.

Kad smo prvi put došli ovamo, tata mi je često govorio o stvarima koje bih više volela da sam čula od mame, a ostalo sam naučila iz knjiga ili načula iz razgovora. Petr Van Dan nije bio nikad dosadan u tom pogledu kao dečaci u školi - jednom ili dvaput možda, u početku, ali nikad nije pokušao da me navede da pričam o tome.

Gđa Van Dan nam je rekla da ona nije nikad o tim stvarima razgovarala sa Petrom a, koliko zna, nije ni njen muž. Izgleda da ona nije znala koliko Petr o tome zna.

Juče, kad smo Margo, Petr i ja ljuti krompirje, nekako smo počeli da razgovaramo o Bošu. "Još uvek ne znamo koga je roda Boš, je li?" pitala sam.

"A, znamo", odgovori Petr. "Mačak je."

Počela sam da se smejem. "Mačak koji treba da se omaci, to je divno!"

Petr i Margo su se isto tako smejali zbog ove glupe greške. Znaš, pre dva meseca, Petr je izjavio da će Boš uskoro dobiti mlađe, pošto mu stomak tako brzo raste. Međutim, izgleda da je do debljine došlo usled mnogih ukradenih kostiju, pošto mačići, izgleda, nisu tako brzo rasli, niti se pojavljivali!

Petr je morao da se brani. "Ne", reče on, "možeš poći sa mnom i pogledati ga. Jednom, kad sam se igrao sa njim sasvim sam jasno video da je mačak."

Nisam mogla obuzdati svoju radoznamost i pošla sam s njim u magacin. Boš, međutim, nije primao posete i nigde ga nismo mogli videti. Čekali smo neko vreme, počeli da se mrznemo i opet otišli gore. Kasnije tog popodneva, čula sam Petra kako ide dole i drugi put. Prikupila sam svu svoju hrabrost da pođem sama kroz nemu kuću i stigla do magacina. Boš je stajao na stolu za pakovanje i igrao se sa Petrom, koji ga je baš stavio na vagu da ga izmeri.

"Zdravo, hoćeš li ga pogledati?" Nije pravio nikakve pripreme, već uhvati životinju, okrenuo je na leđa, vešto uzeo glavu i šape u jednu ruku i lekcija je otpočela. "Ovo su muški organi, ovo je nekoliko zalatalih dlaka, a ovo mu je zadnjica." Mačak se još jednom okrenuo i opet je stajao na svojim belim čarapicama.

Da mi je bilo koji drugi dečak pokazao "muške organe", nikada ga ne bih ponovo pogledala. Ali Petr je nastavio da govori sasvim normalno o onome što je inače bio tako mučan predmet, ne misleći da tu ima bilo šta neugodno i na kraju me dovoljno oslobođio da se i ja normalno ponašam. Igrali smo se sa Bošom, zabavljali, brbljali i onda opet lenjo prošli kroz veliki magacin ka vratima.

"Obično kad želim nešto da saznam, to pronađem u nekoj knjizi, je 1' i ti?" zapitala sam.

"Zašto, pobogu? Samo pitam gore. Moj otac zna više od mene i imao je više iskustva u tim stvarima."

Bili smo već na stepenicama pa sam začutala.

“Stvari se mogu izmeniti”, što je rekao Braca Zeka. Da. Zajista, nije mi bilo potrebno da diskutujem o tim stvarima na tako prirodan način sa nekom devojkom. Znala sam sasvim tačno da mama nije mislila na to kada me je opomenula da o tome ne diskutujem sa dečacima. Ipak, uprkos svemu, nisam bila toga dana mirna kao obično. Kad sam razmišljala kasnije o našem razgovoru, još mi se činio čudnim. Ali sam ipak shvatila jedno, da zaista postoje mladi ljudi - i suprotnog pola takođe - koji mogu razgovarati prirodno o tim stvarima, ne terajući šegu.

Muslim se da li Petr zaista pita o tome svoje roditelje. Da li bi se on otvoreno ponašao sa njima kao juče sa mnom? Ah, što ja mogu znati o tome!

Tvoja Ana

Četvrtak, 27. januara 1944.

Draga Keti,

U poslednje vreme mnogo sam zavolela porodična rodotovlja i genealoške tabele kraljevskih porodica i došla do zaključka da, kad jednom počneš, onda želiš da prodreš sve dublje i dublje u prošlost i stalno pronalaziš sveža i interesantna otkrića. Iako sam jako marljiva sa svojim zadacima i već mogu da pratim engleski domaći program sasvim lepo na radiju, ipak mnoge nedelje posvećujem sređivanju i pregledanju svoje zbirke filmskih glumaca, koja je sad prilično velika.

Strašno sam zadovoljna kad g. Kraler ponедelјkom donese časopis Film i pozorište. Iako ovaj mali poklon manje “svetski” članovi domaćinstva nazivaju bacanjem novca, ipak se svaki put čude kako tačno mogu reći ko je igrao u nekom filmu, čak i posle godinu dana. Eli, koja u svoje slobodne dane često ide u bioskop sa svojim dečkom, svake nedelje mi saopštava naslove

novih filmova; i u jednom dahu ja izverglam imena glumaca koji se pojavljuju u njima, zajedno sa kritikom. Mama je nedavno rekla da neću imati potrebe kasnije da idem u bioskop, jer znam napamet sve zaplete, imena glumaca i mišljenja kritike.

Kad se pojavitim sa novom frizurom, svi me gledaju sa nedobravanjem i mogu biti sasvim sigurna da će me neko zapitati koju to čuvenu glumicu imitiram. Ako odgovorim da je to moja zamisao, samo mi delimično veruju.

Ali, da nastavim o frizuri - ona ne stoji više od pola sata; onda sam tako umorna od primedbi koje padaju da požurim u kupatilo i vratim se na svoju običnu frizuru za po kući.

Tvoja Ana

Petak, 28.januara 1944

Draga Keti,

Jutros sam se zapitala da li se neki put ne osećaš kao kрава koja preživa nanovo i nanovo sve stare vesti i koja na kraju glasno zevne i nemo poželi da Ana pronađe nešto novo.

Avaj, znam da je to dosadno za tebe, ali pokušaj da se staviš na moje mesto i zamisli koliko su mi do guše sve stare krave koje moram ponovo da izvlačim iz jarka. Ukoliko razgovor za vreme obeda nije o politici ili o divnom jelu, onda mama ili gđa Van Dan izvlače neke stare priče iz svoje mladosti, koje smo toliko puta slušali; ili Dusi lupeta o bogatoj garderobi svoje žene, divnim konjima za trku, veslačkim čamcima što propuštaju vodu, dečacima koji znaju da plivaju u četvrtoj godini, bolovima u mišićima i nervoznim pacijentima. A na šta se sve svodi - da ako iko od nas osmoro otvori usta, drugih sedmoro mogu dovršiti priču za njega! Mi svi znamo poentu svake šale od početka, a onaj koji priča, jedini se smeje svojim duhovitostima.

Razne mlekadžije, piljari i mesari ovih dveju bivših domaćica imaju već brade u našim predstavama, toliko su često hvaljeni do neba ili rastrzani u komade; nemoguće je da ma šta u razgovoru bude sveže ili novo.

Ipak, sve ovo bi bilo podnošljivo da odrasli nemaju svoje navičice prilikom pričanja, kojima Kophes, Henk ili Mip uveseljavaju društvo ko zna već po koji put, dodajući sopstvene sitne ukrase i dodatke, tako da često moram da se uštimem za ruku ispod stola kako bih se uzdržala da ih ne ispravljam. Mala deca kao Ana ne smeju nikada, ni pod kojim okolnostima, znati stvari bolje od odraslih, ma koliko grešaka ovi pravili, i ma u kolikoj meri dozvoljavali mašti da ih vodi sa sobom.

Jedna od omiljenih Kophesovih i Henkovih tema jesu ljudi koji žive ilegalno i podzemni pokreti. Oni znaju vrlo dobro koliko nas sve što se tiče drugih ljudi koji se skrivaju interesuje i koliko duboko možemo da saosećamo sa patnjama ljudi koji su odvedeni i da se radujemo sa oslobođenim zarobljenicima.

Mi smo sada toliko naviknuti na ideju da se neko skriva ili živi "ilegalno" kao što smo nekada bili naviknuti da se tatine papuče greju ispred vatre.

Postoji veliki broj organizacija kao Slobodna Holandija, koje falsifikuju lične karte, daju novac ljudima u "ilegalstvu", nalaze skrovišta i posao za ljude koji se kriju, i za divljenje je kako plemenit, nesebičan posao obavljaju ovi ljudi, rizikujući svoje živote da bi pomogli i spasli druge. Naši pomagači su vrlo dobar primer. Oni su nas dosad izvlačili i nadamo se da će nas sigurno srećno prevesti na suvo. Inače bi imali da dele istu sudbinu kao i mnogi drugi koje traže. Nikada nismo čuli ni jednu reč o teretu što im sigurno moramo biti, nikad se niko od njih nije požalio na trud koji im zadajemo.

Oni svi svakog dana dolaze gore, razgovaraju sa muškarcima poslu i politici, sa ženama o hrani i ratnim teškoćama, o

novinama knjigama sa decom. Oni dolaze što je mogućno vedrije izraza lica, donose cveće i poklone za rođendan i praznike, uvek su spremni da pomognu u svemu što mogu. To je nešto što ne smemo nikad zaboraviti; dok drugi pokazuju junaštvo u ratu ili protiv Nemaca, naši pomagači pokazuju hrabrost u svojoj vedrini i privrženosti.

Šire se najneobuzdanije priče, ali ipak one se obično zasnivaju na činjenicama. Na primer, Kophes nam je ispričao da se ove nedelje odigrao flidbalski meč u Gelderlendu, gde je jedan tim bio sastavljen isključivo od "ilegalaca", a drugi od policije. Nove knjižice za racioniranje izdaju se u Hilversumu. Da bi i ljudi koji se skrivaju mogli dobijati sledovanja, službenici su ih obavestili da dođu u opštinu u ugovorenog vremena da bi mogli podići svoja dokumenta sa posebnog malog stola. Ipak, mora se paziti da tako drski trikovi ne dopru do ušiju Nemaca.

Tvoja Ana

Četvrtak, 3. februara 1944.

Draga Keti,

Invaziona grozница je svakim danom sve veća. Da si ovde, verovatno bi, s jedne strane, osetila posledice svih tih priprema isto kao i ja, a s druge strane, smejala bi nam se što pravimo toliku gužvu - ko zna - možda ni radi čega.

Svi listovi su puni invazije i dovode ljudi do ludila govoreći da "u slučaju engleskog iskrčavanja u Holandiji, Nemci će sve učiniti što mogu da odbrane zemlju; ako bude bilo potrebno, oni će pribeci i poplavljivanju". Uz ovo su objavljene i mape na kojima su označeni delovi Holandije koji će biti pod vodom. Kako se ovo odnosi i na veliki deo Amsterdama, prvo je pitanje, šta ćemo mi raditi ukoliko se voda na ulicama popne u visini jednog metra? Naši odgovori prilično se razlikuju.

“Kako je nemoguće ići ili voziti se biciklom, to ćemo morati gacati kroz tu ustajalu vodu.”

“Svakako ne, čovek mora pokušati da pliva. Svi ćemo obući kostime za kupanje, staviti kape i plivati pod vodom koliko god je to moguće; onda niko neće videti da smo Jevreji.”

“Oh, kakve gluposti! Voleo bih da vidim kako će dame plivati ako pacovi počnu da ih ujedaju za noge!” (To je, prirodno, bio muškarac: samo slušaj ko će najglasnije zavriskati.)

“Nećemo ni u kom slučaju biti u stanju da iziđemo iz kuće: magacin će se sigurno srušiti ako dođe do poplave, on je već nesiguran.”

“Slušajte, ljudi, ostavimo šalu na stranu, pokušaćemo da nađemo čamac.”

“Zašto da se mučimo? Ja znam nešto mnogo bolje. Svaki od nas neka uzme jedan od drvenih sanduka sa tavana i neka vesla supenom kašikom!”

“Ja ću ići na štulama: u tome sam bio stručnjak u svojoj mladosti.”

“Henk Van Santen neće morati, on će sigurno poneti neku ženu na krkači pa će joj biti kao da ide na štulama.”

Sad imаш grubu predstavu o svemu, je li, Keti?

Sve ovo brbljanje je vrlo zabavno, ali istina može biti drugačija. Nužno se pojавilo drugo pitanje u vezi sa invazijom: šta da radimo ako Nemci evakuišu Amsterdam?

“Pa i mi ćemo napustiti grad i prerušiti se što najbolje možemo.”

“Ne ići, ma šta se desilo, ostati ovde gde smo! Jedino što se može učiniti jeste ostati ovde! Nemci su sasvim u stanju da čitavo stanovništvo oteraju pravo u Nemačku, gde će svi umreti.”

“Da, prirodno, svi ćemo ostati ovde, pošto je ovo najbezbednije mesto. Pokušaćemo da nagovorimo Kophesa i njegovu

porodicu da dođe ovamo i da živi sa nama. Pokušaćemo da nabavimo džak drvene vune, onda ćemo svi moći da spavamo na podu. Hajde da zatražimo od Mip i Kophesa da već počnu da donose čebad ovamo.”

“Poručićemo još kukuruza pored naših šezdeset funti. Uhnvatimo Henka neka pokuša da nabavi još graška i pasulja; imamo oko šezdeset funti pasulja i deset funti graška sada u kući. Ne zaboravite da imamo pedeset konzervi povrća.”

“Mama, hoćeš li prebrajati koliko još imamo od druge hrane?”.

“Deset konzervi ribe, četrdeset mleka, deset kilograma mleka u prahu, tri flaše zejtina za salatu, tri tegle butera, četiri konzerviranog mesa, dve tegle jagoda, dve boce malina, dvadeset boca paradajza, deset funti ovsa, osam funti pirinča; to je sve.”

“Naše zalihe nisu loše, ali ako bismo imali i goste i trošili svake nedelje od zaliha, onda to izgleda više no što u stvari jeste. Imamo dovoljno uglja i drva u kući, isto tako sveća. Napravimo male kesice za novac koje se mogu lako sakriti u odelu, u slučaju da treba da ponesemo novac sa sobom.”

“Napravićemo spisak najvažnijih stvari koje bi trebalo poneti, ukoliko moramo bežati i, za svaki slučaj, spakujmo sada ruksake. A ako dođe čak dotle, onda dvojica mogu biti na strazi, jedan u prednjem, a drugi u zadnjem delu tavana. Hej, kakovog ima smisla stvarati zalihe hrane ako ne budemo imali vode, gase ili struje?”

“Onda moramo kuvati na šporetu. Filtrirati vodu i kuvati je. Očistićemo velike balone i čuvati vodu u njima.”

Ništa drugo ne čujem osim ovih razgovora čitavog dana, invazija i ništa drugo osim invazije, razgovori o mukama gladi, o umiranju, bombama, aparatima za gašenje požara, vrećama za spašavanje, jevrejskim taocima, otrovnim gasovima, itd., itd.

Ništa vedro. Gospoda u Tajnom skrovištu daju prilično otvorene opomene; kao primer evo sledećeg razgovora sa Henkom:

Tajno skrovište: "Plašimo se da će Nemci, ukoliko se povuku, povesti čitavo stanovništvo sa sobom."

Henk: "To je nemoguće, nemaju toliko vozova na raspolaganju.

T.S.: "Vozova? Da li zaista mislite da oni stavljaju građanstvo u vagone? Van diskusije! Oni bi mogli upotrebiti 'pešačku kartu' ('Per Pedes apostolorum', Dusi uvek kaže)."

H.: "Ne verujem ni reči od toga, vi vidite sve crno. Kakve bi svrhe imalo odvođenje celokupnog stanovništva?"

T.S.: "Zar niste znali da je Gebels rekao: 'Ako se moramo povlačiti, zalupićemo vrata svih okupiranih zemalja za sobom'?"

H.: "Toliko su toga već rekli."

T. S.: "Zar mislite da Nemci neće učiniti tako nešto ili da su suviše humani? Evo šta oni misle: 'Ako se mi srušimo, onda svako u našim kandžama ima da padne sa nama'."

H.: "Recite to mornarici! Prosto ne verujem u to!"

T. S.: "To je uvek ista pesma; niko ne vidi opasnost koja se približava sve dok mu ne dođe upravo nad glavu."

H.: "Ali vi ne znate ništa određeno; vi prosto prepostavljate."

T. S.: "Mi smo kroz sve to sami prošli, prvo u Nemačkoj, a onda ovde. A šta se dešava u Rusiji?"

H.: "Ne smete tu uključiti Jevreje. Mislim da niko ne zna šta se dešava u Rusiji. Engdezi i Rusi sigurno preveličavaju stvari iz propagandnih razloga, sasvim isto kao i Nemci."

T. S.: "Nemoguće, Englez su uvek govorili istinu preko radija. I prepostavimo da preveličavaju vesti, činjenice su u svakom slučaju dovoljno loše, zato što ne možete poreći da su mnogi milioni miroljubivih ljudi prosto ubijeni ili ugušeni gasom u Poljskoj i Rusiji."

Poštedeću te daljih primera ovih razgovora; ja se sama trudim da budem mirna, da ne obraćam pažnju na čitavu tu gužvu i uzbuđenje. Sada sam stigla do stupnja gde mi je svejedno da li će živeti ili umreti. Zemlja će se i dalje okretati i bez mene; ono što će se desiti, desiće se, i, u svakom slučaju, odupiranje ničemu ne vodi.

Uzdam se u sreću i samo radim, u nadi da će se sve dobro završiti.

Tvoja Ana

Subota, 12. februara 1944.

Draga Keti,

Sunce sija, nebo je tamno plavo, pirka divan vetrić i ja čeznem - toliko čeznem - za svim i svačim. Za razgovorom, slobodom, prijateljima, da budem sama. I toliko čeznem... da plačem! Osećam se kao da će prepuknuti i znam da bi bilo bolje ako bih se isplakala; ali ne mogu, uznemirena sam, idem iz sobe u sobu, dišem kroz pukotinu zatvorenog prozora, osećam srce kako mi lupa kao da govori: "Pa zar ne možeš zadovoljiti moje čežnje?"

Verujem da je to proleće kod mene, osećam da se proleće budi, osećam ga čitavim svojim telom i dušom. Naporno mi je da se ponašam prirodno. Osećam se zburjenom, ne znam šta bih čitala, šta da pišem, šta da radim, samo znam da čeznem... !

Tvoja Ana

Nedelja, 13. februara 1944.

Draga Keti,

Od subote mnogo se promenilo kod mene. Ovako je to bilo. Čeznula sam - i još čeznem - ali... nešto se desilo što je malo, samo malo umanjilo čežnju.

Na moju veliku radost - biću sasvim iskrena u tome - još jutros sam primetila da me Petr sve vreme posmatra. Ne na običan način, već ne znam kako, prosto ne mogu to objasniti.

Mislila sam da je Petr zaljubljen u Margu, ali juče sam iznenada osetila da nije tako. Naročito se trudim da ne gledam suviše u njega, zato što, kad god ja to činim, i on počne da gleda u mene i onda - da, onda - to mi pruža divno unutrašnje osećanje, ali koje se ne usuđujem da osećam suviše često.

Strašno želim da budem sama. Tata je primetio da nisam kao obično, ali njemu zaista ne mogu reći sve. "Ostavi me na miru, ostavi me samu", to bih želela da stalno uzvikujem. Ko zna, možda će doći dan kada ću biti ostavljena sama sebi više no što bih i želela!

Tvoja Ana

Ponedeljak, 14. februara 1944.

Draga Keti,

U subotu uveče svi, osim Pima i mene, sedeli su pored radija i slušali Besmrtnu muziku nemačkih majstora. Dusi je nešto stalno petljao oko prekidača na radiju. Ovo je dosadivalo Petru, a takođe i drugima. Pošto se obuzdavao nekih pola sata, Petr je zapitao malo razdraženo da li bi moglo prestati to vrteњe i okretanje. Dusi je odgovorio na svoj samosvestan način: "Doterujem ga". Petr se naljutio, bio neučтив. Van Dan je stao na njegovu stranu i Dusi je morao popustiti. To je bilo sve.

Sam razlog po sebi bio je sasvim beznačajan, ali izgleda da ga je Petr suviše primio srcu. U svakom slučaju, kad sam preturala nešto po ormaru za knjige u sobi na tavanu, on mi pride i poče da mi priča čitavu stvar. Nisam ništa znala o tome, ali Petr uskoro primeti da je našao pažljivo uvo i prilično se zahuktao.

“Da, i vidiš”, rekao je, “nije mi lako da bilo šta kažem, unapred znam da će se spetljati. Počinjem da mucam, crvenim, da uvijam ono što želim da kažem, sve dok ne prekinem zato što prosto ne mogu da nađem reči. To se i juče desilo, želeo sam da kažem nešto sasvim drugo, ali kad sam već počeo, našao sam se u beznadežnoj zbrici, i to je strašno. Imam jednu ružnu naviku; kad sam ljut ne nekoga, lakše mi je da ga ubedim pesnicama no da se prihvatom diskusije. Sasvim uvidam da ovaj metod ne vodi ničemu; i zato ti se divim. Tebi nikad ne nedostaju reči, ti tačno kažeš ljudima šta želiš i nisi ni najmanje stidljiva.”

“Mogu ti reći da mnogo grešiš”, odgovorih. “Obično kažem stvari sasvim drukčije nego što želim da ih kažem i, onda, suviše govorim i dugo, a to je isto toliko rđavo.”

Nisam mogla a da se ne smejem sebi zbog ove poslednje rečenice. Ipak želeta sam da ga navedem da govori o sebi, zato sam zadržala svoje čuđenje za sebe, otišla i sela na jastuk na podu, stavlja ruke oko podvijenih kolena i pažljivo ga gledala.

Veoma mi je milo što postoji još neko u kući ko dobija iste nastupe besa kao i ja. Mogla sam videti da je Petru godilo da Dusla do mila srca izgovara, ne plašeći se da će ja dalje pričati. Što se tiče mene, bila sam veoma srećna, jer sam imala osećanje pravog drugarstva, onakvog kakvog se sećam da sam doživela samo sa svojom drugaricom.

Tvoja Ana

Sreda, 16. februara 1944.

Draga Keti,

Margin je rođendan. U pola dvanaest Petr je došao da pogleda poklone i ostao u razgovoru mnogo duže nego što je to bilo neophodno - što inače nikad ne bi učinio. Posle podne otišla sam da donesem kafe i, posle toga, krompira, zato što sam htela da počastim Margu bar tog jednog dana u godini. Prošla sam kroz Petrovu sobu; odmah je skinuo sve svoje hartije sa stepenica; ja sam ga zapitala treba li da zatvorim poklopac od sobe na tavanu. "Da", odgovori on, "pokucaj kad se budeš vraćala, pa će ti otvoriti."

Zahvalila sam mu, otišla gore i preturala jedno deset minuta po velikom buretu, tražeći najmanje krompire. Onda su me počela boleti leđa i bilo mi je hladno. Prirodno, nisam kucala, već sam samo otvorila poklopac ali ipak je on vrlo predusretljivo pošao u susret i prihvatio šerpu od mene.

"Dugo sam tražila, ovi su najmanji koje sam mogla naći", rekoh.

"Da li si pogledala u velikom buretu?" "Da, sve sam pregledala."

Sada sam već bila na dnu stepenica i on je ispitujući pogledao u šerpu koju je još držao. "Oh, pa ovi su prvakasni", reče i dodade kad sam uzela sud od njega, "čestitam ti!" Istovremeno me je toplo pogledao, što u meni izazva nežnu toplinu. Zajista sam mogla videti da želi da mi kaže nešto lepo i zato što nije mogao da održi dugačak ljubazan govor, govorio je očima. Shvatila sam ga, oh, tako dobro i bila sam veoma zahvalna. Čak i sad osećam zadovoljstvo kad se setim tih reči i njegovog pogleda.

Kad sam sišla, mama je rekla da moram doneti još krompira ovog puta za večeru. Spremno sam ponudila da opet odem gore.

Kad sam došla u Petrovu sobu, izvinila sam se što ga moram opet uznemiravati. Kad sam bila već na stepenicama, on usta-de i priđe i stade između vrata i zida, čvrsto me držeći za ruku, pokušavajući da me na silu zadrži.

“Ja će otići”, reče. Odgovorih da to zaista nije potrebno i da ovog puta ne moram naročito birati male. Onda je popustio i pustio mi ruku. Kad sam silazila, prišao je i otvorio poklopac i opet prihvatio šerpu. Kad sam stigla do vrata, zapitala sam ga: “Šta radiš?” “Francuski”, odgovorio je. Upitala sam ga da li mogu da pregledam zadatke, oprala ruke i legla na divan prekoputa njega.

Ubrzo smo počeli da pričamo, pošto sam mu objasnila nešto iz francuskog. Rekao mi je da je želeo da ode u Holandsku Istočnu Indiju da živi na plantažama. Govorio je o svom domaćem životu, o crnoj berzi, a onda je rekao da se oseća tako nekorisnim. Rekla sam da svakako ima vrlo razvijeno osećanje manje vrednosti. Govorio je o Jevrejima. Bilo bi mu mnogo lakše daje hrišćanin ili da to može biti posle rata. Upitala sam ga da li želi da se po-krsti, ali nije stvar bila u tome. Ko će znati da li je on bio Jevre-jin ili ne kad se rat završi? pitao je.

Ovo me je prilično zbolelo; žalosno je što se kod njega uvek oseća neka primesa nepoštenja. Posle smo čeretali vrlo priyatno o tati i o procenjivanju ljudskih karaktera i o mnogo čemu dru-gom, sada se već ne sećam tačno o čemu.

Bilo je pola pet kada sam otišla.

Uveče je rekao još nešto što mi se učinilo lepim. Razgo-varali smo o slici neke filmske glumice koju sam mu jednom dala i koja je sada visila u njegovoj sobi bar godinu i po dana. Dopadala mu se mnogo pa sam mu ponudila da mu opet dam još neku. “Ne”, odgovorio je, “više volim da ostane ovako. Ove gledam svakoga dana i one su postale moji prijatelji.”

Sada mi je shvatljivije zašto on uvek grli Boša. I njemu je, prirodno, potrebno malo nežnosti.

Zaboravila sam da ti kažem još nešto o čemu je govorio. Rekao je: "Ne znam šta je strah, osim kada mislim o sopstvenim nedostacima. Ali i to, takođe, savlađujem."

Petr ima strašno osećanje manje vrednosti. Na primer, on uvek misli da je vrlo glup, a mi veoma pametni. Ako mu pomognem u francuskom, on mi zahvaljuje hiljadu puta. Jednog dana će se okrenuti i reći! "Oh, zaveži, ti si mnogo bolji u engleskom i geografiji."

Tvoja Ana

Petak, 18. februara 1944.

Draga Keti,

Kad god sad odem gore, uvek se nadam da će "ga" videti. Zato što sad moj život ima neku svrhu i što sad imam nešto što iščekujem, sve je postalo prijatnije.

Bar je predmet mojih osećanja uvek tu i ne moram se plašiti suparnica osim Marge. Nemoj pomisliti da sam zaljubljena, jer nisam, ali osećam sve vreme da nešto lepo može izrasti među nama, puno poverenja i priateljstva. Čim mi se pruži prilika, idem sad njemu. Nije onako kao što je bilo kad nije znao kako da otpočne. Sad je sasvim suprotno - on još priča, a ja sam već napolju.

Mami se to ne dopada mnogo i uvek mi govori da će biti dosadna i da ga moram ostaviti na miru. Pošteno, zar ona ne shvata da i ja imam nešto intuicije? Ona me tako čudno gleda kad god odlazim u Petrovu malu sobu. Kad odande dođem, ona me pita gde sam bila. Prosto ne mogu podneti to i mislim da je strašno.

Tvoja Ana

Subota, 19. februara 1944.

Draga Keti,

Opet je subota i to je samo po sebi rečito.

Jutro je bilo tiho. Malo sam gore pomogla, ali nisam progovorila više od nekoliko usputnih reči s "njim". U pola tri, kad su se svi povukli u svoje sobe, da spavaju ili čitaju, otišla sam u kabinet i sela za sto da nešto čitam i pišem. No nije prošlo mnogo vremena, a svega mi je bilo dosta, glava mi se spustila na ruku i od srca sam se isplakala. Suze su mi tekle niz obraze i osećala sam se strahovito nesrećnom. Oh, da je samo "on" došao da me uteši. Bilo je četiri sata kada sam se opet popela gore. Otišla sam po još krompira, sa novom nadom u srcu da ćemo se još sresti, ali dok sam još uređivala kosu u kupatilu, on je sišao da vidi Mofiju u magacinu.

Iznenada sam osetila kako mi opet naviru suze i vratila sam se u klozet, brzo dograbivši džepno ogledalo u prolazu. Tamo sam onda sedela, potpuno obučena, dok su mi suze ostavljale tamne mrlje po crvenoj kecelji i osećala sam se vrlo jadnom.

Šta mi sve nije prolazilo kroz glavu. Oh, nikad se neću ovako dopasti Petru. Ko zna, možda mu se uopšte ne sviđam, i možda on nema potrebe da se bilo kome poverava. Možda on misli na mene samo uzgred. Moraću da živim i dalje bez prijateljstva i Petra. Možda ću uskoro biti bez ikakve nade, bez utehe, bilo čega čemu bih se opet nadala. Oh, kad bih mogla da oslonim svoju glavu na njegovo rame i da se ne osećam tako beznadežno samom i napuštenom! Ko zna, možda mu uopšte nije stalo do mene i možda on drugima prilazi na isti način. Možda mi se samo činilo da je takav jedino prema meni? Oh, Petre, samo kad bi me mogao videti ili čuti! Ako bi istina bila tako srova, to bi bilo više no što bih mogla podneti.

Međutim, malo kasnije nova nada i iščekivanja kao da su se povratili i pored suza koje su mi još uvek tekle niz obraze.

Tvoja Ana

Sreda. 23. februara 1944.

Draga Keti,

Napolju je divno vreme i sasvim sam se oporavila od juče. Skoro svakog jutra odlazim u sobu na tavanu, gde Petr radi, da bih malo provetrila pluća. Sa mojeg omiljenog mesta na podu gledam na plavo nebo i ogoleli kesten, na čijim se granama prešijavaju kao srebro sitne kišne kapi, i galebove i druge ptice kakо jedre vetrom.

On je stajao glave oslonjene o debelu gredu, a ja sedoh na pod. Udisali smo svež vazduh, gledali napolje i oboje osećali da čar ne treba prekidati rečima. Ostali smo tako dugo, i kada je pošao na tavan da iscepka drva, znala sam da je dobar mladić. Popeo se uz lestvice, i ja za njim; onda je oko četvrt sata cepkao drva i za to vreme smo neprestano čutali. Posmatrala sam ga sa mesta gde sam stajala; očigledno se trudio najbolje što može da pokaže svoju snagu. Ali gledala sam takođe i kroz otvoren prozor na veliki deo Amsterdama, preko svih krovova na horizont, koji je bio tako jasno plav da je bilo teško razaznati razdelnu liniju. "Sve dok ovo postoji", mislila sam, "i dok mogu živeti i posmatrati ovu sunčevu svetlost, nebo bez oblaka, sve dok to traje, ne mogu biti nesrećna".

Najbolji lek za sve one koji se plaše, usamljeni su ili nesrećni jeste da izađu napolje, negde gde mogu biti sasvim sami sa nebom, prirodom i Bogom. Jer jedino onda čovek oseća da je sve onako kako treba da bude i da Bog želi da vidi ljude srećne, usled jednostavne lepote prirode. Sve dok to postoji - a to će sigurno uvek biti - znam da će uvek biti utehe za svaku tugu, ma kakve bile okolnosti. I čvrsto verujem da priroda donosi utehu svim nedaćama.

Oh, ko zna, možda ću uskoro biti u stanju da podelim ovo snažno osećanje sreće sa nekim ko oseća to isto kao i ja.

Tvoja Ana

Misao:

Nama ovde toliko svega nedostaje, toliko mnogo i već toliko vremena. I meni isto kao i tebi. Ne mislim samo na spoljne stvari, u tom pogledu brinu se o nama; ne, mislim na unutrašnje potrebe. Kao i ti, ja čeznem za slobodom i svežim vazduhom, ali sad verujem da imamo potpunu naknadu za sva naša lišavanja. Ovo sam sasvim iznenada shvatila kada sam jutros sedela ispred prozora.

Kad sam gledala napolje u dubinu prirode i Boga, onda sam bila srećna, zaista srećna. A uz to Petr - sve dotle dok osećam tu sreću ovde, radost u prirodi, zdravlje i još mnogo šta pored toga, dotle dok čovek ima sve to, uvek će moći da ponovo zadobije sreću.

Bogatstvo se može izgubiti, ali ta sreća u tvom sopstvenom srcu može biti trenutno prigušena, no uvek će opet oživeti, sve dok živiš. Sve dok možeš spokojno gledati u nebo, sve dotle dok znaš da si u duši čist i da te sreća negde čeka.

Nedelja, 27. februara 1944.

Draga Keti,

Od rana jutra do kasno uveče ja zaista skoro ništa drugo ne radim nego mislim o Petru. Tonem u san sa njegovom slikom pred očima, sanjam o njemu, a kad se probudim, on već gleda u mene.

Imam snažno osećanje da Petr i ja nismo u stvari toliko različiti kako to izgleda i reći ću ti i zašto. Nama ovde nedostaje majka. Njegova je suviše površna, voli da koketira i ne muči se mnogo oko toga šta on misli. Moja mati se trudi oko mene, ali joj nedostaje suptilnosti i pravog materinskog osećanja.

Petr i ja, oboje se nosimo sa svojim unutrašnjim osećanjima, mi smo još nesigurni i ustvari smo suviše osetljivi da bi se

sa nama grubo postupalo. Ja na to reagujem željom da "pobegnem od svega toga". Ali kako je to nemoguće, skrivam svoja osećanja, galamim po kući, bučna sam i gruba. Tako da svako želi da mu se uklonim s puta.

On se, naprotiv, zatvara u sebe, jedva govori, tih je, sanjari i na taj način pažljivo skriva svoje pravo ja.

Ali kako i kada ćemo najzad stići jedno drugom? Ne znam dokle će moj zdravi razum održati pod kontrolom ovu čežnju.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 28. februara 1944.

Najdraža Keti,

Sve je kao ružan san - po danu kao i po noći. Viđam ga skoro sve vreme i ne mogu doći do njega, ne smem ništa pokazati, moram biti vesela dok u stvari očajavam.

Petr Vesl i Petr Van Dan su izrasli u jednog Petra, obožav ног, divnog, za kojim očajnički čeznem.

Mama je dosadna. Tata nežan i stoga još dosadniji. Margo je ponajdosadnija zato što očekuje da uvek imam prijatan izraz; a sve što ja želim jeste da me ostave na miru.

Petr nije došao do mene na mansardu. Otišao je umesto toga na tavan i radio neku stolariju. Sa svakim udarcem odlazio je po deo moje hrabrosti, bivala sam sve nesrećnija. U daljini zvono je zvonilo. "Čist u telu, čist u duši." Sentimentalna sam - znam. Očajna sam i glupa - znam i to takođe. Oh, pomozi mi!

Tvoja Ana

Sreda, 1. marta 1944.

Draga Keti,

Moje sopstvene stvari su potisnute u pozadinu zbog - krađe. Već postajem dosadna sa tim svojim lopovima, ali šta mogu da radim, njima, izgleda, pričinjava veliko zadovoljstvo da počas-tvuju "Kolen i Komp." svojim posetama. Ova provala je mnogo komplikovanija od one u julu 1943.

Kad je g. Van Dan otišao u Kralerovu kancelariju, kao obično u pola osam, našao je i vrata od kancelarije otvorena. Iznenaden time, prošao je skroz i još se više iznenadio kad je video da su i vrata od male mračne sobe isto tako otvorena i da je u glavnoj kancelariji strahoviti nered. "Tu je bio lopov", odmah je pomislio u sebi i, da bi se uverio, pošao je pravo dole da pogleda na ulazna vrata, pregledao patent-bravu i video da je sve zatvoreno. "Oh, onda su Petr i Eli bili vrlo nemarni večeras", zaključio je. Ostao je jedno vreme u Kralerovoj sobi, ugasio svetlo i popeo se gore, ali se mnogo brinuo što su vrata bila otvorena a kancelarija u ne-redu.

Jutros je Petr zakucao rano na naša vrata sa ne baš prijat-nom vešću da su ulazna vrata širom otvorena. Rekao nam je još da su projektor i Kralerov novi portfelj nestali sa ormara. Petru je rečeno da zatvorи vrata. Van Dan je ispričao šta je otkrio prošle večeri i svi smo bili strašno zabrinuti.

Mora da je lopov imao kalaуз, pošto je brava bila potpuno neoštećena. Sigurno se uvukao u kuću vrlo rano i zatvorio vra-ta za sobom, sakrio se kad ga je uznemirio g. Van Dan i onda otišao, pobegao sa svojim plenom, ostavivši u žurbi otvorena vrata. Ko može imati naš ključ? Zašto lopov nije otišao u magacin? Da nije to, možda, jedan od naših magacionera i da nas on ne izda, pošto je svakako čuo Van Dana, a možda ga čak i video?

Sve je to uznemiravajuće, pošto ne znamo neće li isti taj lopov uvrreti sebi u glavu da nas opet poseti. Ili se, možda, on sam prepao kad je video da ima nekoga u kući.

Tvoja Ana

Četvrtak, 2. marta 1944.

Draga Keti,

Margo i ja smo danas bile u sobici na tavanu; iako nismo zajedno uživale onako kako sam ja to zamišljala, ipak znam da i ona deli moja osećanja u mnogo čemu.

Za vreme pranja sudova Eli je počela da priča mami i gđi Van Dan kako se ona s vremena na vreme veoma obeshrabruje. I znaš li kako su joj one pomogle? Znaš li kakav joj je mama savet dala? Neka misli na druge ljude koji pate! Kakva vajda misliti o nevolji kad je čovek već i sam bedan? Ovo sam isto i ja kazala, ali mi je rečeno: "Ti se nemoj mešati u ove razgovore."

Zar odrasli nisu idioci i glupi? Zar i Petru, Margi, Eli i meni nije isto tako teško, i jedino bi nam materinska ljubav ili ljubav veoma, veoma dobrog prijatelja mogla pomoći. Te naše majke uopšte nas ne razumeju. Možda se gđa Van Dan trudi nešto više od mame. Oh, toliko bih volela da kažem nešto jadnoj Eli, nešto što znam iz iskustva, da joj olakšam. Ali tata se umešao i odgurnuo me.

Zar nisu svi oni glupi? Nije nam dozvoljeno da imamo bilo kakvo mišljenje. Pa, ako je neko i mlad, ipak ga ne bi trebalo sprečavati da kaže ono što misli.

Jedino velika ljubav i odanost mogu pomoći Eli, Margi, Petru i meni, a nijedno od nas ih ne dobija. I niko, naročito glupe "sveznalice" ovde nas ne mogu shvatiti, zato što smo mnogo osetljivi i mnogo zreliji u svojim mislima no što bi iko ovde mogao zamisliti čak i u svojim najsmelijim snovima.

Mama sad opet nešto gunda - ona je očevidno ljubomorna, pošto ja ovih dana više pričam sa gđom Van Dan nego sa njom.

Uspela sam danas popodne da uhvatim Petra i razgovarali smo skoro tri četvrti sata. Petr ima ogromne teškoće da kaže bilo šta o sebi: nije mi bilo lako da nešto izvučem od njega. Pričao je kako njegovi drugovi često raspravljaju o politici, cigaretama i raznoraznim stvarima. Bio je veoma stidljiv.

Onda sam mu govorila o svojim roditeljima. Branio je tatu: smatra da je on "silan". Onda smo opet razgovarali o onima "gori" i "dole"; bio je istinski začuđen što nismo uvek zadovoljni nje-govim roditeljima. "Petr", rekla sam, "ti znaš da sam uvek iskrena, zato ti kažem da smo u stanju primetiti i njihove greške." I, izme-đu ostalog, isto sam rekla: "Ja bih toliko volela da ti pomognem, Petr; mogu li? Ti se nalaziš u tako nezgodnom položaju i, mada ti ništa ne govorиш o tome, ipak to ne znači da ti je uvek svejedno."

"Oh, uvek će mi tvoja pomoći dobrodoći."

"Možda bi bilo bolje da odeš tati, on ne bi nikom ništa dalje rekao, veruj mi; možeš mu lako reći!"

"Da, on je pravi drug."

"Ti ga voliš, je li?" Petr klimnu glavom i ja nastavih: "I on tebe!" On hitro diže pogled i sav pocrvene, bilo je zaista dirljivo videti kako mu je ovo nekoliko reči pričinilo zadovoljstvo.

"Misliš?" upita.

"Da", rekoh, "to se može lako videti po sitnim stvarima koje se omaknu pokatkad!"

Petr je silan, takođe, isto kao i tata!

Tvoja Ana

Petak, 3. marta 1944.

Draga Keti,

Kada sam večeras pogledala u sveću, osećala sam se smirenom i srećnom. Učinilo mi se da se baka "Oma" nalazi tu da me čuva i štiti i čini me srećnom kao nekad.

Ali... još neko upravlja svim mojim raspoloženjima, a to je Petr. Kad sam danas otišla po krompire i sa šerpom stajala na merdevinama, on me odjednom zapita: "Šta si radila po ručku?" Sela sam na stepenice i počeli smo da pričamo. U pet i četvrt (jedan sat kasnije) krompiri, koji su se u međuvremenu nalazili na podu, najzad su stigli do mesta opredeljenja.

Petr nije rekao više nijednu reč o svojim roditeljima; samo smo pričali o knjigama i prošlosti. Dečak je imao toliko topline u svojim očima; verujem da će se uskoro zaljubiti u njega. Govorio je večeras o tome. Otišla sam u njegovu sobu, pošto smo oljuštili krompire, i rekla da mi je mnogo vrućina.

"Možeš uvek pogoditi kakva je temperatura po meni i Mar-go; ako je hladno, onda smo blede, a ako je toplo, onda smo crvene u licu", rekla sam.

"Zaljubljena?" zapitao je.

"Zašto bih bila zaljubljena?" Moj odgovor bio je prilično glup.

"Zašto da ne?" rekao je, a onda smo morali otići na večeru.

Na šta li je samo ciljao ovim pitanjem? Najzad sam uspela danas da ga zapitam da li on smatra da je moje brbljanje dosadno; samo je rekao: "Oh, u redu je, sviđa mi se!"

Do koje je mere ovaj odgovor samo stidljivost, nisam u stanju da procenim.

Keti, ja sam kao neko zaljubljeno stvorene koje priča samo o svom dragom. A Petr je zaista drag. Kada će moći da mu to kažem? Prirodno, jedino ako sam i ja njemu draga. Ali sam sas-

vim u stanju da kontrolišem sebe, a on to vrlo dobro zna. On voli svoj mir, tako da ne znam koliko mu se sviđam. U svakom slučaju počinjemo pomalo da upoznajemo jedno drugo. Želela bih da smo se usudili da jedno drugom kažemo mnogo više. Ko zna, to će možda doći i pre nego što ja mislim! Pogled pun razumevanja dobaci mi bar dvaput dnevno, ja mu odgovorim očima i oboje se osećamo srećnim.

Sigurno izgledam sasvim nerazumna kad govorim da je i on srećan, ali sam skoro sigurna da on misli isto kao i ja.

Tvoja Ana

Subota, 4. marta 1944.

Draga Keti,

Ovo je prva subota posle toliko meseci koja nije bila dosadna, sumorna i tmurna. A tome je Petr uzrok.

Jutros sam pošla na tavan da prostrem svoju kecelju kada me tata zapita hoću li da ostanem da konverziramo francuski. Pristala sam. Prvo smo govorili francuski, onda sam nešto objasnila Petru; onda smo radili engleski. Tata nam je naglas čitao iz Dikensa i ja sam se nalazila u sedmom nebū zato što sam sedela u tatinoj stolici vrlo blizu Petra.

Šišla sam dole u jedanaest sati. Kad sam otišla opet gore u pola dvanaest, on je već čekao na mene na stepenicama. Razgovarali smo sve do četvrt do jedan. Ako mu se po ručku, kad izlazim iz sobe, pruži prilika da niko ne može čuti, on mi došapne: "Zbogom, Ana, videćemo se uskoro."

Oh, toliko sam srećna! Pitam se da li će se on ipak zaljubiti u mene? U svakom slučaju, on je vrlo priјatan mladić i niko i ne sluti kako divne razgovore vodim s njim!

Gđa Van Dan sasvim odobrava što idem i razgovaram sa njim, ali me je danas zadirkivala: "Da li mogu zaista imati povjerenja u vas dvoje gore?"

"Prirodno", bunila sam se, "zaista, vi me vređate!" Od jutra do mraka ja samo iščekujem da vidim Petra.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 6. marta 1944.

Draga Keti,

Mogu videti po Petrovom licu da on razmišlja o svemu isto koliko i ja, i kada je gđa Van Dan sinoć rekla prezriivo: "Filozof!" bila sam ljuta. Petr je pocrvaneo i izgledao vrlo zbumjeno, a ja zamalo nisam eksplodirala.

Zar taj svet ne može čutati?

Ne možeš zamisliti kako je strašno stajati i gledati koliko je on usamljen, a ne biti u stanju da išta učiniš. Mogu sasvim dobro zamisliti, prosto kao da sam na njegovom mestu, kako se neki put mora očajno osećati u tim svađama i izlivima ljubavi. Jadni Petr njemu je ljubav veoma potrebna.

Kada je rekao da mu nisu potrebni nikakvi prijatelji, koliko grubo su te reči zvučale u mom uvu. Oh, kako on greši! Ne verujem da je to uopšte mislio.

On se grčevito drži svoje samoće, svoje prirodne ravnodušnosti i manira odraslih, ali to je gluma, samo da ne bi nikad pokazao svoja prava osećanja. Jadni Petr, dokle će biti u stanju da igra ovu ulogu! Svakako mora doći do strašne reakcije usled ovog nadčovečanskog npora!

Oh, Petr, samo kad bih ti mogla pomoći, samo kad bi mi ti dopustio. Zajedno bismo mogli da otklonimo i tvoju usamljenost i moju! Mnogo razmišljam, ali ne govorim mnogo. Sreć-

na sam ako ga vidim i ako sunce sija kad sam sa njim. Bila sam juče vrlo uzbudjena; dok sam prala kosu, znala sam da on sedi u sobi do naše; ja tu ništa ne mogu, što sam mirnija i ozbiljnija u sebi, to sam bučnija u ophođenju.

Ko će prvi da probije ovaj oklop? Srećna sam ipak što Van Danovi imaju sina a ne kćerku, moja pobeda ne bi bila tako teško izvojevana, tako lepa, potpuna da nisam naišla na nekoga suprotnoga pola.

Tvoja Ana

P. S. Ti znaš da sam uvek iskrena sa tobom, zato ti moram reći da u stvari, živim od jednog do drugog sastanka. Stalno se nadam da ću otkriti da i on isto tako nestrpljivo čeka na mene i uzbudjena sam ako primetim i najstidljivije približavanje sa nje-gove strane. Verujem da bi želeo da govori mnogo, kao ja; a ne sluti da je baš njegova nespretnost ta koja me privlači.

Tvoja Ana

Utorak, 7. marta 1944.

Draga Keti,

Kad mislim o svom životu u 1942, sve mi se čini nestvarnim. To je neka druga Ana uživala u onom božanstvenom životu, a ne Ana koja je postala mudra među ovim zidovima. Da, to je bio božanstven život. Dečaci na svakom koraku, dvadesetak prijatelja i poznanika mojih godina, miljenica skoro svih nastavnika, mažena od glave do pete od mame i tate, mnogo slatkiša, dovoljno džeparca, šta bi čovek mogao više poželeti?

Svakako ćeš se upitati na koji način sam se umilila svim tim ljudima. Petrova reč "privlačnost" nije sasvim tačna. Sve nastavnike zabavljali su moji oštromani odgovori, zanimljive primed-

be, moje nasmejano lice, moj radoznali izraz. Takva sam bila - neobuzdan, koketan flert i zabava. Imala sam dve-tri osobine zbog kojih sam bila omiljena. Bila sam vredna, poštena i iskrena. Nikad nisam ni pomicala da uzimam od drugih. Delila sam velikodušno svoje slatkiše i nisam bila uobražena.

Da li bih postala razuzdana uz toliko divljenja? Bilo je dobro što sam se usred ovoga, usred svih ovih zadovoljstava, iznenada morala suočiti sa stvarnošću, i bilo mi je potrebno skoro godinu dana da se naviknem na činjenicu da više nema divljenja.

Kakva sam bila u školi? Uvek sam bila ta koja je smisljala nove šale i viceve, uvek "okružena svetom", nikad loše raspoložena, nikad nakraj srca. Nije čudo što je svako voleo da ide bicikлом sa mnom i što su me okruživali pažnjom.

Sad gledam na tu Anu kao na prijatnu, ali vrlo površnu devojku, koja nema ničega zajedničkog sa današnjom Anom. Petr je rekao sasvim tačno o meni: "Kad god sam te video, uvek si bila u društvu dvojice ili više dečaka i okružena čitavom trupom devojčica. Uvek si se smejala i bila centar svega!"

Šta je ostalo od te devojčice? Oh, ne brini se, nisam zaboravila da se smejem, ili da spremno odgovaram. Isto sam onako dobra, ako ne i bolja u kritikovanju ljudi, i još sam u stanju da flertujem ako... želim. Ne znači da ne bih volela opet da živim takvim životom jedno veče, nekoliko dana, ili čak jednu nedelju; životom koji je izgledao tako bezbrižan i veseo. Ali na kraju te nedelje bila bih mrtva umorna i bila bih jedino zahvalna onome ko bi počeo da govori o nečemu razumnom. Ne želim kavaljere, već prijatelje, ljude koje neće privući ljubazan osmeh, već ono što čovek čini i kakav je.

Sasvim dobro znam da bi krug oko mene bio mnogo manji. Ali zar je to važno, samo ako čovek stekne nekoliko iskrenih prijatelja? Ipak nisam bila sasvim srećna 1942. godine, uprkos svemu; često sam se osećala napuštenom, ali pošto nisam imala

trenutka mira čitavog dana, nisam razmišljala o tome i zabavljala sam se što sam više mogla. Svesno ili nesvesno pokušavala sam da šalama i ludorijama ublažim prazninu koju sam osećala. Sad ozbiljno razmišljam o životu i onome što imam da učinim. Jedan period moga života je zauvek završen. Bezbržni školski dani su prošli, da se nikad ne vrate.

Čak više i ne čeznem za njima; izrasla sam iz njih, ne mogu se samo zabavljati, pošto je moje ozbiljno "ja" sad uvek prisutno.

Gledam na svoj život do Nove godine, kakav je bio, kroz snažno uveličavajuće staklo. Sunčani život kod kuće, onda dolazak ovamo 1942. nagla promena, svađe, zajedanja. Nisam mogla da shvatim takav život, bila sam iznenađena i jedini način da to izdržim i podnesem bilo je moje drsko držanje.

Prva polovina 1943: moji nastupi plakanja, usamljenost, pa kad sam lagano počela da uviđam sve svoje greške i nedostatke, koji su bili veliki, a onda izgledali još mnogo veći. Preko dana namerno sam pričala o svemu i svačemu što je bilo najudaljenije od mojih misli, pokušavala da privučeni Pima k sebi, ali nisam mogla. Sama sam imala da se suočim sa teškim zadatkom izmene sebe, da presečem stalne prekore, koji su mi padali veoma teško i koji su me doveli do tako užasne obeshrabrenosti.

Stvari su se malo popravile u drugoj polovini godine, zadevojčila sam se i sa mnom se postupalo kao sa odrasлом. Počela sam da razmišljam i pišem priče, i došla do zaključka da drugi više nemaju prava da me bacaju desno-levo kao gumenu loptu. Želela sam da se izmenim u skladu sa sopstvenim željama. Ali jedna stvar me je iznenadila više no išta drugo - kada sam shvatila da se čak ni tati neću poveravati u svemu. Nisam želela da se više poveravam ikom drugom osim sebi.

U početku nove godine druga velika promena, moj san... Tako sam otkrila svoju čežnju, ne za drugaricom, već za dečkom-prijateljem. Isto tako sam pronašla svoju unutrašnju sreću

i odbrambeni štit površnosti i veselosti. Ubrzo sam se smirila i otkrila svoju bezgraničnu želju za svim onim što je lepo i dobro.

I uveče, kada ležim u krevetu i završavam svoju molitvu rečima: "Zahvaljujem ti, Bože, za sve ono što je dobro i dragi i lepo", ispunjena sam radošću. Onda mislim kako je "dobro" što smo se sklonili, mislim o svom zdravlju i čitavim svojim bićem o tome kako je Petr drag, o onome što je tek u začetku i još nedređeno i što se niko od nas ne usuđuje da nazove imenom ni dotakne u razgovoru, o onome što će jednom doći; ljubav, budućnost, sreća i "lepota" koja postoji u svetu; svet, priroda, lepotu i sve, sve što je plemenito i lepo.

Onda ne mislim na bedu, već na lepotu koje i pored sve bede ima. Ovo je jedna od stvari u kojima se mama i ja uveliko razlikujemo. Njen savet, kada se neko oseća tužnim, jeste: "Misli na svu nesreću na svetu i budi zahvalna što je i ti ne deliš!" Moj savet je: "Izađi napolje, u polja, uživaj u prirodi u suncu, izići i pokušaj da ponovo nađeš sreću u samoj sebi i Bogu. Pomici na svu lepotu koja još preostaje u tebi i oko tebe i budi srećna!"

Ne vidim kako mamin stav može biti ispravan, zato što bi se onda čovek morao osećati kao da i sam prezivljava nesreću. Onda si izgubljen. Nasuprot tome, ja sam pronašla da uvek nešto od lepote preostaje - u prirodi, suncu, slobodi i tebi samom; to ti sve može pomoći. Pogledaj na to, onda ćeš naći opet sebe u Boga, i onda ćeš opet steći svoju ravnotežu.

A ko god je srećan učiniće i druge srećnima. Onaj ko ima hrabrosti i vere neće nikad propasti u nesreći!

Tvoja Ana

Nedelja, 12. marta 1944.

Draga Keti,

Izgleda da se u poslednje vreme ne mogu skrasiti; trčim gore i dole i onda opet nazad. Volim da razgovaram sa Petrom, ali uvek se plašim da ne budem dosadna. Pričao mi je malo o svojoj prošlosti, o svojim roditeljima i sebi. To ipak nije ni upola dovoljno i pitam se zašto ja uvek žudim za još nečim. Nekada je mislio da sam nepodnošljiva; ja sam mu uzvratila kompliment; sad sam ja promenila svoje mišljenje, da li je i on izmenio svoje? Mislim da je tako; ipak to ne mora značiti da ćemo postati veliki prijatelji, iako bi to, bar što se tiče mene, učinilo boravak ovde mnogo podnošljivijim. Ali ipak ne dopuštam sebi da se zbog toga uzbudujem - viđam ga prilično često i nema potrebe da i ti budeš nesrećna, Keti, samo zato što se ja osećam tako jadnom.

U subotu po podne osećala sam se u takvom vrtlogu, pošto sam čula masu tužnih vesti, da sam otišla i legla na divan da malo odspavam. Želela sam da spavam samo da bih prestala da mislim. Spavala sam do četiri sata, onda sam morala otići u dnevnu sobu. Bilo mi je teško da odgovaram na sva mamina pitanja i smislim kakav-takav izgovor za tatu. Kao objašnjenje za dugo spavanje pribegla sam "glavobolji", što nije bila laž, jer sam je imala... ali unutrašnju!

Obični ljudi, obične devojke, moje vršnjakinje, pomisliće da sam malo udarena zbog ovog mog samosažaljevanja. Da, to je u stvari, ali ja izlivam svoje srce tebi i onda sam čitavog dana drska, vesela i samopouzdana koliko god to mogu biti, da bih izbegla pitanja i umirila svoje sopstvene živce.

Margo je vrlo slatka i želela bih da joj se poverim, ali ipak ja joj ne mogu reći sve. Ona je draga, dobra i prijatna, ali joj nedostaje lakoća za vođenje dubljih diskusija; ona me shvata tako ozbiljno, suviše ozbiljno i onda misli o svojoj čudnoj sestrici dugo

posle toga, gleda me ispitivački pri svakoj reči koju izgovorim i stalno misli: "Da li je ovo samo šala ili ona to zaista misli?" Držim da je to zato što smo čitavog dana zajedno i kada bih htela da imam potpuno poverenje u nekoga, onda ne bih želela da on bude sve vreme uz mene.

Kada će najzad razmrsiti svoje misli, kada će naći opet u sebi mir i spokojstvo?

Tvoja Ana

Utorak, 14. marta 1944

Draga Keti,

Možda će ti biti zanimljivo da čuješ - iako za mene to nije - šta ćemo jesti danas. Pošto žena čisti dole, sedim na Van Danovom stolu. Držim maramicu natopljenu u neki dobar miris (kupljen pre no što smo došli ovamo) preko usta i nosa. Iz ovo-ga nećeš mnogo razumeti, zato "počnimo od početka".

Ljudi od kojih smo dobijali kupone za hranu uhvaćeni su, tako da sad imamo samo naših pet kupovnih knjižica bez naknadnih kupona i masnoća. Kako su i Mip i Kophes bolesni, Eli nema vremena da kupuje pa je atmosfera sumorna i obeshra-brujuća kao i hrana. Od sutra nećemo imati ni trunke masti, butera ni margarina. Ne možemo pržiti krompire (da bismo uštedeli hleb) za doručak, zato imamo poridž i kako gđa Van Dan to smatra gladovanjem, kupili smo punomasno mleko ispod ruke. Naša večera danas sastoji se od kupusa ribanca iz kace. Otud ova preventivna mera sa maramicom! Neverovatno je koliko kupus može smrđeti kada je godinu dana star! Zadah u sobi je mešavina pokvarenih šljiva, jakih turšija i mućkova. Uh! sama pomisao da jedem to đubre tera me na povraćanje.

Pored ovoga, naši krompiri boluju od takvih naročitih bolesti da od dve kofe *pommes de terre* samo jedna dospeva do šte-

dnjaka. Zabavljamo se time što pronalazimo najrazličitije bolesti i došli smo do zaključka da one variraju od raka do velikih i malih boginja! Oh, ne, to nije šala sakrivati se tokom četvrte godine rata. Samo da ovome već dođe kraj.

Časna reč, ne bi mi bilo toliko stalo do hrane, samo da je ovde inače priyatnije. Tu i sva teškoća leži: zbog ovog mučnog života počinjemo da bivamo sve osjetljiviji.

Sledeće je mišljenje petorice odraslih o sadašnjoj situaciji:

Gđa Van Dan: "Posao kraljice kuhinje izgubio je odavno svoju privlačnost. Sumorno je sedeti i ne raditi ništa, zato se opet vraćam svome kuvanju. Ipak, moram se požaliti da je nemoguće kuvati bez ikakvih masnoća, a od svih ovih odvratnih mirisa povraća mi se. Za uzvrat za svoje usluge ne dobijam ništa drugo osim nezahvalnosti i nepristojnih primedbi. Uvek sam zabludela ovca, uvek kriva. Štaviše, po meni, u ratu se vrlo malo napredovalo; na kraju Nemci će ipak pobediti. Plašim se da ćemo gladovati, a čim sam neraspoložena, onda svakoga grdim!"

G. Van Dan: "Moram pušiti, pušiti i pušiti, i onda hrana, politička situacija i Kerlina raspoloženja ne izgledaju tako strašno. Kerli je tako draga žena."

Ali ako nema šta da puši, onda ništa nije u redu i onda čovek čuje ovo: "Razboleću se, ne živimo dovoljno dobro, moram imati mesa. Moja Kerli je strahovito glupo stvorenje!" Posle ovoga sigurno dolazi do strašne svađe.

Gđa Frank: "Hrana nije toliko važna, ali baš bih volela krišku ražanog hleba, toliko sam strašno gladna. Da sam ja na mestu gđe Van Dan, ja bih već odavno prekinula to neprekidno pušenje g. Van Dana. Ali sad apsolutno moram uzeti cigaretu, pošto mi živci popuštaju. Englezzi prave mnogo grešaka, ali pobeda se ipak približava. Moram malo s nekim proćaskati i moram biti zahvalna što nisam u Poljskoj."

G. Frank: "Sve je u redu, ništa mi nije potrebno. Polako, imamo puno vremena. Dajte mi krompira i neću ništa prigovarati. Odvojte nešto od mog sledovanja za Eli. Politička situacija mnogo obećava. Ja sam izvanredno optimistički raspoložen!"

G. Dusi: "Ja moram završiti svoj današnji posao, sve se mora obaviti na vreme. Politička situacija je 'izvanredna' i 'neemoćiće' je da nas uhvate."

"Ja, ja, ja...!"

Tvoja Ana

Sreda, 15. marta 1944.

Draga Keti,

Fjuu! Oh, draga, oh, draga - samo da odahnem od tih sumornih scena za trenutak. Danas ne čujem ništa drugo do: "Ako se to ili to desi, onda će nam biti teško ... " ili: "Ako se on ili ona razboli, onda ćemo biti sasvim izolovani i onda ako..." Enfin, mislim da znaš ostalo, bar prepostavljam da dosad već dovoljno poznaješ stanovnike Tajnog skrovišta da bi mogla pogoditi tok njihovih razgovora.

Razlog za sva ova "ako, ako" jeste što je g. Kraler pozvan na raskopavanje. Eli ima strahovitu kijavicu i verovatno će sutra morati da ostane kod kuće. Mip se još nije sasvim povratila od svog nazeba, i Kophes je imao takvo krvavljenje u stomaku da se onesvestio. Sve lepše od lepšeg!

Ljudi u magacinu imaju sutra sloboden dan; Eli će ostati kod kuće, onda će vrata ostati zaključana i moramo čutati kao miševi da nas susedi ne bi čuli. Henk će doći da poseti prokazene u jedan sat - igrajući ulogu čuvara zoološkog vrta, što i jeste. Prvi put posle toliko vremena danas posle podne pričao nam je o velikom širokom svetu. Trebalo je da vidite nas os-

moro kako smo sedeli oko njega; izgledalo je kao slika bake kad priča priče. On je pričao nadugačko i naširoko svojoj zahvalnoj publici o hrani, prirodno, i onda o Mipinom lekaru i o svemu što smo ga pitali. "Doktori", rekao je, "nemojte mi govoriti o doktorima! Jutros sam mu telefonirao, njegov pomoćnik je bio na telefonu i zatražio sam recept za grip. Odgovor je bio da mogu doći i dobiti recept u ma koje vreme između osam i devet izjutra. Ako imate vrlo jak grip, doktor sam dođe do telefona i kaže: 'Isplazite jezik, recite a a a. Sasvim dobro čujem da vam je grlo zapaljeno. Prepisaću recept pa podignite lek iz apoteke. Zbogom.' I to je sve." Lepa mi je to lekarska praksa preko telefona.

Ali ne želim da kritikujem lekare; šta se može, čovek ima samo dve ruke, a ovih dana takvo je obilje pacijenata, a samo mali broj lekara da im pomogne. Ipak, nisam mogla a da se ne slijem kad nam je Hank ponovio ovaj telefonski razgovor. Mogu da zamislim kako danas izgleda lekarska čekaonica. Čovek gleda na pacijente sa manjim oboljenjima i misli: "Hej, ti tamo na kraju, šta ćeš ti ovde; hitni slučajevi imaju prioritet!"

Tvoja Ana

Četvrtak, 16. marta 1944.

Draga Keti,

Vreme je divno, prekrasno, ne mogu ga opisati; idemo odmah na mansardu.

Sad znam zašto sam toliko uznemirenija od Petra. On ima sopstvenu sobu, gde može raditi, sanjati, razmišljati i spavati. Mene sele iz jednog kuta u drugi. Jedva da provodim nešto vremena u svojoj sobi "za dvoje", a za tim toliko čeznem. To je razlog zašto toliko često bežim na mansardu. Tamo, i sa tobom, mogu biti ono što sam, bar neko vreme, ali samo malo. Ipak, ne želim da jadikujem o sebi, naprotiv, želim da budem hrabra.

Hvala bogu da ostali ne znaju kakva su moja unutrašnja osećanja, osim što svakodnevno postajem sve hladnija prema mami i što nisam toliko nežna prema tati, a Margi više ništa ne povaram. Sasvim sam zatvorena u sebe. Iznad svega moram održati svoju spoljnu rezervisanost, niko ne sme znati da rat još uvek iznutra besni. Rat između želje i zdravog razuma. Ovo poslednje je do sada pobedjivalo; ipak, da li će se prvo pokazati jače? Neki put se plašim da hoće, a neki put čeznem da bude tako!

Oh, užasno je teško ne reći nikad ništa Petru, ali sam svesna da on mora prvi početi; toliko mnogo želim da kažem i učinim, sve sam to već preživljavala u svojim snovima i tako je teško pomiriti se s tim da još jedan dan mora proći a da se ništa ne osztvari! Da, Keti, Ana je ludo dete, ali živim u ludom vremenu i pod još luđim okolnostima.

Ali, ipak, svetla tačka u svemu tome jeste to što bar mogu napisati svoje misli i osećanja, inače bih se sasvim ugušila! Pitam se šta li Petr misli o svemu tome! Stalno se nadam da ću jednog dana moći o tome sa njim da razgovaram. Mora da je nešto pogodio o meni, jer on svakako ne može voleti spoljnu Anu, koju je dosada poznavao.

Kako može on, koji voli mir i tišinu, imati ljubavi za svu moju žurbu i galamu? Da li je mogućno da je on prvi i jedini prozreo kroz moj čvrsti oklop? I da li će mu trebatи mnogo vremena da prodre tamо? Zar ne postoji jedna stara izreka da ljubav često izvire iz sažaljenja i da ovo dvoje idu ruku pod ruku? Da li je to i sa mnom slučaj? Zato što njega isto toliko često žalim kao i sebe.

Zaista, časna reč, ne znam odakle da počнем i kako će on to moći kad njemu razgovor pada mnogo teže no meni? Kad bih mu samo mogla pisati, onda bih bar znala da će shvatiti šta želim da kažem, jer je strahovito teško naći reči za to!

Tvoja Ana

Petak, 17. marta 1944.

Draga Keti,

Uzdah olakšanja prošao je kroz Tajno skrovište. Kraler je od suda pošteđen iskopavanja. Eli je održala lekciju svome nosu i najstrože mu zabranila da joj danas smeta. Tako je opet sve u redu, osim što Margo i ja postajemo pomalo umorne od naših roditelja. Nemoj me pogrešno shvatiti; ja sad ne mogu baš najbolje izaći s mamom na kraj, kao što znaš. Još uvek volim tatu, i Margo voli tatu i mamu, ali kad čovek ima godina koliko mi, onda zaželi da odlučuje sam u nekim stvarima i da koji put bude nezavisan.

Ako odem gore, onda me pitaju šta hoću, ne daju mi so uz hranu, svake večeri redovno u osam i četvrt mama pita nije li vreme da se svlačim, svaka knjiga koju čitam mora biti pregleđana. Moram priznati da uopšte nisu strogi i da mi je dozvoljeno da čitam skoro sve, a ipak obema nam je već dosta svih primedbi i uz to ispitivanja koja traju po ceo dan.

Nešto drugo, naročito kod mene, ne dopada im se: ne volim više da im delim poljupce i mislim da su ljubazna tepanja strašno izveštaćena. Ukratko, zaista bih želela da ih se oslobođdim za neko vreme. Margo je rekla prošle večeri: "Baš je to strašno dosadno, taj način na koji pitaju imaš li glavobolju ili da li ti nije dobro, ako slučajno uzdahneš i staviš ruku na glavu!"

Veliki je to udarac za nas obe da tako naprečac shvatimo koliko je malo ostalo od poverenja i harmonije koja je postojala kod kuće. A to uglavnom dolazi zbog toga što smo svi ovde "nakrivo nasadeni". Pod tim mislim da se sa nama ophode kao sa decom, a mi smo u stvari mnogo starije od većine devojaka naših godina. Iako imam samo četrnaest godina, sasvim dobro znam šta želim i znam šta je pravo, a šta ne. Imam svoja mišljenja, svoje ideje i principe, i mada to može zvučati prilično ludo od strane nedorasle osobe, osećam se više odrasлом no detetom, sasvim nezavisnom od bilo koga.

Znam da mogu diskutovati o stvarima i rezonovati bolje od mame, znam da nemam toliko predrasuda, ne preuvečavam toliko, određenija sam i neposrednija i zbog toga - možeš se smerjati - osećam se superiornijom od nje u mnogo čemu. Ako nekoga volim, moram iznad svega imati za njega divljenja, divljenja i poštovanja. Sve bi bilo u redu kad bih samo imala Petra, jer mu se doista divim u mnogim stvarima. On je tako prijatan, lep dečak!

Tvoja Ana

Nedelja, 19. marta 1944.

Draga Keti,

Juče je bio veliki dan za mene. Rešila sam se da razgovaram o svemu sa Petrom. Baš kad smo hteli da sednemo za večeru, šapnula sam mu: "Hoćeš li raditi večeras stenografiju Petr?" "Ne", bio je njegov odgovor. "Onda bih kasnije htela da razgovaram sa tobom!" On je pristao. Pošto je posuđe bilo oprano, stajala sam kraj prozora u sobi njegovih roditelja neko vreme da osmotrim kako stvari stoje, ali sam ubrzo otišla Petru. On je stajao sa leve strane otvorenog prozora, prišla sam i stala sam sa desne strane i onda smo pričali. Bilo je mnogo lakše razgovarati kraj otvorenog prozora u polumraku no na svetlu dana i verujem da je i Petr osećao isto.

Rekli smo jedno drugom toliko mnogo, toliko mnogo, mnogo, da ne mogu sve ponoviti, ali je bilo divno; najlepše veče koje sam doživela u Tajnom skrovištu. Reći će ti ukratko o čemu smo sve razgovarali. Prvo smo govorili o svadama i kako ih sada sa svim drukčije posmatram, a onda o udaljavanju između nas i naših roditelja.

Pričala sam Petru o mami i Margi i o sebi.

U jednom trenutku on je zapitao: "Prepostavljam da vi uvek date jedno drugom po poljubac pred spavanje, je li?"

“Po poljubac! Tuce, a i ti, zar ne?”

“Ne, jedva da sam ikoga ikada i poljubio.”

“Čak ni na svoj rođendan?”

“Da, onda jesam.”

Razgovarali smo o tome kako se nijedno od nas ne poverava svojim roditeljima i kako bi njegovi roditelji voleli da imaju njegovo poverenje, ali on to ne želi. Kako se ja od srca isplačem u krevetu, a on kako odlazi na tavan i psuje. Kako se ja i Margo, u stvari, dobro poznajemo tek u poslednje vreme, ali da, iako je tako, ipak ne govorimo sve jedna drugoj, zato što smo uvek zajedno. O svemu i svačemu - oh, on je baš onakav kakav sam mislila!

Onda smo govorili o 1942. godini, koliko smo onda bili druččiji. Gotovo ne prepoznajem sebe. Kako prosto nismo mogli da podnosimo jedno drugo u početku. On je mislio da sam ja suviše govorljiva i bučna, a ja sam brzo došla do zaključka da neću imati vremena za njega. Nisam mogla shvatiti zašto nije flertovao sa mnom, ali sad sam srećna. Isto je tako pomenuo koliko se on izlozao od svih nas. Rekla sam da nema mnogo razlike između moje bučnosti i njegovog čutanja, da ja isto tako volim mir i tišinu i da za sebe nemam ništa drugo do svog dnevnika. Koliko je on srećan što moji roditelji imaju ovde decu i koliko sam ja srećna što je on ovde. Kako ja sad razumem njegovu rezervisanost i njegov odnos prema roditeljima i koliko bih volela da budem u stanju da mu pomognem.

“Ta ti mi uvek pomažeš”, rekao je. “Kako?” zapitala sam veoma iznenadena. “Svojom vedrinom.” To je svakako bilo najlepše što je rekao. Bilo je divno, mora da me voli kao drug, a to je dovoljno za sada. Toliko sam zahvalna i srećna da prosto nemam reći. Moram se izviniti, Keti, što mi stil nije sasvim na visini danas.

Prosto sam pisala što mi je padalo na pamet. Imam sad osećanje kao da Petr i ja delimo neku tajnu. Kad me on pogleda onim

svojim očima koje su smeju i titraju, onda kao da neka svetlost sine u meni. Nadam se da će ostati ovako i da ćemo imati mnogo, još mnogo divnih časova zajedno!

Tvoja zahvalna, srećna Ana

Ponedeljak, 20. marta 1944.

Draga Keti,

Jutros me je Petr zapitao da li bi opet došla jedne večeri i rekao da ga, u stvari, ne uznemiravam i, ako ima mesta za jednog, onda ima i za dvoje. Rekla sam da ne mogu dolaziti svake večeri zato što ne bi voleli oni dole, ali on je mislio da na to ne bi trebalo da obraćam pažnju. Onda sam rekla da bih volela da dođem jedne subote uveče i naročito sam ga zamolila da mi kaže kad bude mesečina. "Onda ćemo sići dole" odgovorio je, "i posmatrati mesec odande."

U međuvremenu mala senka se nadnela nad moju sreću. Dugo sam već mislila da se Petr prilično svida i Margi. Koliko ga ona voli ne znam, ali mislim da je to strašno. Mora da joj pričinjava strašan bol kad god sam sa Petrom, a smešno je što ona to jedva pokazuje.

Znam sasvim dobro da bih ja bila očajno ljubomorna, ali Margo samo kaže da nije potrebno da je sažaljevam.

"Mislim da je strašno što si ti onaj treći - neparni", dodala sam. "Na to sam već navikla", odgovorila je ona, nekako gorko.

Sinoć mi je mama malo očitala lekciju, što sam svakako i zaslužila. Ne smem preterivati u svojoj ravnodušnosti prema njoj. Tako, uprkos svemu, moram opet pokušati da budem prijatna i zadržim svoja opažanja za sebe.

Čak je i Pim u poslednje vreme drugačiji. On pokušava da sa mnom ne postupa toliko kao sa detetom, a to ga čini suviše hladnim. Videćemo šta će od toga ispasti!

Za sada dovoljno, puno mi je srce Petra i samo bih gledala u njega!

Dokaz Margine dobrote: evo šta sam danas od nje primila.

20. marta 1944.

Ana, kada sam juče rekla da nisam ljubomorna na tebe, bila sam iskrena samo 50%. Ovako stoji stvar: nisam ljubomorna ni na tebe ni na Petra. Samo sam malo žalosna što nisam našla još nikoga, i što to za sada neću moći, sa kim bih mogla razgovarati o svojim mislima i osećanjima. Ali ne zameram ti to. Čoveku ionako ovde puno stvari nedostaje, stvari koje drugi ljudi jednostavno primaju kao prirodne.

S druge strane, sigurno znam da ja u svakom slučaju nikad ne bih otišla daleko sa Petrom, jer ako imam želju da sa nekim o svemu diskutujem, onda bih želela da budem i vrlo bliska sa njim. Želela bih da budem sigurna da me on sasvim razume, a da ja ne moram mnogo da govorim. Zato bi to morao biti neko intelektualno superiorniji od mene, a to nije slučaj sa Petrom. A između tebe i Petra izgleda mi da je tako.

Ne lišavaš me ničega što je moje; zbog mene nemoj prebacivati sebi ni najmanje. Ti i Petr možete samo dobiti ovim prijateljstvom.

Moj odgovor: Draga Margo,

Nalazim da je tvoje pismo izvanredno drago, ali ipak dosta mi je teško zbog njega.

Za sada nema ni govora o takvom poverenju kakvo ti pretpostavljaš da postoji između Petra i mene, ali u sumraku kraj otvorenog prozora može se mnogo više reći jedno drugom no po jarkom suncu. Isto je tako lakše šaputati o svojim osećanjima no glasno ih iskazivati. Verujem da počinješ da osećaš neku sestrinsku nežnost za Petra i da ćeš želeti da mu pomogneš, isto toliko

Ana Frank

koliko i ja. Možda ćeš i biti u stanju da to ponekad učiniš, mada to nije ono poverenje na koje mi mislimo. Mislim da ono mora biti obostrano i verujem da je to razlog zašto se tata i ja nikad nismo dublje razumevali.

Ne govorimo više o tome; ali ako imaš još nešto, molim te piši mi, zato što se na hartiji mnogo bolje može reći ono što se misli.

Ne znaš koliko ti se divim i jedino što mi ostaje jeste da se nadam da će možda ipak steći onu dobrotu kakvu imate ti i tata, pošto u tom pogledu ne vidim mnogo razlike između tebe i tate.

Tvoja Ana

Sreda, 22. marta 1944.

Draga Keti,

Sinoć sam ovo primila od Marge:

Draga Ana,

Posle tvog jučerašnjeg pisma imam neprijatno osećanje da će te gristi savest kad budeš posećivala Petra; no nema zašto. U dužnosti svog srca osećam da imam prava da delim sa nekim uzajamno poverenje, ali ne bih još mogla zamisliti Petra u toj ulozi.

Ipak izgleda da je onako kao što ti kažeš, da je Petr pomalo kao brat, ali - mlađi brat; naša osećanja hrle jedno prema drugom, bratska i setrinska nežnost mogu se razviti ako se susretnu, možda i hoće kasnije - možda nikad; za sada dotle svakako još nisu stigla.

Stoga me zaista ne moraš sažaljevati. Sada kada si našla društvo, uživaj u njemu najviše što možeš.

A ovde je sada sve zanosnije. Verujem, Keti, da će još možda prava velika ljubav u Tajnom skrovištu procvetati. Ne brini se, ne mislim da se udam za njega. Ne znam kakav će biti kada

odraste, niti znam da li ćemo se ikad voleti dovoljno da bismo se uzeli. Znam da me Petr voli, ali kako, to još ni sama ne znam.

Da li je to samo njegova želja za istinskim prijateljem ili ga privlačim kao devojka ili sestra, to ne mogu utvrditi.

Kada mi je rekao da sam mu uvek bila od pomoći prilikom svađe njegovih roditelja, bila sam neverovatno srećna; to je bio korak bliže da poverujem u njegovo prijateljstvo. Juče sam ga zapitala šta bi radio kada bi postojalo tuce Ana koje bi ga stalno posećivale. Njegov odgovor je glasio: "Kad bi sve bile kao ti, svakako da ne bi bilo loše!" On je izvanredno gostoprimaljiv prema meni i zaista verujem da voli da mu dođem. U međuvremenu marljivo radi francuski, čak i u krevetu, sve do deset i četvrt. Oh, kada pomislim na subotu veče i kada se setim svega, reč po reč, onda se prvi put ne osećam nezadovoljna sobom; mislim da bih i sad rekla isto ono što sam rekla onda i ne bih želela ništa da izmenim, kao što je to obično slučaj.

On je tako lep, i kada se smeje i kada tiho gleda ispred sebe; tako je mio i tako dobar. Verujem da ga je najviše iznenadilo kod mene kada je otkrio da uopšte nisam ona površna ovozemaljska Ana kako izgledam, već isto toliko sanjalica, sa isto onoliko problema kao i on.

Tvoja Ana

Odgovor: Draga Margo,

Mislim da je najbolje prosti da sačekamo i vidimo šta će se desi. Petr i ja svakako ćemo morati uskoro da dođemo do konačne odluke, bilo da nastavimo kao ranije, bilo da bude drugčije. Kako će to biti, ni ja sama ne znam i ne želim da gledam dalje od svog nosa. Ali svakako ću učiniti jedno, ukoliko Petr i ja odlučimo da budemo prijatelji, reći ću mu da se on i tebi mnogo sviđa i da ćeš uvek biti spremna da mu pomogneš ako mu zatreba. Ovo poslednje možda neće biti ono što ti želiš, ali sada mi je svejedno; ne znam šta Petr misli o tebi, ali ću ga onda zapitati.

Sigurno ne rđavo - baš naprotiv! Ti si nam uvek dobrodošla, kad smo na mansardi ili gde drugde; iskreno ti kažem, nećeš nas uznemiravati zato što osećamo da smo postigli nemi sporazum da razgovaramo samo uveče kada se spusti sutan. Budi hrabra! Kao ja. Iako to nije uvek lako; tvoj trenutak može doći ranije no što misliš.

Tvoja Ana

Četvrtak. 23. marta 1944.

Draga Keti,

Stvari manje više teku opet normalno. Ljudi koji su nam nabavlјali kupone pušteni su iz zatvora, hvala bogu!

Mip se vratila juče. Eli je bolje, iako još kašlje; Kophes će morati ostati kod kuće još duže vremena.

Juče se u našoj blizini srušio jedan avion; posada je uspela da iskoči na vreme padobranom. Avion se srušio na školu, ali u to vreme u njoj nije bilo dece. Rezultat je bio mali požar i dva poginula. Nemci su strašno pucali na avijatičare dok su padali. Amsterdamci koji su to posmatrali bili su besni i ogorčeni zbog takvog kukavičluka. Mi - govorim o damama - bile smo van sebe - grozna je ta prokleta pucnjava.

Sada često idem gore posle večere da udahnem malo svežeg večernjeg vazduha. Sviđa mi se gore, kad sedim na stolici kraj njega i gledam napolje.

Van Dan i Dusi prave glupe primedbe kada se izgubim u njegovu sobu; to nazivaju "Anina druga kuća", ili kažu: "Da li je pristojno da mladi gospodin prima mlade devojke u polutami?" Petr pokazuje iznenađujuću oštromost za ove takozvane duhovite ispade. I mama je takođe radoznala i želeta bi da zapita o čemu razgovaramo, ali se potajno plaši da će biti prezriivo odbijena. Petr kaže da to nije ništa drugo do zavist odraslih, zato što smo

mi mladi i ne poklanjamo puno pažnje njihovim pakostima. Ne-ki put on siđe i odvede me gore, ali sav pocrveni kao bulka, upr-kos svim naporima i jedva može da progovori. Koliko sam sreć-na što ne crvenim, mora da je to strašno neprijatno osećanje. Ta-ta uvek govori da sam iskrena i sujetna, ali to nije tačno, ja sam prosto samo sujetna! Malo mi je ko govorio da sam zgodna. Osim jednog dečaka u školi, koji je rekao da sam vrlo privlačna kad se smejem. Juče sam dobila pravi kompliment od Petra i šale radi ispričaću ti u grubim crtama kako je tekao razgovor.

Petr često kaže: "Smej se, Ana!" Ovo mi se učinilo čudno i zapitala sam: "Zašto da se stalno smejem?"

"Zato što mi se sviđa; imaš rupice u obrazima kad se sme-ješ; kako se to one stvaraju?"

"Rođena sam sa njima. Imam isto tako jednu i na bradi. U tom je jedina moja lepota!"

"Svakako da nije, to nije tačno."

"Da, jeste, znam sasvim sigurno da nisam lepa; nisam nikad bila niti ču ikad "Uopšte se ne slažem sa tim, mislim da si zgodna."

"To nije tačno."

"Kad ti ja kažem da jesi, onda možeš primiti!"

Onda sam, prirodno, rekla isto za njega.

Čujem svašta sa svih strana o ovom naglom prijateljstvu. Ne poklanjam puno pažnje roditeljskom brbljanju, njihove primed-be su tako glupe. Zar su ova dva para roditelja zaboravila na sop-stvenu mladost? Izgleda da je tako, jer nas oni shvataju ozbiljno kad se šalimo, a smeju nam se kad smo ozbiljni.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 27. marta 1944.

Draga Keti,

Jedno veliko poglavlje u našoj istoriji ilegalstva trebalo bi zaista da bude o politici, ali me ovaj predmet lično ne interesuje mnogo i zato ga radije propuštam. Ah jednom ču, i to baš danas, posvetiti čitavo svoje pismo politici.

Samo se po sebi podrazumeva da o ovome postoji veoma mnogo različitih mišljenja, a i logično je da bi to trebalo da буде omiljeni predmet diskusije u ovakvim kritičnim vremenima, ali - prosto je glupo da se oko toga toliko svađamo.

Neka se oni nagadaju, smeju, grde, gundaju, neka rade što god hoće, samo nek se ne svađaju, zato što su posledice obično neprijatne.

Ljudi spolja donose razne vesti koje nisu tačne; međutim, do sada nas naš radio nije slagao. Henk, Mip, Kophes, Eli i Kraler, svi imaju svoja politička raspoloženja, koja su vrlo promenljiva, no kod Henka najmanje.

Političko osećanje ovde u *Tajnom skrovištu* je skoro uvek isto.

Tokom bezbrojnih diskusija o invaziji, vazdušnim napadima, govorima, itd., itd., čovek uvek čuje nebrojene uzvike: "nemoguće", "Um Gottes Willen, ako sad otpočnu, koliko će to još trajati." "Sjajno, prvaklasno, izvanredno!" Optimisti i pesimisti i, iznad svega, nemojmo zaboraviti realiste, daju svoja mišljenja sa neumornom energijom i, baš kao u svemu, svako od njih misli da je u pravu. Izvesnu damu nervira što njen suprug ima tako neograničenu veru u Britance, a izvesni gospodin napada svoju damu zato što ona nipođaštava i vredna njegovu omiljenu naciju.

Izgleda da im nikad toga nije dosta. Pronašla sam nešto zanimljivo; posledice su kao kad nekog ubodete igлом pa čekate da skoči. Radim ovako: počnem o politici. Jedno pitanje, jedna reč i oni su odmah gotovi!

Kao da nemački Wermacht-bilteni i engleski BBC nisu dovoljni, sada su uveli i Specijalne objave o napadima iz vazduha. Jednom rečju, to je divno; ali s druge strane donosi često razočaranje. Britanci obasipaju non-stop vazdušnim napadima sa istim žarom kao što Nemci zasipaju lažima. Stoga se radio pali ranо izjutra i sluša u svako doba dana do devet, deset, a često i jedanaest sati uveče.

Ovo je, svakako, znak da odrasli imaju beskrajno strpljenje, ali to isto tako znači da je moć apsorpcije njihovih mozgova prilično ograničena, uz izuzetke - prirodno, ne želim da povredim ničija osećanja. Jedan ili dva ovakva biltena sa vestima bila bi sa svim dovoljna za jedan dan. Ali stari gusani - no - ja sam rekla svoje!

Arbeiter-Programm, radio Oranž, Frank Filips ili Njeno Veličanstvo kraljica Vilhelmina - svi dolaze na red, i uvek imaju pažljive slušaoce. A ako ne jedu ili ne spavaju, onda sede oko radija i diskutuju o hrani, spavanju i politici.

Uuh! To sve postaje dosadno i prilično muke treba da čovek i sam ne postane sumorni stari panj.

Moram pomenuti jedan sjajan izuzetak! Govor koji je održao naš omiljeni Winston Čerčil bio je savršen.

Devet sati u subotu uveče. Prepokriven čajnik stoji na stolu, a zvanice dolaze. Dusi je do radija sa leve strane, g. Van Dan ispred njega, a Petr kraj njega. Mama do g. Van Dana, a gđa Van Dan iza njega, Pim za stolom, Margo i ja pored. Vidim da nisam dovoljno jasno objasnila kako sedimo. Gospoda puckaju na svoje lule, Petrove oči još malo pa da ispadnu iz duplji od napetosti, mama je obučena u dugačku tamnu domaću haljinu, a gđa Van Dan drhti zbog aviona, koji uopšte ne obraćaju pažnju na govor, već, noseći pustoš, lete ka Esenu, tata pijucka čaj, Margo i ja sestrinski zagrljene kraj Boša, koji spava u našem krilu. Margo je uvila kosu uvijačima, ja sam u spavačici, koja je suviše mala, uska i kratka.

Sve izgleda tako intimno, udobno, mirno, a ovoga puta i jest; ipak ja sa užasom očekujem posledice. Oni jedva mogu da sačekaju kraj govora, lupaju nogama, nestrpljivi da počnu diskusiju. Brr, brr, brr - podbadaju jedni druge sve dok argumenti ne dovedu do neslaganja i svada.

Tvoja Ana

Utorak, 28. marta 1944.

Najdraža Keti,

Mogla bih još mnogo pisati o politici, ali danas imam more drugih stvari koje bih htela da ti kažem. Prvo, mama mi je manje-više zabranila da odlazim gore tako često, jer, po njoj, gđa Van Dan je ljubomorna. Petr je pozvao Margu da nam se gore pridruži; ne znam da li je to bilo samo iz učitivosti ili je to zaista i mislio. Treće, otišla sam i zapitala tatu misli li on da ne treba da obraćam pažnju na ljubomoru gđe Van Dan; sa čime se on složio. Šta onda? Mama je ljuta, možda isto tako i ljubomorna. Tata nam ne zamera što smo zajedno i misli da je lepo što se tako dobro slažemo. Margi se Petr isto tako sviđa, ali ona smatra da je dovoljno biti u dvoje, a da je sa trećim već gužva.

Mama misli da je Petr zaljubljen u mene; sasvim iskreno, i sama bih želela da je tako, onda bismo bili na ravnoj nozi i zaista bismo mogli da upoznamo jedno drugo. Ona isto tako kaže da on stalno gleda u mene. Lepo, ja prepostavljam da je to tačno, ali ipak, šta imam od toga što on gleda na moje rupice i s vremena na vreme damo očima znak jedno drugom, zar ne?

U vrlo sam teškom položaju. Mama je protiv mene, a ja protiv nje, tata zatvara oči i pokušava da ne vidi nemu bitku između nas. Mama je tužna, zato što me u stvari voli, dok ja uopšte nisam tužna, zato što smatram da me ona ne razume. A Petr - ne želim da napustim Petra, on je tako drag. Toliko mu se divim; to se mo-

že pretvoriti u nešto izvanredno lepo između nas; zašto se ti "stari" većito upliču? Srećom, sasvim sam se navikla da skrivam svoja osećanja i odlično uspevam, ne dozvoljavajući da vide koliko sam luda za njim. Da li će mi on ikad šta reći? Da li ću ikad osetiti njegov obraz na svom, kao što sam osetila Petrov obraz u mom snu? Oh, Petr i Peti, vi ste jedno i isto! Oni nas ne razumeju; zar neće nikad shvatiti da smo srećni samo kad zajedno sedimo i čutimo. Oni ne razumeju šta nas je ovoliko približilo. Oh, kad će se prebroditi sve ove teškoće? A ipak, lepo bi bilo da ih prebrodim, jer će onda kraj biti još lepši. Kad on leži sa glavom na ruci i zatvorenih očiju, onda je još uvek dete; kad se igra sa Bošom, onda je drag; kad nosi krompire ili ma šta teško, onda je snažan; kad ide i posmatra pucnjavu, ili traži lopove po mraku, onda je hrabar; kada je nespretan, onda je prosto mio.

Mnogo više volim kad mi on nešto objasni no kad ga ja moram učiti; zaista bih ga obožavala kada bi bio superiorniji od mene u svemu.

Šta nas se tiču naše majke? Oh, ali samo kad bi on progovorio!

Tvoja Ana

Sreda, 29. marta 1944.

Draga Keti,

Bolkestajn, narodni poslanik, govorio je u holandskoj emisiji iz Londona i rekao da bi trebalo načiniti zbirku dnevnika i pisma posle rata. Prirodno, svi su odmah navalili na moj dnevnik. Samo zamisli koliko bi bilo interesantno kad bi objavili romansu *Tajnog skrovišta*. Sam naslov bio bi dovoljan da navede ljude na pomisao da je to detektivski roman.

Ali, ozbiljno, izgledalo bi sasvim smešno kad bismo mi, Jevreji, deset godina posle rata ispričali kako smo ovde živeli, šta

smo jeli i razgovarali. Iako ti puno pričam, ipak znaš vrlo malo o našim životima ovde.

Koliko se samo dame plaše za vreme vazdušnih napada. Na primer, u nedelju, kada je 350 britanskih aviona bacilo pola miliona kilograma bombi na Ijmuiden, kako su samo kuće podrhtavale kao travke na vetru i ko zna koliko samo epidemija sada besni. Ti ništa ne znaš o svim ovim stvarima i trebalo bi da pišem celog dana da bih ti ispričala sve pojedinosti. Ljudi moraju da čekaju u redu za povrće i sve druge stvari; lekari nisu u stanju da obilaze bolesne, zato što ako samo za trenutak okrenu leđa od svojih kola, ukradu im ih; obijanja i krađa toliko je da se čovek mora zapitati šta je to obuzelo Holandane te su odjednom postali takvi lopovi. Mala deca od osam do jedanaest godina obijaju prozore na kućama i kradu sve što im dođe do ruku. Niko se ne usuđuje da ostavi samu kuću ni za pet minuta, jer ako odeš, i stvari će ti otići. Svakoga dana pojavljuju se oglasi u novinama kojima se nude nagrade za povratak izgubljenog novca, pisačih mašina, persijskih tepiha, električnih satova, štofova itd., itd. Ulične električne satove demontiraju i odnose, javne telefone isto tako - sve do poslednjeg delića. Moral kod stanovništva ne može biti dobar, nedeljna sledovanja nisu dovoljna ni za dva dana, osim erzac-kafe. Invazija nikad da dođe, a ljudi moraju u Nemačku. Deca su bolesna i gladna, svako nosi stara odela i stare cipele. Novi đon košta 7,50 florina na crnoj berzi; štaviše, obućari više ne primaju cipele na popravku, ili, ako prime, onda imaš da čekaš mesecima, za koje vreme cipele često i nestanu.

Ima i jedna dobra stvar u svemu tome, a to je da je hrana sve gora, a mere protiv naroda sve oštrijje i onda se sve više povećava sabotaža protiv vlasti. Ljudi u uredima za ishranu, policija, službenici, oni svi ili rade sa svojim sugrađanima i pomažu im ili

ih potkazuju, a onda ove zatvaraju u tamnice. Srećom, samo jedan mali procenat Holandđana je takav.

Tvoja Ana

Petak, 31. marta 1944.

Draga Keti,

Samo pomisli, još je prilično hladno, ali većina sveta je već više od mesec dana bez uglja - priyatno, eh! Javno mnenje je u pogledu ruskog fronta uglavnom opet optimističko, jer je тамо zaista neverovatno. Ti znaš da ne volim da pišem mnogo o politici, ali ti moram reći gde su sada; oni su kraj same poljske granice i stigli su do reke Pruta u Rumuniji. Blizu su Odese. Ovde svake večeri očekuju specijalni Staljinov kominike.

Toliko salvi ispaljuju u Moskvi proslavljući svoje pobeđe da grad mora da se trese i dršće skoro svakog dana - da li im je milo da zamišljaju da je kraj rata blizu ili ne znaju za neki drugi način da izraze svoju radost, ne znam!

Mađarska je okupirana od nemačkih trupa. Tamo ima još milion Jevreja, tako su i oni došli na red.

Nagvaždanja o Petru i meni sad su se malo stišala. Vrlo smo dobri prijatelji, mnogo smo zajedno i diskutujemo o svačemu što se samo može zamisliti. Divno je kad se čovek ne mora ustručavati, kao što bih to morala sa drugim dečacima, kad god skrenemo na opasan teren. Govorili smo, na primer, o krvi, pa preko toga počeli smo o menstruaciji. On misli da smo mi žene prilično izdržljive. Zašto, zaime božje? Moj život ovde je postao prijatniji, mnogo prijatniji. Bog me nije ostavio samu i neće me napustiti.

Tvoja Ana

Subota, 1. aprila 1944.

Draga Keti,

A ipak je sve još uvek tako teško; mislim da možeš pogoditi na šta mislim, je li? Toliko čeznem za poljupcem, poljupcem koji nikako ne dolazi. Pitam se da li me on još smatra samo prijateljem? Zar mu nisam ništa više?

Ti znaš, i ja znam, da sam jaka, da se mogu sama nositi sa većinom svojih problema. Nikad nisam bila naučena da svoje probleme delim sa bilo kim, nikad se nisam privijala uz svoju majku, ali sada bih toliko volela da stavim glavu na "njegovo" rame, samo jednom, i da dugo tako ostanem.

Ne mogu, prosto ne mogu zaboraviti san o Petrovom obrazu, kad je sve, sve bilo tako lepo! Zar i on isto tako ne čezne za tim? Da li je samo suviše stidljiv da prizna svoju ljubav? Zašto onda želi da budem sa njim tako često? Oh, zašto ne progovori!

Bolje da prekinem, moram biti mirna, moram ostati jaka i, uz malo strpljenja, doći će i ostalo, ali - a to je najgore - izgleda kao da ja trčim za njim, ja sam uvek ta koja ide gore, on nikad ne dolazi k meni. Ali to je samo zbog sobe, i on svakako razume tu teškoću. Oh, da, a biće još stvari koje će on najzad razumeti.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 3. aprila 1944.

Draga Keti,

Suprotno svom običaju, sada ću pisati više o hrani zato što je to postao veoma važan i težak problem, ne samo ovde u Tajnom skrovištu već u čitavoj Holandiji, Evropi, a čak i dalje.

U toku dvadeset jednog meseca, koliko smo ovde, prošli smo kroz mnoge "cikluse hrane", mislim na periode kada čovek nema

ništa drugo da jede osim jednog jela ili jedne vrste povrća. Već dugo nismo imali ništa drugo osim štrpke salate, jednog dana salatu sa peskom, zatim salatu bez peska, gulaš sa salatom, kuvanom ili *en casserole*; onda je došao spanać, a posle keleraba, krastavci, paradajz, kiseo kupus, itd., itd.

Na primer, zaista je neprijatno jesti svakoga dana samo kupus za ručak i večeru, ali se to mora, jer si gladan. Ali sada nam je najlepše, jer uopšte ne dobijamo sveže povrće. Celu nedelju dana za večeru imamo pasulj, supu od graška, krompir sa knedlama, pržen krompir i, milošću božjom, povremeno stari peršun ili kvarne šargarepe i onda opet pasulj. Jedemo krompir za svaki obrok, počev od doručka, zbog nestasice hleba. Supu pravimo od pasulja, krompira, Julleen supu u kesicama, francuski pasulj u kesicama, itd. U svemu ima pasulja, da i ne govorim o hlebu!

Uveče imamo krompir sa nečim što liči na sos i - hvala bogu što to još imamo - salatu od cvekli. Ipak ti moram ispričati o rezancima, koje pravimo od racioniranog brašna, vode i kvaska. Tako su lepljivi i tvrdi, kao kamenje su u stomaku - ah, eto!

Najveća atrakcija svake nedelje je kriška džigernjače, i džem na suv hleb. Ali smo još živi i ponekad i uživamo u svojim bednim obedima.

Tvoja Ana

Utorak, 4. aprila 1944.

Draga Keti,

Već i ne znam zašto učim; kraj rata je tako strašno dalek, tako nestvaran, kao bajka. Ako se rat ne svrši do septembra, neću više uopšte ići u školu, pošto ću biti u zaostatku dve godine. Petr je ispunjavao moje dane - ništa drugo osim Petra i snova i misli do subote, kada sam se osetila tako strašno nesrećnom; oh, bilo je strašno. Zadržavala sam suze sve vreme dok sam bila sa Petrom, onda sam se smejala sa Van Danovima nad

vrućom limunadom, bila sam vedra i uzbudjena, ali onog trenutka kad sam ostala sama znala sam da će isplakati sve što mi je na srcu. Tako, u spavačici, prepustila sam se i pala na pod. Prvo sam veoma usrdno očitala molitvu, onda sam plakala sa glavom na rukama, savijenih kolena, na podu, na golom podu, sva zgrčena. Snažan jecaj me je vratio svesti, utišala sam jecanje, jer nisam htela da čuju išta u drugoj sobi. Onda sam počela da se malo hrabrim. Jedino sam bila u stanju da ponavljam: "Moram, moram, moram..." Sva ukrućena usled nezgodnog položaja, oslonila sam se o krevet, i s mukom sam se popela u njega, upravo pre pola jedanaest. Prošlo je!

A sada je sve prošlo. Moram raditi, da ne bih ostala budala, moram da se obrazujem, postanem novinar, jer to želim! Znam da umem pisati, imam nekoliko dobrih priča, moji opisi Tajnog skrovišta su duhoviti, ima mnogo čega u mom dnevniku što govori o tome ali - da li imam pravog talenta tek će se videti.

Evin san je moja najbolja bajka i čudno je što ne znam ot-kud to. Veći deo Kedinog života je isto tako dobar, ali u celini nije ništa.

Ja sam najbolji i najošttriji kritičar svojih dela. Znam sama šta je dobro, a šta nije dobro napisano. Ko ne piše, i ne zna koliko je to lepo; pre sam žalila što ne mogu dobro da crtam, ali sada mi je milije, jer bar mogu pisati. Baš i ako nemam talenta za pisanje knjiga ili članaka, uvek mogu pisati za samu sebe.

Želim da se uzdignem; ne mogu zamisliti da bih morala voditi isti život kao mama ili gđa Van Dan i sve žene koje rade i koje su zato zaboravljene. Moram imati još nešto pored muža i dece, nešto čemu se mogu posvetiti!

Želim da živim i posle smrti! I stoga sam zahvalna Bogu što mi je pružio ovaj dar, ovu mogućnost da razvijem sebe i pisanjem izražavam sve ono što je u meni.

Kad pišem, oslobađam se svega, nestaje tuge, hrabrost mi se ponovo rađa. Ali, i to je veliko pitanje, da li će ikad biti u sta-

nju da napišem bilo šta veliko, da li će ikad postati novinar ili pisac? Nadam se, oh, nadam se toliko, jer sve ponovo doživljavam kada pišem, svoje misli, ideale i fantazije.

Nisam već čitavu večnost ništa uradila za Kedin život; u mislima znam tačno kako bih nastavila, ali nekako mi ne ide od ruke. Možda ga neću nikad ni završiti, možda će dospeti u korpu za otpatke, ili vatru... to je strašna pomisao, ali onda pomislim u sebi: "U četrnaestoj godini i sa tako malo iskustva, kako možeš pisati o filozofiji?"

Tako opet nastavljam sa novom hrabrošću; mislim da će uspeti, jer želim da pišem!

Tvoja Ana

Četvrtak, 6. aprila 1944.

Draga Keti,

Pitala si me koje su moje strasti i interesovanja, pa želim da na to odgovorim. Ali opominjem te, ima ih mnogo i zato se ne moj iznenaditi!

Prvo: pisanje, ah to se jedva može računati u strast.

Drugo: rodoslovje. Tragala sam za rodoslovljem svih francuskih, nemačkih, španskih, engleskih, austrijskih, ruskih, norveških i holandskih kraljevskih porodica u svim novinama, knjigama i pamfletima koje sam mogla pronaći. Tu sam mnogo napredovala, jer sam već dugo vremena pravila pribeleške iz svih biografija i istorijskih knjiga koje sam čitala; čak prepisujem i mnoge paragafe iz istorije.

Moja treća strast je istorija; tata mi je već kupio mnogo istorijskih knjiga. Jedva mogu da sačekam dan kad će moći da prečešljam knjige po javnim bibliotekama.

Broj četiri je grčka i rimska mitologija. Imam i o tome raznih knjiga.

Strast su mi i filmske glumice i porodične fotografije. Luda sam za knjigama i čitanjem. Mnogo volim istoriju umetnosti, pesnike i slikare. Možda će se kasnije baviti muzikom. Strašno su mi odvratne algebra, geometrija i matematika.

Uživam u svim drugim školskim predmetima, ali najviše u istoriji.

Tvoja Ana

Utorak, 11.aprila 1944.

Draga Keti,

U glavi mi buči, iskreno da ti kažem ne znam odakle bih otpočela.

U petak (Veliki petak) igrali smo se Monopola, isto tako i u subotu posle podne. Ovi dani su prošli brzo i bez nekih događaja. U nedelju po podne, na moj poziv, Petr je došao u moju sobu u pola pet; u pet i četvrt otišli smo na prednju mansardu, gde smo ostali do šest sati. Na radiju je bio divan Mocartov koncert od šest do sedam i četvrt. Mnogo sam uživala u svemu, ali naročito u *Kleine Nachtmuzik*. Teško mi je da slušam muziku u sobi, zato što sam uvek tako duboko uzbudena kada slušam lepu muziku.

U nedelju uveče Petr i ja smo otišli zajedno na prednju mansardu i da bismo sedeli ugodno, poneli smo nekoliko jastuka sa divana koji su nam bili nadohvat. Seli smo na jedan sanduk za pakovanje. I sanduk i jastuci su bili vrlo uzani, tako da smo sedeli jedno uz drugo, oslanjajući se na druge sanduke. Boš nam je pravio društvo, tako da nismo bili sami.

Iznenada, u četvrt do devet, g. Van Dan je zazviždao i pitao da li se kod nas nalazi jedan od Duslovih jastuka. Oboje smo skočili i pošli dole zajedno sa jastukom, mačkom i Van Danom.

Mnogo gužve se podiglo oko ovog jastuka, jer se Dusi lju-

tio što smo mu uzeli jastuk za spavanje. Plašio se da će u njemu biti vašaka i napravio je čitavu zbrku zbog svog omiljenog jastuka! Petr i ja smo za osvetu stavili dve tvrde četke u njegov krevet. Dobro smo se nasmejali zbog ove male komedije!

Naše veselje nije bilo duga veka. U pola deset Petr je tiho zakucao na vrata i zapitao tatu da li bi mu mogao pomoći gore nad jednom veoma teškom engleskom rečenicom. "Jasno da je to samo izgovor" rekla sam Margi. Bila sam u pravu. Neko je probijao u magacin. Za sekundu su tata, Van Dan, Dusi i Petr otišli dole. Margo, mama, gđa Van Dan i ja ostale smo gore i čekale.

Šta mogu drugo raditi četiri preplašene žene nego pričati, tako smo i mi pričale, sve dok nismo dole čule neku luku. Posle toga je sve bilo tiho, sat je izbio četvrt do deset. Boje je nestalo sa naših lica, bile smo i dalje mirne, iako zaplašene. Gde li su muškarci? Šta je to lupilo? Da se ne biju možda sa lopovima? Deset sati, koraci na stepenicama: ušao je tata, bled i nervozan, za njim g. Van Dan. "Ugasni svetlo, tiho gore, očekujemo policiju u kući."

Nije bilo vremena za strah: svetlo se ugasilo, brzo sam dograbila kaput i otišli smo gore. "Šta se desilo? Brzo nam recite!" Nije bilo nikoga da nam odgovori, muškarci su opet nestali dole. Tek u deset i deset su se ponovo pojavili; dvojica su stražarili kraj Petrovog otvorenog prozora, vrata su bila zatvorena, pokretni ormar zatvoren. Obesili smo jedan pulover preko noćne lampe i posle toga su nam ovo ispričali:

Petr je čuo da je dvaput nešto jako lupilo na odmorištu, strčao dole i video da su izvučene dve velike daske sa leve strane vrata. Potrčao je gore, opomenuo dežurnog stražara porodice i njih četvorica su sišli dole. Kad su ušli u magacin, lopovi su baš proširivali rupu. Ne razmišljajući mnogo, Van Dan je povikao: "Policija!"

Začulo se nekoliko užurbanih koraka sa spoljne strane i lopovi su pobegli. Da policija ne bi primetila rupu, prislonili su jednu dasku, ali jedan dobar udarac sa spoljne strane i ona je opet odletela na pod. Ljudi su bili zbumjeni zbog ovakve drskosti i Van Dan i Petr su se osećali spremnim i na ubistvo: Van Dan je udario o zemlju sekirom i opet je sve bilo tiho. Još jednom su pokušali da stave dasku ispred rupe. Uzbuna! Neki par je sa spoljne strane zasvetlio baterijom kroz rupu i osvetlio čitav magacin. "Do đavola!" progundao je neko od naših i sada su prešli iz svoje uloge policije u ulogu lopova. Sva četvorica su se iskrala gore, Petr je brzo otvorio vrata i prozore od kuhinje i kabineta, bacio telefon na pod i najzad su se našli iza pokretnog ormara.

Par sa baterijom će, verovatno, obavestiti policiju: bila je nedelja uveče, Uskrs, nikoga neće biti u ponedeljak, tako da niko od nas neće moći da se mrdne do utorka izjutra. Pomisli samo, čekati u takvom strahu dve noći i jedan dan! Niko nije znao ništa da predloži, tako smo samo sedeli u mrklom mraku, jer je gđa Van Dan u svom strahu sasvim slučajno ugasila lampu; razgovarah smo šapatom, i čim bi nešto šušnulo, čulo bi se: "šššššš!"

Prošlo je pola jedanaest, jedanaest, ali ni šuma; tata i Van Dan su nam se naizmenično pridruživali. Onda, u jedanaest i četvrt, šum i buka dole. Čulo se samo kako dišemo, inače se niko nije ni pokrenuo. Koraci u kući, kabinetu, kuhinji, onda... na našim stepenicama. Zaustavili smo disanje, koraci po našim stepenicama, onda škripa našeg pokretnog ormara. Taj trenutak ne može se opisati. "Sad smo izgubljeni" rekla sam, i već sam videla kako sve nas te iste noći odvodi Gestapo. Dvaput je zaškripao ormar, onda ništa, koraci su se povukli, zasad smo bili spašeni. Izgledalo je da drhtanje prelazi sa jednog na drugog, čula sam kako cvokoću nečiji zubi, niko nije ni reči proslovio.

Više nijednog šuma u zgradbi, ali je svetlo gorelo na našem

odmorištu, tačno ispred ormara. Da li zato što je to tajni ormar? Možda je policija zaboravila svetio? Da li će neko doći da ga ugasi? Jezici su se oslobodili - više nikoga nije bilo u kući, možda se neko nalazio na straži ispred kuće.

Zatim smo učinili tri stvari: ponovo smo pretresli sve ono što smo pretpostavljali da se desilo, tresli smo se od straha, morali smo ići u klozet. Kofe su se nalazile na mansardi, tako da smo jedino imali Petrovu limenu korpu za otpatke. Van Dan je otišao prvi, onda tata, ali je mama bila odveć stidljiva da je upotrebi. Tata je doneo korpu za otpatke u našu sobu, gde smo je Margo, gđa Van Dan i ja vrlo spremno upotrebile. Najzad se mama rešila da to učini. Ljudi su tražili papir - srećom se našlo nešto u džepovima!

Kutija je strašno smrdela, sve se odigravalo šapatom, bili smo umorni, bilo je dvanaest sati. "Lezite na pod i spavajte." Margo i ja smo doobile po jastuk i jedno čebe; Margo je ležala blizu kredenca, a ja između nogu od stola. Smrad nije bio tako strašan na podu, ali je ipak gđa Van Dan tiho donela hlora, a uz to stavili smo peškir preko noše. Razgovor, šapat, strah, smrad, zavijanje u stomaku i uvek neko na noši; pa da čovek spava! Međutim, u pola tri bila sam tako umorna i nisam ništa više znala do pola četiri. Probudila sam se kada je gđa Van Dan stavila glavu na moju nogu.

"Zaime božje, dajte mi nešto da obučem!", molila sam. Dali su mi nešto, ali ne pitaj šta - par vunenih gaćica preko moje pidžame, crveni džemper, crnu suknju, bele sokne i par sportskih čarapa punih rupa. Onda je gđa Van Dan sela na stolicu, a njen muž je došao i legao na moje noge. Ležala sam i mislila do pola četiri, dršćući sve vreme, što je smetalo Van Danu da zaspi. Premila sam se za povratak policije, onda bismo morah reći da smo se sakrivali; to će biti ili dobri holandski ljudi, onda bismo bili spašeni, ili NSB-eri, onda bismo moralni da ih podmitimo!

“U tom slučaju uništimo radio”, uzdahnula je gđa Van Dan. “Da, u peći”, odgovorio je njen muž. “Ako nas nađu, neka pronađu i radio!”

“Onda će naći i Anin dnevnik”, dodao je tata. “Spalite ga”, predložio je najzaplašeniji član. Ovo - i kad je policija zalupala vratima od ormara, bili su moji najteži trenuci. “Ne moj dnevnik; ako moj dnevnik propadne, onda ću i ja!” Ali, srećom, tata nije odgovorio.

Nema smisla ponavljata čitav razgovor koga se još sećam; toliko mnogo je rečeno. Umirila sam gđu Van Dan, koja je bila veoma zaplašena. Govorili smo o bekstvu i kako nas Gestapo ispituje, o provaljivanju, i o tome da treba biti hrabar.

“Moramo se ponašati kao vojnici, gđa Van Dan. Ako je sve sad gotovo, onda padnimo za kraljicu i zemlju, slobodu, istinu i pravo, kako kažu u emisijama za Holandiju iz Engleske. Jedina stvar koja je zaista strašna jeste to što ćemo povući u nesreću još mnogo ljudi.”

G. Van Dan je izmenio opet mesto sa svojom ženom posle jednog sata i tata je došao i seo kraj mene. Muškarci su neprekidno pušili, s vremena na vreme čuo se dubok uzdah, onda bi neko otišao na nošu, i opet bi sve počelo iz početka.

Cetiri sata, pet sati, pola šest. Onda sam otišla i sela sa Petrom kraj njegovog prozora i slušala; bili smo tako blizu jedno drugom da smo mogli osjetiti kako nam se tresu tela; s vremena na vreme progovorili bismo reč-dve i onda bismo pažljivo slušali. U sobi do nas su skinuli zamračenje. Želeli su da u sedam sati pozovu Kophesa i da mu kažu da pošalje nekoga. Onda su napisali sve šta su želeli da kažu Kophesu preko telefona. Postojao je rizik da je policija na straži kraj vrata ili u magacinu i da bi mogla čuti razgovor na telefonu, ali opasnost da se policija ponovo vrati bila je mnogo veća.

Tačke su bile sledeće:

Lopovi upali: policija bila u kući, do pokretnog ormara, ne dalje.

Lopovi, izgleda, uznemirenici, otvorili vrata od magacina i pobegli kroz vrt.

Glavni ulaz zatvoren, Kraler mora da je upotrebio druga vrata kad je izlazio. Pisaće mašine i mašina za računanje su bezbedne u crnom ormaru u kabinetu.

Pokušaj da obavestiš Henka i donesi ključ od Eli, onda dodji i pregledaj kancelarije - pod izgovorom da si došao da nahraniš mačku.

Sve se odigralo po planu. Kophesu smo telefonirali, mašine koje su bile gore stavljene su u sanduk. Onda smo opet seli oko stola i čekali na Henka ili policiju. Petr je zaspao, a Van Dan i ja smo ležali na podu sve dok nismo čuli glasne korake odozdo. Tiho sam ustala.

“To je Henk.”

“Ne, ne, to je policija”, reče neko. Neko zakuca na vrata, Mip zazvižda. To je bilo već suviše za gđu Van Dan, prebledela je kao krpa i mlitavo sa opustila u stolici; da je napetost potrajala samo još trenutak, ona bi se onesvestila.

Naša soba bila je sva u neredu kada su ušli Mip i Henk, trebalо je samo sto fotografisati! Primerak Filma i pozorišta, umazan đzemom i lekom protiv proliva, otvoren na stranici sa igračicama, dve tegle od pekmeza, dve načete vekne hleba, ogledalo, češalj, šibice, pepeo, cigarete, duvan, pepeljare, knjige, par gačica, baterija, Klozet-papir, itd., itd., sve je ležalo ispreturano u svem svom šarenolikom sjaju.

Prirodno da su Henk i Mip pozdravljeni uzvicima i suzama. Henk je popravio rupu u vratima nekim daskama i ubrzo otišao da obavesti policiju o provali. Mip je našla pismo ispod vrata od noćnog čuvara Slagtera, koji je primetio rupu i opome-

nuo policiju. Tako smo imali pola sata vremena da sve dovedemo u red. Nikada nisam videla da se može kuća toliko promeniti. Margo i ja smo snele dole posteljinu, otišle u WC, umile se, oprale zube i očešljale se. Posle toga sam malo uredila sobu i opet otišla gore. Sto je već bio raspremljen, tako smo otrčale po vodu i skuvale kafu i čaj, skuvale mleko i postavile sto za ručak. Tata i Petr su ispraznili noše i oprali ih toplom vodom i hlorom. U jedanaest sati smo sedeli oko stola sa Henkom, koji se već bio vratio, i stvari su lagano opet postajale normalne i ugodne. Henkova priča je bila sledeća:

G. Slagter je spavao, ali je njegova žena ispričala Henku da je njen muž pronašao rupu u našim vratima kada je obilazio kanale i da je pozvao policajca, koji je onda sa njim obišao zgradu. Hteo je da dođe do Kralera u utorak i da mu onda sve ispriča. U policijskoj stanici još ništa nisu znali o provali, ali policajac je odmah pribeležio sve i rekao da će doći u utorak. Kad se vraćao, Henk je slučajno sreo našeg piljara sa ugla, i rekao mu da je zgrada provaljena. "Znam", rekao je sasvim hladno. "Prolazio sam prošle večeri sa ženom i video rupu u vratima. Moja žena je htela da produži, ali ja sam pogledao i osvetlio džepnom lampom, onda su se lopovi odmah razbežali. Za svaki slučaj, nisam obavestio policiju, zato što mislim da kod vas to ne bi trebalo učiniti. Ja ne znam ništa, ali ponešto nagađam."

Henk mu je zahvalio i nastavio dalje. Čovek očigledno slučuje da smo mi ovde, zato što uvek ide po krompir u vreme ručka. Kako je to divan čovek!

Već je bilo jedan kad je Henk otišao i kad smo završili pranje sudova. Onda smo svi otišli na spavanje. Probulila sam se u četvrt do tri i videla da je g. Dusi već nestao. Sasvim slučajno i još sanjiva srela sam Petra u kupatilu; tek je sišao dole. Dogovorili smo se da se kasnije nađemo dole.

Uredila sam se i sišla. "Da li se još usuđuješ da ideš na pre-

dnju mansardu?" zapitao me je. Klimnuh glavom, uzeh svoj jastuk i podosmo na mansardu. Vreme je bilo božanstveno, a sirene uskoro zaurlaše; ostali smo gde smo i bili. Petr stavi ruku oko mog ramena i ja svoju oko njegovog i tako smo ostali, tiho čekajući sve dok Margo nije došla i pozvala nas na kafu u četiri sata.

Pojeli smo hleba, popili limunadu i šalili se (bili smo opet u stanju da se šalimo), inače je sve bilo kao i pre. Uveče sam čestitala Petru što je bio najhrabriji od svih nas. Niko od nas nije nikad bio u takvoj opasnosti kao te noći. Bog nas je zaista zaštito; samo pomisli - policija kraj našeg tajnog ormara, svetlo upereno tačno u njega, a ipak smo ostali neotkriveni.

Ako dođe do invazije i bombardovanja, onda će se svako brinuti za sebe, ali u ovom slučaju strahovali smo i za naše dobre, nedužne zaštitnike. "Mi smo spašeni, štitite nas i dalje!" Bi-lo je sve što možemo reći.

Zbog ovoga događaja došlo je do većih promena kod nas. G. Dusi ne sedi više uveče u Kralerovoj kancelariji, već umesto toga u kupatilu, Petr obilazi kuću u pola devet i pola deset. Petr ne sme više držati otvoren prozor po noći. Nikome nije dozvoljeno da povuče vodu u klozetu posle pola deset. Večeras dolazi stolar da još bolje osigura vrata od skladišta.

Sad se neprestano vode debate u Tajnom skrovištu. Kraler nam je prebacio našu neopreznost. Henk je takođe rekao da u ovakovom slučaju ne smemo nikad ići dole. Stalno nas podsaćaju na to da se krijemo, da smo mi Jevreji lancima vezani za jedno mesto, bez ikakvih prava, ali sa hiljadu dužnosti. Mi Jevreji ne smemo pokazati svoja osećanja, moramo biti hrabri i snažni, moramo primiti sve neudobnosti, ne smemo gundjati, moramo učiniti sve što je u našoj moći i uzdati se u Boga. Jednom će se ovaj strašni rat završiti. Svakako će doći vreme kada ćemo opet biti ljudi, a ne samo Jevreji.

Ko nam je ovo nametnuo? Ko je načinio Jevreje drukčijim od ostalih ljudi? Ko je dozvolio da toliko trpimo sve do sada? Bog nas je načinio onakvima kakvi smo, ali će nas Bog opet i uzdići. Ako podnesemo sve ove patnje i ako još preostane Jevreja, kada sve bude gotovo, onda će Jevreji, umesto da budu osuđivani, biti ukazivani za primer. Ko zna, možda je čak i naša religija, od koje svet i svi narodi uče dobro, razlog, jedini razlog što sada moramo da patimo. Iz toga razloga nikad ne možemo postati samo Holanđani, ili samo Englezi, ili predstavnici ma koje zemlje, uvek ćemo ostati Jevreji, ali mi to i želimo.

Te noći sam osećala da ću sigurno umreti, čekala sam policiju, bila sam spremna, kao vojnik na bojnom polju. Želela sam da dam svoj život za zemlju, ali sada, sada kada smo spašeni, prva mi je želja bila da posle rata postanem Holanđanka! Volim Holanđane, volim ovu zemlju, volim jezik i želim ovde da radim. I čak ako bi trebalo da pišem i samoj kraljici, neću odustati sve dok ne postignem svoj cilj.

Postajem sve nezavisnija od svojih roditelja, iako ovako mlađa, suprotstavljam se životu sa više hrabrosti od mame; moje osećanje pravde je nepokolebljivo i istinitije od njenog. Znam šta želim, imam svoj određeni stav, imam religiju i ljubav, pustite me da budem ono što sam i biću zadovoljna. Znam da sam žena, žena sa unutrašnjom snagom i mnogo hrabrosti.

Ako mi Bog dozvoli da živim, postići ću više no što je mama ikad učinila, neću ostati beznačajna, radiću za opšte dobro i za čovečanstvo!

I svesna sam da će mi na prvom mestu i uvek biti potrebna hrabrost i vedrina!

Tvoja Ana

Petak, 14. aprila 1944.

Draga Keti,

Ovde je atmosfera izvanredno napeta. Pim je upravo dostigao tačku ključanja. Gđa Van Dan je u krevetu sa kijavicom i duva, g. Van Dan bledi bez svojih cigareta, Dusi, koji se morao lišiti umnogome svog komfora, pun je primedbi, itd., itd.

Nema sumnje da trenutno nemamo sreće. Nužnik curi, a gume na slavini se izlizale, ali, zahvaljujući našim mnogimvezama, uskoro ćemo biti u stanju da to sve uredimo.

Neki put sam sentimentalna, to znam, ali ovde s vremena na vreme iskrsnu prilike za to, kada Petr i ja sedimo negde zajedno na tvrdom, drvenom sanduku usred gomile đubreta i prašine, ruku obavijenih oko ramena, priljubljeni jedno uz drugo, on sa jednom mojom kovrdžom u svojoj ruci; kad ptice napolju peva-ju i kad vidiš da drveće pupi, sunce mami čoveka napolje, kada je nebo tako plavo, onda - oh, onda, toliko mnogo stvari želim!

Ovde čovek ne vidi ništa osim nezadovoljnih, natmurenih lica, ništa osim uzdaha i neizrečenih žalbi; zaista izgleda kao da je ovde sve odjednom postalo mnogo gore no pre. Ako ćemo pravo, stvari su onoliko rđave koliko ih vi sami tako predstavljate. Niko ovde ne daje dobar primer; trebalo bi da svako nastoji da savlada sopstvena raspoloženja. Svakoga dana čuješ: "Da se jednom sve ovo završi".

Moj rad, moja nada, moja ljubav, moja hrabrost, sve ovo mi pomaže da držim glavu iznad vode i čuva me da se ne žalim.

Ja sam zaista, Ketice, danas malo rastrojena, a ipak ne znam zašto. Ovde je sve tako zbrkano, ništa nije više povezano, a neki put zaista veoma sumnjam da će ikoga u budućnosti interesovati sva ova moja nagvaždanja.

Izliv srca jednog ružnog pačeta, to će biti naslov čitave ove gluposti. Moj dnevnik zaista neće biti mnogo od koristi gospodi Bolkestajnu ili Gerbrandiju.

Tvoja Ana

Subota, 15. aprila 1944.

Draga Keti,

“Udar za udarom. Da li će biti ikad kraja?” Mi s pravom možemo sada postaviti to pitanje. Pogodi šta je najnovije. Petr je zaboravio da skine polugu sa prednjih vrata (koja se zatvaraju preko noći iznutra), a brava spoljnih vrata ne radi. Zato Kraler i ostali nisu mogli ući u zgradu, već je on morao otići kod suseda, nasilno otvoriti kuhinjski prozor i ući u zgradu sa zadnje strane. Besan je na nas što smo bili tako nemarni.

Mogu ti reći da je to strašno uzbudilo Petra. Pri obedu, kad je mama rekla da joj je više žao Petra no ikoga drugog, zamalo nije zaplakao. Mi smo svi isto toliko krivi kao i on, zato što skoro svakog dana muškarci pitaju da li su vrata otključana, a baš danas to niko nije pitao.

Možda ću biti u stanju da ga malo kasnije utešim; toliko bih želeta da mu pomognem.

Tvoja Ana

Nedelja izjutra, nešto pre 11 sati 16. aprila 1944.

Draga Keti,

Zapamti jučerašnji datum, jer je to veoma važan dan u mom životu. Prvi poljubac je svakako velika stvar za svaku devojku, pa i za mene! Bramov poljubac u desni obraz više se ne računa, isto kao ni g. Vokerov u ruku.

Kako je iznenada došlo do ovog poljupca? Pa, ispričaćeš mi. Sinoć oko 8 sati sedela sam sa Petrom na njegovom divanu, i malo je potrajalo pa me je obgrlio svojom rukom. “Pomeri se malo”, rekla sam, “onda ne udaram glavom u ormar.” On se pomerio skoro u ugao, provukla sam ruku ispod njegove i obgrli la ga, a on me je skoro svu sobom pokrio, obuhvativši me oko ramena.

Ono, ovako smo sedeli i pre, ali nikad tako priprijeni kao juče. Čvrsto me je držao kraj sebe, moje levo rame do njegovih grudi; već mi je srce počelo brže da kuca, ali to još nije sve. Ni je mirovao sve dok mi glava nije bila na njegovom ramenu, a njegova kraj moje. Kada sam se posle nekoliko trenutaka uspravila, odmah mi je uzeo glavu rukama i opet je prislonio uz sebe. Oh, bilo je tako divno, nisam mogla da govorim, sreća je bila suviše velika. Nespretno mi je milovao obraz i ruku, igrao se mojim kovrdžama, i glave su nam se skoro sve vreme dodirivale. Ne mogu ti, Keti, opisati osećanje, koje me je sve vreme prožimalo. Bila sam suviše srećna za reči, a verujem i on.

Digli smo se u pola devet. Petr je obuo patike da ne lupa kada bude obilazio kuću, a ja sam stajala kraj njega. Kako je do toga došlo iznenada, ne znam, ali pre no što smo pošli dole, poljubio me je, kroz kosu, pola u obraz, pola u uvo. Istrgla sam se i pobegla dole ne okrenuvši se, a sada prosto čeznem za onim što se zbilo danas!

Tvoja Ana

Ponedeljak, 17. aprila 1944.

Draga Keti,

Šta misliš da li će se mama i tata složiti s tim da sedim i ljubim se sa dečakom na divanu - dečak od sedamnaest i po godina a devojka nešto ispod petnaest! Zaista sumnjam da hoće, ali se ovde moram uzdati u sebe. Tako je lepo ležati u njegovim rukama, mirno i tiho sanjariti, toliko je uživanje osećati njegov obraz na svom, toliko je divno kad znam da me neko čeka. No, zaista postoji veliko "ali", jer da li će Petr biti zadovoljan da stvari ostanu ovako? Nisam zaboravila njegovo obećanje, ali... on je dečko!

Znam i sama da počinjem suviše rano, još nemam petnaest, a već sam toliko nezavisna! Svakako je teško da to drugi ljudi shvate, skoro sam sasvim sigurna da Margo ne bi nikad poljubila nekog dečaka, ako nije već došlo do razgovara o veridbi ili udaji, ali ni Petr ni ja ne mislimo na tako nešto. Sigurna sam takođe da mama nije dotakla nijednog čoveka pre tate. Šta bi moje prijateljice rekle kada bi znale da ležim u Petrovim rukama, sa srcem na njegovim grudima, moja glava na njegovom ramenu i njegova prislonjena na moju!

Oh, Ana, to je skandalozno! No, ako ćemo iskreno, ja ne mislim da je tako; ovde smo zatvoreni, izdvojeni od sveta u strahu i strepnji, naročito u poslednje vreme. Zašto bi onda oni koji se vole bili razdvojeni? Zašto bismo čekali da sasvim odrastemo. Zašto da se uopšte pitanje o tome postavlja?

Rešila sam da vodim računa o sebi; on nikada ne bi želeo da mi pričini bol ili tugu. Zašto onda da ne sledim put svoga srca, ako nas to čini oboje srećnim? Ma kako bilo, Keti, verujem da osećaš da se dvoumim, mislim da se to moje poštjenje buni protiv toga da činim bilo šta iza leđa! Misliš li da mi je dužnost da kažem tati šta radim? Da li misliš da bi trebalo da podelimo našu tajnu sa nekim trećim? Mnogo lepoga bi se time izgubilo, ali da li bi i moja savest bila mirnija! Razgovaraču o tome sa "njim".

Oh, da, o toliko mnogo stvari želim da razgovaram sa njim, jer ne vidim svrhe samo u milovanju. Izmena misli, to je izraz poverenja i vere jednog u drugog i oboje bismo time samo dobili!

Tvoja Ana

Utorak, 18. aprila 1944.

Draga Keti,

Ovde je sve dobro. Tata je baš rekao da on sigurno očekuje da će doći do velikih operacija pre dvadesetog maja, i u Rusiji i

u Italiji a isto tako i na Zapadu; ja sve manje mogu da zamislim naše oslobođenje odavde.

Juče smo Petr i ja najzad dospeli da razgovaramo, što smo odlagali već skoro devet dana. Objasnila sam mu sve o devojkama i nisam se ustručavala da razgovaramo o najintimnijim stvarima. Veče se završilo time što me je poljubio, baš kraj usta, toje zaista divno osećanje.

Možda će mi jednom doneti moj dnevnik gore, da bismo dublje ušli u stvari. Ne pričinjava mi zadovoljstvo da samo ležim po čitav bogovetni dan u njegovom zagrljaju, toliko bih želela da osetim da je i on isti kao ja.

Došlo je divno proleće posle duge, promenljive zime; april je zaista divan, ni mnogo topao ni mnogo hladan, sa povremenim malim pljuskovima. Naš kesten je već skoro sasvim ozeleneo, a ponegde mogu se čak videti i mali pupoljci.

Eli nas je obradovala u subotu sa četiri buketa cveća, tri buketa narcisa i jedan grozdastih zumbula -ovo poslednje za mene.

Moram malo učiti algebru, Keti - zbogom.

Tvoja Ana

Sreda, 19. aprila 1944.

Draga moja,

Da li postoji išta lepše na svetu no sedeti kraj otvorenog prozora i uživati u prirodi, slušati pevanje ptica, osećati sunce na obrazima i držati se za ruke sa onim koji ti je drag? Tako je umirujuće i tiho osećati njegove ruke oko sebe, znati da je blizu, a ipak čutati, to ne može biti ništa ružno, jer je ovo spokojstvo tako divno. Oh, da te niko više ne uzinemirava, čak ni Musi.

Tvoja Ana

Petak, 21. aprila 1944.

Draga Keti,

Juče popodne sam ležala u krevetu sa gušoboljom, ali mi je bilo dosadno već prvoga dana, a temperaturu nisam imala, digla sam se danas. Danas je osamnaesti rođendan Njen. Kraljevskog Veličanstva Princeze Elizabete od Jorka. BBC je rekao da je još neće proglašiti punoletnom, iako je to obično slučaj sa kraljevskom decom. Pitali smo se za koga će se princa udati ova lepotica, ali ne možemo smisliti nikoga ko bi bio pogodan. Možda će se njena sestra Princeza Margareta Roza jednoga dana udati za Princa Boduena od Belgije.

Ovde nesreća za nesrećom. Tek što su spoljna vrata bila učvršćena, kada se onaj čovek iz magacina opet pojavio. Po svoj prilici to je isti onaj koji je ukrao krompirje i želi da svali krivicu na Eli. Čitavo Tajno skrovšte je, razumljivo, opet uzbudjeno. Eli je van sebe od besa.

Želim da pošaljem nešto nekim listovima da vidim da li će mi primiti neku od priča, razume se pod pseudonimom. Do viđenja, mila!

Tvoja Ana

Utorak, 25. aprila 1944.

Draga Keti,

Dusi opet nije govorio sa Van Danom deset dana, i to samo zato što je posle provale uveden čitav niz mera bezbednosti koje mu smetaju. On smatra da je Van Dan bio grub prema njemu.

“Sve je ovde naopako”, rekao mi je. “Razgovaraču o tome sa tvojim ocem.” Ne bi trebalo da sedi više u kancelariji subotom popodne i nedeljom, ali on to i dalje čini. Van Dan je bio besan i otac je sišao dole da razgovara sa njim. Prirodno, on je prona-

lazio izgovore, ali ovoga puta nije uspeo da nadmudri čak ni oca. Sada otac razgovara sa njim najmanje što može, pošto ga je Dusi uvredio. Niko ne zna kako ga je Dusi uvredio, ali mora da je bilo veoma ružno.

Napisala sam divnu priču sa naslovom “Bler istraživač”, koja se dopala svima kojima sam je čitala.

Tvoja Ana

Četvrtak, 27. aprila 1944

Draga Keti,

Gđa Van Dan je bila jutros tako neraspoložena, ništa drugo osim žalopojki! Prvo njena kijavica, onda nije mogla dobiti više pastila, a toliko mnogo brisati nos neizdržljivo je. Zatim, što sunce ne šija, što invazija ne dolazi, što ne možemo da gledamo kroz prozor, itd., itd. Morali smo svi da joj se smejemo; a ona je bila dovoljno drug pa nam se pridružila. Sada čitam Car Karlo V od jednog profesora Getingenskog univerziteta; on je radio na knjizi četrdeset godina. Pročitala sam pedeset stranica za pet dana; nemoguće je više pročitati. Knjiga ima 598 stranica, tako sad možeš izračunati koliko mi još treba - a postoji i druga knjiga. Ali je veoma interesantno!

Šta sve đak ne nauči u toku jednog jedinog dana! Uzmi mene za primer. Prvo sam prevela nešto sa holandskog na engleski o Nelsonovoj poslednjoj bici. Zatim sam još čitala o ratu Petra Velikog protiv Norveške (1700-1721), i Karlu XII, Avgustu Snažnom, o Mazepi, Van Gercu, Brandenburgu, Pomeraniji i Danskoj.

Posle toga sam se našla u Brazilu, pročitala o bahijskom duvanu, obilju kafe i da Rio de Žaneiro ima milion i po stanovnika, o Pernambuku i Sao Paolu, pa i o reci Amazonu, o crncima, mulatima, belcima, da je više od pedeset procenata sta-

novništva nepismeno, i o malariji. Kako mi je još preostalo vremena, brzo sam pregledala i porodični rodoslov. Jan Stariji, Viljem Ludvik, Ernst Kazimir I, Henrik Kazimir I, sve do male Margriet Francuske (rođene u Otavi 1943).

Dvanaest sati: na mansardi, nastavila sam svoj današnji program sa istorijom crkve - fuj! Sve do jednog sata.

A kada je bilo dva sata, jedno dete je sedelo i opet radilo (hm, hm), ovoga puta proučavajući majmune pljosnatog i uskog nosa. Keti, brzo mi reci koliko hipopotamus ima prstiju na nogama. Onda je došla Biblija, Nojev potop, Sem, Ham i Jafet. Posle toga Karlo V. Onda sa Petrom: Pukovnik na engleskom od Tekereja. Ponovila sam francuske glagole i onda uporedila Misisipi sa Misurijem.

Još imam kijavicu i prenela sam je na Margu, takođe na mamu i tatu. Samo da je Petr ne dobije! Nazvao me je "Eldoradom" i tražio poljubac. Prirodno, nisam mogla! Smešan dečko! Ali ipak, on je mio. Dosta za danas, zbogom!

Tvoja Ana

Petak, 28. aprila 1944.

Draga Keti,

Nisam nikad zaboravila svoj san o Petru Veslu (vidi početak januara). Kada pomislim na to, još uvek mogu osetiti njegov obraz na svom i doživeti ono divno osećanje od koga je sve postajalo lepše.

Doživljavala sam to isto osećanje ponekad i sa Petrom, ali nikada u tolikoj meri, sve do juče, kada smo, kao obično, sedeli na divanu sa rukama oko struka. Onda je iznenada obična Ana iščezla i druga Ana zauzela njeno mesto, druga Ana koja nije bezobzirna i šaljiva, već ona koja želi samo ljubav i nežnost.

Sedela sam tesno priljubljena uz njega i osetila kako me zapoljuskuje talas osećanja, suze su mi se pojavile u očima, jedna je pala na njegove pantalone, desna se spustila pravo kraj mog nosa pa i ona pala na njegove pantalone. Da li je primetio? Nije se pokrenuo niti dao ikakva znaka da jeste. Pitam se da li je i njemu bilo kao i meni! Jedva da je progovorio. Da li on zna da ima dve Ane kraj sebe! Ova pitanja moraju ostati bez odgovora.

U pola osam sam ustala i prišla prozoru, gde se uvek pozdravljamo. Još sam drhtala. Još sam bila Ana broj dva. Prišao mi je, obvila sam mu ruke oko vrata, poljubila levi obraz i htela sam da poljubim i drugi, kada su mi se usne srele sa njegovim. Neodoljivo smo pali jedno drugom u zagrljaj, ludo, nikad da prestanemo. Oh! Petru je toliko potrebna nežnost. Prvi put u životu je upoznao devojku, video prvi put da i najdosadnije devojke mogu imati i drugu prirodu, da imaju srca i da mogu biti i drukčije kada si sam sa njima. Prvi put u svom životu se oslobođio i pošto nikada nije imao ni prijatelja ni prijateljice, pokazao tek sada svoje pravo ja. Sad smo našli jedno drugo. Uostalom, ni ja njega nisam poznавала, jer kao i on, nisam nikada imala pouzdanog prijatelja, a evo sada do čega je došlo...

I opet mi jedno pitanje ne da mira: "Da li je dobro tako? Da li je dobro što sam tako brzo popustila, što sam tako vatreна, isto toliko vatreна i željna kao i sam Petr! Smem li se ja, devojka, zaboraviti u tolikoj meri?" Postoji samo jedan odgovor: "Toliko sam žudela i toliko dugo - toliko sam usamljena - i sada sam našla utehe."

Izjutra se prirodno ponašamo, po podne manje ili više (osim poneki put); ali uveče potisnute čežnje čitavoga dana, sreća i radosni trenuci svih ranijih doživljaja izbijaju na površinu i mislimo samo jedno na drugo. Svake večeri, posle poslednjeg poljupca, želeta bih da se otregnem, da ne gledam više u njegove oči - dalje, samo što dalje, sama u mraku.

A šta me čeka kada siđem dole? Jarko svetlo, pitanja i smeh; moram sve da progutam i da ne pokažem ništa. Srce mi je još prepuno; ne mogu savladati odjedanput ovakvo uzbudjenje, kao što je bilo jučerašnje: nežna Ana u svakom slučaju malo dolazi do izražaja i stoga neće dozvoliti da odmah bude potisnuta. Petr je probudio moja osećanja dublje no iko drugi ranije - osim u snovima. Petr me je celu prožeо i sasvim me preokrenuo; samo se po sebi razume da je čoveku potrebno malo odmora i vreme na da se povrati posle jednog takvog uzbudjenja!

Oh! Petr, šta si to od mene učinio? Šta hoćeš od mene? Kuda će nas ovo odvesti? Oh, sada razumem Eli; sada, sada kada ja sama ovo prezivljavam, sada shvatam njene strepnje; da sam starija i da me on zapita da li bih se udala za njega, šta bih odgovorila? Ana, budi poštena! Ne bih se mogla udati za njega, ali ipak, bilo bi mi teško pustiti ga. Petr nema još dovoljno izražen karakter, nema dovoljno volje, a pre malo hrabrosti i snage. On je još uvek u dubini srca dete, nije stariji od mene; on samo traži mir i sreću.

Da li mi je zaista tek četrnaest godina? Da li sam zaista samo mala, glupa učenica! Da li sam zaista toliko neiskusna u svemu? Imam više iskustva od većine; prošla sam kroz stvari koje teško da je prezivila ijedna od mojih vršnjakinja. Plašim se, plašim se da se u svojoj čežnji ne prepustam suviše brzo. Kako ću se onda kasnije ponašati prema drugim dečacima? Oh, to je tako teško, stalno se boriti protiv srca i razuma; svaki od njih će u svoje vreme progovoriti, ali da li sam ja sada izabrala pravi trenutak?

Tvoja Ana

Utorak, 2. maja 1944.

Draga Keti,

U subotu uveče pitala sam Petra šta on misli da li bi trebalo da kažem tati nešto o nama; kada smo malo porazgovarali, on je došao do zaključka da bi trebalo. Bila sam srećna, jer to

pokazuje da je pošten dečak. Čim sam sišla dole, otišla sam sa tatom da donesem malo vode; i dok smo bili na stepenicama, rekla sam: "Tata, sigurno ti je jasno da Petr i ja, kada smo zajedno ne sedimo na kilometarskom rastojanju. Misliš li da je to ružno?" Tata nije odmah odgovorio, onda je rekao: "Ne, ne mislim da je ružno, ali moraš biti oprezna, Ana; ovde nas je toliko na tako malom prostoru." Kada smo otišli gore, ponovo mi je rekao nešto slično. U nedelju izjutra me je pozvao i rekao: "Ana, razmišljaš sam malo više o onome što si rekla." Već sam se malo uplašila. "To nije baš sasvim pristojno - ovde u ovoj kući; mislio sam da ste samo drugovi. Da li je Petr, zaljubljen?"

"Oh, prirodno da nije", odgovorila sam.

"Ti znaš da vas ja oboje razumem, ali ti moraš biti ta koja će se obuzdavati. Nemoj ići gore tako često, nemoj ga isuviše ohrađivati. Muškarac je taj koji je uvek aktivan u tim stvarima; žena ga može zadržavati. Sasvim je drukčije pod normalnim okolnostima, kada si slobodna, viđaš i druge dečake i devojčice, možeš se povremeno odvojiti, učestvovati u raznim zabavama i drugim stvarima; ali ovde, ako budete isuviše zajedno, i kada budeš poželela da se odvojiš nećeš moći; viđate se preko celoga dana - u stvari, sve vreme budi oprezna, Ana, i nemoj to uzimati suviše ozbiljno!"

"Ne uzimam, tata, ali Petr je pristojan dečak, zaista pristojan!"

"Da, ali nema jak karakter; na njega se može lako uticati, nabolje ali isto i nagore; nadam se, radi njega, da će njegova dobra strana uvek preovlađivati, jer je on, po prirodi, eto takav."

Još smo razgovarali i složili se da bi tata trebalo da razgovara i sa njim.

U nedelju izjutra na mansardi zapitao me je: "Ana, da li si ti razgovarala sa svojim ocem?"

“Da”, odgovorila sam, “pričaću ti o tome. Tata ne misli da je to ružno, ali on kaže da ovde, pošto smo toliko nerazdvojni sve vreme, može lako doći do nesuglasica.”

“Ali mi smo se složili, zar ne, da se nikad ne svadamo; a ja sam rešen da se držim toga.”

“I ja ću, Petre, ali tata nije mislio da je među nama ovako, mislio je da smo samo drugovi; misliš li da bi to još i sada mogli biti?”

“Ja mogu - a ti?”

“I ja isto, rekla sam tati da imam poverenja u tebe. Imam poverenja, Petre, isto koliko i u tatu’ i verujem da si ga dostonjan. Ti jesи, zar ne, Petre?”

“Nadam se.” Pri ovome se veoma zastideo i sav se zacrveneo.

“Verujem u tebe, Petre”, nastavila sam. “Verujem da imaš dobre osobine, i da ćeš uspeti u životu.”

Posle toga smo razgovarali o drugim stvarima. Kasnije sam rekla: “Ako izademo odavde, sigurna sam da ti nećeš mariti za mene.”

On je planuo. “To nije tačno, Ana, oh, ne, neću da tako misliš o meni!”

Onda su me pozvali.

Tata je razgovarao sa njima; danas mi je to ispričao. “Tvoj otac je mislio da bi se prijateljstvo pre ili kasnije moglo pretvoriti u ljubav”, rekao je. Ali ja sam odgovorila da ćemo se obuzdavati.

Tata ne voli da više idem tako često gore, ali ja ga neću poslušati. Ne samo zato što volim da budem s Petrom; rekla sam mu da imam poverenja u njega. Imam poverenja u njega, i želim da mu to pokažem, a ako ostanem dole zbog nedostatka poverenja, neću moći to učiniti.

Ne, idem!

U međuvremenu Duslova drama se izgladila. Uveče u subotu izvinio se na divnom holandskom jeziku. Van Dan je odmah to lepo prihvatio; mora da je Duslu bio potreban ceo dan da bi naučio tu malu lekciju napamet.

Nedelja, njegov rođendan, protekla je mirno. Dali smo mu bocu dobrog vina iz 1919. godine, od Van Danovih (koji su sad mogli dati svoj poklon), bocu likera i tuce žileta, teglu džema od limuna od Kralera, jednu knjigu Mali Martin od Mip i saksiju sa cvećem od Eli. On je svakog od nas počastio jednim ja-jetom.

Tvoja Ana

Sreda, 3. maja 1944.

Draga Keti,

Prvo, nedeljne novosti. Odmaramo se od politike; nema ničega, savršeno ničega što bi bilo vredno objaviti. Ja isto tako postepeno počinjem da verujem da će doći invazija. Ipak, ne mogu pustiti Ruse da sve očiste; uostalom i oni zasad stoje.

G. Kophes sada dolazi u kancelariju svakoga jutra. On je nabavio nove opruge za Petrov divan, tako da će Petr morati malo da se bavi staolarijom, zbog čega on, sasvim razumljivo, nije ni najmanje srećan.

Da li sam ti rekla da je Mofi nestala. Prosto nestala - ni traga od nje od prošlog četvrtka. Nadam se da se već nalazi na mačjem nebu, dok neki ljubitelj životinja uživa u sočnom mesu. Možda će kakvoj maloj devojčici pokloniti kapu od njenog krvnog krvna. Petru je veoma žao.

Od subote smo izmenili red, i sada ručavamo u pola dvanaest pre podne, a dotle moramo izdržati samo sa jednom šoljom poridža; to nam uštedjuje jedan obrok. Povrće se još uvek

teško nabavlja; danas u podne smo imali trulu kuvanu zelenu salatu. Obična salata, spanać i kuvana salata, nema ničega drugog. Sa ovim jedemo truo krompir, tako da je to izvrsna kombinacija!

Možeš lako zamisliti da se i sami ovde često očajnički pita-mo: "O, čemu taj rat? Zašto ljudi ne mogu mirno živeti? Čemu sva ova uništavanja?"

Pitanje je sasvim razumljivo, ali na to još нико nije našao odgovor. Da, zašto prave još avione, još teže bombe i, istovremeno, fabričke kuće za obnovu? Zašto bi se milioni dnevno trošili za rat a ni pare na medicinske usluge, umetnike ili siromašne?

Zašto neki ljudi moraju gladovati, dok ima viškova koji trule po drugim krajevima sveta? Oh, zašto su ljudi tako bezumni?

Ne verujem da su samo veliki ljudi, političari i kapitalisti krivi za rat. Oh, ne, mali čovek je isto toliko kriv, inače bi se narodi sveta odavno pobunili! Kod ljudi prosto postoji nagon za uništavanjem, nagon za ubistvima, bezumljem, i sve dok se čitavo čovečanstvo sasvim ne izmeni, ratovi će se voditi, sve što je sagrađeno, odnegovano i izraslo biće uništeno i unakaženo, posle čega će čovečanstvo morati da otpočne sve iznova.

Često sam bila klonula duhom, ali nikad očajna; smatram da je naše ilegalstvo opasna avantura, istovremeno romantična i interesantna. U svom dnevniku opisujem sva lišavanja kao zabavna. Rešila sam se sada da vodim drukčiji život od ostalih devojaka i kasnije sasvim drukčiji od običnih domaćica. Moj početak je bio toliko interesantan, i to je jedini razlog zašto se smejem smešnoj strani najopasnijih trenutaka.

Mlada sam i imam mnoge neizražene kvalitete; mlada sam i snažna i upala sam u veliku avanturu; još se nalazim usred nje i ne smem biti nezadovoljna po vasceli dan. Mnogo mi je poklonjeno -srećna priroda, mnogo vedrine i snage. Svakoga dana

osećam kako se razvija moj unutrašnji život, i kako se oslobođenje sve više bliži i kako je divna priroda, koliko su dobri ljudi oko mene, koliko je interesantna ova avantura. - Zašto bih onda očajavala?

Tvoja Ana

Petak, 5. maja 1944.

Draga Keti,

Tata nije zadovoljan mnome; on je mislio da će ja posle našeg razgovora u nedelju automatski prestati da idem gore svake večeri. On ne želi nikakvo "ljubakanje", reč koju ne mogu podnositi. Već je bilo neprijatno i što sam govorila o tome, zašto stvarati još neprijatnosti? Danas će razgovarati sa njim. Margo mi je dala neke dobre savete, zato slušaj; evo, ukratko, šta hoću da kažem:

"Verujem, tata, da očekuješ od mene neku izjavu, zato će ti je dati. Ti si se razočarao u meni, pošto si od mene očekivao da budem izdržljivija i prepostavljao da će biti samo četrnaestogodišnja devojčica. Ali tu grešiš!"

Otkako smo ovde, od jula 1942. godine, do pre nekoliko nedelja, mogu te uveriti da mi uopšte nije bilo lako. Samo kad bi znao koliko sam uveče plakala, koliko sam bila nesrećna i usamljena, onda bi shvatio zašto želim da idem gore!

Sad sam došla dotle da mogu živeti sasvim sama, bez mamine podrške ili bilo čije druge. Ali to se nije dogodilo preko noći; to je bila gorka, teška borba i prolila sam mnogo suza pre no što sam postala nezavisna, kakva sam sada. Možeš mi se smejati i ne verovati mi, ali to mi ne može nauditi. Znam da sam odvojena jedinka i ne osećam se ni najmanje odgovornom prema bilo kome od vas. Ovo ti kažem samo zato što bi inače

pomislio da sam neiskrena, ali ne želim da polažem računa o svojim postupcima ikome drugom do samoj sebi.

Kad mi je bilo teško, vi ste svi zatvarali oči i okretali glavu i niste mi pomagali; naprotiv, jedino sam dobijala opomene da ne budem toliko bučna. Bila sam bezobrazna da ne bih stalno slušala taj uporni glas u sebi. Igrala sam komediju celih godinu i po dana, iz dana u dan, nikada nisam roptala, nikada nisam izlazila iz te uloge, i sada je bitka svršena. Pobedila sam! Nezavisna sam i telom i dušom. Nije mi potrebna više majka, jer me je čitav ovaj sukob učinio snažnom.

I sada, kada sam na vrhuncu svega, sada znam da sam izvojevala bitku, sad želim da nastavim svojim putem, putem za koji mislim da je ispravan. Ti me ne možeš i ne smeš posmatrati kao četrnaestogodišnju devojčiću, jer su me sve ove nedaće učinile starijom; neću žaliti za onim što sam učinila, već ćeš poступati onako kako mislim da mogu. Ne možeš me nagovoriti da ne idem gore; možeš ili zabraniti ili imati u mene poverenja u svakoj situaciji, ali me onda ostavite na miru!"

Tvoja Ana

Subota, 6. maja 1944.

Draga Keti,

Stavila sam nešto pre večere u tatin džep pismo u kome sam napisala ono što sam ti juče objasnila. Pošto ga je pročitao, on je bio, po Marginom pričanju, veoma uzneniren čitave te večeri. (Ja sam bila gore i prala sudove.) Jadni Pim, mogla sam naslutiti kakvo će dejstvo imati jedna takva poslanica. On je toliko osetljiv! Odmah sam rekla Petru da ništa ne pita niti bilo šta govorи. Pim mi nije ništa više rekao o tome. Pitam se šta mi se još sprema.

Ovde sve teče više-manje normalno. Ono što nam pričaju o cenama i ljudima napolju skoro je neverovatno; pola funte

čaja košta 350 florina, funta kafe 80 florina, butera 35 florina, jedno jaje 1,45 florina. Ljudi plaćaju po 14 florina za jednu uncu bugarskog duvana! Svako se bavi crnom berzom, svaki trgovacki pomoćnik ima nešto da ponudi. Naš pekarski pomoćnik dobio je neki svileni konac za šivenje, 0,9 florina za mali kalem, mlekađija uspeva da dobija ilegalne karte za snabdevanje, pogrebni preduzimač isporučuje sir. Provale, ubistva i krađe se odigravaju svakog dana. Policija i noćni čuvari učestvuju u tome kao i profesionalci, svako želi da napuni stomak, i zato što je zabranjeno povećanje nadnica, ljudi prosto moraju da prave svinjarije. Policija stalno traga, tražeći devojčice od petnaest, šesnaest, sedamnaest godina i starije, koje svakodnevno nestaju.

Tvoja Ana

Nedelja izjutra, 7. maja 1944.

Draga Keti,

Tata i ja smo razgovarali, strašno sam plakala a i on mi se pridružio. Znaš li šta mi je rekao, Keti? "Primio sam mnogo pisama u svom životu, ali ovo je svakako najneprijatnije! Ti, Ana, koju su obasipali tolikom ljubavlju tvoji roditelji, ti, koja imаш roditelje uvek spremne da ti pomognu, koji su te uvek štitili, zar ti možeš govoriti o osećanju neodgovornosti prema nama? Osećaš da ti je učinjena nepravda i osećaš se napuštenom; ne, Ana, ti si nama nanela veliku nepravdu!"

Možda nisi tako mislila, ali to si napisala; ne, Ana, nismo zasluzili ovakav prekor!"

Oh, strašno sam pogrešila; ovo je svakako najgora stvar koju sam učinila u svom životu. Pokušala sam da se napravim važnom svim tim svojim suzama i plakanjem, pokušala sam da budem velika, samo da bi me on poštovao. Svakako, bila sam nesrećna, ali

optužiti dobrog Pima, koji je učinio i još sve čini za mene - ne, to je suviše nisko da bi se rečima iskazalo.

Pravo je da me neko jednom skine sa mog nedostižnog pi-jedestala, da malo potrese moj ponos, jer sam opet bila suviše obuzeta sobom. Ono što gospodica Ana radi nije uvek na svome mestu! Svako ko je u stanju da pričini toliko jada nekom drugom, nekome za koga tvrdi da ga voli, i to namerno, nizak-je, vrlo nizak!

I sama činjenica kako mi je tata oprostio nagoni me da se stidim sebe više no ikad. Bacio je pismo u vatrui opet je tako pažljiv prema meni, kao daje on meni nešto učinio nažao. Ne, Ana, ti imaš još strahovito mnogo da naučiš, prvo počni to, ume-sto da posmatraš druge i da ih optužuješ!

Mnogo sam tugovala, ali ko to nije u mom dobu? Mnogo sam izigravala i budalu, isto tako, ali sam jedva bila svesna toga; bila sam usamljena, ali nikad očajna! Trebalo bi da me je sra-mota, a to zaista i jeste.

Ono što je učinjeno ne može se više povratiti, ali čovek mo-že sprečiti da se to ponovo dogodi. Želim da počnem opet iz početka i to mi sad neće biti teško, sada, kad imam Petra. Uz njegovu podršku mogu i hoću!

Nisam više sama, on me voli. Volim ga, imam svoje knjige, svoje priče i dnevnik, nisam tako strahovito ružna, niti sasvim glupa, imam vedru narav i želim da imam dobar karakter.

Da, Ana, duboko si osetila da je tvoje pismo bilo suviše oštro i netačno. Pomisli samo da si se njime ponosila! Uzeću tatu sebi za primer i popraviću se!

Tvoja Ana

Ponedeljak, 8. maja 1944.

Draga Keti,

Da li sam ti ikad pričala nešto više o našoj porodici?

Mislim da nisam i zato što sada otpočeti. Roditelji moga oca bili su veoma bogati. Njegov otac se sasvim sam probio kroz život, a majka mu je poticala iz ugledne bogate porodice. Tako je tata u svojoj mladosti dobio vaspitanje malog bogatog dečaka, imao prijeme svake nedelje, balove, proslave, divne devojke, večere, veliku kuću, itd., itd.

Posle dedine smrti sav je novac propao u svetskom ratu i inflaciji koja je usledila za njim. Tata je, dakle, bio izvanredno dobro vaspitan i juče se mnogo smejavao kada je prvi put, u svojoj pedesetoj godini, olizao tiganj za stolom.

Mamini roditelji su isto tako bili bogati i često smo slušali otvorenih usta priče o veridbama sa dve stotine pedeset zvaničaca, privatnim balovima i večerama. Čovek nas sada svakako ne bi mogao nazvati bogatim, ali sve moje nade su vezane za posle rata.

Mogu te uveriti da mi se ne dopada uzano, skučeno bitisanje kao što je mamino i Margino. Čeznem da odem u Pariz na godinu dana i u London na godinu dana da bih naučila jezike i proučavala istoriju umetnosti. Uporedi to sa Margom, koja želi da bude babica u Palestini! Uvek sam žudela za tim da vidim divne haljine i interesantne ljude.

Želim da vidim nešto od sveta i da doživim sve što je uzbudljivo. Već sam ti ovo pričala. A malo novca neće nauditi.

Mip nam je jutros pričala o prijemu na kome je bila povodom jedne veridbe. I buduća nevesta i mladoženja potiču iz bogatih porodica i sve je bilo na veoma visokoj nozi. Mip nam je naterala vodu u usta govoreći o jelima i posluženjima: supa od povrća sa knedlama od mlevenog mesa, sirom, zemičkama,

predjelo sa jajima i rostbif, divni kolači, vino, cigarete, svega koliko ti duša hoće (crna berza). Mip je popila deset čaša - da li je to ta žena koja sebe naziva trezvenjakom? Ako je Mip sve to popila, pitam se koliko je njen suprug uspeo da smaže? Prirodno, svako je na prijemu bio malo veseo. Bila su i dva policajca iz borbene čete koji su snimili verenike. Izgleda da Mip uvek na nas misli jer je odmah uzela adresu ovih ljudi u slučaju ako se ma šta desi, ti dobri Holandđani će biti dobrodošli.

Voda nam je tekla na usta. Nama koji ne dobijamo ništa drugo osim dve kašike poridža za doručak i čiji su stomaci tako prazni da sasvim razgovetno krče, nama koji ne dobijamo ništa drugo osim polukuvanog spanaća (da bi se sačuvali vitamini) i kvarnih krompira iz dana u dan, nama koji ne dobijamo ništa drugo osim salate, kuvane ili sirove, spanaća i opet spanaća u svoje šuplje stomake. Možda ćemo još postati snažni kao Popaj, ali zasad ne vidim nekih znakova o tome!

Da nas je Mip odvela na prijem, sigurno da ne bismo ostavili ni jednu zemičku za druge goste. Kažem ti, bukvalno smo upijali reči sa Mipinih usta, okupili smo se oko nje kao da nikad ranije u svom životu nismo slušali o divnoj hrani ili lepo obučenim ljudima! I to mi, unuci milionara. Svet je čudno boraviše!

Tvoja Ana

Utorak, 9. maja 1944.

Draga Keti,

Završila sam svoju priču o vili Eleni. Prepisala sam je na lepoj hartiji. Zaista izgleda veoma privlačno, ali da li je to dovoljno za tatin rođendan? Ne znam. Margo i mama su za njega napisale dve pesme.

G. Kraler je došao danas popodne gore sa vešću da gđa B., koja je zaposlena kao prodavačica u preduzeću, želi da donosi sa sobom u kutiji ručak i da jede ovde u kancelariji svako po podne u dva sata. Pomicli sam! Niko ne sme više dolaziti gore, krompiri se ne mogu uzimati. Eli ne može ručavati, ne možemo ići u Klozet, ne smemo se kretati, itd., itd. Smisljali smo najdivnije i najraznovrsnije predloge da je oteramo. Van Dan je mislio da bi dobro sredstvo za čišćenje u kafi bilo dovoljno. "Ne", odgovorio je Kophes, "onda je nikada ne bismo mogli odvojiti od kutije!" Gromoglasan smeh. "Od kutije", zapitala je gđa Van Dan, "šta to znači?" Usledilo je objašnjenje. "Da li to mogu uvek upotrebljavati?", onda je glupo pitala. "Zamisli", kikotala se Eli, "kad bi čovek zatražio kutiju od Bijenkorfa, oni ne bi ni znali na šta misliš!"

Oh, Keti, toliko je divno vreme, kada bih samo mogla izići napolje!

Tvoja Ana

Sreda, 10. maja 1944

Draga Keti,

Juče smo sedeli na mansardi i radili francuski kada sam iznenada čula kako iza mene lije voda. Upitala sam Petra šta bi to moglo biti, ali on nije ni odgovorio, samo je jurnuo na tavan, gde se nalazio izvor nesreće, i odgurnuo Boša, koji je, zato što je kutija sa zemljom bila vlažna, čučnuo prosto kraj nje, nešto malo iza pravog mesta. Nastala je galama i štropot i Boš, koji je dотле završio svoj posao, sjuri se dole.

Boš je tražio nešto slično svojoj kutiji, i izabrao neke šuške od drveta. Voda je curila s tavana pravo na mansardu i, nesrećom, zaustavila se baš u buretu sa krompirom. Tavanica je pro-

kišnjavala, a kako ni pod na mansardi nije bez rupa, to je nekoliko žutih mlazeva prošlo kroz tavanicu u trpezariju i palo na gomilu čarapa i knjiga koje su ležale na stolu. Presavijala sam se od smeha, zaista je bilo smešno. Boš se skupio ispod stolice, Petr sa vodom, praškom za čišćenje i krpom za pod, a Van Dan je pokušavao da sve umiri. Uzbuna se uskoro stišala, ali je poznata stvar da mačja mokraća strahovito smrđi. Krompiri su ovo potvrdili sasvim jasno, isto kao i šuške koje je tata pokupio u kofu da se sagore. Jadni Boš! Otkud si ti mogao znati da se treset nigde ne može nabaviti?

Tvoja Ana

P. S.

Naša voljena Kraljica govorila nam je sinoć, i večeras. Ona će otići na odmor da bi bila snažna za povratak u Holandiju. Upotrebila je reči kao "uskoro, kada se vratim, brzo oslobođenje, heroizam, i teški tereti".

Zatim je usledio govor Gebrandija. Sveštenik je završio molitvom Bogu da se brine o Jevrejima, ljudima u koncentracionim logorima, zatvorima, i u Nemačkoj.

Tvoja Ana

Četvrtak, 11. maja 1944.

Draga Keti,

Sada sam strašno zaposlena, i mada to zvuči neverovatno, nisam imala vremena da sve svršim. Hoćeš li da ti ukratko kažem šta sve imam da učinim? Pa, evo, do sutra moram završiti čitanje prvoga dela Galileja Galileja, pošto se knjiga mora vratiti u biblioteku. Tek sam ga juče počela, ali će uspeti.

Iduće nedelje imam da pročitam Palestina na raskrsnici i drugi deo Galileja. Zatim, pošto sam svršila juče čitanje prvoga

dela biografije Car Karlo V, važno je da izradim odmah sve dijagrame i porodične rodoslove koje sam odatle izvadila. Posle toga imam trideset stranica nepoznatih reči koje sam skupila iz različitih knjiga, a koje treba sve da naučim, napišem i ponovim. Broj četiri je da su moje filmske glumice sve izmešane, i prosto vape da ih uredim; međutim, pošto bi to potrajalo nekoliko dana i pošto je profesor Ana, kako me već nazivaju, zagušena poslom, haos će morati da ostane haos.

Zatim Tezej, Edip, Pelej, Orfej, Jason, Herkul, svi čekaju na red da budu uređeni, pošto njihovi različiti delovi leže u mojoj svesci isprepleteni kao fantastično tkanje u nekoj haljini; isto tako je već krajnje vreme da i Mironu i Fidiji ukažem malo pažnje ako želim da mi postanu jasni. Slično je i sa sedmogodišnjim i devetogodišnjim ratom; sve brkam kada idem ovakvom brzinom. Da, može li se šta učiniti sa ovakvim pamćenjem! Zamisli samo koliko će biti zaboravna kada budem imala osamdeset godina!

Oh, još nešto, Biblija; koliko mi vremena još treba da se sretнем sa Suzanom koja se kupa? I šta misle pod grehom Sodome i Gomore? Oh, ima još toliko strahovito da se uči. A u međuvremenu ostavila sam na cedilu Lizelotu Pfalačku.

Keti, vidiš li da se prosto rastržem?

Sada, još o nečemu: znala si već odavno da je moja najveća želja da jednoga dana postanem novinar a kasnije čuveni pisac. Da li će se težnje ka veličini (ili bezumlju) ikad ostvariti, videće se, ali svakako da već imam plan u glavi. Posle rata želim da objavim knjigu pod nazivom *Net Achterhuis*. Da li će uspeti ili ne, ne znam, ali moj dnevnik će mi mnogo pomoći. Isto tako imam i druge ideje, pored *Net Achterhuis-a*. Ali pisaču potpuno nije o tome nekom drugom prilikom, kada to u mojoj svesti bude dobilo jasniji oblik.

Tvoja Ana

Subota, 13. maja 1944.

Najdraža Keti,

Juče je bio tatin rođendan. Mama i tata su u braku devetnaest godina. Čistačica nije bila dole, a sunce je sijalo kao nikad ranije u 1944. Naš divlji kesten je u punom cvetu, gusto pokriven lišćem i mnogo lepši no prošle godine.

Tata je dobio Limeovu biografiju od Kophesa, knjigu iz prirode od Kralera, "Amsterdam na vodi" od Dusla, ogromnu kutiju od Van Dana, divno izrađenu i skoro profesionalno ukrašenu, u kojoj su bila tri jajeta, boca piva, boca jogurta i zelena mašna. U odnosu na nju, naša tegla sirupa izgledala je prilično mala. Moje ruže su divno mirisale u poređenju sa Mipinim i Elinim karanfilima, koji nisu mirisali, ali su isto tako bili vrlo lepi. Bio je obasut pažnjom. Pedeset luksuznih kolačića je stiglo, božanstveno! Sam tata nas je počastio slatkim kolačima od đumbira, pivom za gospodu i jogurtom za dame. Veselje na sve strane!

Tvoja Ana

Utorak, 16. maja 1944.

Najdraža Keti,

Da unesem malo promene - pošto nismo o njima razgovarali već dugo - želim da ti prenesem mali razgovor koji se juče vodio između g. i gđe Van Dana.

Gđa Van Dan: "Nemci su sigurno snažno učvrstili atlantski odbrambeni zid, oni će učiniti sve što je u njihovoј moći da zadrže Engleze. Neverovatno je koliko su Nemci jaki!"

G. Van Dan: "Oh, neverovatno."

Gđa Van Dan: "Da."

G. Van Dan: "Nemci su toliko jaki da će sigurno dobiti rat na kraju, uprkos svemu!"

Gđa Van Dan: "To je sasvim mogućno, još ne mogu verovati da će se desiti suprotno."

G. Van Dan: "Baš ti više neću odgovarati."

Gđa Van Dan: "Ipak, uvek mi odgovaraš, ne možeš odoleti a da me svakoga puta ne poklopiš."

G. Van Dan: "Ama ne, odgovaram samo najmanje što se može."

Gđa Van Dan: "Ali ipak ti odgovaraš i uvek moraš biti u pravu! Tvoja predviđanja se nikad nisu ostvarila."

G. Van Dan: "Do sada jesu."

Gđa Van Dan: "To nije tačno. Trebalо je da do invazije dođe prošle godine, a Finci su imali već da budu izvan rata. Trebalо je Italija da bude gotova zimus, a Rusi su imali već da zauzmu Lvov; oh, ne, nije mi stalo do tvojih predviđanja."

G. Van Dan (ustajući): "Već je vreme da zatvoriš gubicu. Jednoga dana ču ti pokazati da sam bio u pravu; pre ili kasnije biće ti dosta toga. Ne mogu više podnosići tvoje zajedanje. Toliko si besna, ali ćeš se jednoga dana kuvati u sopstvenom sosu."

Kraj I dela.

Zaista nisam mogla a da se ne smejem, a i mama, dok je Petr sedeo i grizao usne. Oh, ti glupi odrasli, bolje bi bilo da počnu da uče, pa im ne bi ni palo na pamet da toliko pridikuju mlađim generacijama!

Tvoja Ana

Petak, 19. maja 1944.

Draga Keti,

Juče sam se rđavo osećala, zaista sasvim rđavo (neobično za Anu), stomak me boleo, kraj svih ostalih nevolja koje uz to idu. Danas mi je mnogo bolje, opet sam veoma gladna, ali bolje da nejedem pasulj, koji danas imamo.

Sve je u redu sa mnom i sa Petrom. Jadnome dečaku izgleda da je bilo potrebno malo ljubavi, čak više no meni. Crveni svake večeri kada dobije svoj poljubac za laku noć i prosto moli za još jedan. Pitam se da li sam dobra zamena za Mofi? Nije važno, on je toliko srećan sada kada zna da ga neko voli.

Posle moje naporne pobede, sada malo više držim situaciju u rukama, ali ne mislim da se moja ljubav ohladila. On je mio, ali sam ubrzo zatvorila svoje pravo ja od njega. Ukoliko želi da otvori rezu, moraće da zapne mnogo više nego ranije!

Tvoja Ana

Subota, 20. maja 1944.

Draga Keti,

Sinoć sam sišla sa mansarde i kad sam ušla u sobu, odmah sam spazila divnu vazu sa karanfilima kako leži na podu, mamu na kolenima kako briše pod i Margo kako prikuplja neke hartiјe sa poda.

“Šta se desilo?”, zapitala sam puna strepnje, i, ne čekajući na njihov odgovor, pokušala da otprilike procenim štetu. Moja čitava fascikla porodičnih rodoslova, sveske, udžbenici, sve to već je bilo skroz mokro. Skoro sam zaplakala, toliko sam bila uzbudjena i jedva se mogu setiti šta sam rekla, ali mi je Margo kazala da sam kazala nešto o “neizrecivom gubitku, strahovitom, užasnom, koji se nikad neće moći naknaditi” i još više. Tata je prsnuo u smeh. Mama i Margo su se pridružile, ali meni je bilo do plakanja nad svojim izgubljenim trudom i dijagramima koje sam tako brižljivo radila.

Prilikom boljeg pregleda, “neprocenjivi gubitak” nije bio tako strašan kao što sam mislila. Pažljivo sam izdvojila sve listove koji su bili slepljeni i razdvojila ih na mansardi. Onda sam ih

obesila o konopac da se osuše. Bilo je smešno i nisam mogla a da se ne sмеjem. Marija Medići pored Karla V, Viljema Oranski i Marija Antoaneta; to je "rasno nasilje" - bio je vic g. Van Dana. Posle toga sam poverila svoje papire Petrovoj brizi i opet sišla dole.

"Koje su knjige upropašćene?", zapitala sam Margo, koja ih je pregledala. "Algebra", odgovorila je. Požurila sam do nje, ali na žalost, algebra nije bila uopšte dodirnuta. Želela sam da je pala pravo u vazu; nikad nisam mrzela nijednu knjigu kao ovu. Na prvoj strani nalaze se imena najmanje dvadeset devojaka, sve ranijih vlasnika; stara je, požutela, puna žvrljotina i zabeleški. Ako ikad budem u zaista rđavom raspoloženju, pocepaću tu prokletinju u paramparčad.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 22. maja 1944.

Draga Keti,

Dvadesetog maja tata je izgubio pet boca jogurta u opkladi sa gđom Van Dan. Do invazije još nije došlo; ne preterujem ako kažem da čitav Amsterdam, čitava Holandija, da čitava zapadna obala Evrope, sve do Španije, govori dan i noć o invaziji, diskutuje o njoj, kladi se i... nada.

Napetost je dostigla vrhunac. Nije baš svako koga smo smatrali da je "dobar" Holandanin istrajavao u svojoj veri u Englezе; ne misli svako da je engleski manevr izvanredno delo strategije, oh, ne, ljudi žele da vide najzad dela, velika, herojska dela. Niko ne vidi dalje od svog nosa, niko ne misli da se Englezzi bore za sopstvenu zemlju i sopstveni narod, svako misli da je njihova dužnost da spasu Holandiju, što brže i bolje mogu.

Kakve obaveze Englezzi imaju prema nama? Čime su Holan-

đani zaslužili velikodušnu pomoć koju izgleda tako s pravom očekuju? Oh, ne, Holanđani su napravili veliku grešku, Englezi, i pored svih svojih propusta, svakako su najmanje za osuđivanje od drugih naroda, velikih i malih, koji nisu pod okupacijom. Englezi nam zaista neće ponuditi svoje izvinjenje, jer iako ih prekorevamo što su spavali onda kada su se Nemci naoružavalii, ne možemo poreći da su i sve druge zemlje, naročito one susedne Nemačkoj, isto tako spavale. Nigde nećemo stići ako sledimo nojevu politiku. Engleska i čitav svet su to sad odlično uvideli i zato, jedna po jedna zemlja, Engleska ne manje od ostalih, imaju da podnesu velike žrtve.

Nijedna zemlja neće žrtvovati svoje ljude uzalud i začelo ne u interesu drugoga. Engleska isto tako to neće učiniti. Invazija sa oslobođenjem i slobodom će doći jednom, ali Engleska i Amerika će odrediti dan, a ne okupirane zemlje, koliko god ih je zajedno.

Na naš veliki užas i žaljenje, čujemo da se stav velikog broja ljudi izmenio prema Jevrejima. Čujemo da antisemitizam postoji u krugovima u kojima se nije nikada ranije mogao ni zamisliti. Ova vest sve nas je pogodila veoma, veoma duboko. Uzrok ovoj mržnji protiv Jevreja je shvatljiv, čak i ljudski neki put, ali nije dobar. Hrišćani krive Jevreje da odaju tajne Nemcima, da izdaju one koji ih pomažu i zbog činjenice da su zbog Jevreja hrišćani otišli putem mnogih pre njih i pretrpeli strahovite kazne i užasnu sudbinu.

To je sve tačno, ali čovek mora gledati i drugu stranu svega ovoga. Da li bi se hrišćani drukčije ponašali na našem mestu? Nemci imaju sredstava da nateraju ljudе da grvore. Da li može osoba, prepуštena potpuno njima na milost i nemilost, bio to Jevrejin ili hrišćanin, uvek ostati nema? Svako zna da je to praktično nemoguće. Zašto onda traže nemoguće od Jevreja?

Šapće se u ilegalnim krugovima da se nemačkim Jevrejima, koji su emigrirali u Holandiju i koji se sada nalaze u Poljskoj, neće dozvoliti povratak ovamo; oni su nekad imali pravo azila u Holandiji, ali kad Hitler ode, moraće opet da se vrate u Nemačku.

Kada čovek čuje sve to, prirodno je da se pita zašto i dalje nastavljamo ovaj dugi i teški rat. Uvek slušamo da se svi mi zajedno borimo za slobodu, istinu i prava! Da li će se nesklad pokazati još za vreme borbe, da li će Jevrejin biti opet manje vredan od drugih? Oh, to je tužno, veoma tužno što se još jednom, ne znam po koji put, potvrđuje stara istina: "Ono što jedan hrišćanin učini, samo on za to odgovara, ono što jedan Jevrejin učini, pada na sve Jevreje."

Sasvim iskreno, ne razumem da nas Holanđani, koji su tako dobar, pošten, pravičan narod, ovako procenjuju, nas najugnjjetavaniji, najnesrećniji, možda najbedniji od svih naroda čitavoga sveta.

Uzdam se samo u jedno, a to je da će ova mržnja prema Jevrejima biti prolazna, da će se Holanđani ipak pokazati onakvim kakvi jesu i da neće nikad pokleknuti i izgubiti svoje osećanje pravde. Jer antisemitizam je nepravedan!

A ukoliko se ova strašna pretnja zaista obistini, onda će bedni mali skup Jevreja koji budu preostali morati da napusti Hollandiju. I mi ćemo morati opet da se krenemo sa svojim malim zavežljajima i ostavimo ovu divnu zemlju, koja nam je pružila tako toplu dobrodošlicu i koja nam sada okreće leđa.

Volim Hollandiju. Ja, koja nemam svoje rođene zemlje, nadala sam se da bi mi ona mogla postati otadžbina i još se nadam da će to biti!

Tvoja Ana

Četvrtak, 25. maja 1944.

Draga Keti,

Svakog dana ima ponešto novo. Jutros je uhapšen naš piljar zato što je držao dva Jevrejina u svojoj kući. To je veliki udarac za nas, ne samo što ti bedni Jevreji lebde nad ivicom ponora već što je to strašno za tog samog čoveka.

Svet se okrenuo naopako, poštovanja dostojni ljudi se šalju u koncentracione logore, tamnice i samice, a šljam koji ostaje upravlja mladima i starima, bogatima i siromašnima. Jednog hapse zbog crne berze, drugog zato što je pomagao Jevreje ili druge ljudе koji su morali da žive u "ilegalstvu"; ko god nije član NSB-a ne zna šta mu se može još danas desiti.

Hapšenje ovog čoveka je težak gubitak i za nas. Devojke ne mogu i nije im dozvoljeno da dovlače i naše sledovanje krompira, tako da nam jedino preostaje da jedemo manje. Reći ću ti kako ćemo to učiniti; ali sigurno nam od toga neće biti lakše. Mama kaže da ćemo sasvim izostaviti doručak, poridž i hleb će biti za ručak a za večeru prženi krompiri i, možda, jednom ili dvaput nedeljno povrće ili salata, ništa više. Bićemo gladni, ali je sve bolje no da nas pronadu.

Tvoja Ana

Petak, 26. maja 1944.

Draga Keti,

Najzad, najzad mogu tiho sedeti za svojim stolom ispred pukotine u prozoru i pisati o svemu.

Osećam se tako nesrećnom, nisam se tako već mesecima osećala; čak ni posle provale se nisam osećala tako slomljenom. S jedne strane piljar, jevrejsko pitanje, koje se iscrpno diskutuje u čitavoj kući, oklevanje s invazijom, loša hrana, napetost, bedna

atmosfera, moje razočaranje u Petra; i s druge strane Elina veridba, prijem za Duhove, cveće, Kralerov rođendan, skupi kolači i priče o kabareima, filmovima i koncertima. Ta razlika, ta ogromna razlika uvek postoji; jednog dana se smejemo i posmatramo samo smešnu stranu situacije, ali sledećeg se plašimo, strah, neizvesnost i očajanje izbijaju iz naših lica. Mip i Kraler podnose najveći teret za sve nas osmoro u skrovištu, Mip zbog svega onoga što čini, a Kraler zbog ogromne odgovornosti, koja je ponekad tako velika da jedva može da govori od napregnutosti živaca i napora. Kophes i Eli nas isto tako paze, ali nas oni mogu povremeno zaboraviti, ma to bilo i za nekoliko sati, ili za jedan dan, ili čak i dva dana. Oni imaju sopstvene brige. Kophes zbog svog zdravlja, Eli zbog veridbe, što nije baš ružičasto, ali oni isto tako mogu da idu na izlete, u posetu prijateljima i imaju sav onaj život običnih ljudi. Njih ta napetost neki put popušta, makar i na kratko vreme, ali nas nikada, ni za trenutak. Ovde smo već dve godine; koliko još moramo da podnosimo ovaj skoro nepodnošljivi, sve veći pritisak?

Kanalizacija je zapušena, tako da ne smemo vući vodu ili samo malo; kada idemo u nužnik, moramo poneti četku za klozet a prljavu vodu čuvamo u jednom velikom sudu. Možemo se provući za danas, ali šta ćemo učiniti ako majstor ne uspe sam da obavi posao? Opštinska služba za čišćenje ne dolazi sve do utorka.

Mip nam je poslala kolač od suvog grožđa, napravljen u obliku lutke, sa rečima Srećni duhovi na zakačenoj ceduljici. Skoro izgleda kao da nam se smeje; naše sadašnje raspoloženje i neizvesnost jedva da bi se mogli nazvati "srećnim". Hapšenje piljara učinilo nas je još nervoznijim, opet se sa svih strana čuje "š š š š" i opet smo tihi u svemu. Policija je tamo provalila u kuću, tako mogu učiniti i kod nas! Ako jednog dana i mi... ne, ne smem napisati, ali danas ne mogu potisnuti to iz svojih misli.

Naprotiv, sav strah kroz koji sam prošla izgleda kao da opet stoji pred mnom u svem svom užasu.

Večeras u osam sati morala sam sići u klozet sasvim sama; nikoga nije bilo dole, jer su svi slušali radio, želela sam da budem hrabra, ali je bilo teško. Ipak se osećam mnogo bezbednijom gore no, sasvim sama, dole u toj velikoj, nemoj zgradi; sama sa tajanstvenim prigušenim šumovima odozgo i šumom motora i sirena sa ulice. Moram se požuriti jer počinjem da dršćem kad pomislim na to.

Ponovo i ponovo se pitam, nije li možda bilo bolje za sve nas da se uopšte nismo skrivali i da smo sada mrtvi, a da ne preživljavamo svu ovu bedu, naročito zato što više ne bismo smeli dovoditi svoje zaštitnike u opasnost. Ali svi mi bežimo i od ovih misli, jer još uvek volimo život; nismo još zaboravili glas prirode, još se nadamo, uzdamo u sve. Sve se nadam da će se sad nešto desiti, streļjanje, ako to mora biti - ali ništa nije gore od ove neizvesnosti. Neka dode kraj svemu ovome, pa ma kako težak; onda ćemo bar znati da li ćemo se na kraju izvući ili propasti.

Tvoja Ana

Sreda, 31. maja 1944.

Draga Keti,

Tako je bilo strašno toplo u subotu, nedelju, ponedeljak i utorak da prosto nisam mogla držati pero u ruci. Zato mi je bilo nemoguće da ti pišem. Odvodne cevi su se opet zapuštale u petak i opravljene su u subotu; g. Kophes je došao posle podne da nas obide i ispričao nam svašta o Kori i da je u istom hokej klubu sa Jopi.

U nedelju je Eli došla da se uveri da niko nije provalio u zgradu i ostala na doručku, u ponedeljak posle Duhova g. Van Santen je vršio dužnost stražara, i najzad u utorak prozori su se mogli opet otvoriti.

Retko da je ikad bilo toliko divno, toplo, čovek bi mogao reći vrelo, o Duhovima. Vrućina ovde u Tajnom skrovištu nepodnoshljiva je; opisaču te vrele dane tako što će ti izneti kakve su se sve žalbe čule:

Subota: "Divno, kako je savršeno vreme", svi smo govorili izjutra. "Samo da nije toliko toplo", po podne, kad su se prozori morali zatvoriti.

Nedelja: "Sasvim je nepodnoshljiva ova vrućina. Buter se topi, nema nijednog hladnjeg mesta u kući, hleb se mnogo suši, mleko se pokvarilo, prozori se ne mogu otvoriti, a mi, bedni izgnanici, sedimo ovde i gušimo se dok ljudi uživaju u svome prazničnom odmoru za Duhove."

Ponedeljak: "Noge me bole, nemam nijedne tanke haljine. Ne mogu prati sudove po ovoj vrućini", sve ovo od gđe Van Dan. Zaista je bilo veoma neprijatno.

Još uvek ne mogu podnositi vrućinu i srećna sam što je počeo vetrić, a ipak sunce i dalje sija.

Tvoja Ana

Ponedeljak, 5.juna 1944.

Draga Keti,

Nove nevolje u Tajnom skrovištu, svađa između Dusla i Fran-kovih zbog sitnice: deljenja butera. Duslova kapitulacija. Gđa Van Dan i ovaj poslednji su vrlo intimni, flert, poljupci i ljubazni osmesi. Dusi počinje da čezne za ženama. Peta armija je zauzela Rim. Grad je pošteđen od uništavanja od obeju armija i vazdušnih snaga i neoštećen je. Samo malo povrća i krompira. Ružno vreme. Teško bombardovanje francuske obale i Pa de Kalea se nastavlja.

Tvoja Ana

Utorak, 6.juna 1944.

Draga Keti,

“Danas je dan”, javili su preko engleskog radija, i, sasvim tačno, ovo je, “the day”. Invazijaje otpočela! Englezi su objavili vest jutros u osam sati: Kale, Bulonj, LeAvr i Šerbur, isto tako Pa de Kale (kao obično) teško su bombardovani. Štaviše, kao mera bezbednosti za sve okupirane teritorije, svi ljudi koji žive u prečniku od trideset kilometara od obale, opomenuti su da se pripreme za bombardovanje. Ako bude mogućno, Englezi će baciti letke jedan sat pre toga.

Po nemačkim vestima, engleske padobranske trupe su se spustile na francuskoj obali, engleski brodovi za iskrcavanje bore se sa nemačkom mornaricom, javioje BBC.

Diskutovali smo za vreme doručka u “skrovištu” u devet sati: da li je ovo samo probno iskrcavanje kao Diep pre dve godine?

Engleske vesti na nemačkom, holandskom, francuskom i drugim jezicima u deset sati: “Invazija je otpočela!” - to znači “prava” invazija. Engleske vesti na nemačkom u jedanaest sati, govor vrhovnog komandanta, generala Dvajta Ajzenhauera.

Engleske vesti u dvanaest sati na engleskom:

“Ovo je D-dan”. General Ajzen Hauer rekao je francuskom narodu: “Sada će doći do teških borbi, ali posle ovoga dolazi pobjeda. Godina 1944. je godina potpune pobjede; ‘good luck’2.”

Engleske vesti na engleskom u jedan sat (prevedeno): 11000 aviona je spremno i lete tamo i nazad neprestano, iskrcavajući trupe i napadajući položaje iza fronta; 4000 brodova za iskrcavanje, pored manjih brodova, neprestano iskrcavaju trupe i materijal između Šerbura i Le Avra. Engleske i Američke trupe se već ogorčeno bore. Govori Gebrandija, predsednika vlade Belgije, norveškoga kralja Hakona, francuskog De Gola, engleskog kralja i naponsetku, ali ne poslednjeg, Čerčila.

Veliko uzbuđenje u Tajnom skrovištu. Da li će se dugo očekivano oslobođenje, o kome se toliko govorilo, ali koje još izgleda suviše divno, suviše kao iz bajke, ikad obistiniti? Da li će nam biti darovana pobeda ove godine, 1944? Još ne znamo, ali su u nama oživele nade; to nam daje nove hrabrosti, i opet nas čini snažnima. Pošto moramo hrabro podnositi sva stradanja, lišavanja i patnje, sada je važno ostati miran i priseban. Sad više no ikad moramo stisnuti zube i ne smemo ni pisnuti. Francuska, Rusija, Italija i Nemačka takođe, sve već mogu vikati i dati oduške svojoj nesreći, ali mi nemamo još prava na to!

Oh, Keti, najlepše u invaziji jeste to što imam osećanje da se prijatelji približavaju. Bili smo toliko dugo ugnjetavani od ovih užasnih Nemaca, oni su nam držali noževe pod grlom, pomisao na prijatelje i oslobođenje ispunjava nas pouzdanjem!

Sada više to nije stvar Jevreja; ne, sada se to tiče Holandije i čitave okupirane Evrope. Možda ču, kaže Margo, još moći da se vratim u školu septembra ili oktobra meseca.

Tvoja Ana

P. S. Stalno ču te izveštavati o svim poslednjim vestima!

Petak, 9.juna 1944.

Draga Keti,

Izvanredne vesti o invaziji. Saveznici su zauzeli Beje, malo selo na francuskoj obali, i sada se bore za Kan. Očigledno je da nameravaju da odseku poluostrvo tamo gde se nalazi Šerbur. Svake večeri ratni dopisnici daju vesti sa fronta, govore nam o teškoćama, hrabrosti i oduševljenju armije; uspevaju da dođu do najneverovatnijih priča. Isto tako pojedini ranjenici, koji su već u Engleskoj, dolaze pred mikrofon. Vazduhoplovstvo stalno dejstvuje uprkos ružnom vremenu. Čuli smo preko BBC-a

da je Čerčil htio da se iskrca sa trupama na D-dan, međutim Ajzenhauer i drugi generali su uspeli da ga odvrate od ove ideje. Samo pomisli, kakva hrabrost za tako jednog starog čoveka -on mora da ima najmanje sedamdeset godina.

Ovde se uzbudjenje malo stišalo; ipak, nadamo se da će se rat završiti krajem ove godine. Već je i vreme. Jadikovke gđe Van Dan su prosto nepodnošljive; sada nas više ne može dovoditi do ludiла zbog invazije, i sada gunda preko celoga dana o ružnom vremenu. Zaista bi bilo lepo baciti na nju kofu hladne vode i staviti je na tavan.

Čitavo Tajno skrovište, osim Van Dana i Petra, pročitalo je tri logiju Mađarska rapsodija. Ova knjiga obrađuje život kompozitora, virtuoza, i čuda od deteta, Franca Lista. Vrlo je interesantna, ali, po mom mišljenju, govori se malo mnogo o ženama. U svoje vreme List je bio ne samo jedan od najvećih i najčuvenijih pijanista već, isto tako i veliki obožavalac žena - sve do svoje sedamdesete godine. Živeo je sa vojvotkinjom Marijom od Agulda, princezom Karolinom Sejn Vitgenštajn, igračicom Lolom Montez, pijanistkinjom Agnes Kingvert, pijanistkinjom Sofijom Menter, princezom Olgom Janjinom, baronesom Olgom Majendorf, glumicom Lili, ne znam prezime, itd., itd.; nema kraja tome. Delovi u knjizi koji se odnose na muziku mnogo su interesantniji. Među pomenutim nalaze se Šuman, Klara Vik, Hektor Berlioz, Johan Brams, Betoven, Joahim, Rihard Wagner, Hans fon Bilou, Anton Rubinštajn, Frederik Šopen, Viktor Igo, Onore de Balzak, Hiler, Humel, Černi, Rosini, Kerubini, Paganini, Mendelson, itd., itd.

List lično bio je divan čovek, veoma velikodušan i skroman, iako izuzetno sujetan. Svakoga je pomagao, njegova umetnost mu je bila sve, ludeo je za konjakom i ženama, nije mogao podneti da vidi suze, bio je kavaljer, nije nikada nikome odbio da učini neku uslugu, nije vodio računa o novcu, bio je za slobodu religije i slobodu sveta.

Tvoja Ana

Utorak, 13.juna 1944.

Draga Keti,

Još jedan rođendan je prošao i sada mi je petnaest godina. Dobila sam dosta poklona.

Svih pet delova Špringerove Istorije umetnosti, rublje, dve flaše jogurta, teglu džema, kolač od đumbira i knjigu iz botanike od mame i tate, lepu narukvicu od Marge, knjigu od Van Danovih, cveće od Dusla, slatkiše i sveske od Mip i Eli i, vrhunac svega, knjigu Marija Terezi/a i tri kriške punomasnog sira od Kralera. Divan buket divljih ruža od Petra; jadni dečko se mnogo trudio da nađe nešto, ali nije imao sreće.

Još stižu izvanredne vesti o invaziji uprkos strašnom vremenu, vetrovima, teškim pljuskovima i velikoj buri.

Juče su Čerčil, Smats, Ajzenhauer i Arnold obišli francuska sela koja su osvojena i oslobođena. Torpedni čamac u kome se nalazio Čerčil bombardovao je obalu. Izgleda da on, kao mnogi ljudi, ne zna šta je strah - i zato mu zavidim!

Teško je da mi procenjujemo iz našeg *Tajnog skrovišta* kako su ljudi napolju reagovali na vest.

Nesumnjivo da je svet zadovoljan što su lenji(!) Englezi zakukali rukave i najzad prilegli na posao. Svaki Holandanin koji još uvek prezrivo gleda na Engleze, koji frkće na Englesku i njenu vladu starih džentlmena, naziva Engleze kukavicama, a ovamo mrzi Nemce, zaslužuje da se dobro protrese. Možda će to ipak uterati nešto pameti u njihove ustajale mozgove.

Nisam imala menstruaciju već dva meseca, ali najzad je opet počela u subotu. Ipak, uprkos svim neprijatnostima i dosadi, srećna sam što mi nije duže izostala.

Tvoja Ana

Sreda, 14. juna 1944.

Draga Keti,

Glava mi je opsednuta željama i mislima, optužbama i prekorima. Zaista nisam uobražena u tolikoj meri, kako to neki ljudi misle, poznajem sopstvene greške i nedostatke bolje no iko drugi, ali razlika je u tome što ja isto tako znam da želim da se popravim, i da ču se popraviti i da sam se već mnogo popravila.

Često se onda pitam zašto još uvek svi misle da se pravim strašnom sveznašicom i da sam veoma neskromna? Da li sam takva? Da li je tačno da sam takva ili zar, možda, drugi to nisu? To izgleda čudno, sada shvatam, ali neću izbrisati poslednju rečenicu, zato što ipak nije sasvim besmislena. Svako zna da je gđa Van Dan, jedan od mojih glavnih optuživača, neinteligentna. Mogu isto tako sasvim jasno reći "glupa". Glupi ljudi obično ne mogu podneti ako drugi učine nešto bolje od njih.

Gđa Van Dan misli da sam ja glupa zato što nisam sasvim bez inteligencije kao ona; ona misli da sam neskromna, zato što je ona to mnogo više; ona misli da su moje haljine suviše kratke, zato što su njene još kraće. I misli da sam ja sveznašica zato što je ona sama dvaput nepopravljiva što se tiče uplitanja u predmete o kojima apsolutno ništa ne zna. Ali jedna od mojih omiljenih izreka jeste: "Nema dima bez vatre" i stoga spremno priznajem da sam sveznašica.

Sad je problem kod mene što kritikujem i optužujem sebe mnogo više no bilo ko drugi. Onda, ako još i mama doda svoj deo saveta, gomila pridika postaje tako nepremostiva da ja u svom očajanju postajem drska i počinjem da protivurečim i onda, prirodno, vraća se lozinka stare sveznašice Ane: "Niko me ne razume." Ova fraza mi je stalno u glavi; znam da zvuči glupo, ipak ima nešto istine u njoj. Često optužujem sebe u tolikoj meri da prosto čeznem za jednom rečju utehe, za nekim ko bi mi pružio zdrav savet i isto tako izvukao nešto od mene same; ali, avaj, stalno tražim, ali još nisam našla nikoga.

Znam da ćeš odmah pomisliti na Petra, zar ne, Keti? Stvar stoji ovako: Petr me voli ne kao dragan, već kao prijatelj, i postaje svakim danom privrženiji. Ali šta je ono tajanstveno nešto što nas oboje zadržava? Ne razumem to ni sama. Neki put mislim da je moja strahovita čežnja za njim bila preuveličana, ipak to nije tako, jer ako ne odem da ga vidim u toku dva dana, onda čeznem za njim više no ikad. Petr je dobar i on je drag, ali se ipak ne može poreći da kod njega ima stvari koje me razočaravaju. Naročito njegova netrpeljivost prema religiji i sav razgovor o hrani i raznim drugim stvarima koje mene ne privlače. Ipak sasvim sam ubedjena da se sad, kada smo napravili taj zajednički sporazum, nećemo više nikad svađati. Petr je miroljubivo stvorenenje; on je tolerantan i lako popušta. On me pušta da mu kažem mnogo šta što ne bi nikad prihvatio od svoje majke, trudi se najupornije da svoje stvari drži u redu. A ipak, zašto on skriva svoje najintimnije i zašto meni nije dozvoljen tamo pristup? Po prirodi on je zatvoreniji od mene, s tim se slažem, ali znam - i iz svog sopstvenog iskustva - da u izvesnim trenucima i najzatvoreniji ljudi isto toliko čeznu, ako ne i više, da nađu nekoga kome se mogu poveriti.

I Petr i ja smo proveli godine u kojima se najviše razmišlja u Tajnom skrovištu. Često govorimo o budućnosti, prošlosti i sadašnjosti, ali kao što sam već rekla, još mi se čini da mi nedostaje ono pravo, a ipak znam da se ono tu negde nalazi.

Tvoja Ana

Četvrtak, 15.juna 1944.

Draga Keti,

Pitam se da li sam zato što nisam bila u stanju da već toliko vremena promolim nos napolje postala tako luda za svim onim što ima veze sa prirodom? Sasvim se dobro sećam vreme-

na kada me ni duboko plavo nebo, ni pesma ptica, mesečina i cveće nisu mogli tako očarati. To se izmenilo otkada smo ovde.

Na primer, za Duhove, kada je bilo tako toplo, ostala sam namerno budna jedne večeri sve do pola dvanaest da bih jednom sama dugo posmatrala mesec. Avaj, žrtva je bila uzaludna, pošto je mesec suviše jako svetleо i nisam se usuđivala da otvorim prozor. Jednom drugom prilikom, pre nekoliko meseci, slučajno sam se zatekla gore jedne večeri kada je prozor bio otvoren. Mračno, kišovito veče, bura, uskovitlani oblaci sasvim su me obuzeli; to je bilo prvi put za godinu i po dana da sam se našla licem u lice sa noćи. Posle te večeri moja čežnja da opet to vidim bila je veća od moga straha od provalnika, pacova i iznenadnog upada policije. Otišla sam dole sama samcita i pogledala napolje kroz prozor u kuhinji i kabinetu. Mnogi ljudi po tamnicama i bolnicama žude za danom kada će biti slobodni da uživaju u lepotama prirode, ali ih je malo koji su tako zatvoreni i izolovani od onoga što podjednako pripada i siromaćima i bogatima. Nije to samo fantaziranje sa moje strane, kada kažem da me posmatranje neba, oblaka, meseca i zvezda umiruje i čini strpljivom. To je bolji lek od valerijana ili bromi; majka Priroda čini me skromnom i spremnom da se hrabro suprotstavim svakom udarcu.

Avaj, suđeno mi je da - osim u retkim prilikama - gledam prirodu kroz prljave mrežaste zavese koje vise ispred vrlo prljavih prozora. Nije priyatno gledati duže kroz njih, jer je baš priroda ta koja zaista mora biti netaknuta.

Tvoja Ana

Petak, 16. juna 1944.

Draga Keti,

Novi problem: gda Van Dan je očajna, govori o metku kroz glavu, tamnici, vešanju i samoubistvu. Ona je ljubomorna zato što se Petr poverava meni a ne njoj. Ona je uvredjena zato što Dusi neće da prihvati flertovanje sa njom, kao što se nadala, plaši se da njen muž ne potroši sav novac od njenog krznenog kaputa na pušenje, ona se svađa, upotrebljava uvredljiv rečnik, plače, sažaljeva sebe, smeje se i onda opet otpočinje novu svađu. Šta, zaime boga, može čovek sa budalastim kenjkavim uzorkom ljudskog roda? Niko je ne uzima ozbiljno, ona nema nikakvog karaktera i stalno gunda. Najgore od svega je što Petr postaje zbog toga neučтив, g. Van Dan razdražljiv a mama cinična. Da, to je strašna situacija! Postoji samo jedno zlatno pravilo koga se treba držati: smej se na sve i nemoj voditi računa o drugima! To zvuči sebično, ali, poštено rečeno, to je jedini lek za svakoga ko mora tražiti utehe u samom sebi.

Kraler je dobio još jedan poziv za kopanje, na četiri nedelje. On pokušava da se izvuče lekarskim uverenjem i pismom firme. Kophes hoće da se operiše. Svi privatni telefoni su bili juče u jedanaest isključeni.

Tvoja Ana

Petak, 23.juna 1944.

Draga Keti,

Ovde ništa naročito. Englezi su počeli svoj veliki napad na Šerbur; prema Pimu i Van Danu, sigurno ćemo biti oslobođeni do 10. oktobra. Rusi su uzeli učešća u kampanji i juče su počeli svoju ofanzivu u blizini Vitebska; sad je tačno tri godine od dana kada su Nemci napali. Jedva da imamo krompira; odsad će-

mo ih prebrojavati na svakoga pojedinačno, onda će svi znati šta dobijaju.

Tvoja Ana

Utorak, 27.juna 1944.

Najdraža Keti,

Raspoloženje se promenilo, sve je divno. Šerbur, Vitebsk i Sloben su danas pali. Mnogo ratnih zarobljenika i plena. Sada Englezi mogu iskrcati što god hoće kada imaju pristanište, čitavo Kotantensko poluostrvo, tri nedelje posle invazije! Izvanredan uspeh! Tokom ove tri nedelje od dana iskrcavanja nijedan dan nije prošao bez kiše i jakih vetrova i ovde i u Francuskoj, ali malo loše sreće nije sprečilo Engleze i Amerikance da pokažu svoju ogromnu snagu, i te kako! Svakako je “čudo od oružja” u punom dejstvu, ah kakva razlika između nekoliko ispaljenih žabica i nešto štete u Engleskoj i stranica punih priča o tome u švapskim novinama. Zaista, kada će stvarno shvatati ti u “Švapskoj” da su boljševici zaista krenuli i da će ih tek sada baciti na kolena.

Sve Nemice koje nisu u vojnoj službi evakuišu se u Groningen, Frizland i Gelderland sa svojom decom. Muser' je izjavio da će i sam obući uniformu ako dođu čak ovamo sa invazijom. Da li taj stari debeljko želi da se malo bori? To je mogao učiniti u Rusiji, i ne čekajući današnji dan. Pre nekog vremena Finska je odbila ponudu mira, sada kad su pregovori opet prekinuti, zažaliće za tim, te glupave budale!

Šta misliš, dokle ćemo stići do 27. jula?

Tvoja Ana

Petak, 30.juna 1944.

Draga Keti,

Ružno vreme, ili "bad weather at a stretch to the thirtieth of June"\ Zar to nije lepo rečeno! Oh, da, već znam nešto engleski; i da bih to pokazala, danas čitam knjigu *Idealni muž* uz pomoć rečnika. Saveznici divno napreduju! Bobrovsk, Mogiljev i Orša su pali, mnogo zarobljenika.

Ovde je sve u redu i raspoloženje se popravlja. Superoptimisti trijumfuju. Eli je promenila frizuru, Mip je uzela nedelju dana odmora. To su poslednje vesti.

Tvoja Ana

Četvrtak, 6.jula 1944.

Draga Keti,

Plašim se kada mi Petr govori kako će postati kriminalac ili kockar; iako se samo šali, prirodno, često mi se čini kao da se on sam plaši sopstvenih slabosti. Neprestano slušam od Marge i Petra: "Da, kada bih bio snažan i hrabar kao ti, kada bih se uvek držao onoga što želim, kada bih imao tako upornu energiju, onda bih...!" Pitam se da li je to zaista dobra osobina ne dozvoliti da drugi utiču na tebe. Da li je zaista pametno slediti samo sopstvenu savest?

Iskreno da ti kažem, ne mogu zamisliti kako ljudi mogu reći: "Ja sam slab" i onda ostati takvi. Pa kad to već znaš, zašto se ne boriš protiv toga, zašto ne pokušavaš da izmeniš svoj karakter? Odgovor je bio: "Zato što je mnogo lakše to ne pokušavati!" Ovaj odgovor me je prilično obeshrabrio. Lako? Da li to znači da je lenj, neotporan stav u životu - lak? Oh, ne, to ne može biti tačno, to ne sme biti tačno, ljudi ne mogu tako lako pasti u iskušenje zbog lenjosti... i novca.

Dugo sam mislila o tome šta bi bio najbolji odgovor Petru, kako ga naterati da veruje u sebe i iznad svega da pokuša da se popravi; ne znam da li su moje misli na pravom putu, ili ne.

Često sam mislila o tome kako bi bilo lepo imati potpuno poverenje u nekoga, ali sada, sada kada sam do toga došla, uviđam koliko je teško shvatiti šta drugi ljudi misle i onda naći pravi odgovor. Naročito zato što su sami pojmovi "lak" i "novac" meni nešto sasvim strano i novo. Petr počinje sve više da se oslanja na mene, a to se ne sme nikako desiti. Čoveku kao što je Petr teško je držati se na sopstvenim nogama, ali je mnogo teže stajati na sopstvenim nogama kao svesno živo biće. Zato što, ako to činiš, onda je dvostruko teže kretati se ispravnom stazom kroz more problema, a ipak kroz sve ostati postojan. Ja nikako ne mogu da nađem puta, danima sam tražila dobar argument protiv te strašne reči "lak", nešto čime bih to jednom zauvek rešila.

Kako mu mogu objasniti da ga ono što izgleda lako i privlačno može odvuci u dubine, dubine gde se ne može naći utehe, prijatelja i lepote, dubine iz koje je skoro nemoguće opet se podići?

Mi svi živimo, ali mi ne znamo zašto ili čemu. Mi svi živimo sa željom da budemo srećni; naši životi su svaki za sebe drukčiji, a ipak svi isti. Nas troje smo odrasli u dobrom prilikama, imali smo mogućnosti da učimo, mogućnosti da nešto postignemo, svi mi imamo razloga da se nadamo u mnogo sreće, ali... mi je moramo sami zaslужiti. A to nije uvek lako. Moraš raditi i činiti dobro, ne biti lenj i kockar, ako želiš da imaš sreće. Lenjost može izgledati privlačna, ali ne daje satisfakcije.

Ne mogu shvatiti ljude koji ne vole rad; to i nije slučaj sa Petrom; on prosto nema određenog cilja, on misli da je suviše glup ili inferioran da bi postigao ma šta. Jadni dečko, ne zna kako je to kada činiš druge srećnima, a ne mogu ga tome naučiti.

On nema religije, prezire Isusa Hrista i psuje Boga; iako nisam ni ja ortodoknsa, ipak me boli svaki puta kada vidim kako je usamljen, pun prezira i zaista jadan.

Kako bi plemenit i dobar mogao biti svaki čovek kada bi sveke večeri, pre no što zaspí, prizvao u svoju svest događaje toga dana i tačno razmotrio šta je bilo dobro, a šta ružno. Onda i nesvesno pokušavate da se popravite sa početkom svakoga novog dana; prirodno, vremenom se postiže dosta. Svaki čovek može to, to ništa ne košta i svakako mnogo pomaže. Ko god to ne zna mora naučiti i iskustvom shvatiti da: "Mirna savest čini čoveka snažnim."

Tvoja Ana

Subota, 8.jula 1944.

Draga Keti,

Glavni predstavnik firme g. B. bio je u Bevervijku i uspeo, prosto tako, da dobije jagode na licitaciji. Ovde su stigle prašnjave, prekrivene peskom, ali u velikim količinama. Ne manje od dvadeset četiri sandučeta za službenike i nas. Te iste večeri smo napunili šest tegli i napravili osam tegli džema. Sutradan je Mip napravila džem za službenike.

U pola jedan, kada su svi izašli iz zgrade, glavna vrata bila zaključana, doneti su sandučići; Petr, tata, Van Dan viču sa stepenica: Ana, donesi toplu vodu; Margo, kofu; svi na palubu! Otišla sam u kuhinju, koja je bila zagušljiva, sa čudnim osećanjem u stomaku, Mip, Eli, Kophes, Henk, tata, Petr: porodice u ilegalstvu i njihovi snabdevači, svi zajedno i to usred dana!

Ljudi ne mogu videti spolja, i to zbog mrežastih zavesa, ali čak i tako, glasni govor i lupanje vratima prosto me plaše. Da li smo mi zaista u ilegalstvu? To mi je munjevito prošlo kroz gla-

vu, a od toga se rađa čudno osećanje da će čovek opet biti u stanju da se pojavi u svetu. Šerpa je bila puna, otrčala sam opet gore. Ostatak porodice sedeo je oko stola u kuhinji i bio zaposlen skidanjem peteljki - bar je to trebalo da rade: više je odlazilo u usta no u kofe. Uskoro je bila potrebna još jedna kofa. Petr je opet sišao dole u kuhinju - zvono je dva puta zazvonilo; kofa je ostala gde je bila, Petr je pojurio gore, zaključao vrata od ormara! Nestrpljivo smo lupali petama, nismo smeli otvoriti slavinu, a jagode su bile samo poluoprane; strogo smo se pridržavali pravila: "Ako ima bilo koga u kući, ne toči vodu, da se ne bi čulo".

U jedan sat došao je Henk i rekao nam da je to bio poštar. Petr je pojurio dole. Cin-ci-cin... zvono, baš onda. Otišla sam da slušam i vidim mogu li čuti da ko dolazi, prvo kraj vrata od našeg ormara i onda se odšunjala do naših stepenica. Najzad smo se Petr i ja naslonili na ogradu kao lopovi slušajući šta se donele dešava. Nikakvih nepoznatih glasova, Petr se odšunja dole, stade na pola puta i viknu: "Eli!" - nema odgovora, tada još jednom: "Eli!" Petrov glas uguši gužva u kuhinji. On ode pravo dole u kuhinju. Stajala sam napeto i posmatrala. "Odmah gore, Petre, računovođa je ovde, gubi se!" To govori Kophes. Petr, uzdahнувши, dođe gore, vrata od ormara se zatvorise. Najzad je Kraler došao u pola dva: "Oh, dragi moji, ne vidim ništa osim jagoda, jagode za doručak, Mip kuva jagode, svuda mirišu jagode, moram se odmoriti od njih i odlazim gore - kad ono, šta se pere gore... jagode."

Preostale jagode se stavljaju u boce. Uveče: dve boce još nisu zapečaćene. Tata brzo pravi džem od njih. Idućeg jutra, još su se dve otpečatile, a posle podne četiri. Van Dan ih nije držao na temperaturi kakva je potrebna da bi se sterilizovale. Sada tata pravi džem svake večeri.

Jedemo jagode sa poridžom, mleko sa jagodama, hleb i bu-ter sa jagodama, jagode posle ručka, jagode sa šećerom, jagode

sa peskom. Čitava dva dana jagode i samo jagode, onda su sve bile gotove, ili u bocama ili pod ključem.

“Slušaj, Ana”, viče Margo, “piljar sa ugla nam je dao zelenog graška, devetnaest funti.” “To je lepo od njega”, odgovorila sam. I svakako da jeste, ali, oh, taj posao ... uuuh! “Svi morate pomagati da se čisti grašak u subotu pre podne”, objavila je mama kad smo seli za sto. I zaista, velika emajlirana šerpa pojavila se jutros, puna do vrha. Čišćenje graška je dosadan posao, treba da se “ljušti”. Mislim da mnogi ljudi ne shvataju kako je mekan i ukusan grašak kada se skine unutrašnja kožica. Međutim, još je veća prednost u tome što se može dobiti triput veća količina nego kada se jede samo grašak. Izvlačenje ove kožice je strašno pipav, dosadan posao; možda je to dobro za pedantne, zubare ili savesne činovnike, ali za nestrpljivu šiparicu kao što sam ja, to je strašno. Počeli smo u pola deset, ustala sam u pola jedanaest a u pola dvanaest sam opet sela. Ovaj mi je refren stalno u ušima: savij vrh, povuci kožicu, ukloni konac, baci mahunu, itd., itd., sve mi igraju pred očima, zeleno, zeleno, zeleni crvići, konci, buđave mahune, zeleno, zeleno, zeleno. Samo da bih nešto radila, sve vreme brbljam, čitavo jutro, sve gluposti koje mi padaju na pamet, svakog zasmejavam i dosađujem im. Ali sa svakim koncem koji povučem sve sam sigurnija da neću nikad, nikad biti samo domaćica!

Najzad smo doručkovali u dvanaest sati. Ali od pola jedan do jedan i četvrt morali smo opet da trebimo mahune. Već mi se povraćalo kada sam prestala, a i ostalima. Otišla sam i spavala do četiri sata, no još sam nervozna zbog tog prokletog graška.

Tvoja Ana

Subota, 15.jula 1944.

Draga Keti,

Juče smo dobili knjigu iz biblioteke sa izazivačkim naslovom: Šta mislite o modernoj mlađoj devojci? Želim danas da govorim o tome.

Pisac ove knjige kritikuje "današnju omladinu" od glave do pete, ne osuđujući, međutim, čitavu mladu generaciju kao "nesposobnu za bilo što dobro". Naprotiv, ona pre smatra da ako bi mlađi ljudi hteli, do njih stoji da stvore veći, lepsi i bolji svet, ali da se oni bave površnim stvarima, a da ne misle uopšte o pravoj lepoti.

U nekim delovima činilo mi se kao da pisac upućuje sve kritike meni i zato želim da se sasvim otkrijem pred tobom i da se odbranim od ovog napada.

Imam jednu izrazitu crtu u svom karakteru koja mora pasti u oči svakome ko me makar malo poznaje, a to je moje poznавање same sebe. Mogu posmatrati sebe i svoje postupke, prosto kao neki posmatrač sa strane. Svakidašnjoj Ani se mogu suprotstaviti bez ikakvih predrasuda, ne iznalazeći joj izgovore i posmatrajući šta je dobro a šta rđavo na njoj. Ova "samosvest" me progoni i kad god otvorim usta i nešto izgovorim, znam da li je "to trebalo da bude drukčije" ili "to je bilo dobro". Ima kod mene toliko stvari koje osuđujem; ne mogu da ih sve nabram. Sve više i više shvatam koliko su tačne tatine reči: "Sva deca moraju paziti na sopstveno vaspitanje." Roditelji mogu dati samo dobar savet ili im ukazati na pravi put, ali konačno formiranje čovekovog karaktera leži u njegovim sopstvenim rukama.

A uz to, imam dosta hrabrosti, uvek se osećam tako snažnom i, kao neko ko može puno podneti, osećam se tako slobodnom i mladom! Bila sam srećna kada sam to prvi put shvatila, zato što ne mislim da će se lako saviti pred udarcima koji neizbežno nailaze na svakoga.

Ali o ovim stvarima razgovarala sam tako često i ranije. Sada želim da dođem do poglavlja “mama i tata me ne razumeju”. Tata i mama su me uvek mazili, bili veoma nežni prema meni, branili me, i uvek su činili ono što bi svi roditelji trebalo da čine. A ipak sam se osećala toliko vremena tako usamljenom, tako napuštenom, zaboravljenom i pogrešno shvaćenom; tata je pokušavao sve što je mogao da savlada moj buntovnički duh, ali nije uspeo, ja sam se sama izlečila time što sam sama uvidela šta je pogrešno u mom ponašanju i uvek to imam pred očima.

Kako to da mi tata nije nikad bio podrška u mojoj borbi, zašto je pretrpeo potpun neuspeh kada je htio da mi pruži ruku pomoći? Tata je pokušao pogrešnim metodima, uvek mi se obraćao kao detetu koje prolazi kroz teške faze. To zvuči nerazumno zato što je tata jedini koji mi je poklanjao svoje poverenje i нико osim tate mi nije pružio to osećanje da sam razumna. Ali postoji jedna stvar koju je on propustio: vidiš, on nije shvatio da je za mene borba da uspem bila važnija od svega drugog.

Nisam htela da slušam o “simptomima tvoga uzrasta” ili o “drugim devojčicama” ili “to prolazi samo po sebi”, nisam želela da se sa mnom postupa kao sa drugim devojčicama, već kao sa Anom sa njenim sopstvenim odlikama. Pim to nije shvatio. Uostalom, ne mogu se poveravati nikome ako mi on prvo o sebi ne kaže sve, a pošto ja veoma malo znam o Pimu, ne osećam da bih mogla da budem prisnija sa njim. Pim uvek zauzima stav starijeg, očinski stav, govori mi da je on isto tako prošao kroz slične prolazne krize. Ali ipak, on nije u stanju da mi priđe kao prijatelj, ma koliko to pokušavao. Zbog toga nisam nikad pomenula svoja gledišta na život, niti svoje temeljno razrađene teorije nikom drugom osim svom dnevniku i, povremeno, Margi. Skrivala sam od tate sve što me je uznemiravalо; nisam nikada delila svoje ideale sa njim. Bila sam svesna činjenice da ga time samo odbijam od sebe.

Nisam mogla drukčije. Postupila sam sasvim po svojim osjećanjima, ali sam postupala na način koji je bio najbolji za moj duševni mir. Zato što bih inače sasvim izgubila svoj mir i samopouzdanje koje sam tako nesigurno izgradila kada bih u ovom stadijumu prihvatile kritiku svog poludovršenog dela. I ne mogu to učiniti čak ni za Pima, iako to izgleda veoma grubo, jer ne samo da nisam delila svoje tajne misli sa Pimom već sam ga često potiskivala dalje od sebe, svojom razdražljivošću.

Ovo je pitanje o kome bih htela dublje da razmislim: zašto mi Pim ide na živce? Toliko da jedva mogu podneti da me podučava, da mi se njegov nežni način uvek čini neiskren, da uvek želim da me ostavi na miru i zaista bih želeta da me malo pusti, dok ne budem sigurnija u svom stavu prema njemu. Zato što još imam ono bolno osećanje krivice zbog onog strašnog pisma koje sam se usudila da mu napišem kada sam bila onako ljuta. Oh, kako je teško biti zaista snažan i hrabar u svakom pogledu!

Ipak, ovo nije moje najveće razočaranje; ne, mislim mnogo više o Petru no o tati. Znam vrlo dobro da sam ja njega pobedila umesto on mene. Stvorila sam predstavu o njemu u svojoj svesti, predstavila ga kao mirnog, osetljivog, umiljatog dečka, kome su potrebni nežnost i prijateljstvo. Bio mi je potreban živi stvor kome bih mogla izliti svoje srce; želeta sam prijatelja koji bi mi pomogao da stanem na pravi put. Postigla sam ono što sam želeta i, polako ali sigurno, privukla ga sebi. Najzad, kada sam uspela da ga otkravim, to se automatski razvilo u intimnost koju, kad bolje razmislim, nije trebalo da dopustim.

Razgovarali smo o najintimnijim stvarima a ipak se do sada nismo dotakli onoga što je ispunjavalo i još ispunjava moje srce i dušu. Još uvek ne znam kako da razumem Petra, da li je on površan ili još stidljiv, da li se stidi čak i od mene? Ali, ostavljujući to, napravila sam jednu grešku u svojoj želji da stvorim pravo prijateljstvo: prebacila sam se i pokušala da mu pridem

razvijajući to u intimniji odnos, dok je trebalo da postupim drukčije. On čezne za ljubavlju i vidim da je sve zaljubljeniji u mene. On je zadovoljan našim sastancima, dok oni na mene utiču tako da želim da opet pokušam nešto sa njim. A ipak izgleda da se ne mogu dotaći stvari koje bih svom dušom želeta da iznesem na svetlost dana. Privukla sam Petra sebi mnogo više no što je on sam i svestan toga. Sad se on privio uz mene i zasada ne vidim načina da ga odvojim i stavim na njegove sopstvene noge. Kada sam shvatila da mi on ne može biti prijatelj, onako kako ja to zamišljam, želeta sam da bar pokušam da ga izvučem iz njegove uskosti i nateram da nešto učini od svoje mladosti.

“Jer u svojim najdubljim dubinama mladost je usamljenija od starosti”, pročitala sam ovu izreku u nekoj knjizi i uvek je se sećala i videla da je tačna. Da li je onda tačno da je odrasli ma teže no nama? Ne. Znam da nije. Stariji ljudi su formirali svoje mišljenje o svemu i oni se ne kolebaju oko svojih postupaka. Dvaput je teže za mlade da se održe na svome i zadrže svoja mišljenja, i to u doba kad se svi ideali razbijaju i uništavaju, kada ljudi pokazuju svoju najgoru stranu i ne znaju da li da veruju u istinu i pravdu.

Svako ko tvrdi da je starijima teže, svakako ne shvata u kolikoj nas meri pritiskuju naši problemi, problemi za koje smo verovatno suviše mladi, ali koji se bacaju na nas stalno, sve dok, posle dugo vremena, ne pomislimo da smo našli rešenje, ali rešenje ne izgleda da je u stanju da se odupre činjenicama koje ga opet razbijaju u ništa. To je teškoća u ovim vremenima: ideali, snovi i voljene nade rastu u nama samo da bi se sreli sa užasnom istinom i bili razbijeni.

Svako se može zapitati zašto nisam napustila sve svoje ideale, jer su tako absurdni i neizvodljivi. Ipak ih zadržavam, zato što, uprkos svemu, još verujem da su ljudi u srcu dobri. Prosto ne mogu izgraditi svoje nade na temelju koji se sastoji od ha-

osa, nesreće i smrti. Vidim kako svet postepeno divlja i čujem grmljavinu koja se stalno približava, koja će i nas uništiti, osećam patnje miliona, a ipak kad pogledam u nebo, mislim da će se sve uređiti, da će ova surovost prestati i da će se mir i spokojstvo opet povratiti.

A dotle moram gajiti svoje ideale, jer će možda doći vreme kada će biti u stanju da ih sprovedem.

Tvoja Ana

Petak, 21.jula 1944.

Draga Keti,

Sada se zaista nadam, sada su stvari krenule dobro. Da, zaista, idu dobro! Izvanredne vesti! Učinjen je pokušaj atentata na Hitlerov život. A to nisu učinili ni jevrejski komunisti ni engleski kapitalisti, već ponosni nemački general i uz to grof i to dosta mlad. Firerov život je spašen Božanskim Providenjem, i, na žalost, uspeo je da se izvuče samo sa nekoliko ogrebotina. Nekoliko oficira i generala koji su bili sa njim ubijeni su i ranjeni. Glavni krivac je streljan.

U svakom slučaju, to svakako pokazuje da ima mnogo oficira i generala kojima je dozlogrdio rat i koji bi žeeli da Hitler padne u bespovratni ponor. Kada bi se rešili Hitlera, njihov cilj bi bio da postave vojnog diktatora koji bi zaključio mir sa saveznicima, i onda bi počeli da se naoružavaju i počnu novi rat kroz dvadeset godina. Možda je Božansko Proviđenje namerno onemogućilo da ga uklone s puta, jer bi bilo mnogo lakše i bolje za saveznike ako bi se nepogrešivi Nemci međusobno ubijali; to bi olakšalo posao Rusima i Englezima, pa bi mogli što pre da otpočnu obnovu svojih sopstvenih gradova.

Ali ipak još nismo otišli toliko daleko i ne želim da preduhitim divne događaje suviše brzo. Ipak, mora da si primetila da je ovo sve trezna stvarnost i da sam danas sasvim konkretna; ne nagvaždam o visokim idealima. I, štaviše, Hitler je bio čak toliko ljubazan da objavi svome vernom, požrtvovanom narodu da od sada svako u oružanim snagama mora slušati Gestapo i da svaki vojnik koji sazna da je bilo koji od njegovih pretpostavljenih uzeo učešća u ovom niskom, kukavičkom pokušaju na Hitlerov život može svog pretpostavljenog streljati na licu mesta, bez prekoga suda.

Ala će to biti divna klanica! Malog Johana počnu da bole noge za vreme dugog marša, na njega vikne njegov šef, oficir, Johan dograbi svoju pušku i povuče: "Ti si hteo da ubiješ Fire-ra, evo ti za osvetu." Jedan pucanj, i ponosni šef koji se usudio da takne malog Johana preselio se u večni život (ili večnu smrt?). Na kraju, kad god se neki oficir bude našao nasamo sa vojnikom, ili bude morao da preuzme vodstvo, uvek će se unerediti od straha zato što će se vojnici usuđivati da kažu više no sad. Da li shvataš bar malo šta mislim, ili sam suviše prelazila sa jednog predmeta na drugi? Tu ne mogu ništa; pomisao da će možda sedeti u školskoj klupi oktobra meseca čini me suviše srećnom da bih bila logična! Oh, draga, zar ti nisam baš sada rekla da ne želim suviše da se nadam? Oprosti, nisu mi uzalud dali nadimak "mali svežanj protivrečnosti"!

Tvoja Ana

Utorak, 1. avgusta 1944.

Draga Keti,

"Mali svežanj protivrečnosti". Tako sam završila svoje poslednje pismo i tako će otvočiti ovo. "Mali svežanj protivrečnos-

ti”, možeš li mi tačno reći šta je to? Šta znači protivrečnost? Kao tolike druge reči, može značiti dve stvari, protivrečnost spojla i protivrečnost iznutra.

Prva je obična: “Ne popuštati lako, uvek znati najbolje, uvek imati poslednju reč”, enfim, sve rđave osobine koje mi pripisuju. Drugu niko ne zna, to ja moja sopstvena tajna.

Već sam ti ranije rekla da imam dvostruku ličnost. Jedna polovina otelovljava moju preteranu veselost, zbijanje šale sa svim i svačim, vedri duh i iznad svega što sve uzimam olako. Ovo uključuje i to što se ne vredam zbog flerta, poljupca, zagrljaja, masnog vica. Ova strana obično vreba i potiskuje drugu, koja je mnogo bolja, dublja i čistija. Moraš shvatiti da niko ne poznaje Aninu bolju stranu i zato sam za većinu nepodnošljiva.

Ako izigravam budalastog klovna jednog popodneva, onda je to dosta svima za ceo mesec. Zaista, isto kao što je ljubavni film za dubokomislene ljude, prosto razonoda priyatna samo za jedanput, nešto što se brzo zaboravi, ne ružno, ali zacelo ne ni lepo. Ne volim da ti o ovome pričam, ali zašto da ne, ako je to tačno? Moje površno ja uvek će biti hitrije u odnosu na moje dublje ja i zato će uvek pobedjavati. Ne možeš zamisliti koliko sam puta pokušavala da potisnem ovu Anu, da je osakatim, prikrijem, jer ipak Ana je samo polovina onoga što se naziva Anom: ali ne pomaže, a znamo i zašto ne pomaže.

Strašno se plašim da će svako ko me poznaje ovakvu kakva sam otkriti da imam i drugu stranu, bolju i lepšu. Plašim se da će mi se smejati, smatrati me komičnom i sentimentalnom, da me neće ozbiljno shvatiti. Navikla sam da me ne shvataju ozbiljno, ali na to je navikla samo Ana “laka srca” i ona to može podneti; “dublja” Ana je suviše krhka za to. Neki put, ako zaista primoram dobru Anu da iziđe na pozornicu za četvrt sata, ona se prosto skupi čim treba da progovori i prepusti prvoj Ani da preuzme reč, i pre no što mogu i shvatiti, nje je već nestalo.

Stoga nežna Ana nije nikad prisutna u društvu, nije se dosad nijednom pojavila, već skoro uvek preovlađuje kada smo sami. Znam tačno kakva bih volela da budem i kakva sam u sebi. Ali, avaj, ja sam takva samo za samu sebe. I možda zato, da, sigurna sam da zato imam srećnu prirodu u sebi, dok drugi ljudi misle da imam srećnu prirodu spolja. Vođena sam ovom čistom Anom u sebi, ali spolja nisam ništa drugo do smešno malo jare koje se otrglo od uzice.

Kao što sam već rekla, nikada ne govorim o svojim pravim osećanjima u bilo čemu i zato smatruju da trčim za dečacima, da sam sveznalica, da volim flert i čitanje ljubavnih romana. Vedra Ana se smeje na to, daje prkosne odgovore, ravnodušno sleže ramenima, ponaša se kao da je se ništa ne tiče, ali oh, dragi bože, reakcije tihe Ane su sasvim suprotne. Ako hoću da budem sasvim iskrena, onda moram priznati da me to boli, da činim očajničke pokušaje da se izmenim, ali da se uvek borim protiv jačega neprijatelja.

Glas jeca u meni: "Eto, takva si postala: ti si nemilosrdna, izgledaš uobražena i osorna, ljudi te ne vole, a sve zato što ne želiš da slušaš savete koje ti daje tvoje sopstveno bolje ja." Oh, želeta bih da poslušam, ali ne pomaže; ako sam mirna i ozbiljna, svako misli da je to neka nova komedija, i onda moram da se manem toga i da sve okrenem na šalu, a da i ne govorim o svojoj porodici, koja obično pomisli da sam bolesna, tera me da gutam pilule za glavobolju i živce, pipaju mi vrat i glavu da vide da li imam temperaturu, pitaju da nemam zatvor i kritikuju me što sam neraspoložena. Ne mogu da izdržim kada me tako posmatraju, postajem zajedljiva, onda nesrećna, i najzad stegnem srce i okrenem tako da ružno dođe opet spolja a dobro iznutra i onda pokušavam da nađem način da postanem ono što bih želeta da budem, i što bih mogla biti kad ne bi postojali drugi živi ljudi na svetu.

Tvoja Ana

OVDE SE ZAVRŠAVA ANIN DNEVNIK

EPILOG

Na dan 4. avgusta 1944, Zelena policija je upala u "Tajno skrovište". Svi stanari zajedno sa Kralerom i Kophesom bili su uhapšeni i odvedeni u nemačke i holandske koncentracione logore.

"Tajno skrovište" je opljačkao Gestapo. Među gomilom starih knjiga, časopisa i novina koji su ostali razbacani po podu, Mip i Eli su našle Anin dnevnik. Izuzev nekih stavova, koji nisu od interesa za čitaoca, dat je ovde originalan tekst.

Od svih stanovnika "Tajnog skrovišta" vratio se jedino Anin otac. Kraler i Kophes, koji su izdržali tegobe holandskog logora, vratili su se svojim porodicama.

Marta 1945. godine, dva meseca pred oslobođenje Holandije, Ana je umrla od tifusa u koncentracionom logoru u Bergen Belzenu.

Ana Frank (1929–1945)

ANA FRANK(1929-1945)

Ana Frank rođena je 1929. godine u Frankfurtu na Majni, u jevrejskoj porodici. Kada joj je bilo četiri godine, emigriraju u Amsterdam, u Holandiju, bežeći od nemačkog fašizma. Ana Frank školovala se u holandskoj školi do 1940. godine kada su nemački fašisti okupirali Holandiju i mnogobrojnim odredbama ograničili građanska prava Jevreja. Tada je Ana, zajedno sa tri godine starijom sestrom Margo, morala da pređe u jevrejsku školu. Jula 1942. porodica Frank prelazi u zadnje potkrovле zgrade u kojoj je radio njen otac, koji je Ana u svom dnevniku nazvala *Tajno skrovište*. Tu su se skrivali sa još jednom, Petrovom porodicom, i sa gospodinom Duslom, a uz pomoć prijatelja (Mip, Eli, Kophes) koji su radili sa Aninim ocem. U avgustu 1944. godine otkrio ih je Gestapo i oterao ih koncentracioni logor, u Vetsborg. U septembru 1944. godine prebačeni su u Aušvic, a u decembru iste godine Anu i njenu sestru prebacuju u logor Bergen-Belzen. Tu je Ana umrla marta meseca 1945. godine, posle osam meseci provedenih u koncentracionim logorima, a samo dva meseca pre oslobođanja Holandije. Od članova Anine porodice, strahote fašističkih progona preživeo je jedino njen otac. Ana Frank je u *Tajnom skrovištu* u toku dvadesetomesečnog skrivanja napisala svoj "Dnevnik", čiji bi bukvalni prevod sa holandskog jezika bio "Zadnja kuća". Pod tim nazivom štampano je prvo izdanje "Dnevnika Ane Frank", 1947. godine. Svojim "Dnevnikom" Ana je nadživila nemačku fašističku okupaciju, a zgrada u kojoj se skrivala pretvorena je u muzej pod nazivom "Kuća Ane Frank". Izuvez "Dnevnika", Ana je u *Tajnom skrovištu* napisala i nekoliko kratkih priča i početak jedne novele, što su njeni prijatelji pronašli među razbacanim stvarima posle gestapovske provale. Sva dela Ane Frank štampana su na engleskom jeziku 1959. godine.

